BIZNESTRANS

Katarzyna Świerczewska-Pietras
Tatjana Siluk
Mariusz Pyra

CROSS-BORDER COOPERATION AND DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN SELECTED POLISH-BELARUSIAN BORDER AREAS

Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska

Pope John Paul II State School of Higher Education
in Biała Podlaska

Cross-border cooperation and development of entrepreneurship in selected Polish-Belarusian border areas

Katarzyna Świerczewska-Pietras
Tatjana Siluk
Mariusz Pyra

Biała Podlaska–Brześć 2015

Scientific reviewer: Mieczysław Adamowicz

Publishing house:

Pope John Paul II State School of Higher Education in Biala Podlaska
Faculty of Economic Sciences and Technology
Department of Economics and Management
Special Planning Unit
Economics Unit
ul. Sidorska 95-97, 21-500 Biala Podlaska

Contact:
Katarzyna Świerczewska-Pietras
tel.: 083 344-99-52
kontakt@biznestrans.pl
www.biznestrans.pl

Scientific work financed by the PL-BY-UA European Union funds as an international project: Creation of a cross-border platform BIZNESTRANS promoting and supporting cooperation between business and research institutions towards their better solutions

Circulation 800 copies
ISBN 978-83-64881-23-7

The number of printed sheets – 25

Translation:
AFB translation Wrocław
Izabela Dąbrowska
Anna Bogusz

Proofreading:
Emilia Kolinko
AFB translation Wrocław
Izabela Dąbrowska
Anna Bogusz

Layout, printing:

druk-24h.com.pl
DRUKARNIA CYFROWA
Białystok, ul. Zwycięstwa 10
tel. 85 653-78-04
e-mail: biuro@partnerpoligrafia.pl

Reprint:
Top Advertising Agency
www.agencjatop.pl

Cover design:
Katarzyna Świerczewska-Pietras

Cover photos:
Grzegorz Pietras

International project implemented in cooperation with a partner - A. S. Pushkin University in Brest

Free copy

As of December 2015.

Copying, reprinting and distribution of all or part of this work without permission of the publishing house is prohibited.

Copyright ©by Biznestrans Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION **7**

1. PROJECT'S SUBJECT MATTER AND OBJECTIVES **21**

2. METHODOLOGY AND STRUCTURE OF THE PROJECT **23**

3. ECONOMIC CHARACTERISTICS OF SELECTED POLISH BORDER AREAS **27**

4. ECONOMIC CHARACTERISTICS OF SELECTED AREAS ON THE BELARUSIAN SIDE **36**

5. ANALYSIS OF THE RESEARCH RESULTS **44**

5.1. Analysis of the Polish entrepreneurs' questionnaires 44

5.2. Analysis of the Polish business environment surveys 73

5.3. Analysis of the Belarusian entrepreneurs' questioners 100

5.4. Analysis of the Belarusian business environment surveys 119

6. CONCLUSIONS **130**

7. RECOMMENDATIONS **133**

REFERENCES **376**

Legal Acts 376

Internet websites 376

LIST OF TABLES **378**

LIST OF FIGURES **379**

LIST OF PHOTOGRAPHS **385**

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE....11

1. PRZEDMIOT I CEL....137

2. METODY I UKŁAD....140

3. CHARAKTERYSTYKA GOSPODARCZA WYBRANYCH JEDNOSTEK TERYTORIALNYCH PO STRONIE POLSKIEJ....145

4. CHARAKTERYSTYKA GOSPODARCZA WYBRANYCH JEDNOSTEK TERYTORIALNYCH PO STRONIE BIAŁORUSKIEJ....154

5. ANALIZA STRUKTURY WYNIKÓW BADAŃ....163

5.1. Wyniki badań przedsiębiorców po stronie polskiej....163

5.2. Wyniki badań instytucji otoczenia biznesu po stronie polskiej....193

5.3. Wyniki badań przedsiębiorców po stronie białoruskiej....218

5.4. Wyniki badań instytucji otoczenia biznesu po stronie białoruskiej...236

6. WNIOSKI....246

7. REKOMENDACJE....249

LITERATURA PRZEDMIOTU....386

Akty prawne....386

Strony internetowe....386

SPIS TABEL....388

SPIS RYSUNKÓW....389

SPIS FOTOGRAFII....396

СОДЕРЖАНИЕ

ВСТУПЛЕНИЕ 15

1. ПРЕДМЕТ И ЦЕЛЬ 253

2. МЕТОДЫ И СИСТЕМА 256

3. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОТДЕЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ С ПОЛЬСКОЙ СТОРОНЫ 261

4. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОТДЕЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ С БЕЛАРУССКОЙ СТОРОНЫ 270

5. АНАЛИЗ СТРУКТУРЫ РЕЗУЛЬТАТОВ ОПРОСОВ 279

5.1. Результаты опросов предпринимателей с польской стороны 279

5.2. Результаты опросов учреждений из бизнес-среды с польской стороны 310

5.3. Результаты исследований предпринимателей с белорусской стороны 342

5.4. Результаты опросов учреждений из бизнес-среды с белорусской стороны 361

6. ВЫВОДЫ 372

7. РЕКОМЕНДАЦИИ 375

ЛИТЕРАТУРА 397

Правовые акты 397

Интернет-сайты 397

ПЕРЕЧЕНЬ ТАБЛИЦ 399

ПЕРЕЧЕНЬ РИСУНКОВ 400

ПЕРЕЧЕНЬ ФОТОГРАФИЙ 407

INTRODUCTION

The following publication on the cross-border cooperation and development of entrepreneurship in selected counties of the Polish-Belarusian border area results within realization of an international research project entitled *The creation of cross platform BIZNESTRANS promoting and supporting cooperation between business and research institutions towards their better linkages*[1] (*Stworzenie transgranicznej platform BIZNESTRANS promującej i wspierającej współpracę między biznesem a instytucjami naukowymi w kierunku ich lepszych powiązań)*, which was implemented jointly by Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska and A.S. Pushkin State University in Brest in the period from Dec. 01. 2013 to Nov. 30. 2015. The project was carried out within the framework of the Cross-Border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2007-2013, financed from the European Neighbourhood and Partnership Instrument, which continues and broadens the cooperation in the border zone areas of the three countries, developed in the programming period 2004-2006 under the Neighbourhood Programme Poland _ Belarus _Ukraine INTERREG IIIA / TACIS CBC.

The implementation of the BIZNESTRANS project concerned a wider cross-border cooperation[2] and development of entrepreneurship[3] in the studied counties[4], both on the Polish and Belarusian side. The aim of the project was to create some key cooperation initiatives between businesses and educational institutions operating in the border area. One of them was An Entrepreneur Internet Service Centre - a platform serving the frontier companies in their promotion and advertising strategy while the project lasted. Moreover, the platform was used for an exchange of general information relating to conducting business in Poland and Belarus, establishing new business contacts among companies operating in the border area or uploading commercial and investment offers on the project website.

The main goal of the project, which was to improve cross-border cooperation, also included holding four consultation meetings with entrepreneurs. During the meetings, businessmen could learn about development opportunities, establish mutual cooperation, test investment opportunities and raise funds from the European Union (EU) for the development of economic activities in the new

---

1 The project's website: www.biznestrans.pl

2 Cross-border cooperation can be defined as a special form of international cooperation, sharing two basic characteristics: proximity of contacts (as it relates directly to adjacent border areas) and regional or local level of cooperation. W. Kosiedowski, B. Słowińska (2009).

3 Entrepreneurship can be defined in various ways. An interesting approach is presented by Shane and Venkataraman (2000), who describe it as an activity involving identification, evaluation and operation of initiatives that can bring new products and services, organization methods, markets, processes and raw materials due to new organisational strategies that have not existed before.

4 On the Polish side, Biała Podlaska, Hajnówka, Siemiatycze, Włodawa counties were involved. In Belarus: Brest, Kamieniec, Małoryta and Prużana districts.

programming period 2014-2020. The meetings were attended by approximately 200 entrepreneurs, both Polish and Belarusian, as well as representatives of local government units and business environment institutions.

Photo 1. Consultation with entrepreneurs May 18, 2015
Source: the BIZNESTRANS project

There were two conferences held during the time the project lasted. The organizer of the first conference (October 2014) was A.S. Pushkin State University in Brest. The other conference was held in June 2015 and its organizer was the project leader, i.e. Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska. Both conferences aimed at sharing experience between various academic centres in Poland and abroad, and enhancing cross-border cooperation particularly in the area of enterprise development. The events were an opportunity to engage partners in a debate on the instruments used in developing the regional policy not only in Poland but also in the areas which were represented by other participants involved in numerous cross-border projects. Academics, local government units, NGOs, entrepreneurs and local, regional and government experts engaged in the programmes of regional policy were invited to participate. The conference gathered more than 200 participants-speakers.

Photo 2. International scientific conference Jun. 18-19, 2015
Source: the BIZNESTRANS project

For the purpose of the project, a cross-border Biznestrans guide was developed for entrepreneurs, which is a separate publication containing information on business opportunities on both the Polish and the Belarusian side.

This document is the report on the project and, at the same time, an evaluation of the development of entrepreneurship in territorial zones. Furthermore, it is an integral part of the cross-border BIZNESTRANS[5] activities.

For the purpose of this publication, some surveys were carried out to determine the level of mutual cooperation concerning entrepreneurship. Then, they were divided and divided into two phases:

- phase I carried out by Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska.
- phase II implemented by A.S. Pushkin State University in Brest.

The following publication aims at presenting the compilation of the research results of business development on the Polish and Belarusian sides in some selected territorial units. The data presented in this publication, concerning the development of entrepreneurship and arrangements necessary for its development, provide a wealth of information that can be used for understanding the needs of current and

[5] One way of introducing cross-border cooperation is to implement joint projects co-financed by the UE. These projects are referred to as cross-border. In terms of the European Commission, the project is a series of activities with a specific objective to achieve the desired result within a limited time frame. A cross-border project is a project whose aim is to promote cooperation and direct contacts supporting the economic and social development, as well as environmental development in border areas, which are generally characterized by lower level of development compared to the national average. cf. M. Perkowski (2010).

future entrepreneurs, both Polish, who are going to do business on the eastern side of the border, as well as Belarusian, who might be interested in investing in the western markets. With this knowledge, it is possible to create instruments necessary for the proper functioning of enterprise policy in cross-border areas.

Katarzyna Świerczewska-Pietras, Tatjana Siluk, Mariusz Pyra

WPROWADZENIE

Niniejsza publikacja na temat współpracy transgranicznej i rozwoju przedsiębiorczości w wybranych jednostkach przestrzennych pogranicza polsko-białoruskiego powstała w ramach realizacji międzynarodowego projektu badawczego *Stworzenie transgranicznej platformy BIZNESTRANS promującej i wspierającej współpracę między biznesem a instytucjami naukowymi w kierunku ich lepszych powiązań*[6] (*Creating cross-platform BIZNESTRANS promoting and supporting cooperation between business and academic institutions in the direction of better links*). Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej wdrażała ten projekt w okresie od 1.12.2013 r. do 30.11.2015 r. we współpracy z Państwowym Uniwersytetem im. A.S. Puszkina w Brześciu. Projekt realizowano w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska–Białoruś–Ukraina 2007–2013 finansowanego z Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa, który kontynuuje i rozszerza współpracę na obszarze pogranicza trzech krajów, rozwijaną w okresie programowania 2004–2006 w ramach Programu Sąsiedztwa Polska–Białoruś–Ukraina INTERREG IIIA/Tacis CBC.

Realizacja projektu BIZNESTRANS dotyczyła szeroko rozumianej współpracy transgranicznej[7] oraz rozwoju przedsiębiorczości[8] w badanych regionach[9], po stronie zarówno polskiej, jak i białoruskiej. Celem projektu było tworzenie podstawowych inicjatyw współpracy transgranicznej pomiędzy przedsiębiorcami i instytucjami edukacyjnymi działającymi w obszarze przygranicznym. W ramach projektu prowadzono Centrum Obsługi Przedsiębiorcy – platformę internetową stanowiącą narzędzie promocji i reklamy dla firm przygranicznych. Ponadto platforma służyła do wymiany ogólnych informacji dotyczących prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce i na Białorusi, nawiązywania kontaktów biznesowych dla przedsiębiorców działających w obszarze przygranicznymczy zamieszczania ofert handlowych i inwestycyjnych na stronie internetowej projektu.

Do zadań projektu, które miały wpłynąć na poprawę rozwoju współpracy transgranicznej, zaliczono także cztery spotkania konsultacyjne z przedsiębiorcami. Podczas spotkań przedsiębiorcy mogli dowiedzieć się o możliwościach

---

[6] Strona projektu: www.biznestrans.pl.

[7] Współpracę transgraniczną można określić jako szczególną formę współpracy międzynarodowej, eksponującą dwie podstawowe cechy: sąsiedzkość kontaktów (dotyczy ona bezpośrednio do siebie przylegających obszarów przygranicznych) oraz regionalny lub lokalny poziom współpracy. Por. Kosiedowski, Słowińska (2009).

[8] Przedsiębiorczość można definiować różnorako. Ciekawe ujęcie prezentują Shane i Venkataraman (2000) – określają przedsiębiorczość jako działanie obejmujące identyfikację, ocenę oraz eksploatację szans na wprowadzenie nowych produktów i usług, sposobów organizowania, rynków, procesów oraz surowców poprzez organizację wysiłków w sposób, jakiego dotychczas nie stosowano.

[9] Po stronie polskiej powiaty: bialski, hajnowski, siemiatycki, włodawski. Po stronie białoruskiej rejony: brzeski, kamieniecki, małorycki, prużański.

rozwoju i nawiązania wzajemnej współpracy, możliwościach inwestycyjnych oraz pozyskania środków z funduszy Unii Europejskiej (UE) na rozwój działalności gospodarczej w nowym okresie programowania 2014–2020. W spotkaniach wzięło udział ok. 200 przedsiębiorców, zarówno polskich, jak i białoruskich, przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego oraz 60 instytucji otoczenia biznesu.

Fot. 1. Konsultacje z przedsiębiorcami, 18.05.2015 r.
Źródło: projekt BIZNESTRANS

W ramach projektu odbyły się dwie konferencje naukowe. Organizatorem pierwszej konferencji (październik 2014 r.) był Uniwersytet im. A.S. Puszkina w Brześciu. Druga konferencja odbyła się w czerwcu 2015 r., a jej organizatorem był lider projektu – PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Konferencje miały na celu podzielenie się doświadczeniami z różnych ośrodków akademickich w kraju i za granicą dotyczących współpracy transgranicznej, zwłaszcza w zakresie rozwoju przedsiębiorczości. Konferencje były okazją do podjęcia dyskusji na temat wykorzystania instrumentów rozwoju polityki regionalnej po stronie polskiej i wśród partnerów uczestniczących w licznych projektach transgranicznych. Do udziału w konferencjach zaproszono przedstawicieli środowisk naukowych, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców oraz ekspertów lokalnych, regionalnych i rządowych zajmujących się problematyką polityki regionalnej. W konferencjach wzięło udział ponad 200 uczestników.

Fot. 2. Międzynarodowa konferencja naukowa, 18–19.06.2015 r., PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Źródło: projekt BIZNESTRANS

Na potrzeby realizacji projektu BIZNESTRANS opracowano także transgraniczny przewodnik dla przedsiębiorców, który stanowi oddzielną publikację zawierającą informacje na temat możliwości prowadzenia działalności gospodarczej po stronie polskiej i białoruskiej.

Podsumowaniem projektu i jednocześnie oceną rozwoju przedsiębiorczości w objętych badaniem jednostkach terytorialnych jest niniejsza publikacja. Stanowi ona integralną część działań projektu transgranicznego[10] BIZNESTRANS.

Badania ankietowe zrealizowano, by określić poziom rozwoju współpracy dotyczącej przedsiębiorczości, i podzielono je na dwa etapy:

– etap I – realizowany przez PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej;
– etap II – realizowany przez Państwowy Uniwersytet im. A.S. Puszkina w Brześciu.

W niniejszej publikacji przedstawiamy wyniki badań dotyczących rozwoju biznesu po stronie polskiej i białoruskiej w wybranych jednostkach terytorialnych. Przedstawione dane dotyczące przedsiębiorczości czy uwarunkowań niezbędnych

[10] Jedną z form współpracy transgranicznej jest wspólna realizacja projektów współfinansowanych ze środków UE. Projekty te określane są mianem projektów transgranicznych. W ujęciu Komisji Europejskiej projekt to szereg działań o określonych celach zmierzających do osiągnięcia wytyczonego wyniku w ograniczonych ramach czasowych. Projekt transgraniczny to projekt, którego głównym celem jest promowanie współpracy i bezpośrednich kontaktów wspierających rozwój gospodarczy i społeczny, a także ochrona środowiska w obszarach przygranicznych, które charakteryzują się przeważnie niższym poziomem rozwoju w porównaniu ze średnią krajową. Por. Perkowski (2010).

do jej rozwoju dostarczają wielu informacji, które mogą posłużyć do zrozumienia potrzeb obecnych i przyszłych przedsiębiorców, zarówno polskich, którzy będą chcieli prowadzić działalność po wschodniej stronie granicy, jak i białoruskich, którzy będą zainteresowani inwestowaniem na rynkach zachodnich. Dzięki tej wiedzy możliwe jest tworzenie instrumentów niezbędnych do dobrego funkcjonowania polityki przedsiębiorczości w obszarach transgranicznych.

Katarzyna Świerczewska-Pietras, Tatjana Siluk, Mariusz Pyra

ВСТУПЛЕНИЕ

Данная публикация на тему трансграничного сотрудничества и развития предпринимательства в отдельных областях польско-белорусской приграничной территории возникла в рамках реализации международного исследовательского проекта Создание трансграничной платформы BIZNESTRANS, поощряющей и поддерживающей сотрудничество между бизнес-структурами и научными учреждениями в направлении более тесных связей между ними[1] (*Creating cross-platform BIZNESTRANS promoting and supporting cooperation between business and academic institutions in the direction of better links*). Государственная высшая школа им. Папы Римского Иоанна Павла II в г. Бяла-Подляска осуществляла этот проект в период с 1.12.2013 г. по 30.11.2015 г. совместно с Государственным университетом им. А.С. Пушкина в Бресте. Проект реализовано в рамках Программы трансграничного сотрудничества Польша–Беларусь–Украина 2007–2013, финансируемой за счет Европейского Инструмента Соседства и Партнерства, который продолжает и расширяет сотрудничество на приграничной территории трех стран, развиваемое в период планирования 2004–2006 в рамках Программы соседства Польша–Беларусь–Украина INTERREG IIIA/Tacis CBC.

Реализация проекта BIZNESTRANS касалась в широком понимании трансграничного сотрудничества[2] и развития предпринимательства[3] в исследуемых регионах[4], как с польской, так и с белорусской стороны. Целью проекта было создание основных инициатив трансграничного сотрудничества между предпринимателями и образовательными учреждениями, действующими на приграничной территории. В рамках проекта был создан Центр обслуживания предпринимателей – интернет-платформа, являющаяся инструментом продвижения и рекламы для приграничных компаний. Кроме того, платформа использовалась для обмена общей информацией, касающейся ведения экономической деятельности в Польше и Беларуси, налаживания деловых связей для предпринимателей, работающих на приграничной

---

[1] Сайт проекта: www.biznestrans.pl.

[2] Трансграничное сотрудничество можно определить, как особую форму международного сотрудничества, демонстрирующую две основные характеристики: близость контактов (касается непосредственно прилегающих друг к другу приграничных территорий) и региональный или местный уровень сотрудничества. Сравн. Коседовски, Словиньска (2009).

[3] Термин «предпринимательство» можно определять по-разному. Интересный подход представляют Shane i Venkataraman (2000) – они определяют предпринимательство как действие, включающее идентификацию, оценку и использование шансов на внедрение новых продуктов и услуг, способа организации, рынков, процессов и сырья путем организации усилий способом, который до сих пор не использовался.

[4] С польской стороны поветы: Бяльский, Гайновский, Семятыцкий, Влодавский. С белорусской стороны районы: Брестский, Каменецкий, Малоритский, Пружанский.

территории, или размещения коммерческих и инвестиционных предложений на сайте проекта.

К задачам проекта, которые должны были повлиять на улучшение развития трансграничного сотрудничества, были отнесены также четыре консультационные встречи с предпринимателями. Во время встреч предприниматели могли узнать о возможностях развития и налаживания взаимного сотрудничества, инвестиционных возможностях и возможностях получения средств из фондов Европейского Союза (ЕС) на развитие экономической деятельности в новом периоде планирования 2014–2020. Во встречах приняли участие около 200 предпринимателей, как польских, так и белорусских, представители единиц территориального управления и 60 учреждений из бизнес-среды.

Фот. 1. Консультации с предпринимателями, 18.05.2015 г.
Источник: проект BIZNESTRANS

В рамках проекта состоялись две научные конференции. Организатором первой конференции (октябрь 2014 г.) был Университет им. А.С. Пушкина в Бресте. Вторая конференция состоялась в июне 2015 г., а ее организатором был лидер проекта – ГВШ им. Папы Римского Иоанна Павла II в г. Бяла-Подляска. Целью конференций был обмен опытом различных академических центров в стране и за рубежом в области трансграничного сотрудничества, особенно в сфере развития предпринимательства. Конференции были возможностью для обсуждения вопросов использования инструментов развития региональной политики с польской стороны и среди партнеров, участвующих в многочисленных трансграничных проектах. Поучаствовать в конференциях

были приглашены представители научной среды, органов территориального самоуправления, неправительственных организаций, местных, региональных и государственных предпринимателей и экспертов, занимающихся вопросами региональной политики. В конференциях приняло участие более 200 участников.

Фот. 2. Международная научная конференция, 18–19.06.2015 г., ГВШ им. Папы Римского Иоанна Павла II в г. Бяла-Подляска

Источник: проект BIZNESTRANS

Для целей проекта BIZNESTRANS было разработано также трансграничное руководство для предпринимателей, которое представляет собой отдельную публикацию с информацией о возможностях ведения экономической деятельности с польской и белорусской стороны.

Подведением итогов проекта и одновременно оценкой развития предпринимательства на исследуемых территориях является данная публикация. Это неотъемлемая часть работ по реализации трансграничного проекта[5] BIZNESTRANS.

[5] Одним из способов трансграничного сотрудничества является совместная реализация проектов, финансируемых за счет средств ЕС. Эти проекты называются трансграничными. В понимании Европейской комиссии, проект – это ряд действий с определенной целью, направленных на достижение определенного результата в ограниченных временных рамках. Трансграничный проект – это проект, главной целью которого является поощрение сотрудничества и прямых контактов, способствующих экономическому и социальному развитию, а также охрана окружающей среды на приграничных территориях, которые характеризуются более низким уровнем развития по сравнению с средним показателем по стране. Сравн. Перковски (2010).

Для определения уровня развития сотрудничества, касающегося предпринимательства, было проведено анкетирование, которое было поделено на два этапа:

– этап I – был реализован ГВШ им. Папы Римского Иоанна Павла II в г. Бяла-Подляска;
– этап II – был реализован Государственным университетом им. А.С. Пушкина в Бресте.

В данной публикации представлены результаты анкетирования на тему развития бизнеса с польской и белорусской стороны в отдельных территориальных единицах. Представленные данные, касающиеся предпринимательства или условий, необходимых для его развития, дают много сведений, которые могут помочь понять нужды существующих и будущих предпринимателей, как польских, которые захотят вести деятельность с восточной стороны границы, так и белорусских, которые будут заинтересованы в инвестировании на западные рынки. Благодаря этим сведениям возможно создание инструментов, необходимых для правильного функционирования политики предпринимательства на трансграничных территориях.

Катажина Сверчевска-Петрас, Татьяна Силюк, Мариуш Пыра

Cross-border cooperation and development of entrepreneurship in selected Polish-Belarusian border areas

1. PROJECT'S SUBJECT MATTER AND OBJECTIVES

The development of cross-border business is conditioned by exo- and endogenous factors of the studied administrative units[1]. Changing conditions, connected with, for example, globalization, European integration, regional policy or political changes resulting from the social-economic potential, as well as the advantages associated with geographical location and accessibility to resources affect the development of cross-border business. Thus, it becomes essential to get to know their impact on the development of entrepreneurship in the administrative districts of the Polish-Belarusian border area.

Small and medium-sized enterprises (SMEs) are an important element in the balanced growth of countries with a market economy. It is a key factor in a sustainable restructuring in post-socialist countries. The dynamic development of the SME sector contributes to a faster economic revival in these countries, transfer of labour from the transformed companies and state sectors to the SME sector, rise of economic and social mobility, improvement in the quality of jobs, creation of new jobs and increase in the socio-economic stability of the country.

According to B. Rogala (2007), entrepreneurship requires two courses of action: the first of which concerns the promotion of entrepreneurship in the sense of enhancing quantity (e.g. the establishment of new businesses), and the other - creating conditions for the established and existing businesses to maintain their position. Thus, the process of developing entrepreneurship consists in the establishment and development of new economic operators functioning according to the microeconomic rules that affect other enterprises, institutions and the community of the researched area to varying degrees (Herb, 2007) and, therefore, may also affect the development of counties in the cross-border areas.

Despite globalization and its impact on the polarization of the world and differentiation of the quality of socio-economic development (Borowiec, 2006), SME are now dependent on strong local and regional factors (Wach, 2008). The development of entrepreneurship and economic revival of regional and local connections takes place in the areas in which the above mentioned social and economic development processes take place. They result inter alia from (Herb, 2007, p. 15):

- reducing unemployment,
- growing financial resources of the population,
- reducing the demand barriers for the population,
- increasing the size of the labour market and changing its quality,

[1] Support for grassroots projects and programmes was considered important in this undertaking. This included support for local entrepreneurship, human capital development, promotion of innovative initiatives and building networks between local institutions and business entities. Cf. Jałowiecki (1993).

- increasing financial streams flowing into the local government in the form of tax revenues,
- additional investments in the local infrastructure, technical and economic systems (roads, power, water, gas, railway sidings),
- changing land use patterns,
- activating other sectors of economic activity, including services,
- changing the migration direction to adjust labour resources.

For the purposes of cross-border area business development, one might also include:

- developing tourism,
- protecting environment and preventing natural and technological hazards,
- integrating the business environment,
- integrating labour markets,
- exchanging experience and developing scientific community,
- supporting local communities in the implementation of joint actions.

Cross-border cooperation is an opportunity for the development of entrepreneurship and thus is of vital importance in strategic programming, which can further contribute to obliterating the differences between regions, attracting new business partners in the future may lead to market integration of the countries participating in the programme.

Therefore, the main objective of the following study was to determine the level of cross-border economic development of some selected administrative units in the border regions, which included on the Polish side: Biała Podlaska, Hajnówka, Siemiatycze and Włodawa counties, and on the Belarusian side, four border districts in Brest Region: Brest, Kamieniec, Małoryta and Prużana. The selection of the above mentioned areas was conditioned by the fact that no research into the development of entrepreneurship was carried out earlier in these areas. Therefore, this paper is the first attempt to define and identify barriers to economic cooperation. It identifies prospects for cooperation between entrepreneurs in the border areas and business institutions, also between businesses and universities.

The report assumes that there is a need to deepen the research issues in further empirical studies in the light of the characteristics of economic development in the studied areas.

2. METHODOLOGY AND STRUCTURE OF THE PROJECT

In order to achieve the main purposes of the following work, some research methods and techniques were chosen that would guarantee the best solution to the posed problems. The main method consisted in field research, which in turn included methods of observation, examination of documents and interviews as well as a questionnaire on institutions and business environment carried out among entrepreneurs engaged in economic activities in the areas covered by the survey.

The survey of the entrepreneurs was conducted on a representative sample and focused on officially registered private companies. The choice of entities doing business within each region was done on a proportional basis, and covered the time of the company's functioning, the number of employees and the type of economic activity.

A group of 200 companies (100 on each side) and 60 business environment institutions (30 on each side) were surveyed:

1) in Lublin Province – Włodawa county, Biała Podlaska county (Fig. 1)
2) in Podlasie Province – Hajnówka county, Siemiatycze county (Fig. 1)
3) in Brest Region – Brest district, Kamieniec district, Małoryta district and Prużana district (Fig. 2).

Unit 1 - Poland - Włodawa county, area: 1256.27 km^2; population: 40430 (32.18 persons / km^2); Lublin Province; the largest city: Włodawa, urbanization: 34,08%[7].

Unit 2 - Poland – Biała Podlaska county, area: 2753.67 km^2; population: 112,846 (41.48 persons / km^2); Lublin Province; the largest city: Biała Podlaska, urbanization: 20.35%.

Unit 3 - Poland – Hajnówka county, area: 1623,65c km^2; population: 45,168 (27.82 persons/km2); Podlaskie Province; the largest city: Hajnówka, urbanization: 50,50%.

Unit 4 - Poland – Siemiatycze county, area: 1459,58a km^2; population: 47611 (32.62 persons/km2); Podlaskie Province; the largest city: Siemiatycze, urbanization: 35,81%.

Fig. 1. Administrative units in which surveys were conducted on the Polish side
Source: the authors' own work

[2] The coefficient of urbanization is the percentage of the urban population in relation to the total. This ratio is an indicator of social development. Along with industrialization followed a relatively rapid migration of people from rural areas to cities. Presently, the urbanization rate in Poland is 58.7% (data from 2013) and

Unit 1 - Belarus - Kamieniec district - area: 1687 km²; population: 40.6 thousand. people (24.1 persons./km²); Brest Region; the largest city: Kamieniec, urbanization: 33.09%.

Unit 2 - Belarus - Brest district - area: 1544 sq km; population: 39.4 thousand. people (25.6 persons./km²); Brest Region; the largest city: Brest, urbanization: 3.6%.

Unit 3 - Belarus - Małoryta district - area: 1374 sq km; population: 29.1 thousand, people (21.2 persons./km²); Brest Region; the largest city: Małoryta, urbanization: 40,9%.

Unit 4 - Belarus - Prużana district - the area of 2800 sq km; population: 62.1 thousand. people (22.2 persons./km²); Brest Region; the largest city: Prużana, urbanization: 41.07%

Fig. 2. Administrative units in which surveys were conducted on the Belarusian side
Source: the authors' own work

shows a downward trend. In Lublin Province, it is 46.3%, and in Podlaskie Province - 60.4% (data from 2013). More information: http://eregion.wzp.pl/wspolczynnik-urbanizacji-dla-poszczegolnych-wojewodztw-w-latach-2010-2013 (accessed: Dec. 21, 2015).

In the group of 200 entrepreneurs[3], there were entities conducting varied economic activities in numerous branches. The group of 30 business environment institutions[4] consisted of local associations of entrepreneurs, chambers of commerce, training and consultancy centres, consultancy points, chambers of trade, business incubators, local foundations supporting pre-entrepreneurship, local action groups, and financial institutions such as regional and local funds, development foundations and credit guarantee funds.

The size of the research sample was designed during the development phase of the research project proposal entitled *The creation of cross platform - BIZNES-TRANS promoting and supporting cooperation between businesses and scientific institutions in the direction of better links,* according to the requirements of the Centre of European Projects. A non-random sampling method was used in a deliberate selection.

During the research among entrepreneurs and business environment institutions, some quantity shifts turned out to be necessary in particular units, but the overall sample size was maintained. The changes were due to objective reasons, resulting mostly from some entities refusing to complete the questionnaire.

In order to effectively implement the research, it became necessary to reach each respondent personally, after a prior phone arrangement appointment. Applying such a method guaranteed a high quality of the results. All attempts of sending links to the questionnaires by mail or leaving printed questionnaires with respondents did not work. The filled in questionnaires were not returned. The study was conducted in the period of October – December, 2014, and constitutes the outcome of the BIZNESTRANS project's implementation.

---

[3] According to Freedom of Economic Activity Law, an entrepreneur is a natural person, a legal person and an organizational unit (entity) not being legal person (but having legal capacity on the basis of a separate act) – conducting an economic activity in their own name. A civil law partnership is not an entrepreneur. Its partners are considered entrepreneurs. Cf. OJ of 2013. item. 672, as amended.

[4] One of the most comprehensive directories of these entities have been developed by CASE Consultants Ltd experts in a report published by the Polish Agency for Enterprise Development. It also lists eleven basic categories of Business Environment Institutions: 1) government entities and their subordinates, for example: Polish Agency for Enterprise Development, Information Processing Centre, National Science Centre; 2) local government units, including public employment services, social welfare institutions, investor services units, assistance programmes of management and implementation for entrepreneurs; 3) regional and local development agencies; 4) research and development facilities, including Polish Academy of Sciences, research and development centres of excellence, centres of advanced technologies; 5) employer and employee organizations, e.g. trade unions; 6) chambers and associations of producers, for example: industrial and commercial Chambers of Commerce; 7) training institutions, consulting and advisory services, private labour market institutions; 8) higher education institutions (public and private); 9) institutions supporting entrepreneurship, among others, incubators and accelerators, industrial parks; technological, scientific and technological entrepreneurial entities supporting *spin-offs* and *spin-outs*; 10) networks supporting entrepreneurship and innovation, for example: National System of Services, Consulting and Advisory points, Information Network for Business, Euro Info Centres, Regional European Information Centres, National Contact Points, Polish Federation of Engineering Associations, the Enterprise Europe Network, the National Network of Patent, Information technology transfer centres, advisory and consulting networks; 11) financial institutions, e.g. Banks, investment funds, loan funds, venture capital funds, guarantee funds. Cf. Górzyński, Pander, Blanket (2006). For the purpose of this publication, it is assumed that business environment institutions are the entities that offer entrepreneurs a range of services supporting economic activity. Such assistance may be provided for a fee or free of charge to all those starting a business, or the existing businesses to stimulate their development.

3. ECONOMIC CHARACTERISTICS OF SELECTED POLISH BORDER AREAS

In order to find the potential paths of economic development, the preceding study diagnosed the existing economic potential of the concerned regions. All the surveyed counties are located in Podlasie and Lublin Provinces, which are part of the Eastern Poland Macro-region[5].

Hajnówka county

Hajnówka county is located in the south-eastern part of Podlasie Province in the basin of the Bug and Narew rivers. Its eastern side extends to Poland's border and thus borders with Belarus. The area of the county is 1624 square kilometres. Within its borders there are nine communes: Bialowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Hajnówka - city, Kleszczele, Narew and Narewka.

The document *Program rozwoju przedsiębiorczości Miasta Hajnówka na lata 2012-2013* (The Entrepreneurial Development Programme of Hajnowka city for the Years 2012-2013), annexed to Resolution No. XVI / 122/12 of Hajnówka City Council of May 30, 2012, shows that in 2009, according to the Polish Classification of Activity registry (Regon), there were 2888 registered traders (Tab. 1). Hajnówka county abounds in industrial and craft entities processing wood, which produce, among others, lumber, glued boards, flooring, cottages, furniture, woodwork, wooden accessories and charcoal. There have also developed some engineering plants, which produce among others tractors, machinery and equipment for wood industry and forestry, as well as heating stoves. Further, the county takes pride in its excellent conditions for developing organic farming (Świerczewska-Pietras et al. 2015, pp. 218-219).

Tab. 1. Number of economic entities in Hajnówka county in 2009, according to the Polish Classification of Activity registry

City/county	Number of entities	Increase/decrease in the last two years (%)
Hajnówka city	1584	-5,50%
Kleszczele city and commune	149	-22,80%

[5] The Eastern Poland Macro-region consists of five provinces: Lublin, Subcarpathian, Podlaskie, Świętokrzyskie, and Warmian-Mazurian. The eastern border of the macro-region is, at the same time, the Polish state border, the EU border and the Schengen area border. The macro-region is adjacent to five countries: in the north - Russia and Lithuania, in the central part - Belarus, in the south-east - Ukraine, and in south - Slovakia, which makes it a transit area. The eastern Polish provinces are characterized by low levels of environmental degradation, which is manifested by the absence of degraded industrial areas and relatively little air pollution. Due to the specific socio-economic situation in Eastern Poland, the area is of particular interest for units responsible for regional policy as it requires further action and more dynamic development. Cf. *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020* (2013). (Strategy of Socio-economic Development for Eastern Poland to 2020 (2013).

Białowieża commune	210	-19,60%
Czeremcha commune	140	-11,40%
Czyże commune	85	-4,5%
Dubicze Cerkiewne commune	136	-25,70%
Hajnówka commune	228	-12,70%
Narew commune	171	-17,00%
Narewka commune	185	-20,00%
Hajnówka county	2888	11,40%

Source: Program Rozwoju Przedsiębiorczości Miasta Hajnówka na lata 2012-2013 (The Entrepreneurial Development Programme for Hajnówka in the Years 2012-2013)

According to the Central Statistical Office data from 2011, the number of operators in Hajnówka county has been growing steadily. According to the 2012 data, the number of business entities amounted to 2 957, which includes 198 companies in the areas of agriculture, forestry, hunting and fishing for the year 2012; 762 - in the sectors of manufacturing and construction, and 1 686 - in the services sector, which at the same time showed the biggest drop compared to the year 2011, in which the number of entities stood at 1 950.

The document *Strategia zrównoważonego rozwoju powiatu hajnowskiego do roku 2015* (The Sustainable Development Strategy for Hajnówka County till 2015) shows it is small and medium-sized industrial and service companies that have the most significant market share in Hajnówka county. The majority of them are poorly managed, lack promotion both of their own establishments and products. There is also a noticeable lack of information, for example, of the range of business activity, available markets and possible cooperation between individuals. Thus, the need to support the development of small and medium enterprises in highly observable. This assistance should be directed, in particular, to the following areas: increasing the scope of funding investments, promoting marketing products and services and seeking new markets. Therefore, some necessary development tools that could contribute to activating cross-border entrepreneurship and its promotion should be created (Świerczewska-Pietras et al. 2015, pp. 219-220).

Business support institutions in Hajnówka county include:

a) Business Support Centre in Hajnówka, operating in the Podlaskie Regional Development Foundation. The centre provides advisory assistance in the following areas:

- drawing up business plans,
- preparing feasibility studies,
- preparing remedial programmes for companies.

It should be noted that the Business Support Centre in Hajnówka, functioning under the Loan Funds Scheme, grants loans for micro and small businesses for starting a company related to business activity, i.e. by providing investment

purchases and working capital. *The Local Development Strategy for the Years 2007-2013* indicates that annually an average of more than 250 companies take advantage of the services provided by the Centre.

b) The Craftsmen's Guild - a socio-professional organization with members coming from various handicraft industries, including among others: carpentry, pastry (confectionery), vehicle mechanics, hairdressing, painting and wall papering, embroidery, tailoring and bakery. According to the information obtained from the Guild, it may be said that craftsmen, in their majority, take advantage of the following services:

- assisting in setting taxes,
- contracting students to teach the profession,
- assembling documents for journeyman and master examinations, sickness benefits or pension,
- refunding the costs for training students.

It should be emphasized that due to the decision taken by the County Office dated Jun. 26, 2002, A Vocational Training Centre was established at the Guild, whose purpose is to train the association's members and non-attached employers (Świerczewska-Pietras et al. 2015, p. 220).

Siemiatycze County

Siemiatycze county is located in the southern part of Podlaskie Province and eastern Poland. The area of the county covers 1460 square kilometres. It is agriculture that dominates in the county's economy as its industrialization is very low. The main plants operating in the county include: *Oerlemans Foods Siemiatycze*, a limited liability company; *O.K. Owocowe koncentraty,* a company processing fruit and vegetables; and *POLSER Ltd,* a dairy processing company. There are also plants taking advantage of clean environment and vast woodlands in the county, which include, for example, *Dary Natury* (Gifts of Nature), a company purchasing and processing herbs and undergrowth. As the document *Program promocji rozwoju przedsiębiorczości powiatu siemiatyckiego na lata 2012-2020* (Entrepreneurial development programme of siemiatycze county for the Years 2012-2020), states the overall economy in Siemiatycze county decreased in the years 2003-2010, according to the Polish Classification of Activity registry (Tab. 2). In 2003, there were 2 748 registered entities, whereas in 2010, their number stood at 2 564. In the years 2003-2010, most traders were registered in Siemiatycze (the city), and fewest in Milejczyce commune (Fig. 3) (Świerczewska-Pietras et al. 2015, pp. 220-221).

Tab. 2. Number of economic entities in Polish Classification of Activity Registry in Siemiatycze county in the years 2003-2010, broken down by municipality

Specification	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Siemiatycze (city)	1272	1186	1156	1204	1224	1253	1195	1269
Siemiatycze (commune)	272	248	241	254	266	287	253	262
Drohiczyn (commune)	347	282	271	287	288	300	298	312
Nurzec-Stacja (commune)	217	200	188	197	190	183	154	164
Milejczyce (commune)	82	64	66	74	75	74	65	74
Mielnik commune)	144	145	147	151	148	148	115	124
Dziadkowice (commune)	126	88	92	87	93	94	94	94
Grodzisk (commune)	171	142	132	129	124	127	120	132
Perlejewo (commune)	171	142	132	129	124	127	120	132
Overall, in Siemiatycze county	2748	2470	2407	2499	2536	2606	2422	2564

Source: The Entrepreneurial development programme of Siemiatycze county for the years 2012-2020

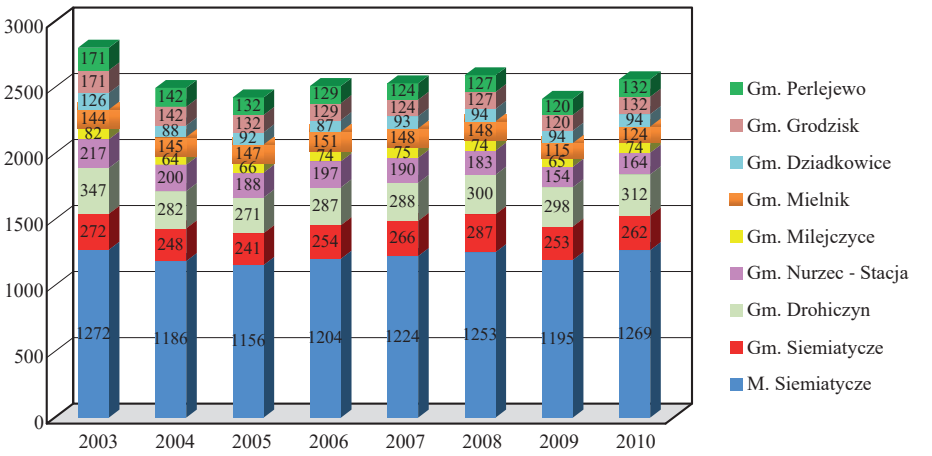

Fig. 3. Number of economic entities in Siemiatycze county for the period 2003-2010, by municipalities

Source: The entrepreneurial development programme of Siemiatycze county for the years 2012-2020

As for the sector structure, in the years 2003-2010, most entities registered their activities in trade and repairs, while the fewest in some selected sections in hotels and restaurants (Polish Classification of Activity registry). A significant proportion of business entities can also be seen in industries such as real-estate, business services; industry, including manufacturing; agriculture, hunting and forestry; transport, storage and communication (Tab. 3) (Świerczewska et al. 2015, p. 221).

Tab. 3. Branch structure of selected economic entities in Siemiatycze county according to Polish Classification of Activity registry selected in the years 2003-2010

Specification	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
agriculture, hunting and forestry	237	173	179	184	182	189	170	170
industry, including manufacturing	373	337	333	335	340	331	298	302
construction	351	301	271	299	301	345	337	372
trade and repairs	722	650	640	649	660	670	575	606
hotels and restaurants	70	60	57	55	50	49	46	40
transport, storage and communication	192	166	145	151	160	158	143	141
financial intermediation	120	101	104	100	105	105	82	77
real estate and business	186	185	179	191	193	199	43	48
other activities	497	497	499	535	545	560	728	808
overall	2748	2470	2407	2499	2536	2606	2422	2564

Source: Entrepreneurial development programme of Siemiatycze county for the years 2012-2020

According to the CSO data, in 2011, the number of operators in Siemiatycze county decreased in relation to 2010. It amounted to 2 517 entities. However, in 2012 there is a noticeable increase in the overall number of businesses up to 2 579. Further, the trend of the largest share of services sector in the market (1 692) was maintained in 2011 as well as in 2012 (1 481 entities), when there was also a noticeable decline in business activity. In the sectors of agriculture, forestry and fishing, the number of business entities were maintained at a similar level; in 2011, there were 175 and in 2012 - 178. In the sectors of industry and construction, the number of business units stood at 650 in 2011, while in 2012, it increased to 656 (Świerczewska-Pietras et al. 2015, p. 222).

As the document *Promocja rozwoju przedsiębiorczości powiatu siemiatyckiego na lata 2012-2020* (The entrepreneurial development programme of siemiatycze county for the years 2012-2020) clearly shows, there is sufficient cooperation between local governments and NGOs in the field of entrepreneurship development and promotion of the county. Besides, the document states that the only manifestation of cooperation are Siemiatycze borderland fairs, which have been organized periodically since 2006. The shows are aimed at establishing contacts between Polish and foreign entrepreneurs as well as promoting entrepreneurship.

The local government in Siemiatycze county supports entrepreneurship through:

– a programme aimed at implementation of the model local partnership,
– Activation Centre for the Development project (in the years 2005-2007), which was carried out in partnership with Bialystok Personnel Training Foundation,

– providing free training for residents - introduction to business or running agro-tourism activities that have been implemented in cooperation with the Rural Development Foundation,
– organising the International Borderland Fair in Siemiatycze,
– running a micro-enterprise project with large entities,
– promoting a micro-loan programme implemented by the Rural Development Foundation (Świerczewska-Pietras et al. 2015, pp. 222-223).

Biała Podlaska county

Biała Podlaska county, locatedin Lublin Province, is one of the three largest counties in Poland. The area of the county is 2753.67 square kilometres. Its seat is Biała Podlaska and the greatest asset of the county is its border location as some transcontinental routes, i.e. the E30 road (the European route considered to be one of the most important routes in the east-west axis) and the E20, a railway line, run through its area. Further, road border crossings in Kukuryki, Terespol and Slawatycze and a railway crossing in Terespol serve the transition movement from the west to the east.

As the document *Analiza sektora przedsiębiorstw w wybranych powiatach województwa lubelskiego* (An Analysis of the Corporate Sector in Selected Districts of Lublin Province), states, according to the Business Activity Registry, there were 5 393 registered business entities in late 2005 (Fig. 4). Most of them were small companies employing up to 9 persons (5 081 entities). Most companies conducted their business in the field of trade and motor vehicles repair (37.43%), construction (10.48%), transport, storage and communication (8, 45%). The smallest number of companies did their business in the hotel and restaurant branches (2.64%), education (3.51%) and financial intermediation (4.14%) (Fig. 5) (Świerczewska-Pietras et al. 2015, p. 223) .

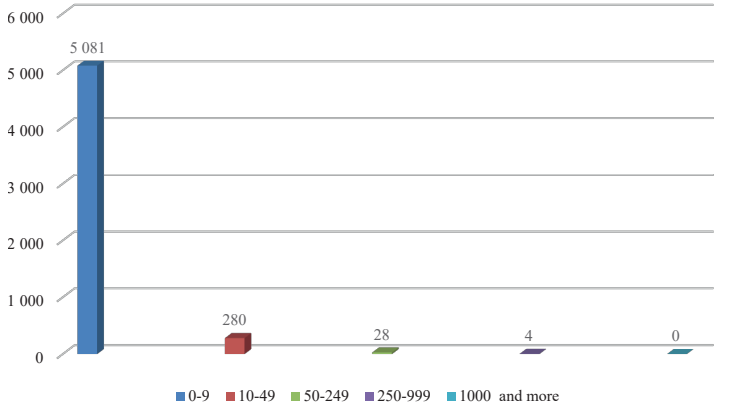

Fig. 4. Number of enterprises in the county by size
Source: Hudzik, Dryl, 2006

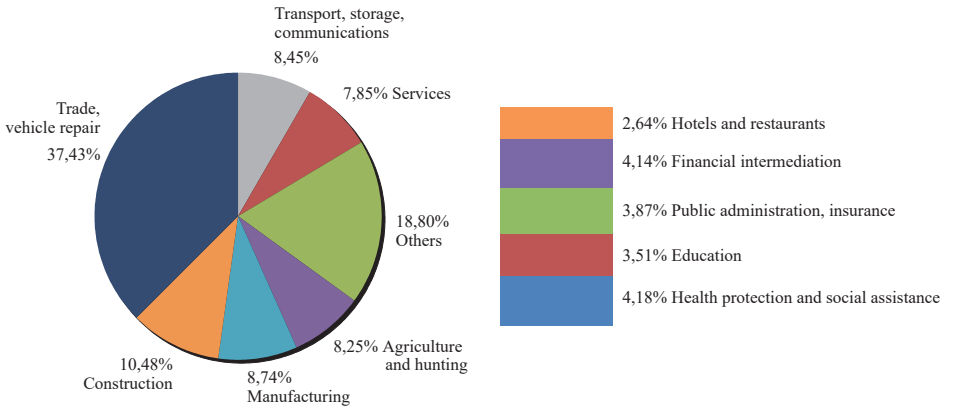

Fig. 5. Business entities broken down by activity

Source: Hudzik, Dryl, 2006

The data provided by Biała Podlaska county office shows that, as of 2005, the highest rate of entrepreneurship in Biała Podlaska county was noticeable in its cities and municipalities of Międzyrzecz (1 389), Biała Podlaska (524) Terespol (377) and the lowest in municipalities of Kodeń (136), Rokitno (96) and Sosnówka (94).

According to data from the Central Statistical Office, there was a significant increase in the number of business entities in subsequent years. In 2011, 6 037 entities were recorded, whereas in 2012 - 6 266. The largest proportion of enterprises in Biała Podlaska county operated in the service sector: in 2011, there were 4 282, and in 2012 - 4 005, when there was an overall decrease in the number of entities; and in the sectors of industry and construction: in 201, there were 1 323 firms, and in 2012 - 1 399, when an increase of participation of business entities was noticeable. In the sector of agriculture, forestry, hunting and fishing, the changes were minor in comparison to the number of entities, i.e. 432 in the year 2011 and 429 - in 2012.

In the category of large plants operating in the county, one may include, among others, *SEDAR SA* in Międzyrzecz Podlaski; Zakład Masarsko-Wędliniarski *SŁAW-POL* in Terespol; Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe *FELIX Ltd* in Rossosz; *Dolina Łąk Ltd* in Małaszewicze; and *IPACO Ltd* in Wysokie, in the vicinity of Międzyrzec Podlaski.

Entrepreneurship in the county is supported by the economic units of the local government institutions and associations, which include: the local Chamber of Commerce, the Association for Regional Development in Biala Podlaska, and Business Association in Międzyrzec Podlaski (Świerczewska-Pietras et al. 2015, pp. 224-225).

Włodawa county

Włodawa county is located in the central-eastern part of Lublin Province. It borders with Ukraine and Belarus and its total area covers 1,256 square kilometres. It is the agricultural sector that is the most significant activity in this administrative unit. The document *Strategia rozwoju powiatu włodawskiego na lata 2008-2015* (Włodawa county development strategy for the years 2008-2015) indicates that there are about 4 600 farms in Włodawa county. The farms ranging from 2 to 5 hectares amount to 1 784, these in the range of 5 - 7 hectares – 698; larger, i.e. from 7 to 10 hectares – 755; those from 10 to 15 hectares – 706, and those covering more than 15 hectares - 672.

As of the end of 2010, there were 2 442 business entities registered in Włodawa county. Most entities are registered in the city of Włodawa (1277) and the municipalities of Włodawa (325) Urszulin (189) Hańsk (161), Hanna (131), Will Uhruska (157), Old Brus (94), Wyryki (108) (Tab. 4) (Świerczewska-Pietras et al. 2015, pp. 225-226).

Tab. 4. Business operators in Włodawa county by municipalities

	Number of business entities in the Polish Classification of Activity registry REGON	Number of economic entities per 10 thousand people
Włodawa county	2442	618
Włodawa city	1277	945
Włodawa commune	325	535
Urszulin commune	189	481
Stary Brus commune	94	433
Hańsk commune	161	418
Hanna commune	131	412
Wyrki commune	108	397
Wola Uhruska commune	157	383

Source: Strategia rozwiązywania problemów społecznych w powiecie włodawskim na lata 2011-2021 (Strategy for solving social problems in Włodawa county for the years 2011-2021)

The CSO data show that in 2011 the number of businesses in Włodawa county increased to 2 576, while in the following 2012, a further noticeable growth of number of enterprises to 2 671 was observed. Similarly to other counties, most entities in Włodawa county were registered in the services sector: in 2011 - 1 879, and in 2012 - 1 717, which shows a reduction in the number of entities in relation to the previous year. Manufacturing and construction sector was the second largest sector in the county in which entrepreneurs ran their businesses. In 2011, the sector recorded 562 active entities, and in 2012 their number decreased to 558.

As the document *strategia powiatu włodawskiego na lata 2008 – 2015* (Strategy for Włodawa county for the years 2008 – 2015) shows, in order to

diagnose the situation regarding the economic development properly, a survey was conducted directly among entrepreneurs. According to the respondents, the biggest problem and, at the same time, a barrier to the development of entrepreneurship in the county lied in bureaucracy (22%), high labour costs and taxes as well as the lack of capital (17.1%). Subsequently, entrepreneurs indicated that a bad policy in the county was also seen as a barrier (11%), low income of the local population (3.7%), and lack of training for entrepreneurs (3.7%) (Fig. 3) (Świerczewska-Pietras et al. 2015 , p. 226).

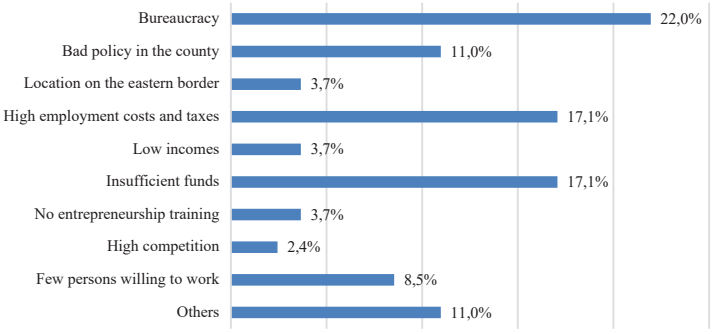

Fig. 6. Main barriers to the development of entrepreneurship in Włodawa county (according to entrepreneurs)

Source: Development strategy for Włodawa county for the years 2008 – 2015

4. ECONOMIC CHARACTERISTICS OF SELECTED AREAS ON THE BELARUSIAN SIDE

Belarus lowered its economic growth forecast for 2015 from 2% of GDP to 0.2 to 0.7%, which is due to the slowdown of the Russian economy. The World Bank has recommended Belarus, among others, to conduct a reform of the state economic sector and develop SMEs - also in areas covered by the following survey[6].

Kamieniec district

Kamieniec district in an administrative unit in the western part of Brest Region, Belarus. The district has 236 villages belonging to the City Council and 13 village councils. Kamieniec occupies the central part of the district. It covers the area of 1,687 square kilometres (the 10th place among districts). It borders Poland through Brest, Żabiński, Kobrynski and Prużana districts of Brest Region, and Świsłač district in Grodno Region. The area is hilly and plain. The highest point rises to 198 meters above the sea level. Traces of minerals: peat, clay, sand, construction sand and gravel have been found here. There are 34 reservoirs on the in the district's territory. The largest of these is Lake Sipurka, with an area of 29.7 hectares. The main rivers are the Western Bug and its tributaries - Las and Pulwa. Forests cover constitutes 27% of the district.

The district is populated by 40.6 thousand people, including the urban areas with their population of 13.8 thousand (Kamieniec and Vysoke), of which 55.9% are younger and older than the working group. A natural decrease in the population is noticeable and its rate stands at 4.4. According to the census of 2009, most residents of the district's total population (82.4%) were Belarusians, 7.7% - Ukrainians, 6.0% - Russian, and 2.0% - Poles[7].

The main business entities in the district are: the food industrial plants: *Biełowieżskije Syry*, an open joint stock company; *Sawuszkin Product*, a joint-stock company and its branches and; and *Santa Bremor*, a limited liability company. The products of these companies are known not only in Belarus, but also beyond its

---

[6] Belarus is the only European country, in which the existing political system is characterized by a high level of authoritarianism. The today's economy of Belarus is one of the best examples of central planning (although it does not resemble that of the former USSR). Further, the country retains close economic ties with Russia. Nearly 60% of Belarusian imports come from that country. Another important feature of the Belarusian economy is high, almost 10-percent share of agriculture in GDP (one of the highest shares in that sector among the countries of Central and Eastern Europe). However, Belarus cannot be included in the group of the least developed countries. This is because it is characterized by very high levels of public education and health care. Cf. www.money.pl /gospodarka/wiadomosci/artykul/sytuacja-gospodarcza-na-bialorusi-problemy,228,0,1663716.html (accessed: Dec. 21, 2015).

[7] Executive Committee of Kamieniec District (http://kamenec.brest-region.gov.by (accessed: Dec. 21, 2015).

borders. The agricultural sector specializes mainly in food production: pig breeding, beet, and cereals.

The territory of the district is crossed by trains: Brest – Wysokie Litewskie – Czeremcha, and roads: P83 Brest - Bialowieza Forest; P16 Brest – Pieszczatka; P85 Slonim Wysokie – the Polish border; P7 Kamieniec - Zabinka, P102 Obierowszczyna - Kamieniec - Kobryn; P9 Wysokie - Wołczyn – the Polish border, and P98 the Polish border (Piesczatka) - Kamieniec- Slonim.[8]

Brest district

Brest district is an administrative unit in the western part of Brest Region, Belarus. Its administrative centre is the city Brest (not part of the district). The area of Brest district covers 1,544 square kilometres (the 12th place among districts). The landform is mainly a lowland area - plains. In the area of Brest, there is a group of lakes, including the Black Lake.

The population of the district is 39.4 thousand people (the 11th place), which includes its rural population - more than 38 thousand people. The district covers urban settlements of Domaczewo and dozens of built-up areas. It is further divided into 11 village councils.

The main companies are: *Czernawickij zawod produktów żelbetonowych* (concrete products); *Brest Forestry*, a state institution; *Brest rajagroserwis, Bereşti*, a greenhouse; and *Briestselmasz*, an open joint stock company[9]. There is also a free economic zone - Brest, created in 1996, which covers the area of over 70 square kilometres of well developed infrastructure[10]. The favourable geo-strategic location of the Brest FEZ is further enhanced by the presence of two industrial zones: adjacent to the largest truck terminal and the airport Kozlovichi in Brest, both characterised by modern infrastructure and communications.

The Brest FEZ offers a privileged location for those companies wishing to export their production to the EU border. The district's residents were offered favourable customs, fiscal and foreign exchange regulations and other conditions for doing efficient business. Twenty countries have directed their investments in the area. The largest partners are from: Russia, Germany and Poland. More than 14 thousand people work in the FEZ, which manufactures furniture, machinery and road marking paints, foodstuffs, electrical equipment, varnish and paint products and lighting equipment[11]

---

[8] ibidem

[9] Executive Committee of Brest (http://brest.brest-region.gov.by

[10] Executive Committee of Brest (http://brest.brest-region.gov.by (accessed: Dec. 21, 2015).

[11] The main benefits of FEZ «Brest» is that it offers: 100 per cent tax relief on profits; duty-free import of equipment and raw materials; lack of quotation and licensing for one's own export products; lower tax burden up to 40% than for non-resident companies for the period of five years. More information: http://www.business-valley.org/pl/special-investment-zones/free-economic-zone-brest-belarus.html (accessed: Dec. 21, 2015).

Małoryta district

Małoryta district is an administrative unit in the south-west of Brest Region, Belarus. Its centre is the city - Malaryta. The district's area covers 1,374 square kilometres (the 15th place among districts). Agricultural lands occupy 597 square kilometres, and forests - 608 square kilometres. The district's area is flat, as it consists of plains with isolated mountainous areas. The main rivers are Rita and Malaryta, the main lakes - Orzechowskie, Oświejskie and Małe. There is also a water reservoir - Łukowskie. Among the minerals can be found: iron ore, clay, peat, silicates and sand used for building. There were also discovered large deposits of chalk.[12]

The population of the district is 29.1 thousand people, 40.9% of which is urban population. The district covers 78 areas and 9 village councils. Food industry, particularly companies specializing in dried vegetables, is located in Małoryta.

The "Brest-Kovel" railway runs through the area and the two main roads: M12 (E85) Kobrin - the border of Ukraine (Mokrany), and R17 Brest - the border of Ukraine (Ołtusz) house two border crossings.

Prużana district

Prużana district is an administrative unit in the north-west of Brest Region, Belarus. The administrative centre of the district is the city - Prużana. The district consists of 12 village councils. The area covers 2800 square kilometres (the 4th place among the districts), including agricultural land, which occupies 1316 square kilometres. The main rivers include: Jaselda, Zelwianka, Rużanka, Narewka and the water reservoirs - Papernia, Prużana, Rudnickie and others. In the Bialowieza Forest, one can find a swamp called Dziki Nikor. A part of Prużana district belongs to the Bialowieza Forest, the National Park, where there are Michalińsko-Berezovsky reserves of great significance, as well as Puszcza Rużańska, Busłowka and Dziki, and reserves of local importance – Wydrowka and Zelwianka.

The population of the district is 62.1 thousand people, which includes those living in the mountainous areas, inhabited by 25.5 thousand.

The industry of the district is represented by ten companies and is dependent on the access to raw materials. The leading place is taken by the plant processing milk, an open joint stock company; *Junimiłk Pruzhany*, a joint company with limited liability; *Prużańska Fabryka Mebli*, a private unitary enterprise producing furniture; *Prużańska Fabryka Komponentów Radiowych*, an open joint stock company producing radio components; *Prużański Zakład Materiałów Budowlanych*,

[12] Executive Committee of Małoryta district (http://malorita.brest-region.gov.by (accessed: Dec. 21, 2015).

an open joint-stock company specialising in building materials; and *Prużańska Fabryka Konserw*, an open joint-stock producing cans[13].

Through the area runs the railway route: Brest – Moscow, and some main roads: Slonim – Wysokie; Prużana – Bereza; Svislach - Porozovo – Prużana; Ivatsevichy – Wolkowysk; and Kobryn – Prużana.

Entrepreneurship plays an important role in enhancing the economic competitiveness of border regions. Experts estimate that it is because of small businesses and the level of their development that the country is capable of adapting to the changing economic conditions. The development of the business sector in border areas contributes to their competitiveness and flexibility, which in turn creates new jobs and solves some other socio-economic problems.

Belarusian private companies are rather small but they significantly contribute to the national GDP. At the end of 2013, the small companies' share accounted for 15.1% of GDP; those with an average number of employees (19.4%) brought 9.5% of the total gross product; and 27.9% of the foreign trade share**.** The share of small businesses in GDP increases year by year- within five years, it grew by 5% (from 10.5% in 2007 to 15.1% in 2013) (Tab. 5).

Tab. 5. Small business share in GDP

Indicator	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
GDP, %	8,1	10,5	11,2	11,4	12,3	14,5	15,0	15,1

Source: http://belstat.gov.by/homep/ru/indicators/regions_annual_data/regions_annual_data.php. (accessed: Dec. 21, 2015)

The production of goods and services increases constantly in the business sector, and in 2012 it accounted for 12 164 404 million rubles in Brest region. (7.7% of the national rate). The contribution of cross-border small businesses in the production of goods (works, services) in Brest Region in 2011 was as follows: Brest district - 5.5%, Kamieniec – 2,5%, Małoryta - 0.6%, and Prużana - 1.6%.

Tab. 6. Volume of production (works, services) in cities and districts (in billions of rubles)

Districts	2011	2012	2013	2014
Brest	431,2	740,0 1	064,5	948,7
Kamieniec	196,5	364,4	456,2	527,1
Małoryta	47,6	84,4	138,8	109,9
Prużana	121,6	227,4	280,7	278,5

Source: Rocznik statystyczny obwodu brzeskiego. 2015 (The Statistical Yearbook of the Brest Region 2015, p. 361)

[13] https://ru.wikipedia.org/wiki/ Pruzhanskiy_rayon(accessed: Dec. 21, 2015).

Tab. 7. Indices of industrial production in the various districts (in comparable prices; percentage compared to the previous year)

Districts	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Brześć	111,6	147,0	113,4	109,4	116,5	92,8
Kamieniec	112,4	113,7	77,7	107,7	96,8	122,0
Małoryta	112,7	139,4	109,9	101,6	128,8	115,1
Prużana	114,5	151,6	126,3	112,1	101,5	102,3

Source: The Statistical Yearbook of the Brest Region 2015, p. 353

Tab. 8. Industrial production in various districts (in real prices; billions of rubles)

Districts	2011	2012	2013	2014
Brest	273,7	488,0	576,1	592,3
Kamieniec	149,8	287,9	297,7	368,4
Małoryta	28,3	51,5	60,9	51,9
Prużana	48,7	120,6	143,8	144,2

Source: The Statistical Yearbook of Brest Region, 2015, p. 364

Unfortunately, in terms of net profit, the border regions are not leaders. In 2011, when this indicator was taken into account, Brest district occupied the 11th place in the ranking of the 15 districts of Brest Region, Kamieniec – the 13th place, Małoryta – the 15th place, and Prużana - the 6th.

Most entrepreneurs in Brest Region operate in the retail sector, catering, construction and transport. In the years 2000-2011, there was a significant increase in number of small businesses, particularly in the above mentioned industries. For example, in trade and catering, the number of companies increased by almost 5.4 times (and represented 38.2% of the total) in the industry - 3.4 (17.7%), in construction 4.8 (9.5 %), and in transport - 5.5 (11.5%).

The most developed border areas as for industry are Brest and Małoryta districts, and when trade is considered - Brest and Kamieniec districts (Tab. 9). The dynamics of income of small entrepreneurs in border areas is presented in Table 10.

Tab. 9. Small enterprises' share in the production of goods and services in 2010 in selected economy sectors (in%)

Districts	Industry	Building	Trade
Total area	6,9	9,1	6,1
Brest	32,1	8,6	18,4
Kamieniec	1,9	–	2,7
Małoryta	17,8	7,0	1,7
Prużana	2,1	1,1	1,8

Source: The Statistical Yearbook of Brest Region. 2012 - Mar. 2013

Tab. 10. Revenues from the sales of products, goods, works and services in different district cities (in billions of rubles)

District	2011	2012	2013	2014
Brest	581,7	1 025,7	1 524,2	1 370,3
Kamieniec	295,2	627,7	869,9	1 933,5
Małoryta	95,5	149,2	247,5	260,1
Pruzana	183,4	328,7	429,0	362,0

Source: The Statistical Yearbook of Brest Region, 2015, p. 366

In the years 2000-2013, all districts in Brest Region, including cross-border areas, saw a rise of numbers of traders. In 2012, there were 8488 micro-enterprises in Brest region. The leader of this index then was Brest district (4.5%) and Kobryn (6.8%). The share of small businesses amounts to: Kamieniec - 1.7%, Prużana - 1.8%, and Małoryta - 0.8% (Tab. 11).

Tab. 11. Division of small enterprises by districts in Brest Region

Districts	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Overall	1621	1734	2157	2293	3106	3186	6378	7267	7764	8087	8488
Brest	86	118	140	129	208	222	301	282	305	341	379
Kamieniec	14	8	12	10	48	88	115	113	127	128	144
Małoryta	8	6	8	9	30	53	70	66	67	62	67
Prużana	20	15	19	20	55	84	118	125	144	148	152

Source: The Statistical Yearbook of Brest Region. 2015, p. 351

The growing number of businesses contributed to an increase in the level of employment in the region: in 2000, 21 thousand people were employed in the business sector in Brest Region; in the year 2005 - about 35 thousand (5.8% of the workforce), and in 2012 - 91.5 thousand (14.6% of the workforce). Currently, the business sector is the major social and economic force. The positive dynamics of growth in the number of employees in the sphere of entrepreneurship was noted in all districts of Brest Region, including cross-border areas. However, since 2011, there has been a noticeable tendency to reduce the number of employees in small businesses in the border areas (Tab. 12).

Tab. 12. Average number of employees in the business in cities and districts (an annual average in persons)

Districts	2000	2003	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Overall	21010	23487	43674	46913	67023	86901	90036	91521
Brest	1148	1632	3023	487	647	3 018	3 466	3 822
Kamieniec	200	166	319	3123	4565	1 201	1 253	1 093
Małoryta	231	84	337	865	1249	990	928	738
Prużana	293	261	701	513	922	1 265	1 732	1 537

Source: The Statistical Yearbook of Brest Region. 2015, p. 353

The employment rate in the business sphere in the four border areas constitutes 1.1% of the total employment in Brest region (641.8 thousand people), with 7.9% - employed in enterprises. In 2011, the employment rate in the sector of entrepreneurship was 24% of the total employment in Brest district, in Kamieniec district - 6.9%, Prużana - 7%, and Małoryta - 7.1% (tab.13).

Tab. 13. Rates of employment in the business sector in 2011

Districts	Population people	Number of people employed in business entities	in %
Brest	15 885	3 822	24
Kamieniec	15 926	1 093	6,9
Małoryta	10 452	738	7,1
Prużana	21 679	1 537	7

Source: The Statistical Yearbook of Brest Region, 2012 - Mar. 2013

The analysis of the data relating to market operators demonstrates that the role of small businesses in border areas is strengthening. However, for the entrepreneurial sphere a number of objective indicators is essential. These are: a relative stability of small businesses; their relatively small impact on the economy of border areas; uneven development of small enterprises in districts, especially in poor rural areas; weak development of cross-border business in the field of innovation; and an increase in the share of unprofitable entities in the business sector.

The policy *Narodowa strategia zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Białorusi do 2020 r*. (National Strategy for Sustainable Socio-economic Development of Belarus in the Period up to 2020) states that an enterprise is an important factor in the socio-economic development of the country as it stimulates creativity and entrepreneurial spirit, creates new jobs, and allows for self-realization. Due to the development of SMEs, a middle class grows - the basis of a stable society.

The main directions of the realization of state policy in the sphere of SME are as follows:

- improvement of normative-legal conditions for development of SMEs (easing the registration process for entrepreneurs, reducing the number of activities that require licenses, minimizing the administrative burden etc.);
- development of credit and financial mechanisms, which provide material assistance and other means designed to stimulate the development of SME, especially in the manufacturing sector, as well as innovation and public services spheres;
- increase in the efficiency and further development of small business support infrastructure (support centres, small business incubators, technology parks and others.)

– development of international cooperation in the sphere of SMEs;
– interaction of state institutions and public organizations (associations)[14].

Program rozwoju społeczno-gospodarczego Republiki Białoruś na lata 2011-2015 (Socio-economic Programme for the Development of Belarus for the Years 2011-2015) sets out the main trends in the economic development, goals, objectives, directions, priorities and expected results of socio-economic development of the country; directions and measures related to their implementation; and ways of modernizing the economic institutions and the system of state regulations. One of these directions point to the development of entrepreneurship. The economy of Belarus and its development will be based on activity, not only of large companies but also those in the sector of medium and small businesses. The main task in the sphere of entrepreneurship is to create conditions for dynamic development, in particular:

– improve the normative-legal base, regulating the business activities, and lift administrative barriers to business;
– simplify accounting and fiscal management for businesses ;
– reduce tax burdens;
– create favourable conditions for increasing the availability of credit and financing, availability of material and technical resources, land and real estate;
– activate productive activity, innovation and foreign trade activities by creating additional incentives for running business in the sectors;
– enhance cooperation of SMEs through the development of corporate outsorcing and networks, outsourcing and subcontracting;
– introduce improvement in the checks and surveillance processes, by dividing the controlled entities according to economic criteria related to the evolution of the monitoring system;
– carry out targeted and extensive work on the development of positive relations in entrepreneurial society, as an integral element of the contemporary market system, growth in social welfare, provide jobs and social and political stability;
– develop infrastructure: enlarge the number of insurance and leasing companies, venture capital funds, commodity and raw materials exchange; stock exchanges and others[15].

[14] Executive National Strategu for sustainable development until 2020. https://docviewer.yandex.by/?url=http%3A%2F%2Fwww.economy.gov.by%2Fdadvfiles%2F001251_290081_NSUR2020.doc&name=001251_290081_NSUR2020.doc&lang=ru&c=564f30cde24b

[15] Socio -economic Development Programme for Belarus in the Years 2011-2015, available at: http://www.belta.by/economics/view/proekt-osnovnyh-polozhenij-programmy-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitija-respubliki-belarus-na-2011-201-137621-2010#5_2 (accessed: Dec. 21, 2015).

5. ANALYSIS OF THE RESEARCH RESULTS

5.1. Analysis of the Polish entrepreneurs' questionnaires

Entrepreneurs who were involved in the examination in all four Polish counties, represented mainly the following sectors: wholesale and retail trade, motor vehicles and motorcycles repairs, personal and household goods (over 60% in each county). Another type of activity represented in the surveyed group was manufacturing (the highest percentage in Hajnówka county - 28%), construction (the largest percentage in Włodawa county - 15%), hotels and restaurants (the highest percentage in Hajnówka county- 22%), transport, storage and communication (the highest percentage in Biała Podlaska county - 14%), financial intermediation (the highest percentage in Włodawa county - 15%), real estate, renting and business-related economic activity (the highest percentage in Biała Podlaska county - 9%), education (2% in Biała Podlaska county only) and other (the highest percentage in Hajnówka county - 11%) (Fig. 7).

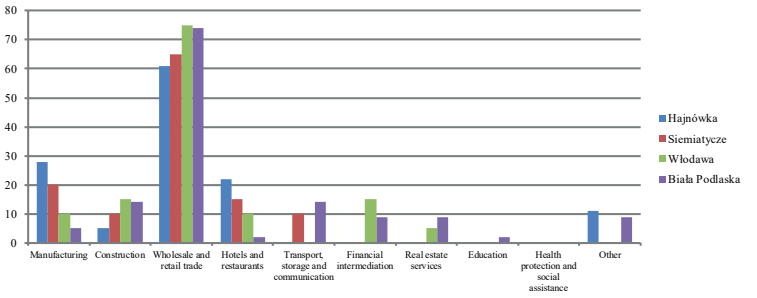

Fig. 7. Type of business

Source: the authors' own work based on the research results

The vast majority of companies which took part in the study belong to the SME sector (Fig. 8). In each county, most participants were entrepreneurs employing up to 10 people, and then those employing up to 25 people. Those employing up to 50 people represent a small group of 2% businessmen and they operate only in Biała Podlaska county, while those with more than 50 person employees were encountered in Biała Podlaska county (5%) and Hajnówka county (5%). Self-employment is represented by numerous businessmen in Włodawa and Biała Podlaska counties (30% and 7% respectively).

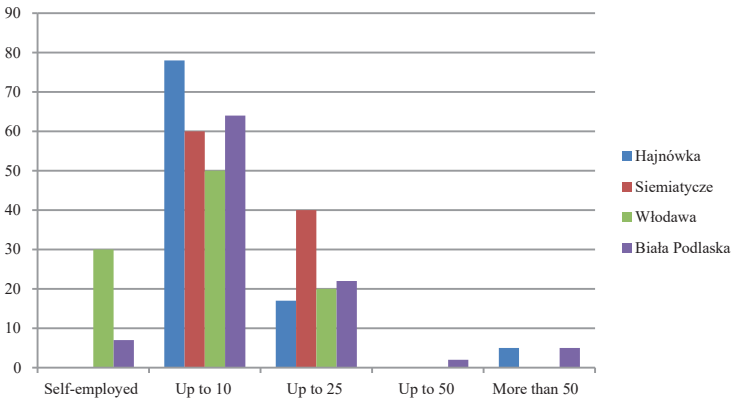

Fig. 8. Employment in the company

Source: the authors' own work based on the research results

The highest percentage of entrepreneurs who do not want to hire new employees live and work in Włodawa county - as many as 80%. Those declaring increasing employment in this county account for approximately 5%. Another county where businessmen do not plan any hiring is Hajnówka, where 55% do not think of it, while 15% declare they might increase their personnel. However, in both areas there is also a relatively a high percentage of entrepreneurs who would not take on new employees in the near future - 48%. The county where most of the surveyed respondents consider taking on new employees is Biała Podlaska - approximately 30%. In contrast, Siemiatycze county is characterised by the highest percentage of respondents who are undecided, i.e. 55%.

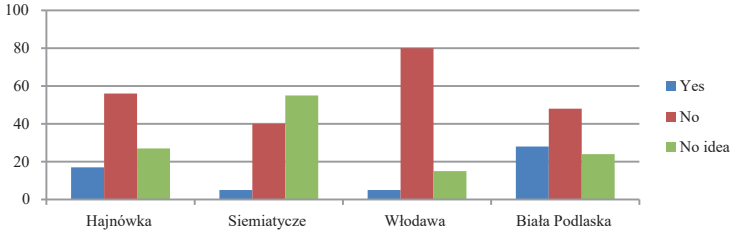

Fig. 9. Does the company plan to take on new employees?

Source: the authors' own work based on the research results

As for the features that prospective employers attach most importance to (Fig. 10), these are: in Hajnówka county, - honesty of the future employees - 50%, loyalty - 33%, professionalism - 28% and good manners - 17%. The respondents in this county drew the least attention to communication skills and knowledge of foreign languages - 11% and diligence - 5% respectively. In Siemiatycze county, as

in the remaining ones, respondents pointed to honesty - 90%. They also appreciated loyalty - 50% and diligence - 35%. Expertise and knowledge of foreign languages scored 10%, while experience, communication skills, good manners - 5%, and turned out to be less important for employers in Siematycze county. In Włodawa county, as in the other surveyed areas, respondents appreciated honesty and diligence most - 50% and 40% respectively, whereas communication scored 20%. To a lesser extent, they valued the employee's professionalism - 17%, experience - 15%, loyalty - again 15% (which is the lowest value among the respondents of the surveyed counties), and good manners - 10%. The respondents in Włodawa county did not consider knowledge of foreign languages as an essential qualification for in the employment process. In Biała Podlaska county, honesty was valued most - 48%, diligence scored 28% and loyalty -21%. To a lesser extent, employers appreciated professionalism and communication skills - 17%, experience and knowledge of foreign languages - 7%, and high personal culture - 5%.

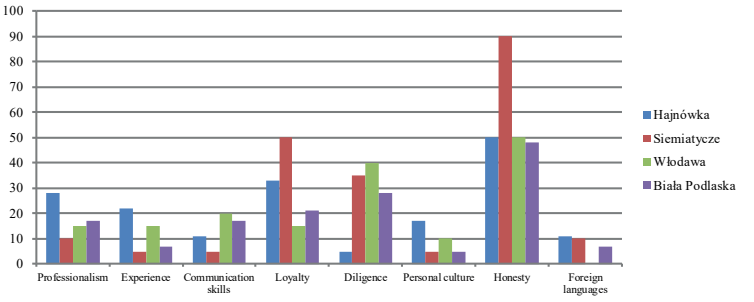

Fig. 10. Most desired qualifications, attributes or skills essential in a potential employee
Source: the authors' own work based on the research results

According to the surveyed entrepreneurs, the factors that most significantly impact the development of production / service activities in the eastern Polish border areas include: an access to the markets of neighbouring countries and ease in establishing contacts with partners on either side of the border (Fig. 11). For entrepreneurs from Hajnówka and Siemiatycze counties, the factors that positively influence the development of production / service activities include first of all access to natural resources (44% and 35% respectively) and qualified personnel (17% and 40%). Further, entrepreneurs from Włodawa county appreciated the access to natural resources (25%) and the state of the market/economy (20%). Finally, the surveyed in Biała Podlaska county, among the factors that positively influence the development of production / service activities included: the capacity of the local market (28%), good communication (33%) and the possibility of obtaining financial support and incentives (17%).

In none of the surveyed counties, businessmen indicated that a large-scale development of companies or high technology areas are essential. Only in Siemiatycze and Biała Podlaska counties, surveyed pointed to a well-developed cooperation with business environment institutions, 20% and 2% respectively. Further, respondents did not point to such positive factors as lower taxes, social benefits and the level of consulting firms' and other businesses' services. Only 11% of the entrepreneurs in Hajnówka county saw the possibility of cooperation with institutions and scientific research centres as a positive factor.

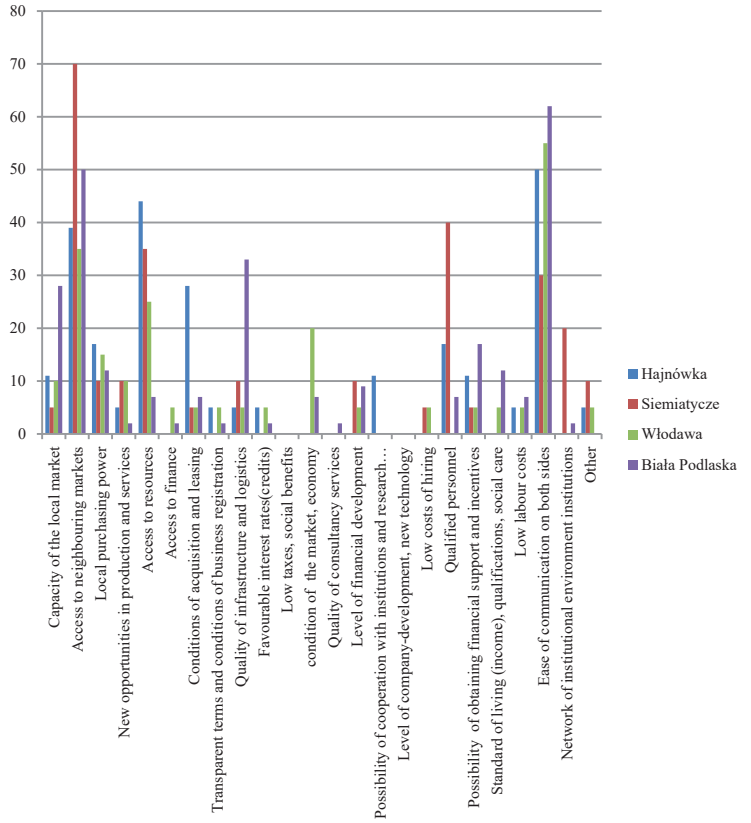

Fig. 11. Factors exerting the greatest impact on the development of production / services in the eastern Polish border areas

Source: the authors' own work based on the research results

As for the factors that most impede the development of production / service activities in the cross-border areas of Eastern Poland, businessmen in all the surveyed counties (Fig. 12) pointed to the lack of agreement on the small border traffic. In Hajnówska county, 61% of the respondents considered this as a barrier, in Siemiatycze county – 75%, in Włodawa county – 35%, and in Biała Podlaska

county – 55%. Further, they pointed to difficulties in establishing contacts with customers on the east side of the border- Siemiatycze county – 55%, Włodawa county – 30%, Biała Podlaska county – 29% , and Hajnówka – 28%. For entrepreneurs representing Hajnówka county, the biggest problem turned out to be competition (61%) and complicated legal and tax regulations (33%). In Siemiatycze county, entrepreneurs thought the lack of support on the part of public administration to be the biggest impediment in developing production / services in the border areas (40%) and contractors' insolvency / waiting for the due payments (55%). For Włodawa county's entrepreneurs, insufficient customs-tariff regulations with foreign traders turned out to be the greatest barrier (45%); then came the difficulty in establishing contacts with customers on the east side of the border (30%); and communication problems (30%), which received the highest response rate among the surveyed entrepreneurs in the four counties; contractors' insolvency / long waiting time for due payments; and tight borders (30%). Entrepreneurs did not consider language barriers as a negative factor – 0%; terms and conditions of business registration – again 0%, except for Biała Podlaska county, which recorded 5% response.

Furthermore, businessmen did not point to the cost of materials as a negative factor. Only in Biała Podlaska county was this problem noticed by 2% respondents. Likewise, insufficient help from business support organizations was pointed out in Siemiatycze and Biała Podlaska counties and recorded 5%. The high cost of rent was considered as a negative factor for running business only in Hajnówka and Biała Podlaska counties and scored respectively 5% and 2%; whereas conditions of acquiring and leasing real estate was pointed out in Włodawa and Biała Podlaska counties (5% and 2%. respectively). According to the entrepreneurs in Biała Podlaska county, the rate of corruption is the highest in this county (26%) compared to Hajnówka and Siemiatycze counties, where it is not perceived as a problem (0%) and Włodawa county (5%). The last negative factor in developing production / services is unstable currency. Forty percent (40%) of the entrepreneurs in Biała Podlaska county and 20% in Siemiatycze pointed to this problem.

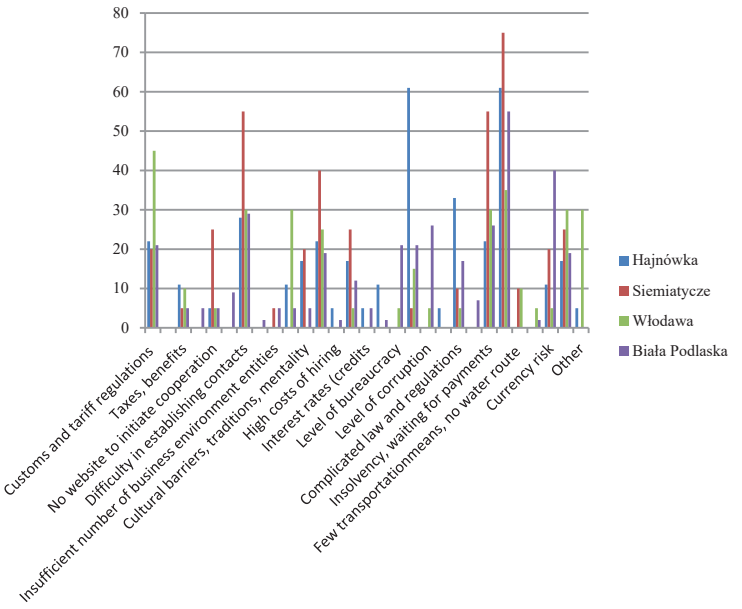

Fig. 12. Factors that most significantly impede developing production / service in the Polish eastern border areas

Source: the authors' own work based on the research results

The factors that hinder the development of cross-border cooperation most included first of all problems with crossing the border. This type of response was especially stressed by entrepreneurs in Włodawa and Hajnówka counties (90% and 72% respectively). Entrepreneurs in Hanówka and Biała Podlaska counties pointed to the problem with getting a visa and problems in crossing the border (72%), whereas in Siemiatycze county it is the lack of information about the possibility of cooperation provided by local government that was most annoying (70%) as well as the lack of a specialised Internet service (65%) (Fig. 13).

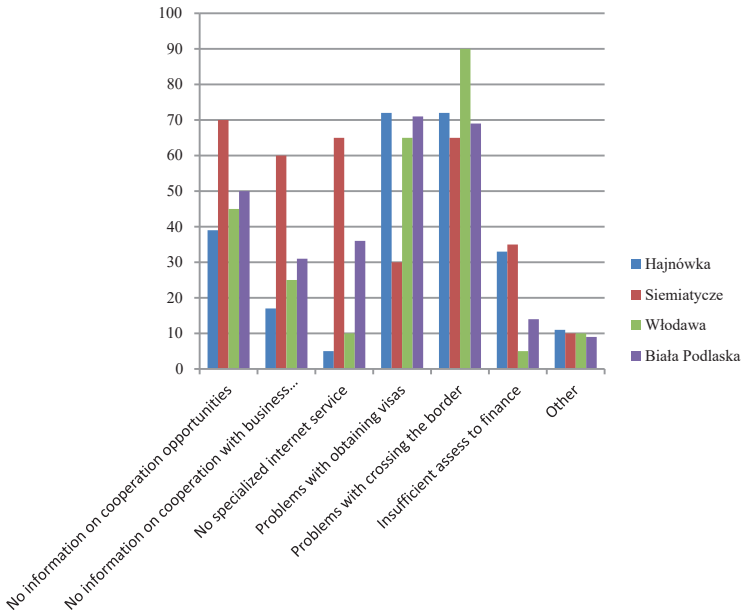

Fig. 13. Factors impeding the developing cross-border cooperation

Source: the authors' own work based on the research results

Customs and trade regulations were also included in the group of factors that impede cross-border cooperation (average 63%). Further, obtaining licenses and permits was pointed to (average - 45%), as well as labour law operating in the country (average - 50%). Besides, businessmen identified a large number of tax controls (most of this type of response was observed in Włodawa county (45%), a complicated tax system, again visible in Włodawa county (35%). Respondents from Siemiatycze county considered insufficient access to credits as a major factor hindering the development of entrepreneurship (35%). On the other hand, respondents in Biała Podlaska county thought the level of corruption (35%) and insufficient educational level of workers (21%) as problematic (Fig. 14).

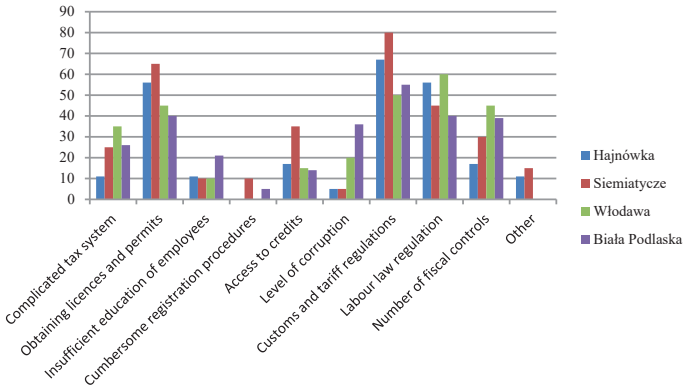

Fig. 14. Factors impeding the development of entrepreneurship in the border areas as indicated by companies

Source: the authors' own work based on the research results

A significant proportion of companies (13%) indicated that they do not know what the administrative barriers that hamper the development ofSME in the region are. In Biała Podlaska county, 60% of the entrepreneurs pointed to the lack of support from the state and local governments as a hindrance. In Siemiatycze county, entrepreneurs recognized social security costs/taxes/fees as the greatest barriers. Companies in Włodawa county considered the project The Natura 2000 networking programme to be the largest barrier in running business (15%). In contrast, in Biała Podlaska county, the officials' attitude to initiative (17%) as well as the need to get licenses /permits/ quotas (14%) were also seen as barriers that may hamper the development of SMEs in the region (Fig. 15).

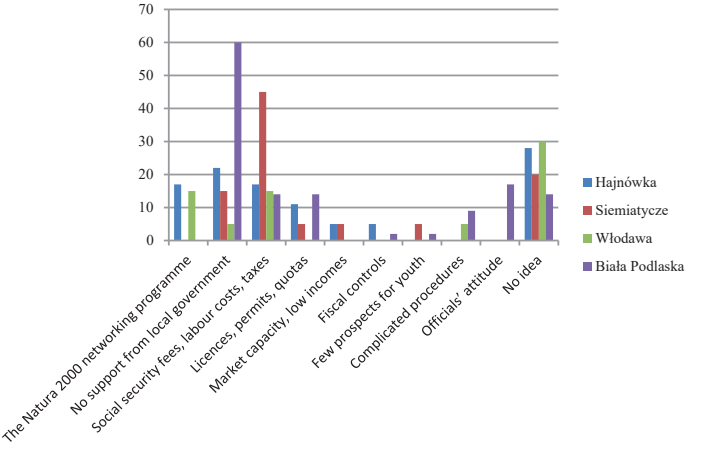

Fig. 15. Administrative barriers that most often hinder the development of SME in the region as indicated by companies

Source: the authors' own work based on the research results

The authors of the study found it reasonable to query respondents about yet another matter. They asked whether their companies cooperate internationally and which countries are the biggest partners for Polish entrepreneurs. Hajnówka county turned out to be most active in international cooperation, because as many as 95% of the surveyed companies carry out such a type of business. The worst situation is in Włodawa county, where only 65% of the surveyed companies conducted such an activity (Fig. 16).

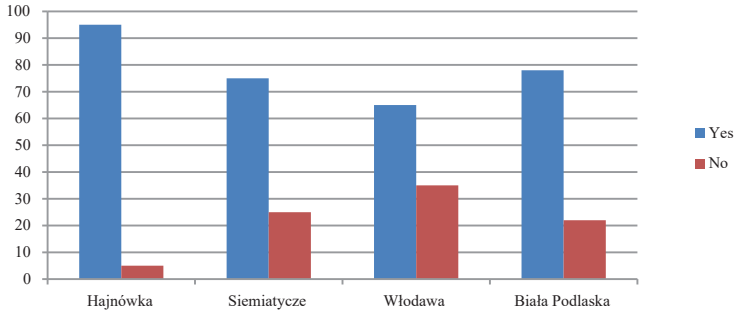

Fig. 16. Does your company conduct any international cooperation?

Source: the authors' own work based on the research results

The largest partners of Polish companies come from the EU countries and Belarus, while the fewest surveyed firms cooperate with partners from Russia. The highest percentage of cooperation between entrepreneurs and partners from Ukraine is visible in Włodawa county (77%), while the lowest in Biała Podlaska county – (22%) (Fig. 17).

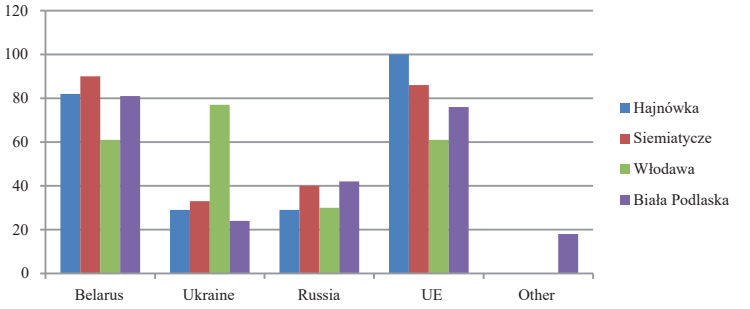

Fig. 17. Country of origin of the largest partner

Source: the authors' own work based on the research results

Most entrepreneurs have cooperated with their foreign partners for more than 10 years. In Siemiatycze county, this rate is the highest – 80%, whereas in Hajnówka county it stands at 65%, in Biała Podlaska county – 48%, and in

Włodawa county – 46% respectively. Most entrepreneurs cooperating with foreign partners falling into the 5-10 years category come from Biała Podlaska – 27%, Hajnowka and Włodawa counties – 23%, and the fewest in Siemiatycze county - 7% (Fig. 18).

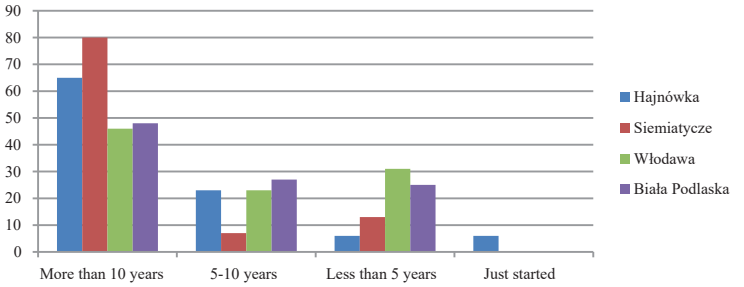

Fig. 18. Length of the cooperation

Source: the authors' own work based on the research results

The intensity of the existing cooperation in Biała Podlaska, Hajnówka and Siemiatycze counties is definitely weakening, while in Włodawa county, it remains at the same level. Most respondents who indicated that their companies develop well come from Biała Podlaska and Hajnowka counties (18% and 12% respectively) (Fig. 19).

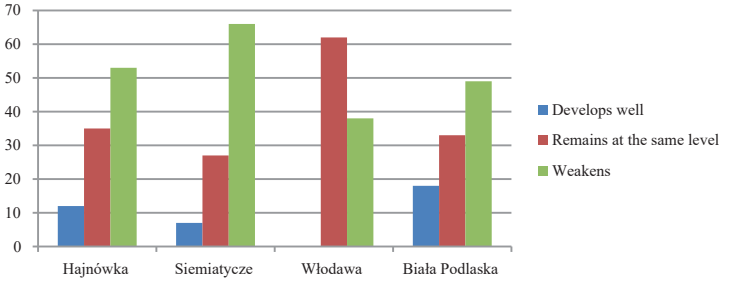

Fig. 19. Quality of the existing international cooperation

Source: the authors' own work based on the research results

All the surveyed companies from Hajnówka and Siemiatycze counties are interested in working with entrepreneurs in Belarus. (98% of the respondents from Biała Podlaska and 95% from Włodawa county) - (Fig. 20).

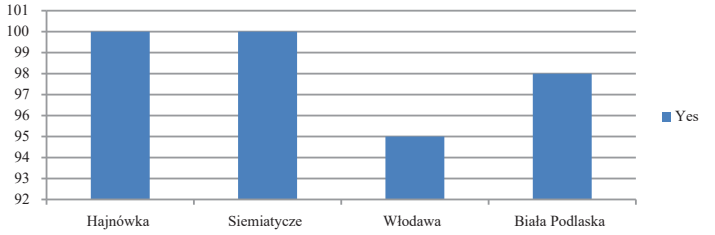

Fig. 20. Companies interested in cooperation with Belarusian businessmen

Source: the authors' own work based on the research results

The surveyed entrepreneurs indicated that they cooperate mainly with companies from Brest district. In Siemiatycze county, 10% of the respondents are involved in such a cooperation and in Biała Podlaska county - 9%, whereas Hajnówka and Siemiatycze cooperate mainly with Kaminiec and Prużana districts (6% and 5% respectively). The study also showed that none of the surveyed entities cooperates with companies from Małoryta district (Fig. 21).

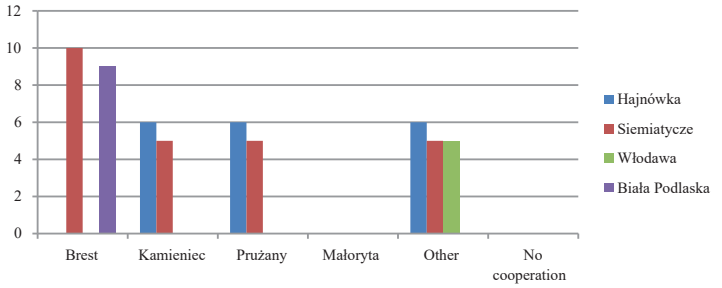

Fig. 21. Companies cooperating with entities in Belarusian districts

Source: the authors' own work based on the research results

The main area of interest for Polish entrepreneurs in the field of cross-border cooperation is trade (on average 76%), which is followed by tourism (an average of about 20%) and industry (an average of 8%) (Fig. 22).

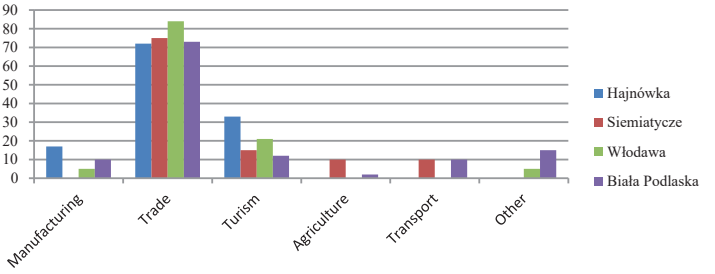

Fig. 22. Branches in which companies want to make cross-border cooperation

Source: the authors' own work based on the research results

While assessing the quality of public services for the support of SMEs (Fig. 23), in none of the surveyed counties businessmen would claim that it functions very well. Most often they indicated that this support is sufficient. In Hajnówka county, 44% agreed with such an opinion. Also in Siemiatycze county, it was regarded as satisfactory by 45%, in Włodawa – by 35%, and Biała Podlaska - by 38%, or insufficient. The dissatisfaction level with the support offered for SMEs was the highest in Biała Podlaska county and amounted to 50%.

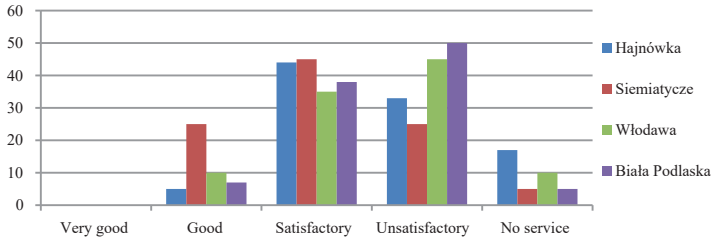

Fig. 23. Evaluation of the support for SMEs (according to businessmen)

Source: the authors' own work based on the research results

In none of the counties, businessmen were satisfied with the offers of land and buildings for running businesses (Fig. 24). The respondents from Siemiatycze county pointed out that 70% of what is offered is good. In Biała Podlaska county, entrepreneurs stated that the offer is prepared adequately in 64% of cases.

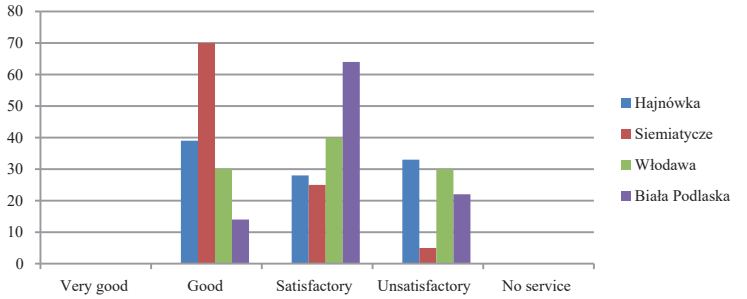

Fig. 24. Evaluation of the offered sites and buildings

Source: the authors' own work based on the research results

The surveyed entrepreneurs, in their majority, estimated that the provided public safety is at a good level (Fig. 25)- in Siemiatycze and Włodawa counties - 80%, in Hajnówka county - 78%, whereas in Biała Podlaska county the figure stood at 64%.

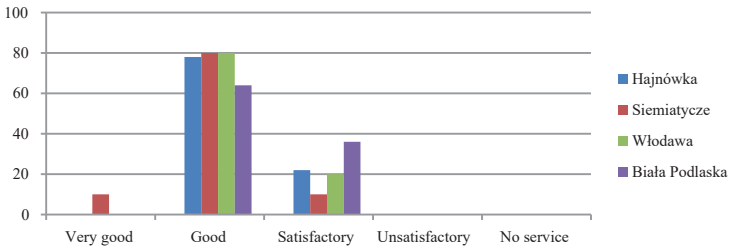

Fig. 25. Evaluation of public safety in the county

Source: the authors' own work based on the research results

On average, 36% of the entrepreneurs evaluate transportation network (road connections, roads) as good and more than 47% as sufficient. Only 10% of the entrepreneurs from Włodawa county and 5% of those from Hajnówka county regard it as very good. There are also those who consider it insufficient, and the average number of respondents who think so is 7.5% (Fig. 26).

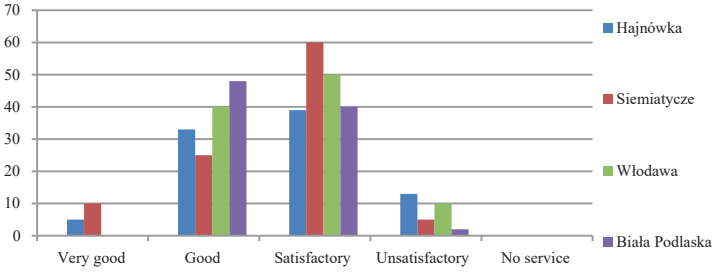

Fig. 26. Evaluation of transportation network within the county (road connections, roads)

Source: the authors' own work based on the research results

The surveyed entrepreneurs indicate that licensing procedure made by local governments in the counties is conducted properly (38%) and well. However, more than 51% regard it as just satisfactory (Fig. 27). The greatest dissatisfaction with the authorization done by local government units was recorded in Biała Podlaska county – 24% of the entrepreneurs believe that licensing is done inadequately.

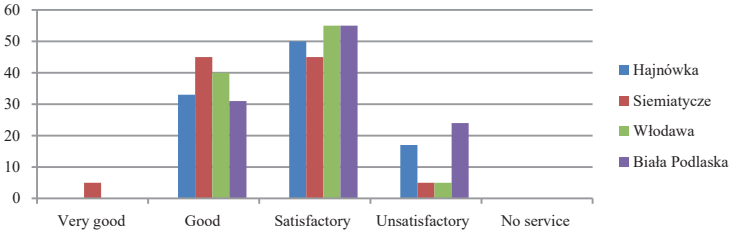

Fig. 27. Evaluation of licensing conducted by county authorities

Source: the authors' own work based on the research results

The availability of technical and municipal infrastructure was evaluated by entrepreneurs as good (65%) or sufficient. The highest results were given by respondents in Hajnówka county and they reached 49% (Fig. 28).

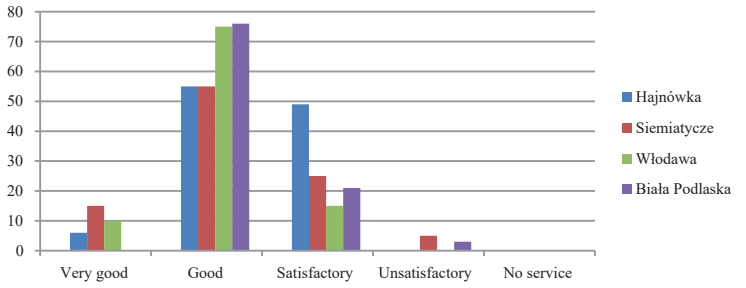

Fig. 28. Evaluation of the availability of technical and municipal infrastructure in the county
Source: the authors' own work based on the research results

Fifty percent (50%) of the entrepreneurs in Hajnówka and Siemiatycze counties, 48% from Biała Podlaska county and 30% from Włodawa county assessed the form of entrepreneurship promotion in the areas as adequate (Fig. 29). However, a significant group of the surveyed businessmen also indicated that the promotion of entrepreneurship is done in an insufficient way. The most dissatisfied were the entrepreneurs from Siemiatycze and Włodawa counties (50%). None of the groups evaluated the entrepreneurship promotion in the county as very good.

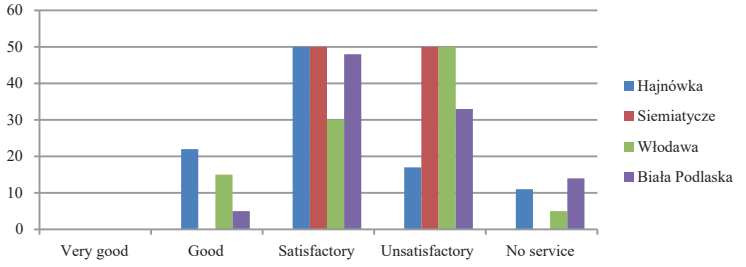

Fig. 29. Evaluation of the entrepreneurship promotion in the county
Source: the authors' own work based on the research results

The vast majority of the surveyed entrepreneurs (45%) considered that the promotion of both the county and the region is carried out in a sufficient manner (Fig. 30). A significant number of businessmen in Hajnówka county declared that this promotion is conducted in a good way (48%). On the other hand, the promotion was regarded as insufficient mainly in Biała Podlaska and Siemiatycze counties (respectively 38% and 30%). It should be noted that none of the studied groups of

entrepreneurs regarded the strategy of promotion of counties and the region as very well-implemented

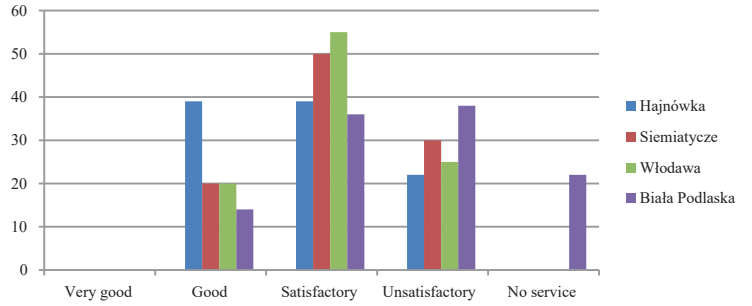

Fig. 30. Evaluation of the promotion of counties and the region

Source: the authors' own work based on the research results

The development of education and personnel training was considered to be adequate in the surveyed counties (Fig. 31). On average, 31% assessed it as good. In the businessmen's opinion, the above mentioned forms of personal development were thought to be insufficient mostly in Hajnówka and Siemiatycze counties (respectively 33% and 20%.)

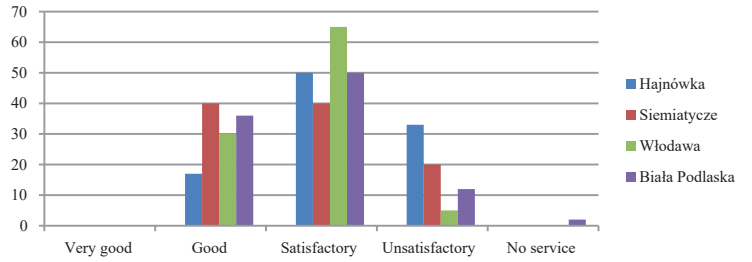

Fig. 31. Evaluation of education and personnel training

Source: the authors' own work based on the research results

On average, 58% of the surveyed respondents indicated that the help from the local government in establishing contacts with businessmen from abroad is insufficient. Most positive answers were given in Hajnówka and Biała Podlaska counties, where the form of assistance was indicated as sufficient (respectively 33% and 25%). The entrepreneurs from Siemiatycze county, as the only surveyed group, indicated that local government assistance in establishing contacts with businessmen from abroad is carried out well. It was the entrepreneurs from Biała Podlaska county (29%) and Hajnówka county (17%), who pointed to the lack of such assistance (Fig. 32).

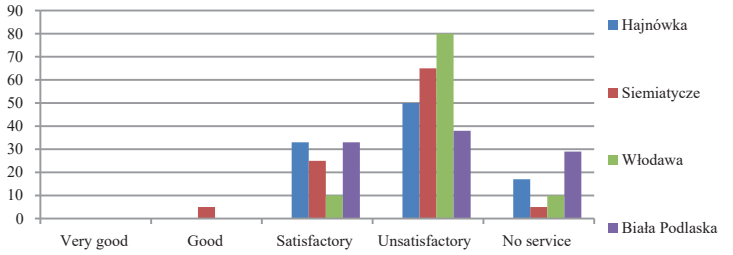

Fig. 32. Evaluation of the support offered by the local government in establishing contacts with businessmen from abroad

Source: the authors' own work based on the research results

When the possibility of cooperation between entrepreneurs' associations and other NGOs in participation / organization of joint ventures was discussed a positive response on the part of the businessmen was noticeable (Fig. 33). The highest rate was recorded in Siemiatycze county – 80%, Hajnówka county – 78%, Biała Podlaska county – 70%, and the Włodawa county – 55%. A negative response was noticed only in Biała Podlaska county, where 2% of the respondents thought it to be bad.

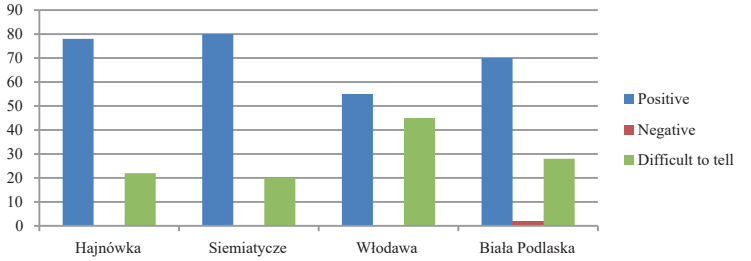

Fig. 33. Evaluation of opportunities between entrepreneurs' associations and other NGOs in participation / organization of joint ventures

Source: the authors' own work based on the research results

As for the areas of cooperation opportunities, the researched businessmen most often chose those related to promoting and supporting entrepreneurship (the highest rate was recorded in Siemiatycze county – 100%) and the promotion and activation of young people (again the highest rate was seen in Siemiatycze county – 70% as well as Biała Podlaska county – 69%). The surveyed entrepreneurs were least interested in the field of activation, development of civic society, culture and entertainment as well as assistance in solving social problems (Fig. 34).

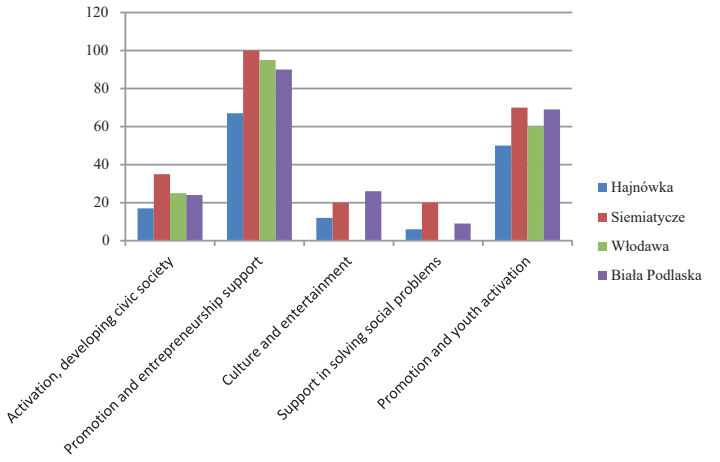

Fig. 34. Areas in which companies seek opportunities of cooperation

Source: the authors' own work based on the research results

In the eyes of respondents, the most effective way of working with business support centres were the following ones: direct professional contacts (Hajnówka county – 83%, Siemiatycze county – 80%, Włodawa county – 70%, and Biała Podlaska county – 64%) as well as participation in conferences, meetings, training (Siemiatycze county – 85%, Biała Podlaska county – 64%, Władawa and Hajnówka counties – 55%). Consultation and advice via the Internet turned out to be the least appreciated services, despite the development of the information society, computerization of many sectors of economy and everyday life spheres. Further, the entrepreneurs from Siemiatycze county – 70% and Biała Podlaska county – 60% were the most interested group in setting up joint ventures, for instance, in the form of clusters (Fig. 35).

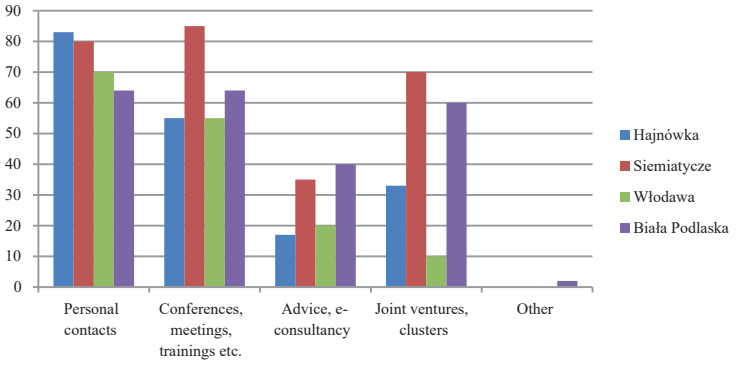

Fig. 35. Most effective ways of cooperation between entrepreneurs and business support centres

Source: the authors' own work based on the research results

The average data indicate that 56% of the entrepreneurs did not show any interest in applying for the funds from the EU. This is a relatively high value, taking into account the possibility of financing business activities offered by the two financing programmes in the periods of 2004-2006 and 2007-2013, among others, the Regional Operational Programmes and funds allocated for implementation of the Operational Programme in Eastern Poland. Most entrepreneurs who sought co-financing come from Włodawa and Biała Podlaska counties - 50% (Fig. 36).

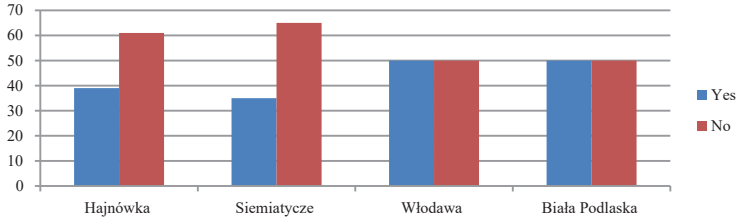

Fig. 36. Has the company ever sought funds from the EU for development?
Source: the authors' own work based on the research results

The rate of those interested in business opportunities and obtaining the EU funding was the highest in Siemiatycze county -30%, whereas in Biała Podlaska county it stood at 26%. The interest was the highest in Biała Podlaska, Włodawa and Hajnówka counties (50%, 45% and 44% respectively). The least interest was shown by companies in Hajnówka county - 44%, whereas in other counties the average lack of interest stood at 28% (Fig. 37).

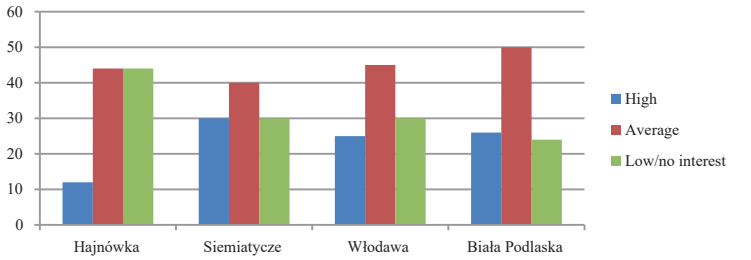

Fig. 37. Interest in obtaining the EU funding for business activities
Source: the authors' own work based on the research results

As for the factors that negatively influenced the development of cooperation in the field of entrepreneurship between Poland and Belarus, the respondents pointed to the need of sealing the border and increasing controls. These factors became most visible after Poland's accession to the EU. Another factor indicated

in Siemiatycze county was the increased costs of doing business - 70% of the respondents' response (Fig. 38).

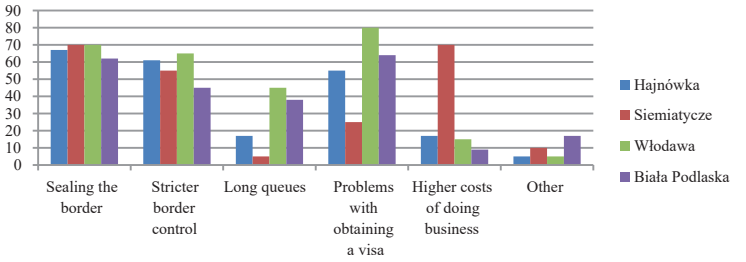

Fig. 38. Factors that affected the development of cooperation in the field of entrepreneurship between Poland and Belarus after Poland's accession to the EU

Source: the authors' own work based on the research results

A large group of businessmen believe that Poland's accession to the EU structures affected the development of cooperation between Poland and Belarus adversely- an average of 75% of the surveyed entrepreneurs from all the counties share this view. Only 25% of the respondents are of the opinion that Poland's accession to the EU had a positive impact on the development of cooperation (most of such answers were given in Hajnówka and Biała Podlaska counties (50% and 35% respectively) (Fig. 39).

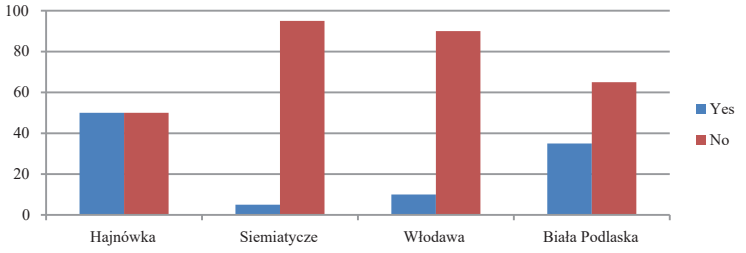

Fig. 39. Did Poland's accession to the EU structures in 2004 have a positive influence the development of cooperation between Poland and Belarus?

Source: the authors' own work based on the research results

Almost 100% of the respondents (except for Biała Podlaska county) believe that introducing local border traffic regulations between Poland and Belarus would be beneficial towards improving the situation in socio - economic relations on both sides (Fig. 40).

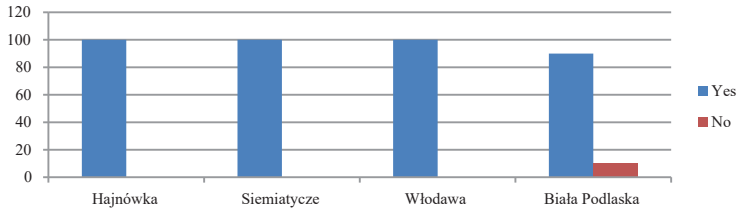

Fig. 40. Will introducing local border traffic regulations between Poland and Belarus be a good solution?

Source: the authors' own work based on the research results

According to the respondents, introducing local border traffic regulations would increase the trade turnover (average 89.25% of indications), revive tourism (the average number of responses in all counties - 84.25%), and enhance the growth of business (average 71, 25% of indications) (Fig. 41).

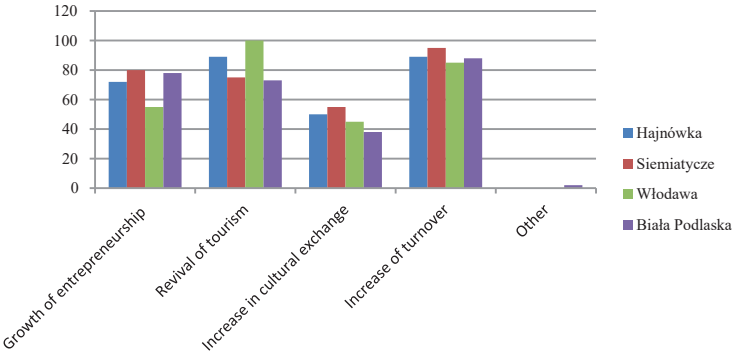

Fig. 41. Indicators likely to improve due to introducing local border traffic regulations

Source: the authors' own work based on the research results

A large group of the surveyed entrepreneurs from Biała Podlaska, Włodawa and Siemiatycze counties, approximately 58%, indicated that if small border traffic regulations were introduced, illegal trade would increase significantly. In Hajnówka county, only 22% of the respondents shared this opinion. Further, most of the surveyed entrepreneurs stated that competition would also increase. In Włodawa county, as many as 55% of the respondents argued that the introduction of small border traffic would significantly increase the number of poor quality goods (Fig. 42).

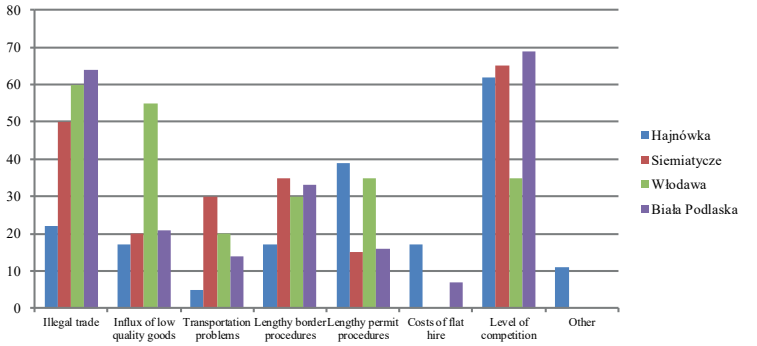

Fig. 42. Indicators likely to grow with the introduction of local border traffic regulations

Source: the authors' own work based on the research results

Definitely, entrepreneurs from all counties do not want to move their business or their parts from the county. Such answers were given by 95% of the respondents. Only in Siemiatycze county (5%) and Biała Podlaska county (14%) were in favour of transferring their business or its part from the county (Fig. 43).

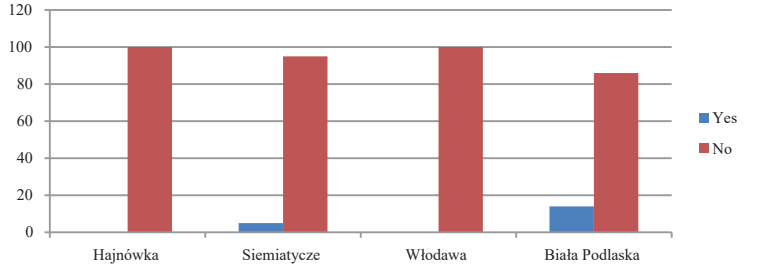

Fig. 43. Percentage of companies planning to transfer their entire business or its parts out of the county at present or in future

Source: the authors' own work based on the research results

According to the respondents, the county should base its development on trade and services (most, i.e. 70% of the respondents, who shared such an opinion come from Siemiatycze county) and on tourism (most respondents who indicated such a choice (50%) come from Hajnówka county). Far fewer answers related the development of counties to manufacturing. Neither did the respondents point to agriculture as the most important area of development (Fig. 44).

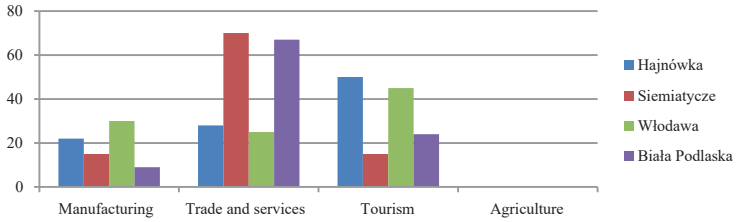

Fig. 44. Fields that are the most important for the development of the county (according to businessmen)

Source: the authors' own work based on the research results

According to the entrepreneurs, none of the surveyed counties is a very good place for doing business. They stress that the conditions for running a business are good and sufficient. The most favourable places for business activity are in Hajnówka county (50% of the satisfied businessmen) and Siemiatycze county (40%). Those who regard the conditions as satisfactory come from Włodawa county (63%) and Biała Podlaska county (60%) (Fig. 45).

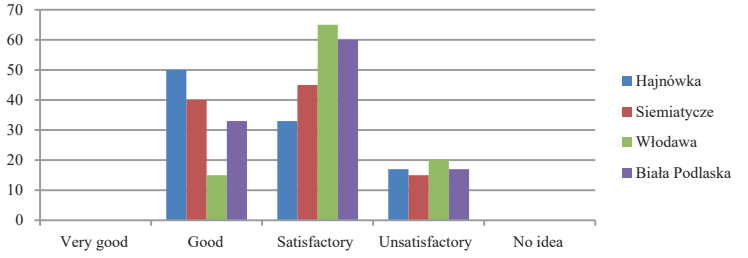

Fig. 45. Evaluation of the county as the place to do business (according to businessmen)

Source: the authors' own work based on the research results

The surveyed companies best assess the proximity to the border (an average score - 83%). The entrepreneurs from Włodawa county (70%) and Hajnówka county (60%) positively assessed the development of their areas in terms of tourism. The location of their districts and an easy access to them were regarded as well developed in Biała Podlaska and Siemiatycze counties, scoring respectively 58% and 40% of positive answers. In the view of the respondents from Siemiatycze and Biała Podlaska counties, the most desired qualities that could affect the development of the counties were: access to qualified personnel and ability to expand the markets (Fig. 46).

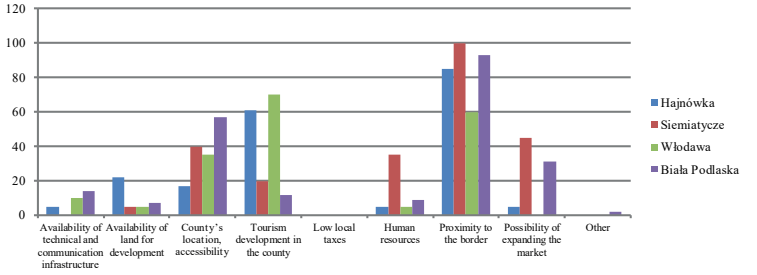

Fig. 46. What do companies evaluate positively?

Source: the authors' own work based the research results

The number of local taxes are regarded as the factor that negatively affect running business in the surveyed counties (approximately 86% of responses). In Siemiatycze county, 77% of the respondents indicated that the county does not develop tourism satisfactorily. Companies in Biała Podlaska estimate that their district lacks access to skilled workers - 57% of the negative answers. Finally, the companies in Włodawa county negatively evaluate the location of their district and its accessibility (the availability of transportation - 30% (Fig. 47).

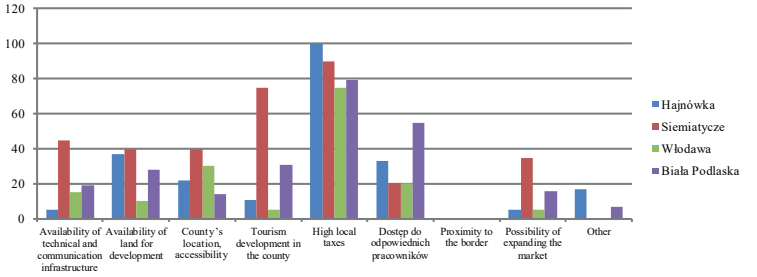

Fig. 47. What do companies evaluate negatively?

Source: the authors' own work based the research results

The respondents in Hajnówka, Włodawa and Biała Podlaska counties, in their majority, i.e. 78%, 85% and 81% respectively, did not take advantage of the business service centres in their localities. Only in Siemiatycze county, as many as 45% of the respondents benefited from this type of assistance (Fig. 48).

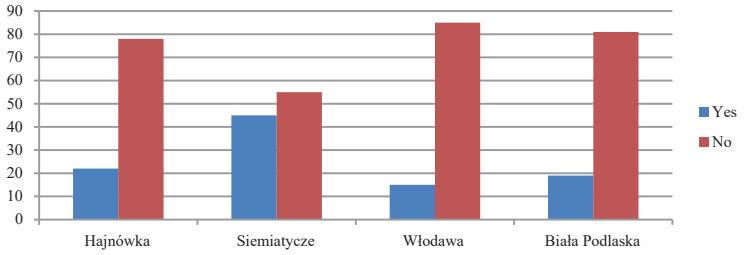

Fig. 48. Does the company take advantage of the business service centre in the county?

Source: the authors' own work based the research results

At the same time, a large proportion of businessmen expect some support for their activity, both on the part of local government and business support institutions. They regard legal advice as particularly valuable (on average, 53% of the respondents), tax consultancy (an average of 25.5%) and accounting consultancy (an average of 15.75%) (Fig. 49). Further, entrepreneurs clearly indicate that attracting big investors might speed up the economic development in the counties (Fig. 51).

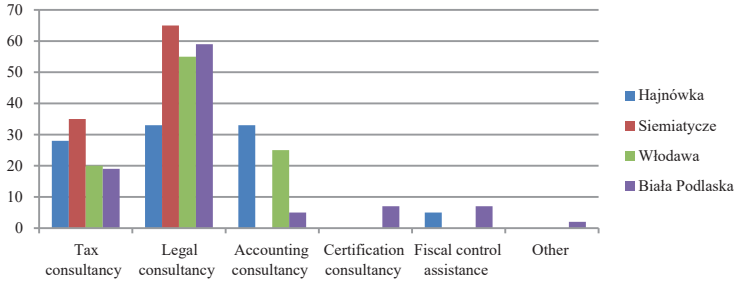

Fig. 49. Type of consultancy that is most needed by entrepreneurs to run business

Source: the authors' own work based the research results

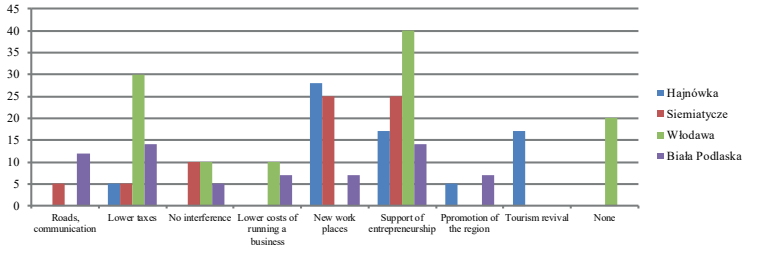

Fig. 50. Most often mentioned form of support expected by the company from the local government

Source: the authors' own work based the research results

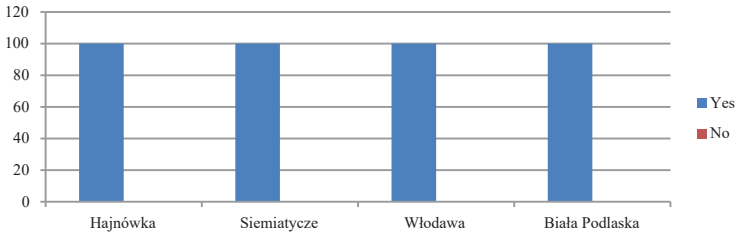

Fig. 51. Can attracting big investors accelerate the economic development of the county?
Source: the authors' own work based the research results

A vast majority of respondents indicated that tourism, trade and, to some extent, industry can become a driving force for economic development in the region. Only in Biała Podlaska county did the respondents mention new technology (2%), and, what is surprising, just 9% of those surveyed thought that the region could grow due to sport and recreation, given that, for example, Biała Podlaska can boast of its extensive sports facilities (Fig. 52).

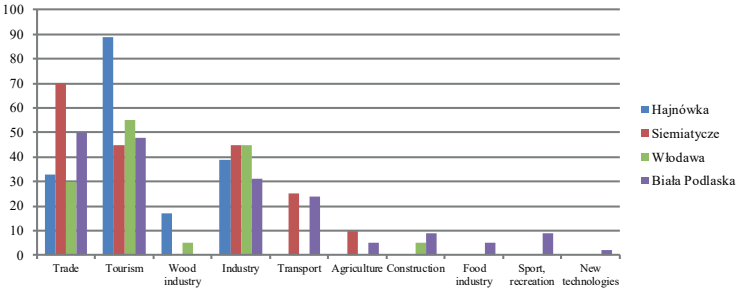

Fig. 52. Economic sectors that may become a driving force in the development in the county?
Source: the authors' own work based the research results

According to the respondents, the elements of tourist infrastructure, which could further develop the counties and consequently have an influence on the development of entrepreneurial activity are bike routes (an average response rate - 37%). In Hajnówka county, respondents pointed to the development of agrotourism as a form of business development (39%) and forms of family recreation (33%). According to the respondents from Siemiatycze county, the use of rivers / landscape (30%) and canoe routes (15%) might also contribute to boosting entrepreneurship (Fig. 53).

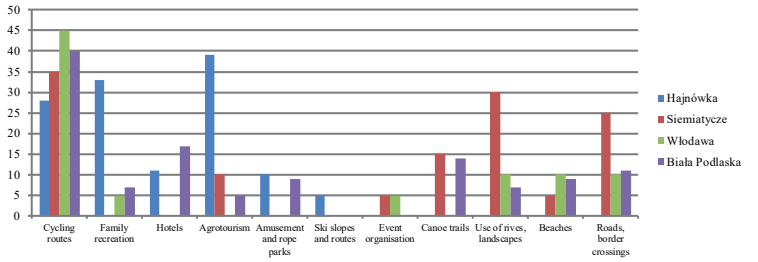

Fig. 53. Most often indicated elements of tourism infrastructure that might develop counties and consequently they have an influence on boosting entrepreneurship

Source: the authors' own work based the research results

In their vast majority, businessmen did not have any opinion or were not able to comment on the way the county was run (on average - 62%). However, there were some factors that they regarded as insufficient. The respondents indicated that the local authorities did not cooperate with entrepreneurs (on average 12.5%). In addition, companies from Hajnówka county (22%), Siemiatycze county (10%) and Włodawa county (5%), demonstrated a lack of job offers (22%), migration of young people (5%) and, together with entrepreneurs from Siemiatycze county, pointed to too big competition on the part of markets (5%) and the high cost of doing business (5%). Companies from Siemiatycze county informed about the lack of creative promotion of the county and international cooperation (15%) (Fig. 54).

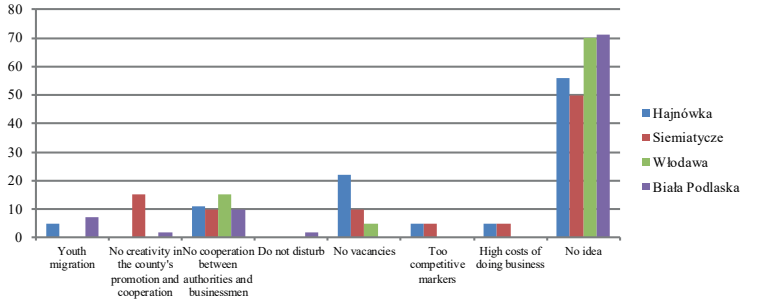

Fig. 54. Most frequent comments given on the current condition of the county

Source: the authors' own work based the research results

Most of the businessmen did not know or had no opinion on the issue of changes / solutions whose introduction could minimize or eliminate barriers to the development of entrepreneurship and cross-border cooperation. The respondents from Siemiatycze county bound their hopes for improvement with the recovery of tourism (15%), improving relationships between officials and citizens (10%), better roads / logistics (10%) and job creation (10%). The entrepreneurs from Włodawa county pointed to the reduction of the costs of running business (10%).

Only respondents from Biała Podlaska county considered the abolition of visas (7%) and faster border service (5%) as those factors that could boost the development (Fig. 55).

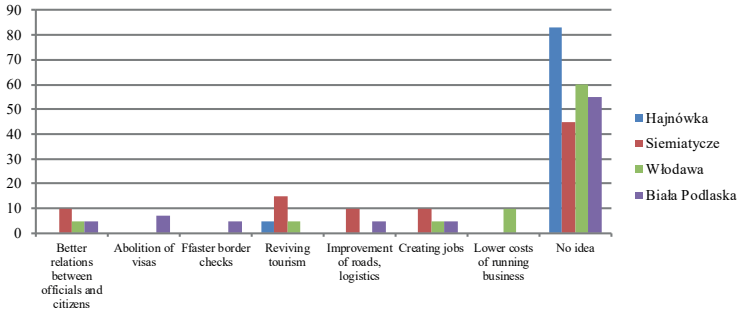

Fig. 55. Most often indicated proposals for change / solutions, whose introduction could minimize or eliminate identified barriers to the development of entrepreneurship and cross-border cooperation

Source: the authors' own work based the research results

The entrepreneurs were also asked about the possibility of moving goods by water, as the Bug river flowing through the border areas could form a part of the E40 waterway. Only the respondents form Siemiatycze county (65%) argued that if such an possibility existed it would be a good step in increasing the level of development of transportation in cross-border area. The rates of responses from other counties were around 32%. However, the majority of entrepreneurs were not interested in this form of transportation. In Hajnówka and Włodawa counties, respectively 72% and 70% of the respondents were not interested in such a form of transport. In Biała Podlaska county, the figure was 62% (Fig. 56).

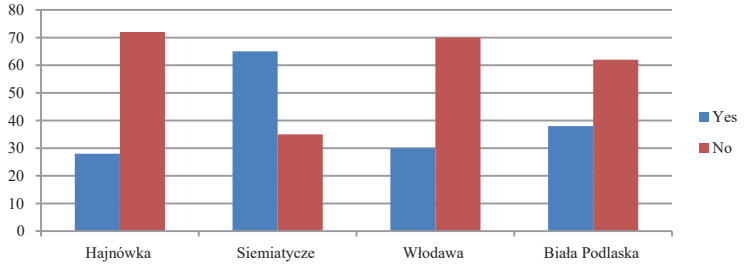

Fig. 56. Is transporting goods by E-40 waterway on the Bug river on heavy duty barges as an additional form of increasing the level of transport development in cross-border areas a good solution?

Source: the authors' own work based the research results

Sixty five (65%) of the entrepreneurs from Siemiatycze county were interested in the possibility of transporting goods by water on heavy duty barges. An average response from the entrepreneurs from the remaining three counties was 25%. Most entrepreneurs from Hajnówka (94%), Włodawa (70%) and Biała Podlaska counties (62%) were not interested in this form of transportation (Fig. 57).

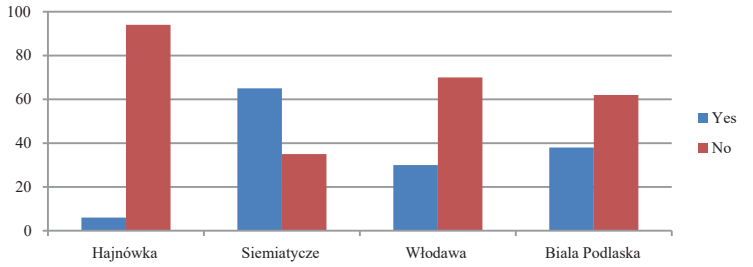

Fig. 57. Would your company benefit from the opportunity of transporting goods on heavy duty barges via the E-40 water route (the Bug river)?

Source: the authors' own work based the research results

The entrepreneurs indicated that the development of entrepreneurship in border areas related to the introduction of the E40 water transportation along the Bug river would be beneficial, as it means lowering costs of transporting goods especially on long distances (an average response rate was 47%) and transferring bulk cargo of low value (on average 43%) (Fig. 58).

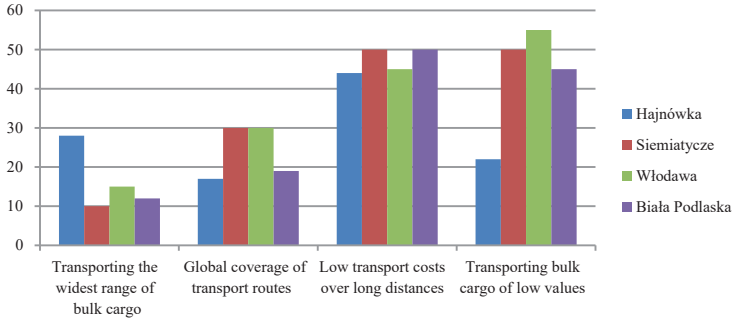

Fig. 58. How can business development in the cross-border areas benefit due to the E-40 water transportation via the Bug river?

Source: the authors' own work based the research results

Most of the entrepreneurs answered that the long time of transporting goods (on average 56% indications) and the risk of environmental disasters (on average – 51%) could become a big threat to the development of entrepreneurship in the border areas (Fig. 59).

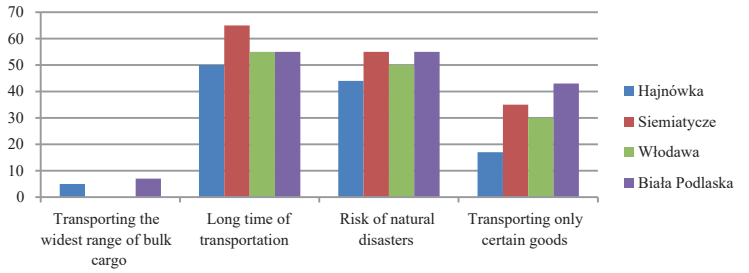

Fig. 59. What threats to the development of entrepreneurship in the border areas are related to the introduction of the E-40 water transport along the river Bug?

Source: the authors' own work based the research results

Most of the entrepreneurs who took part in the BIZNESTRANS project expect some practical assistance in establishing contacts and finding a partner on the Belarusian side. In Siemiatycze county, the percentage of those expecting some aid stood at 100. Companies also expected information assistance. On average, such answers were given by approximately 55% of the respondents. Businessmen would also like to be able to upload information about their activities on the project's website (the largest percentage of responses was given in Siemiatycze county – 90%). As the results given by entrepreneurs from Włodawa and Biała Podlaska counties indicate, they are not interested in consultations, which were one of the main offers introduced in the project. It was the entrepreneurs from Siemiatycze and Biała Podlaska counties (65% and 40% respectively) who were interested in this form of support most (Fig. 60). The entrepreneurs from these counties were also the largest group of participants who took advantage of the consultations carried out under the project in 2014 and 2015 in Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska.

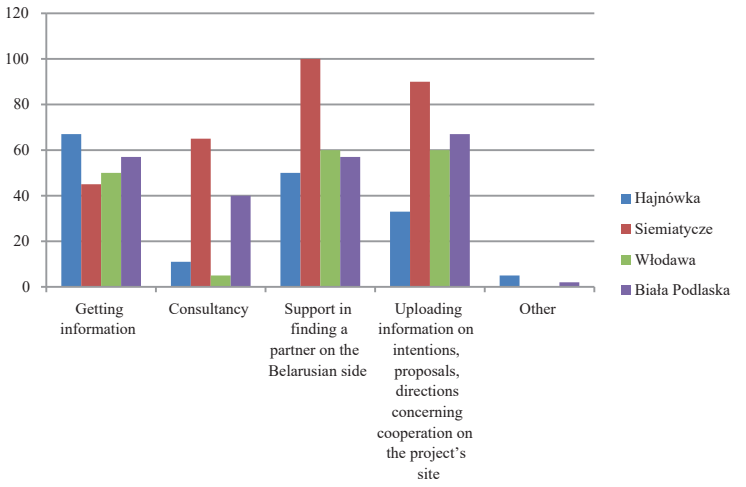

Fig. 60. Kind of help expected by companies after the completion of the Development of cross BIZNESTRANS platform promoting and supporting cooperation between business and research institutions towards their better linkages project

Source: the authors' own work based the research results

Most of the entrepreneurs in the surveyed counties were interested in uploading their investment offers on the biznestrans.pl. project's site. Most of such firms were form Siemiatycze county - 100% (Fig. 61).

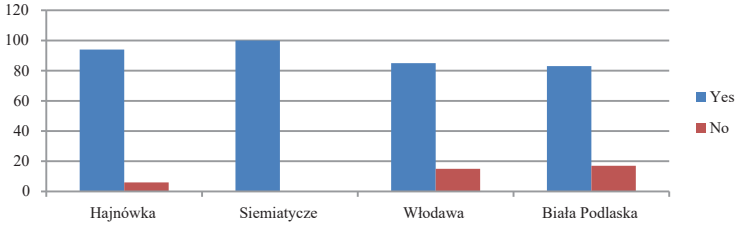

Fig. 61. Is the company Interested in placing their bids on investment projects on the www. biznestrans.pl site

Source: the authors' own work based the research results

5.2. Analysis of the Polish business environment surveys

The largest group of business environment institutions in Biała Podlaska county are consultancy and training institutions, in Hajnówka county – those classified as others, in Siemiatycze county - local / regional, and development agencies, and in Włodawa county – training and consultancy ones (Fig. 62).

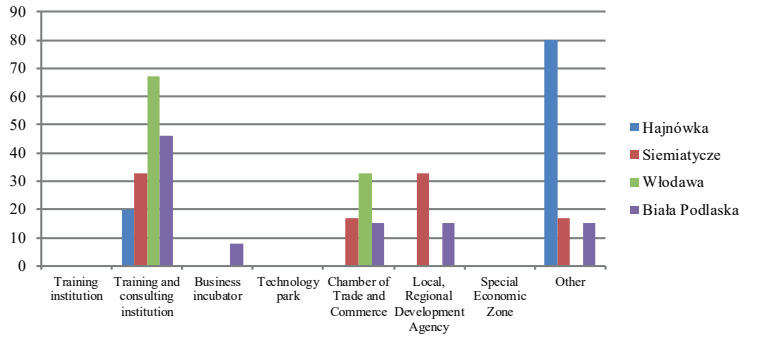

Fig. 62. Type of institutions

Source: the authors' own work based the research results

What characterised most all the institutions was the regional range of activities (an average of 35.75%) and the local area of operation (an average of 27%). The main field of activity of these institutions are: training, consultancy, providing information as well as promotion (Fig. 63).

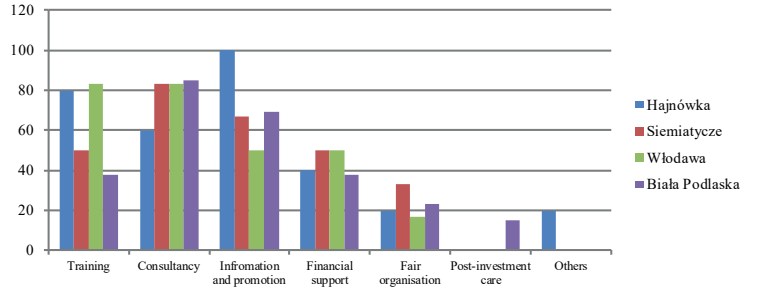

Fig. 63. Kind of activities conducted by the institution

Source: the authors' own work based the research results

Most of the business environment institutions do not conduct any cooperation with other institutions supporting entrepreneurship in Belarus. Seemingly, it is institutions from Hajnówka and Siemiatycze counties that build up most active cooperation with Belarus - approximately two thirds of the surveyed entities. The most advanced is the cooperation with business environment institutions from Brest (in Siemiatycze and Biała Podlaska counties, respectively 33% and 31%) (Fig. 64).

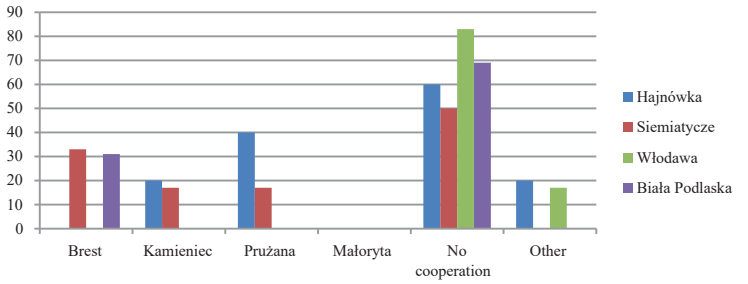

Fig. 64. Does the institution cooperate with other institutions that support entrepreneurship in Belarus the following areas?

Source: the authors' own work based on the research results

More than half of the institutions in Hajnówka county is characterised by a narrow range of activity, 20% are active in the region, and another 20% are engaged in international activity. Every third institution in Biała Podlaska county operates in the international environment, and more than half in local or regional districts. Two thirds of the organizations from Włodawa county operate all over the country. On the other hand, a vast majority of institutions from Siemiatycze county operate at most on the regional level (Fig. 65).

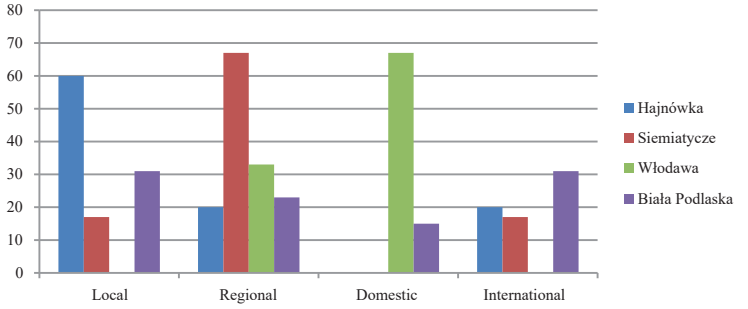

Fig. 65. Institutions and their range of activity

Source: the authors' own work based the research results

The evaluation of the cross-border cooperation is varied. Cross-border cooperation and the level of development of entrepreneurial institutions is best assessed in Hajnówka county. The quality of this cooperation is evaluated as worst in Włodawa county. Nearly half of the institutions in Biała Podlaska county defines such a cooperation as satisfactory, and every 12th organization in this area considers it as very good. The same number defines it as good. It is worth noting that half of the institutions in Siemiatycze county consider that the level of development of entrepreneurship and cross-border cooperation is good (Fig. 66).

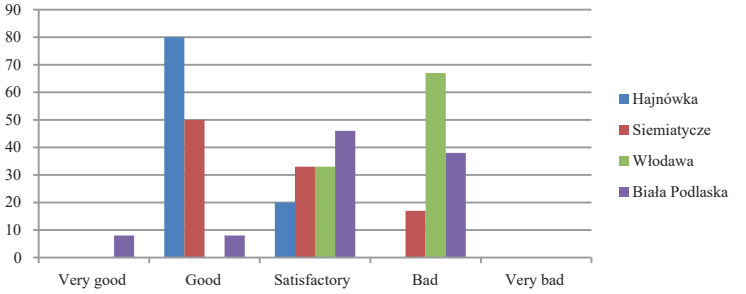

Fig. 66. How do institutions evaluate the level of the development of entrepreneurship and cross-border cooperation in the county?

Source: the authors' own work based the research results

Most institutions undertaking cooperation consider that the conditions for doing business and founding new companies have improved in recent years. Only 80% of the organizations in Hajnówka county and almost 40% of the entities in Biała Podlaska county are of the opinion that there have been no significant changes in this field (Fig. 67).

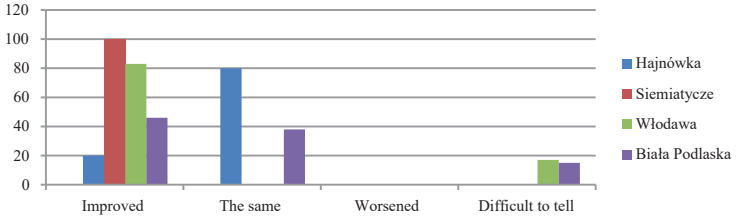

Fig. 67. Do institutions consider that the conditions for doing business in the county changed in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012 in regard to founding a new company?

Source: the authors' own work based the research results

Further, most of the surveyed institutions have noted improvement in issuing authorizations for economic activities. The most optimistic view on the matter is presented by organizations in Siemiatycze county (more than 80% of the institutions from this county see improvement in this field), and the least - those in Biała Podlaska county. About 8% of the surveyed organizations in the county argue that the process of issuing permits for setting up businesses has deteriorated (Fig. 68).

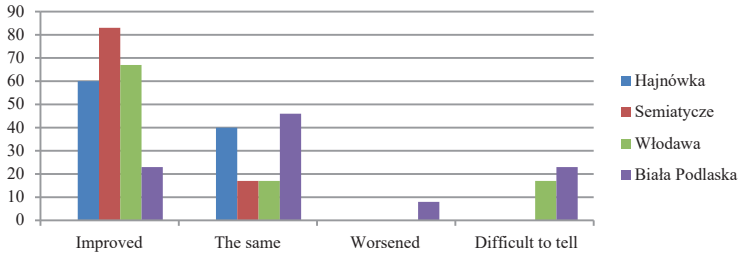

Fig. 68. Did the conditions in the area of economic activity in the county change in the period 2013-2014, compared to the years 2011-2012 in regard to issuing permits for doing business?

Source: the authors' own work based the research results

In the opinion of most of the institutions, the procedures of financial and economic controls in companies conducting economic activity have not changed in recent years. Every third respondent from Siemiatycze and Włodawa counties believes that these procedures are now more effective. The same number of institutions from Włodawa county (one third), and every fourth organization in Biała Podlaska county are of the opinion that the current procedures of carrying out controls have made conducting business more difficult than in previous years (Fig. 69).

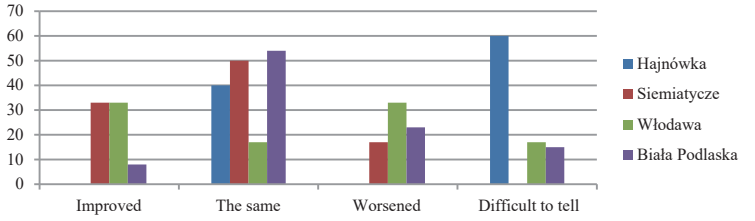

Fig. 69. Did the conditions for doing business during fiscal controls change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?

Source: the authors' own work based the research results

Further, institutions evaluate that doing business under the existing customs regulations and procedures is more difficult. Half of such institutions in Siemiatycze county, 40% in Hajnówka county and every third respondent in Biała Podlaska county consider that the conditions for doing business in terms of customs rules and procedures have deteriorated in recent years. Only every fourth organization in Hajnówka county reported an improvement in this area. Almost every other entity in Biała Podlaska county considers that the conditions for conducting business have remained unchanged under the existing procedures and customs regulations (Fig. 70).

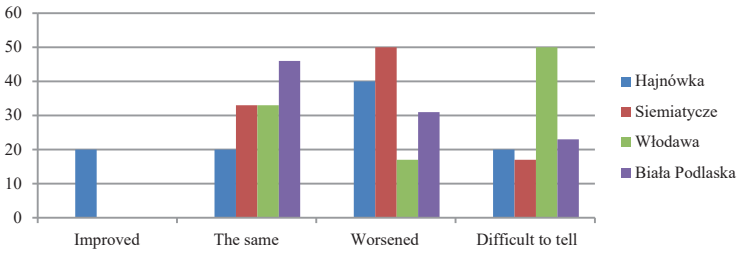

Fig. 70. Did the conditions for doing business in regard to customs regulations and procedures change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?

Source: the authors' own work based the research results

As for the possibility of buying and selling land plots and real estate, it seems that things have changed for better. Almost half of the surveyed institutions in Biała Podlaska county are of the opinion that these opportunities have improved in recent years. A similar view is shared by every third organization in Siemiatycze county and one-fifth in Hajnówka county. Most of the institutions believe, however, that the situation regarding purchases and sales of the property has not changed. It is interesting that every third organization in Włodawa county believes that it is more difficult now to buy or sell any kind of real estate to entities that do business. On the other hand, the institutions in Słowatycze county do not notice such a problem (Fig. 71).

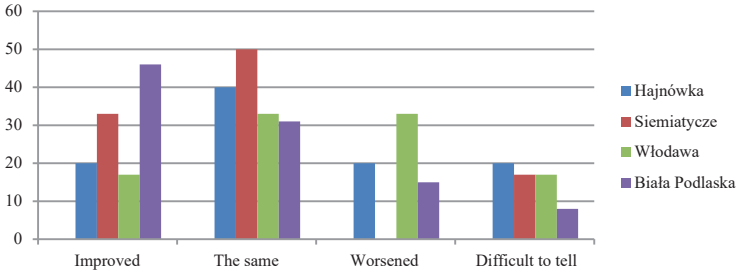

Fig. 71. Did the conditions for doing business change in the county in regard to the possibility of buying and selling plots of land and property in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?

Source: the authors' own work based the research results

As for taxation, changes in running one's business have been evaluated negatively. Most respondents believe that the situation in the area has deteriorated. It is the institutions in Włodawa county that think the situation has become worse – two thirds of stakeholders consider that the current conditions for running a business have deteriorated due to taxes. A similar view is shared by more than half of the entities in Biała Podlaska county. Only one organization in Biała Podlaska county

acknowledged that companies have had better operating conditions in terms of taxation in recent years (Fig. 72).

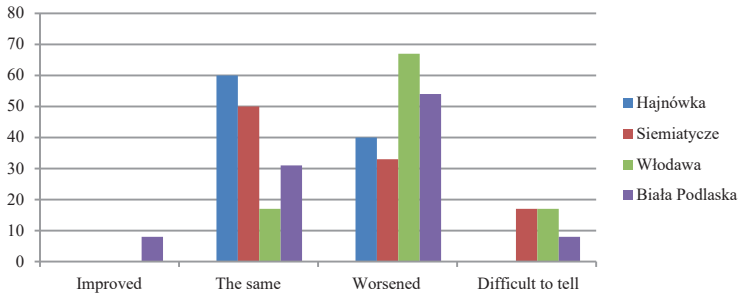

Fig. 72. Did the conditions for doing business in regard to taxes change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?

Source: the authors' own work based the research results

Evaluation of the conditions for doing business in regard to the access to loans is diverse. Every other institution in Włodawa county believes that the situation in this field has deteriorated in recent years. A similar view is shared by every third respondent in Biała Podlaska county and almost one in five in Siemiatycze county. On the other hand, nearly half of the respondents in Biała Podlaska county and one third in Siemiatycze county believe that the availability of business credit has improved recently. As many as 80% of the surveyed companies in Hajnówka county state that the situation has not changed in recent years (Fig. 73).

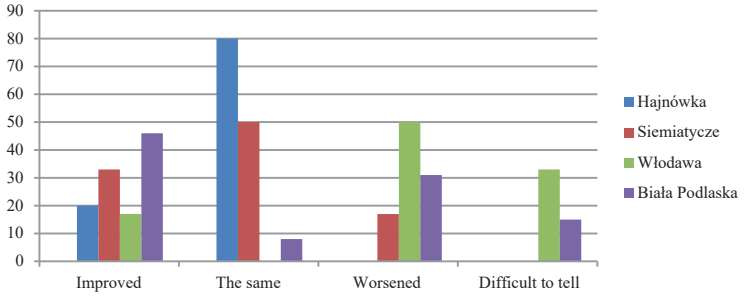

Fig. 73. Did the conditions for doing business in regard to access to loans change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?

Source: the authors' own work based the research results

Most of the surveyed institutions believe that the development of the financial market in recent years is conducive to doing business. Such an opinion is expressed by all entities in Siemiatycze county and two thirds of organizations from Włodawa county. Relatively, the worst evaluation of the situation in this regard

is given by entities in Hajnówka county, of which 60% believe that nothing has changed in this regard in recent years, and every fifth organization in this area further states that the conditions for doing business have deteriorated (Fig. 74).

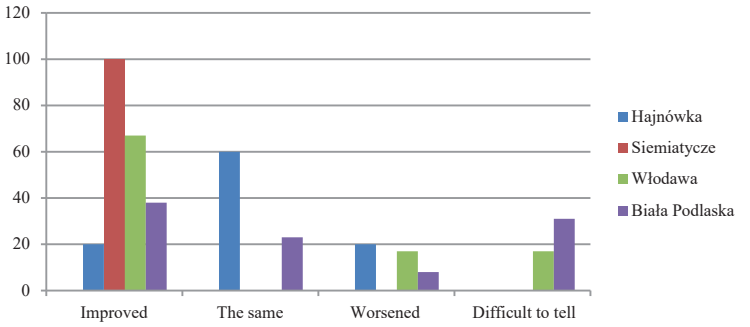

Fig 74. Did the conditions for doing business in regard to the development of the financial market change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?

Source: the authors' own work based the research results

Quite clearly, the respondents consider that the conditions for running one's business in regard to the insurance market have improved in recent years. All entities in Siemiatycze county and over 80% in Włodawa county believe that the insurance market is more conducive to doing business. Only one institution in Biała Podlaska holds the opposite view (Fig. 75)

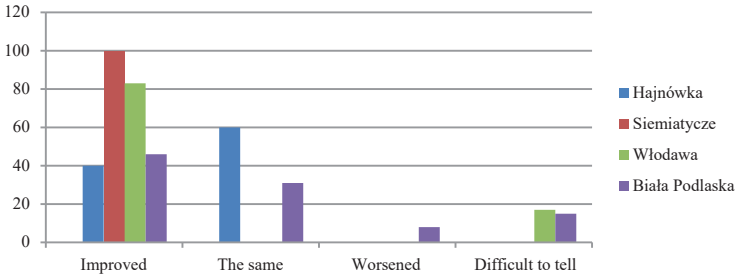

Fig. 75. Did the conditions for doing business in regard to the development of the insurance market change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?

Source: the authors' own work based the research results

The surveyed institutions also evaluated the changes in the mentality of authorities and officials quite positively. Although the majority believe that nothing has changed in this respect in recent years, about one-third of the surveyed companies have noted positive changes in this field. It is the companies from Siemiatycze county that evaluate the attitude of the authorities and officials to those doing business best. Every other entity sees positives changes in this respect. Only every fifth

company in Hajnówka county states that there are changes for better in the mentality of authorities and officials. However, 8% of the respondents in Biała Podlaska county see a deterioration of the situation in this respect. No other county reported that the officials and authorities' mentality has changed for worse (Fig. 76).

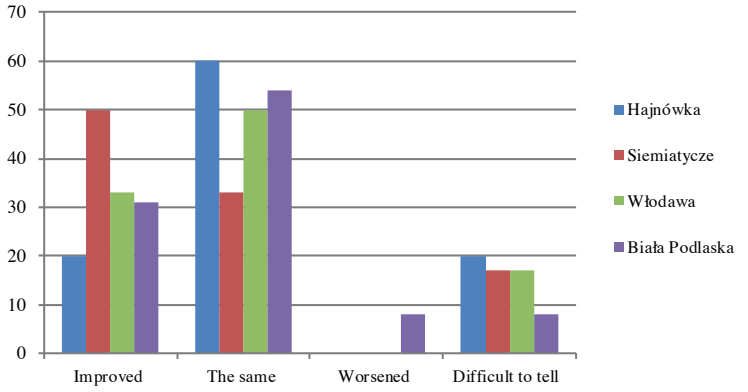

Fig. 76. Did the conditions of doing business in regard to the authorities and officials' attitudes change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?

Source: the authors' own work based the research results

On average, in all counties, most respondents pointed to a limited access to financial recourses as the factor hindering the development of cross-border cooperation (58%) as well as problems with obtaining visas (52%). Further, almost 32% of the respondents, including 67% in Siemiatycze county, thought that the fact that the lack of a specialized website serving businessmen is a disadvantage (Fig. 77).

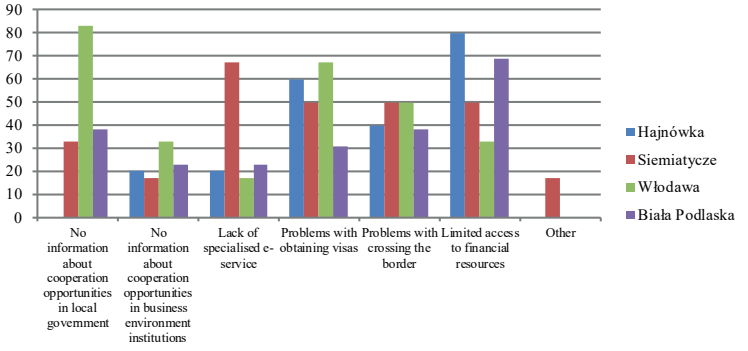

Fig. 77. Factors that hinder the development of cross-border cooperation

Source: the authors' own work based the research results

The factors that most impede the development of entrepreneurship in the border areas in the surveyed entities are those with obtaining licenses and permits

(the largest number of replies came from Włodawa county - 100%) and customs and tax regulations (the largest group of replies came from Siemiatycze county – again 100%). Further, the researched business environment institutions among the factors hindering the development of entrepreneurship included a complicated tax system and insufficient access to credit (Fig. 78).

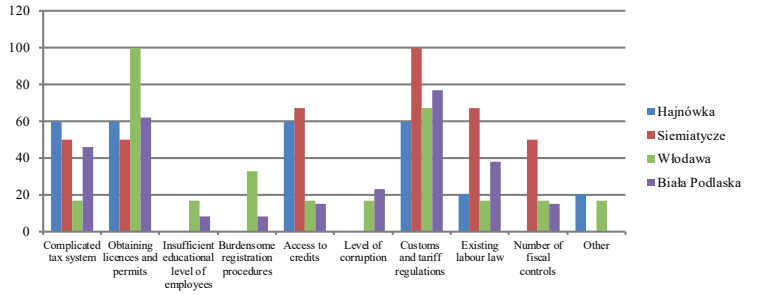

Fig. 78. Factors that hinder the development of entrepreneurship in the border areas
Source: the authors' own work based the research results

Business environment institutions clearly showed that legal advice is the most awaited and needed assistance for entrepreneurs (an average 85% of the respondents in all counties). Another appointed forms of assistance is tax consultancy (66.5%) and accounting consultancy (54.5%) (Fig.79).

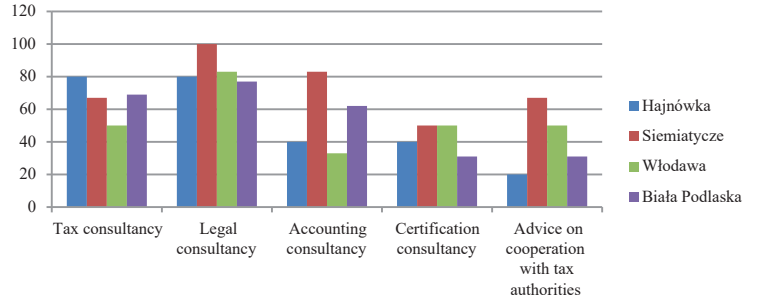

Fig. 79. Most often needed help by entrepreneurs in running a business
Source: the authors' own work based the research results

The surveyed institutions do their best to support businesses, and the most active operators are the ones in Siemiatycze county. All entities in this area maintain that they actively support the local entrepreneurs. Similar opinions are expressed by only one fifth of the examined organizations in Hajnówka county and one third in Biała Podlaska county (Fig. 80).

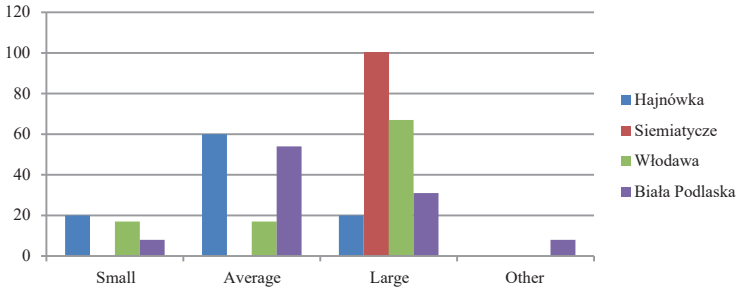

Fig. 80. Extent to which institutions support businesses

Source: the authors' own work based the research results

The surveyed institutions declare that, on average, they support companies wishing to cooperate with partners on the Belarusian side once a month. The greatest activity in this field declare the organizations in Siemiatycze county and those in Biała Podlaska county, although to a lesser extent. Approximately, one third of the surveyed institutions claim that the served entrepreneurs do not declare any need to establish any cooperation with partners on the Belarusian side (Fig. 81).

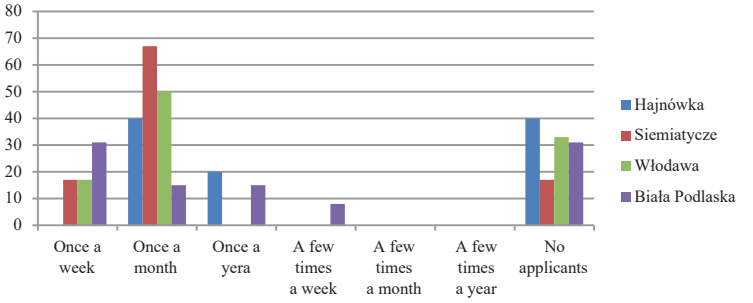

Fig. 81. How often do institutions support firms seeking to establish cooperation with partners on the Belarusian side?

Source: the authors' own work based the research results

What is surprising is that a relatively small number of companies apply for assistance in the surveyed institutions. Nearly 80% of the organizations in Hajnówka county and 70% of the entities in Biała Podlaska county report that the average number of businessmen asking for support is lower than ten per month. It is worth noting that every fifth business environment institution in Hajnówka county is visited by over 50 companies' representatives asking for support each month. Two thirds of the organizations in Siemiatycze and Włodawa counties declare that the number of businessmen asking for assistance per month falls into the 10 to 20 times category (Fig. 82).

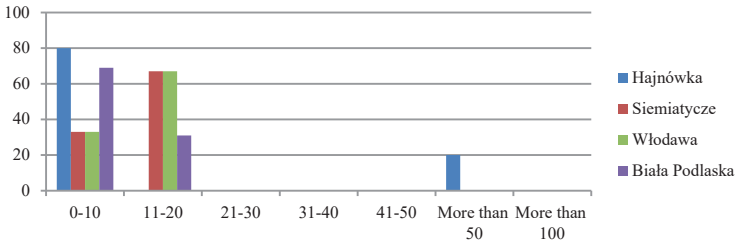

Fig. 82. Number of companies applying for assistance in business environment institutions (per month)

Source: the authors' own work based the research results

Only in Siemiatycze county there was no interest reported on the part of Belarusian entrepreneurs wishing to cooperate with Polish businessmen to get any support in business environment institutions. Both in Biała Podlaska (23%), Hajnówka (20%) and Siemiatycze (17%) counties, there were significant signals of interest on the part of Belarusian entrepreneurs wishing to cooperate with Polish entities (Fig. 83).

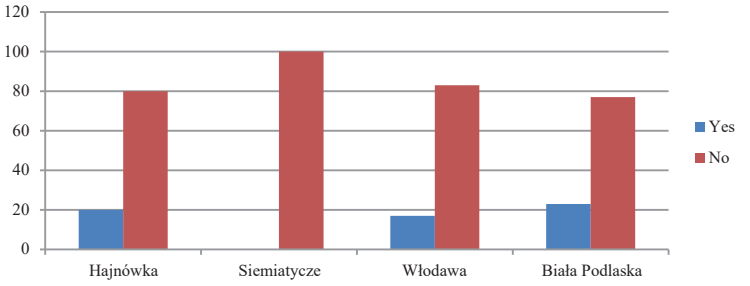

Fig. 83. Do institutions report any Belarusian entrepreneurs' inquiries wishing to establish cooperation with Polish entities?

Source: the authors' own work based the research results

The performance of the surveyed business environment institutions in attracting foreign investment or establishing business contacts between Polish and foreign entrepreneurs varies geographically. As for the types of companies (branches), which require the most support from the business environment institutions in Hajnówka county, most indications point to those representing manufacturing (60%), and hotels and restaurants (60%). In Siemiatycze county, these are hotels and restaurants (100%) and transport, storage and communication (100%); in Włodawa county, construction (83%) and manufacturing (67%), and in Biała Podlaska county, construction (54%), wholesale trade, retail trade, motor vehicles and motorcycles repair, as well as and personal and household goods (67%).

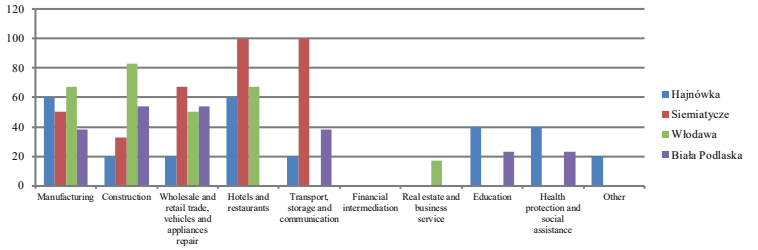

Fig. 84. Types of enterprises (industries) that require most support from the institutions

Source: the authors' own work based the research results

Most interest on the part of Belarusian entrepreneurs who want to cooperate with businessmen on the Polish side was visible in the Brest district (Biała Podlaska county recorded 31% of inquiries), Kamieniec (Hajnówka county - 20%) and Próżana (Hajnówka county - 20%). In Włodawa county, institutions do not keep such statistics, so respondents answered positively – 100% (Fig. 85).

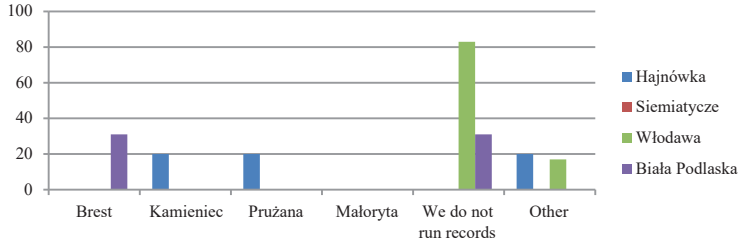

Fig. 85. Areas where most entrepreneurs reported an interest to cooperate with entrepreneurs on the Polish side

Source: the authors' own work based the research results

Participation in conferences, meetings and training sessions was recognized as the most effective ways of cooperation that business environment institutions can offer entrepreneurs (an average of 77.25% of the respondents in all districts share that opinion), then come personal business contacts (73%), establishing joint ventures (63%), as well as achieving advice and consultations via electronic means (28, 75%) (Fig. 86).

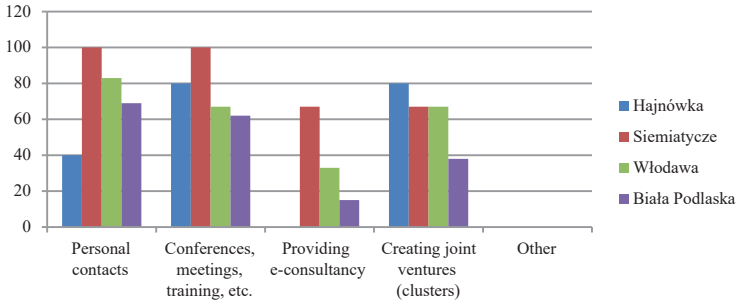

Fig. 86. Forms of cooperation between entrepreneurs and business environment entities considered to be the most effective by authorities

Source: the authors' own work based the research results

All the surveyed institutions from Hajnówka, Siemiatycze and Biała Podlaska counties indicated that the main difficulties encountered by businessmen wishing to conduct business include: insufficient financial resources and lack of knowledge how to manage a company well and prepare a good business plan. Finding the right premises or completing the documentation necessary to set up a business are not seen as significant barriers in starting one's own business (Fig. 87).

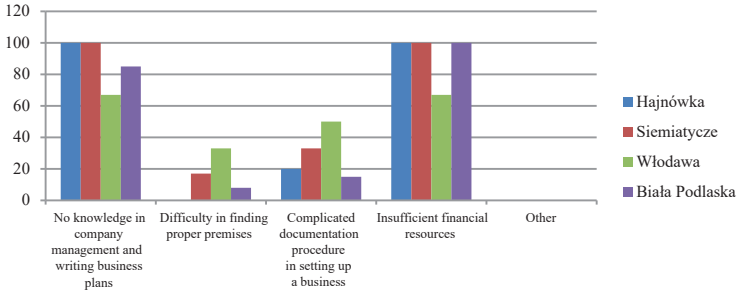

Fig. 87. Difficulties encountered by entrepreneurs wishing to do business

Source: the authors' own work based the research results

Among the most crucial issues which should be addressed by county authorities to enhance the development of entrepreneurship, the surveyed institutions included: attracting new investors and creating prospects for young people. Also the need of supporting SMEs was highlighted (Fig. 88).

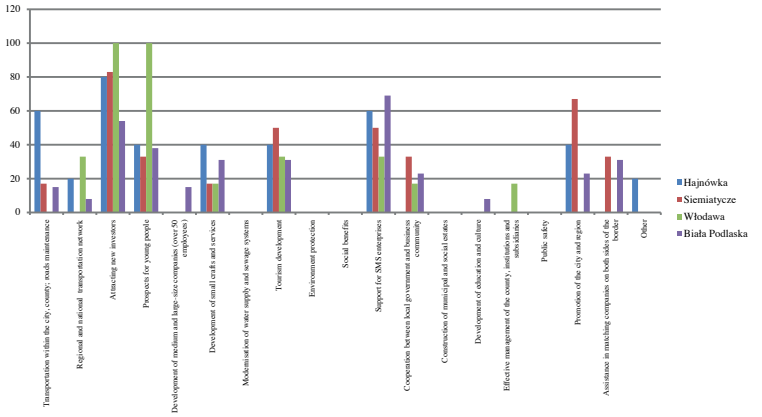

Fig. 88. Issues to be taken into account by the county to enhance the development of entrepreneurship

Source: the authors' own work based the research results

Local government units' activity in supporting entrepreneurship is worst assessed by the institutions in Biała Podlaska county. In this county, there were only eight indications for two initiatives: opening a border crossing and the "Dobre Bo Bialskie" contest (Good because it comes from Biała Podlaska county). Most of the surveyed companies in Hajnówka county appreciated the authorities' efforts in supporting entrepreneurship, i.e. setting up special economic zones and organizing fairs, visits or business forums (Fig. 89).

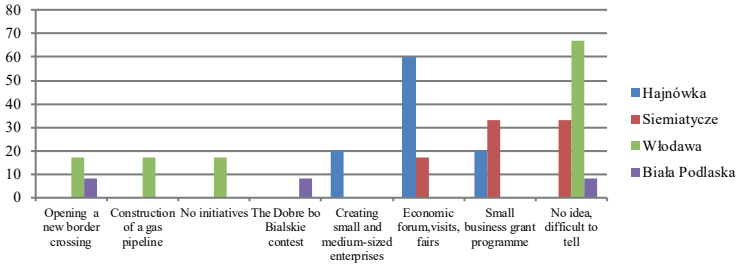

Fig. 89. Initiatives supporting entrepreneurship in the border areas that have been undertaken by local government units in the last 3 years

Source: the authors' own work based the research results

The surveyed institutions do not clearly indicate how to improve the cooperation between the local administration, entrepreneurs and business environment institutions in order to develop entrepreneurship and cross-border cooperation. Most of them point to the need of improving access to information and support for local businesses and markets. What is worrying is that about one third of the organizations from Hajnówka and Siemiatycze counties have no idea how the cooperation

between the local administration, entrepreneurs and business environment institutions can be improved (Fig. 90).

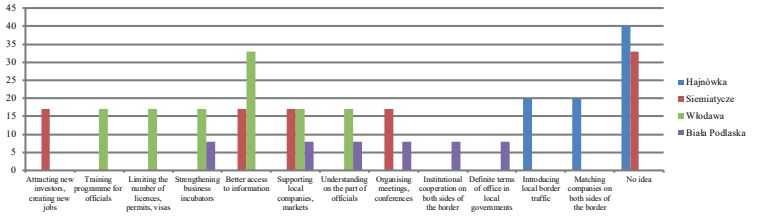

Fig. 90. How could the cooperation between the local administration institutions, entrepreneurs and business environment institutions be improved in order to develop entrepreneurship and cross-border cooperation?

Source: the authors' own work based the research results

According to the surveyed institutions, the greatest barriers to doing business include: the existing social security contributions, taxation and labour law, where as many as two thirds of respondents in Siemiatycze county perceive the above factors as obstacles. Further, as many as one third of the institutions in Włodawa county indicate that the absence of willingness on the part of local administrative bodies to cooperate with businessmen is a fundamental barrier to the development of such a cooperation. Other enumerated barriers were also reported but by a small percentage of the surveyed respondents (Fig. 91)

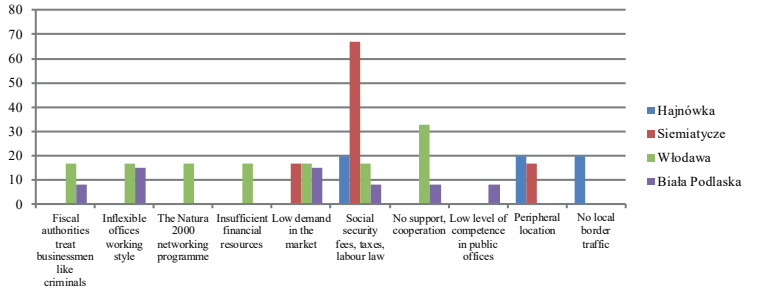

Fig. 91. Most often enumerated administrative barriers hindering the development of small and medium-sized enterprises in the county, as well as problems faced by entrepreneurs in collaboration with the local and state control authorities

Source: the authors' own work based the research results

The activity of the surveyed business environment institutions within attracting foreign direct investment or establishing business contacts by Polish and foreign entrepreneurs is very diverse geographically. The best in this area is Siemiatycze district, and the worst – Biała Podlaska. As many as two thirds of those surveyed institutions from Siemiatycze county take measures to attract investors

and facilitate business contacts. Almost equally low activity in terms of attracting investors declare institutions from the district of Włodawa (Fig. 92).

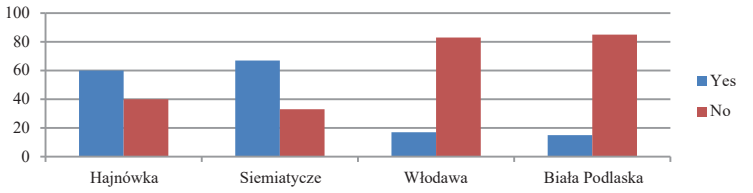

Fig 92. Does the institution operates in terms of attracting foreign direct investment and to establish business contacts by Polish and foreign entrepreneurs?

Source: own study based on research results.

None of the surveyed institution have a separate organizational unit assisting foreign investors (Fig. 93).

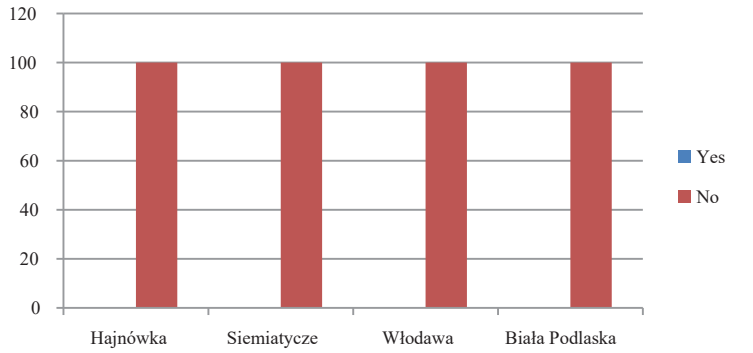

Fig. 93. Does the institution have a separate organizational unit assisting foreign investors?

Source: the authors' own work based the research results

Among the forms of support offered by business environment institutions, business financing and consultancy are regarded as most interesting. Training and assistance in developing and implementing business plans are also seen as needed (Fig. 94).

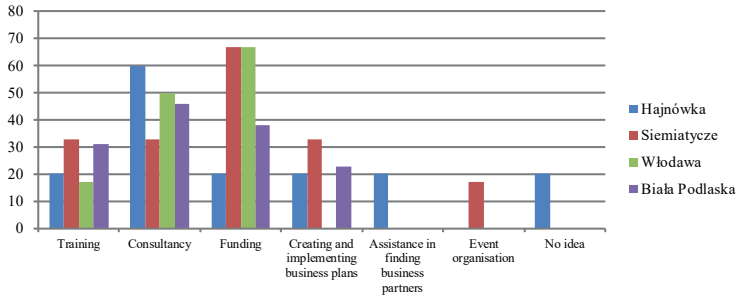

Fig. 94. Which forms of support are regarded as the most popular among Polish entrepreneurs
Source: the authors' own work based the research results

Unfortunately, most of the surveyed business environment institutions do not offer support for entrepreneurs from abroad. Relatively, the most active in this area are organizations in Hajnówka county, where 60% undertake some action to establish contacts between Polish and foreign entrepreneurs. Every third organization from Siemiatycze county forwards information to foreign entities interested in economic cooperation with Polish entrepreneurs. The performance of the surveyed institutions aiming at encouraging foreign entities is very insignificant in Włodawa and Biała Podlaska counties (Fig. 95).

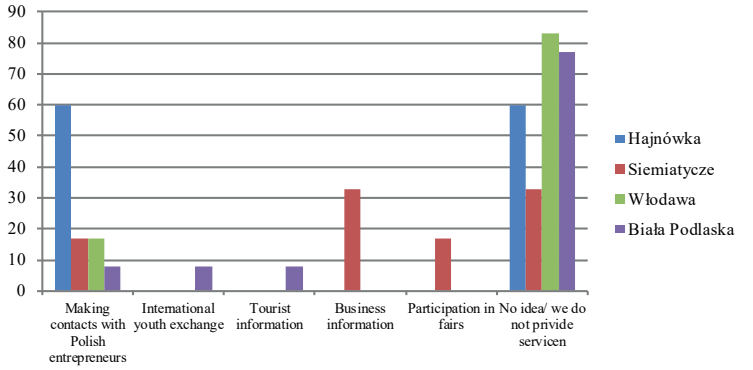

Fig. 95. Forms of support regarded as the most popular among foreign entrepreneurs
Source: the authors' own work based the research results

An equally important issue is the activity on the part of both business support institutions and entrepreneurs in initiating cooperation between entities in the area. In Siemiatycze county, half of the respondents point to business support organizations and the other half to the companies themselves. In other counties, cooperation is also initiated by both sides (Fig. 96).

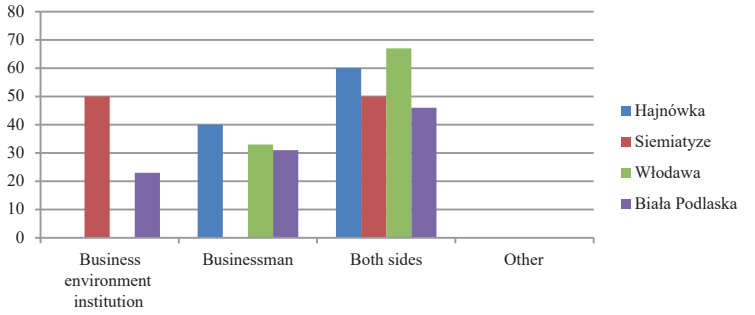

Fig. 96. Who usually initiates cooperation?

Source: the authors' own work based the research results

In each of the surveyed counties, business environment institutions, in their vast majority, collaborate with the local government units to support entrepreneurs. This cooperation is considered to be the most active in Hajnówka county, where 100% declared such cooperation. Siemiatycze county does slightly worse, as such a cooperation was declared by 83% of the institutions, followed Włodawa and Biała Podlaska counties with their 67% and 62% estimates respectively (Fig. 97).

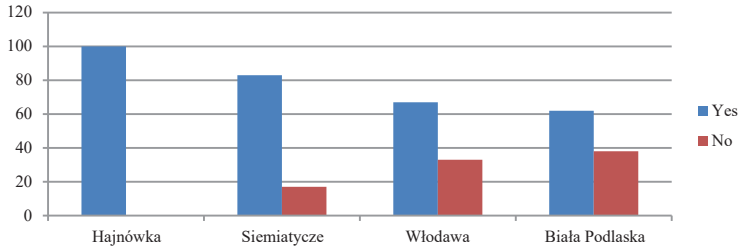

Fig. 97. Does the institution cooperate with local government units to support entrepreneurs?

Source: the authors' own work based the research results

In addition, the business environment institutions point to fields where improving conditions for doing business might contribute significantly to the development of entrepreneurship and cross-border cooperation in the surveyed border areas. What is significant however is that there are certain aspects that impede this process. These include: the lack of support offered to companies on the part of the local governments, emigration of young people, insufficient transportation within the district (road connections, roads), insufficient assistance in establishing contacts with businessmen from abroad and lack of proven methods and solutions for this area.

It also seems very important to encourage local governments to cooperate with their counterparts on the other side of the border, and open border crossings

(even in Włodawa city), introduce a simplified procedure of crossing the state border – small border traffic, better information policy regarding the support programmes, subsidies, investment, trade opportunities and the like. Further, it is also worth noting that Biała Podlaska county has high hopes for introducing a special economic zone (subzone), in which economic activity could be conducted on preferential terms.

Depending on the county, the surveyed institutions point to different factors that might increase the competitiveness of the region. Firms in Włodawa county consider creating new jobs and reducing taxes and fees as most important. On the other hand, most of the institutions in Hajnówka county see infrastructure development as the most crucial factor in promoting competitiveness. Likewise, every third organization in Siemiatycze county and every twelfth in Biała Podlaska county share this opinion. For about one third of the institutions in Hajnówka and Siemiatycze counties, creating new border crossings seems important. Finally, every third of the surveyed entity in Biała Podlaska county regards increasing competitiveness and setting up of the Special Economic Zones as significant factors (Fig. 98).

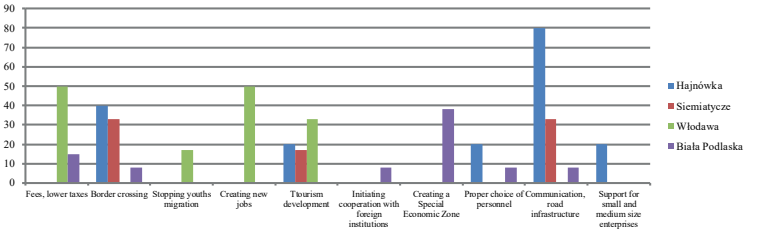

Fig. 98. Most important factors that could increase the region's competitiveness as a place to start a business

Source: the authors' own work based the research results

Establishing cooperation between foreign businessmen and Polish entrepreneurs is best facilitated by Hajnówka county institutions, whereas in Włodawa county, this form of support is the worst (Fig. 99).

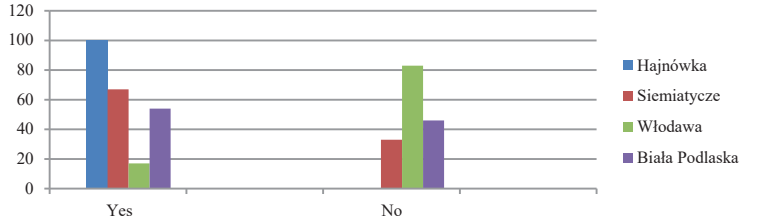

Fig. 99. Does the institution facilitate establishing cooperation between foreign entrepreneurs and Polish entrepreneurs?

Source: the authors' own work based the research results

Facilitating cooperation between foreign entrepreneurs and the local government units is declared by all the surveyed organizations in Hajnówka county and only 18% of those in Włodawa. As for Biała Podlaska county, not much activity is declared in this field by the surveyed institutions (Fig. 100).

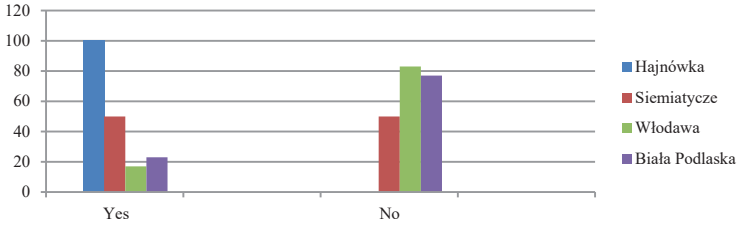

Fig. 100. Does the institution facilitate cooperation between foreign entrepreneurs and local government units?

Source: the authors' own work based the research results

Also in the area of facilitating cooperation between foreign entrepreneurs and business environment institutions, it is Hajnówka county that declares most active support. The least active in this area are organizations in Biała Podlaska and Włodawa counties (Fig. 101).

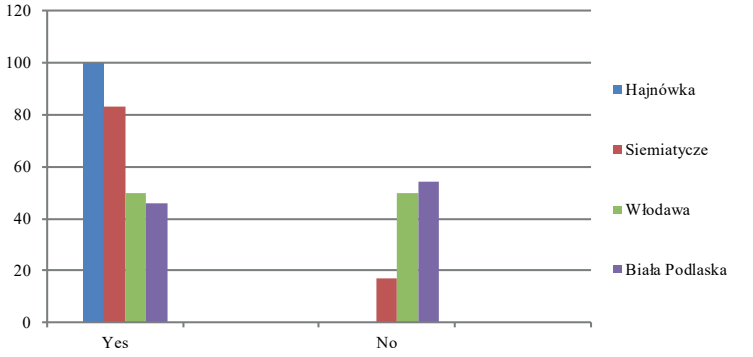

Fig. 101. Does the organization help to establish cooperation between foreign entrepreneurs and business environment institutions?

Source: the authors' own work based the research results

According to the surveyed institutions, it is Siemiatycze county authorities that are the most eager to attract foreign investment, improve international trade and cross-border cooperation. That view is expressed by more than 80% of the surveyed institutions in this county. On the other hand, only 30% of the entities in Włodawa county and more than 40% in Biała Podlaska share a similar opinion about their counties' performance. Half of the surveyed institutions in Włodawa

county claim that their authorities do not act eagerly to attract foreign investors. A similar view is expressed by one in three firm in Biała Podlaska county (Fig. 102).

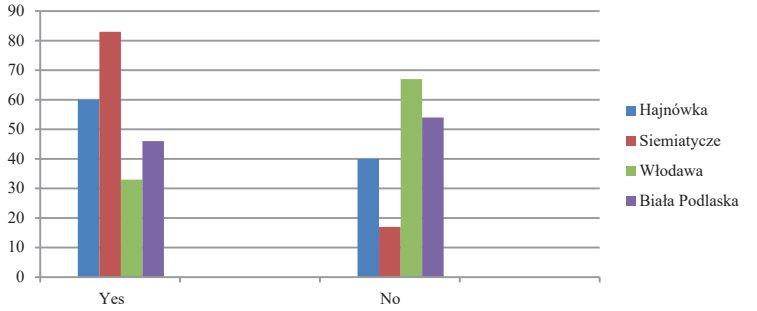

Fig. 102. Do institutions agree with the following statement about the county: "it is keen on attracting foreign investors, improving international trade and cross-border cooperation"?

Source: the authors' own work based the research results

What is worrying is that nearly half of the surveyed institutions in Biała Podlaska county consider that their authorities are not interested in attracting foreign investors and boosting cross-border cooperation. Likewise, nearly 20% of the institutions in Siemiatycze and Włodawa counties share this opinion. None of the organizations in Hajnówka county points to the lack of interest in the county as far as developing cross-border cooperation is concerned (Fig. 103).

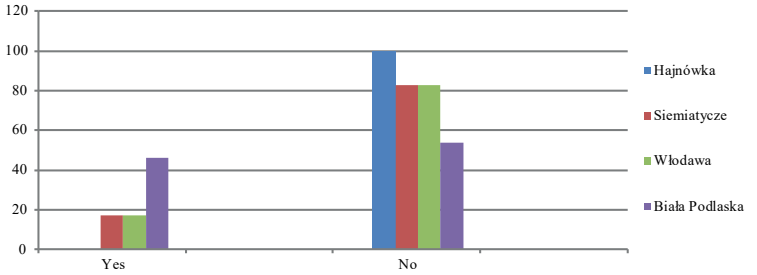

Fig. 103. Do institutions agree with the following statement: "it is not interested in attracting foreign investors, international exchange and cross-border cooperation because this entails much work and trouble "?

Source: the authors' own work based the research results

Business environment institutions in Hajnówka county evaluate the preparations of the county offices to accept foreign investors on its territory as very good. All indications show a high rating. Worse in this respect are the opinions about the institutions in Włodawa county (83% of the positive responses) and in Biała Podlaska (77% of the positive responses) (Fig. 104)

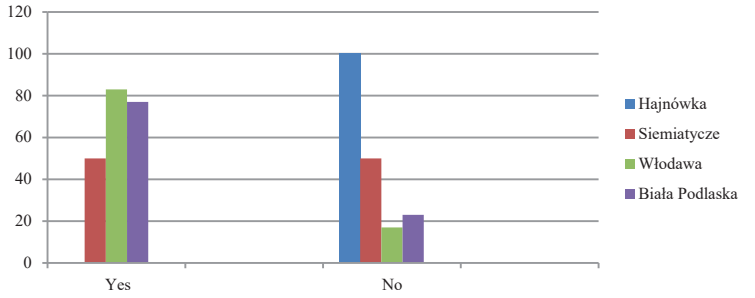

Fig. 104. Do institutions agree with the following statement about their county: "Most county offices are not prepared to serve foreign investors due to incompetence (e.g. lack of knowledge of foreign languages)"?

Source: the authors' own work based the research results

Institutions evaluate the quality of support for SMEs in the county fairly well. Nearly half of the firms in Siemiatycze county define it as good or very good. Also, every other institution in Włodawa county assesses the support for the SME sector as good. It is in Hajnówka county that the ratings of such support are lowest. Sixty percent of them describe it as satisfactory, and 40% as insufficient. A similar percentage of the dissatisfied with the quality of support for SMEs is visible in Biała Podlaska county (Fig. 105).

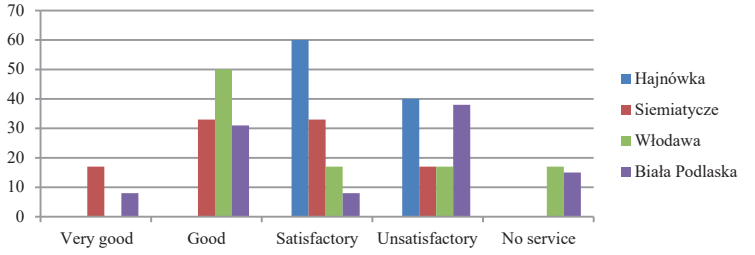

Fig. 105. The quality of support for SMEs in the county (according to institutions)

Source: the authors' own work based the research results

The surveyed institutions positively assess the offer of land and buildings for doing business provided by the county. Only about 15% of the organizations in Biała Podlaska and Włodawa counties believe that the offer in this regard is insufficient (Fig. 106)

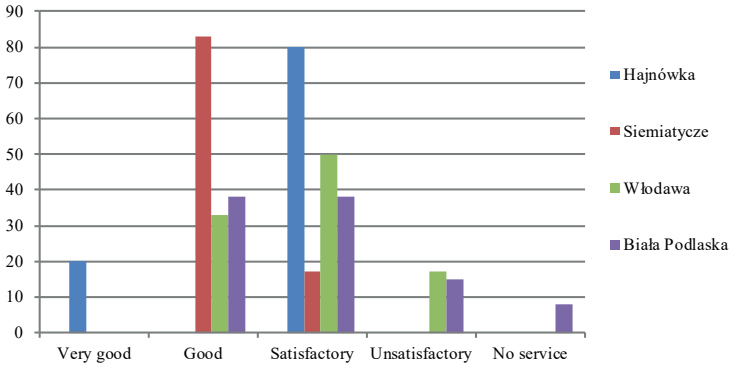

Fig. 106. The offer of land and buildings for doing business in the county

Source: the authors' own work based the research results

The surveyed institutions assessed public safety in the county very well. Relatively, the best ratings in this regard were given by entities in Siemiatycze county, and the worst, although still at a satisfactory level, organizations from Hajnówka county (Fig. 107).

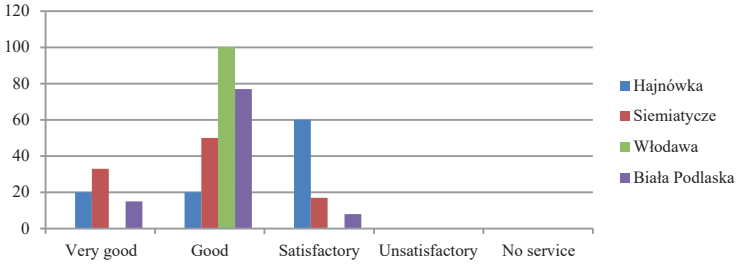

Fig. 107. Public safety in the county

Source: the authors' own work based on the research results

As many as 60% of institutions from Hajnówka county believe that roads and their conditions in the county are unsatisfactory. Similarly, every fourth institution in Biała Podlaska county shares this opinion and one in six in Siemiatycze county. It is Włodawa entities that assess the condition of roads best (50% of the responses given are good and sufficient) (Fig. 108).

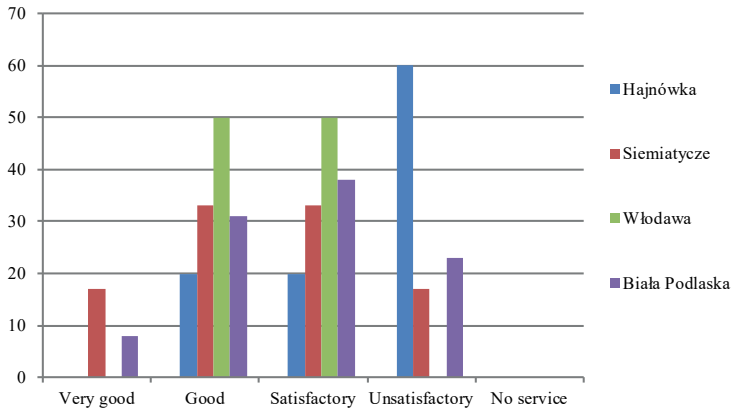

Fig. 108. Quality of transport network within the county (road connections, roads)
Source: the authors' own work based the research results

The availability of technical and municipal infrastructure in the county has been assessed well. Only 8% of the organizations in Biała Podlaska county acknowledged that the availability of such amenities is insufficient. Similarly, maintenance of streets, sidewalks and greenery was rated well in the county. Half of the institutions in Siemiatycze county assessed the performance of their county in this regard very well. Similarly, every fifth institution in Hajnówka and 8% in Biała Podlaska assessed that the activity of the local government units in this regard is sufficient. However, the same number of institutions in Biała Podlaska county admitted that the authorities' performance is insufficient (Fig. 109).

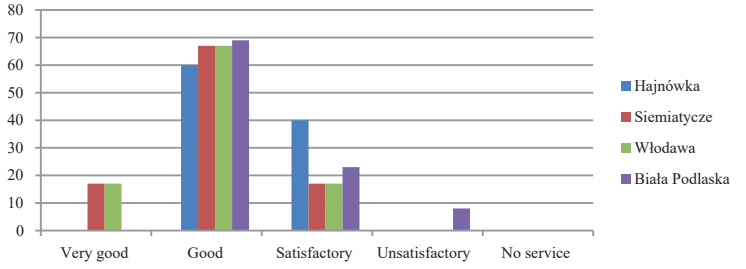

Fig. 109. Availability of technical and municipal infrastructure in the county
Source: the authors' own work based on the research results

Definitely, the activities on the part of county authorities that are assessed worst are the promotion of entrepreneurship, education and personnel training. More than 60% of the institutions in Biała Podlaska county found the promotion of the entrepreneurship as insufficient. Further, one third of the institutions in Siemiatycze and one in five of the other two counties share such opinions. One third

of the organizations in Siemiatycze and Włodawa counties assess the authorities' arrangements for supporting entrepreneurship well (Fig. 110).

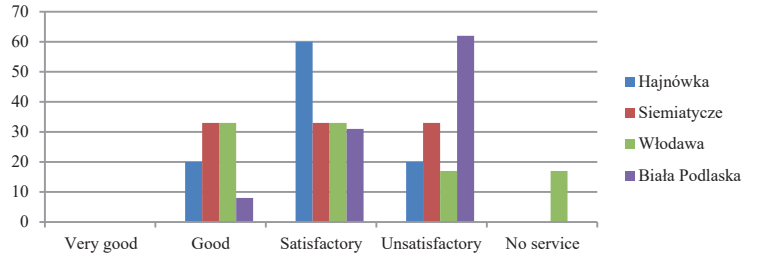

Fig. 110. Promotion of entrepreneurship in the county

Source: the authors' own work based on the research results

As for the activities in the field of education and personnel raining, they are worst assessed by the institutions in Hajnówka county - 60% of the surveyed entities in this county consider them as unsatisfactory. Similarly, every other institution in Włodawa county, and every fifth in Biała Podlaska and Siemiatycze counties share the view (Fig. 111).

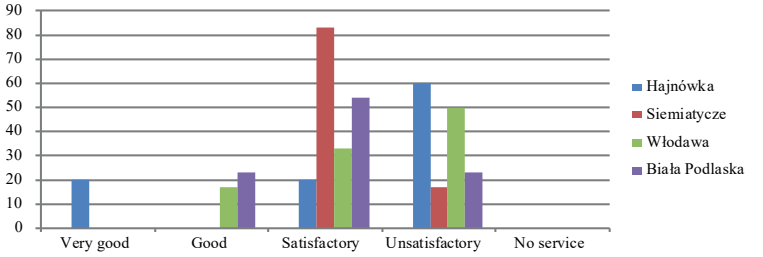

Fig. 111. Evaluation of education and training of personnel in the county

Source: the authors' own work based on the research results

Further, the surveyed institutions do not assess well the assistance in establishing contacts with businessmen from abroad. As many as two thirds of the entities in Siemiatycze county consider the aid to be insufficient. Every other organization in Biała Podlaska and Włodawa counties share the opinion. This form of help is relatively best perceived in Hajnówka county, where 60% of the surveyed institutions believe that the assistance in establishing contacts with businessmen from abroad is sufficient, and another 20% consider this help as good (Fig. 112).

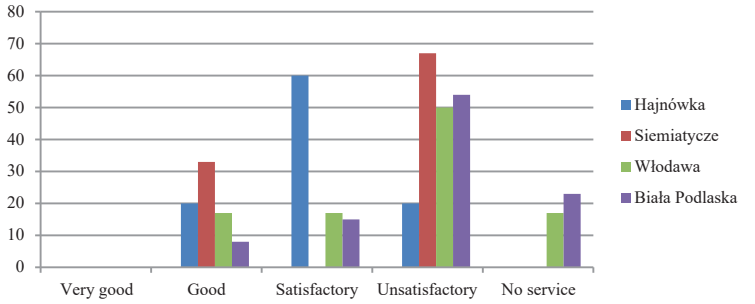

Fig. 112. Evaluation of the help in establishing contacts with entrepreneurs from abroad
Source: the authors' own work based on the research results

According to the business environment institutions, the lack of support for local businesses on the part of local authorities is visible in all counties. Włodawa county postulated that some efforts should be taken to revive the area, reduce the high unemployment rate and introduce changes in the local government's functioning. The first factors are especially important because Włodawa city and its surroundings are in a deep economic stagnation and, except for the summer period and such areas as the Lake Okuninka, economic estimates (including the labour market) are not good. There is a noticeable emigration of young people in Hajnówka county, while, according to the business environment organisations, Biała Podlaska county lacks industry and its own revenues in the budget are small (Fig. 113).

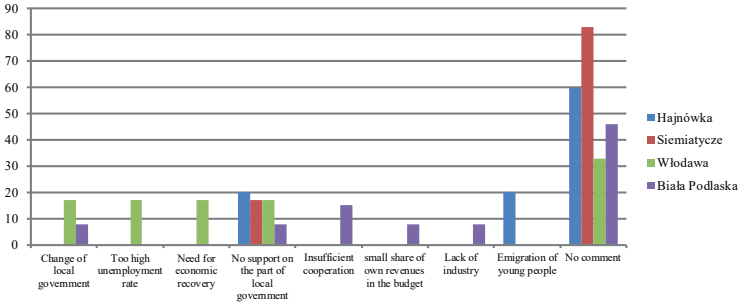

Fig. 113. Most common negative opinions on the current state of the county
Source: the authors' own work based on the research results

What is worrying is that most of the surveyed business environment institutions do not have any ideas how they could eliminate or, at least minimize, the barriers to business development and cross-border cooperation. Relatively, the most often cited proposal was to open new border crossings and introduce local border traffic. In Włodawa county, there is also a problem of insufficient activity on the part of the local government to cooperate with their counterparts on the other side

of the border. Another matter that should be considered is the officials' attitude to doing business, which should be more pro-entrepreneurial as well as more efficient in passing information to companies about grants, programmes, support, help, etc. (Biała Podlaska county) (Fig. 114).

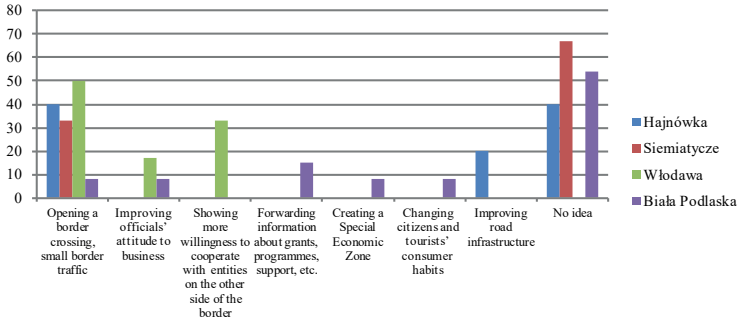

Fig. 114. Most common proposals for change / solutions, whose introduction could minimize or eliminate identified barriers to development

Source: the authors' own work based on the research results

5.3. Analysis of the Belarusian entrepreneurs' questioners

Entrepreneurs from some of the border regions of Belarus who were included in the study in their majority (as in the counties on the Polish side) represented wholesale and retail (44%) and the construction sector (11%). The smallest group of entrepreneurs were the ones involved in financial intermediation (1%) and tourism (2%) (Fig. 115).

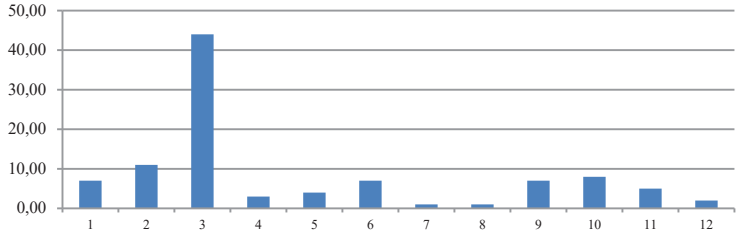

Fig. 115. Enterprises by type of activity

1. Food processing. 2. Construction. 3. Wholesale and retail trade. 4. Vehicles and household appliances repair. 5. Hotels and catering. 6. Transport, storage and transportation; communication. 7. Financial intermediation. 8. Real estate, renting and services related to doing business. 9. Farming. 10. The production of various items. 11, Furniture production, clothes production. 12. Tourism.

Source: the authors' own work based on the research results

Most entities operating as sole proprietorships can be found in Kamieniec (32%), Brest (19%) and Prózana (18%) districts, whereas the lowest value was

recorded in Małoryta (5%) district. Most enterprises employing up to 10 employees operate in Małoryta (65%) district. In other districts, the average was 26%. In Prużana district, there is the highest number of enterprises employing up to 25 employees (35%). In others, the average was approximately 24%. In Małoryta district, there were no companies that employ up to 50 or more than 50 employees. In the remaining ones, the highest recorded value was in Brest district, where 18% of the entrepreneurs employ up to 50 workers. The number of companies employing more than 50 employees operate in Brest and Kamieniec districts (approximately 13% and 12%) (Fig. 116).

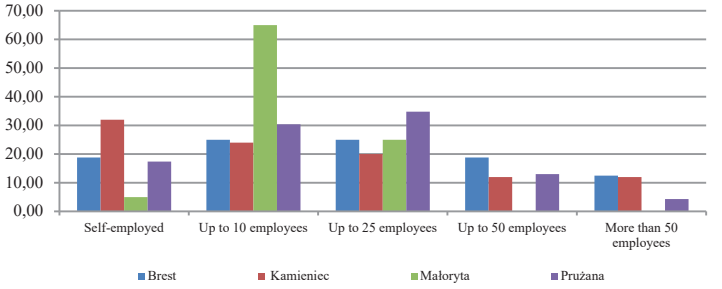

Fig. 116. Enterprises according to the number of employees

Source: the authors' own work based on the research results

In the times of economic depression, many companies suspend their activity or reduce the number of staff. Only one third of the surveyed companies (32%) plan to increase employment in the near future. The same proportion of respondents do not plan to do that and 36% did not answer the question (Fig. 117). According to the responses, the most desired skill that should characterise a potential employee is professionalism. This opinion is shared by 16% of the respondents. Twelve percent (12%) think that it should be hard work, 10%, - responsibility, 10% - honesty, and 7% - communication skills. Further, businessmen pointed to integrity, competence, lack of addictions and others.

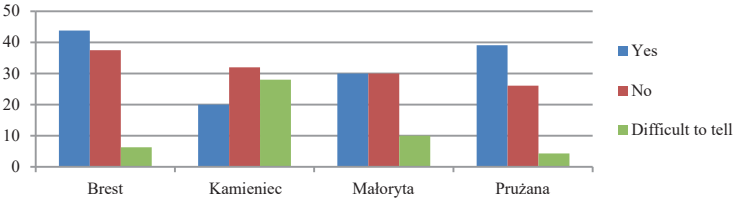

Fig. 117. Plans to increase the employment in the near future

Source: the authors' own work based on the research results

Most of the present companies in Kamieniec (28%), Małoryta and Prużana (30%) districts have been operating for 1-5 years. The smallest number of entities representing this period range was visible in Brest district (12%), in which many companies have been doing business for as long as 6-10 years (44%) and 11-15 years (32%). The average period of 16-20 years concerned 11% companies. However, in the range of 21-25 years, there were companies coming only from Małoryta (15%) and Kamieniec (8%) districts (Fig. 118).

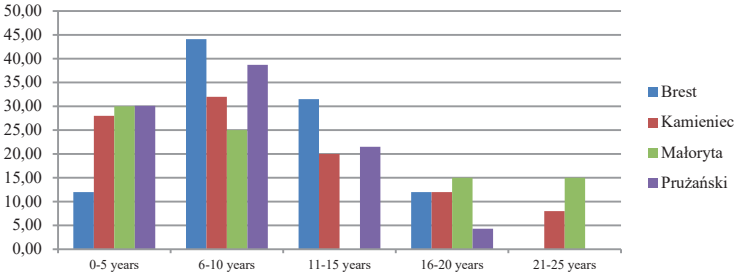

Fig. 118. Lifespan of the companies

Source: the authors' own work based on the research results

At the same time, 82% of the respondents have and use e-mail service. What is more, 59% of the companies exchange information via their websites and e-mail addresses, 16% serve their customers electronically, and 7% collect customer feedback on their websites (Fig. 119).

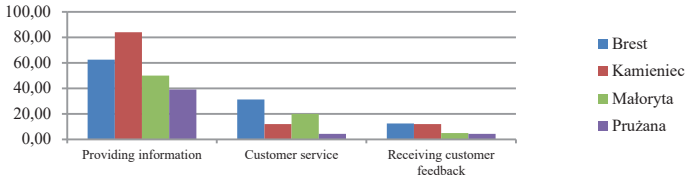

Fig. 119. Type of e-services of which the companies take advantage

Source: the authors' own work based on the research results

More than one-third of the surveyed companies (35%) lead international cooperation. Among them, more than half (59%) cooperate with Russia. They pointed to Moscow (the city) and Moscow Region, Nizhny Novgorod, Belgorod, Wołgorod, Leningrad Region and others. Forty eight percent (48%) of the companies cooperate with Poland, 21% with Germany, 17% with Ukraine, and Lithuania -10% (Fig. 120). The respondents also pointed to Kazakhstan, Latvia, Belgium, the Netherlands, Italy, Romania and other countries. The lengths of mutual cooperation

with international partners were different: 59% of the surveyed companies have done it for over 10 years; 38% - for 5 - 10 years, 69% for less than 5 years, and 7% companies have started their cooperate recently. And so, 62% of them stress that their cooperation is developing actively, 59% - that it is maintained at the same level, and 59% believe that it is weakening. The forms of cooperation include: trade, sale, supply, purchase of equipment, cargo, and other individual orders.

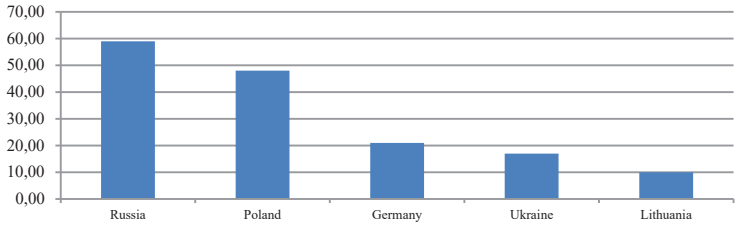

Fig. 120. Major international partners

Source: the authors' own work based on the research results

Developing mutual cooperation encounters some obstacles. As the results of the research indicate, the main factors which have the greatest negative impact on business development in the border areas of Western Belarus is the contractor insolvency, waiting for payments (41%); high interest rates on loans (39%); severe competition (32%), the situation on the market, the economy (31%), and taxes (25%). The respondents also pointed to other factors - complicated legal procedures and taxes (18%), costs of materials (18%), closed borders (13%), bureaucracy (13%), foreign trade tariffs (12%) and other (Fig. 121).

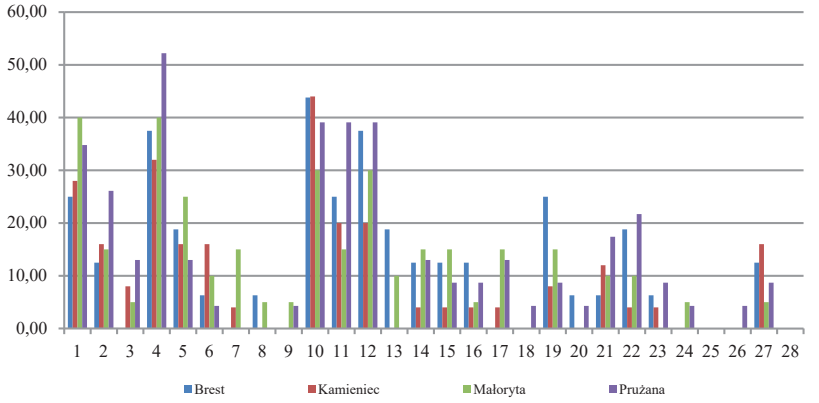

Fig. 121. Factors affecting the development of production / services in the border areas of Western Belarus

1. Intense competition. 2. Complicated legal and tax procedures. 3. Expenses for electricity. 4. Contractor insolvency / waiting for payments. 5. Costs of materials. 6. Too small area of the premises / halls. 7. Terms of the purchase and lease of real estate. 8. Terms and conditions of business registration. 9. Communication and

transport problems. 10. Interest rates on loans. 11. Taxes. 12. Situation in the market / economy. 13. High costs of rent. 14. Lack of qualified personnel. 15. Insufficient access to finance. 16. Insufficient business environment institutions that support entrepreneurs. 17. Lack of support from the local administration. 18. Level of corruption. 19. Bureaucracy. 20. Interest rate risk. 21. Tariffs on foreign trade. 22. Closed borders. 23. Difficulties in establishing contacts with partners on the western side of the border. 24. Language barriers. 25. Cultural barriers, patterns of behaviour, mentality. 26. No special website to establish contacts between partners on both sides of the border. 27. No agreement on local border traffic. 28. Lack of other means of transportation (e.g. lack of waterways to transport goods).

Source: the authors' own work based on the research results

The respondents also pointed to the factors that have a positive impact on the development of production in the border areas of Western Belarus but they enumerated fewer points. Such factors include the capacity of the local market (20%), availability of qualified personnel (19%), access to neighbouring markets (18%), clear rules and conditions for registration of a business (17%), an opportunity to develop the production of new goods and services (14%), low labour costs (13%), population's purchasing power (13%). Other factors had less influence. Hoverer, the surveyed businessmen omitted some factors that play an important role in the formation of market economy. These include: the level of financial market development, level of companies development and high technology sector, as well as the quality of consultancy and other business services (Fig. 122).

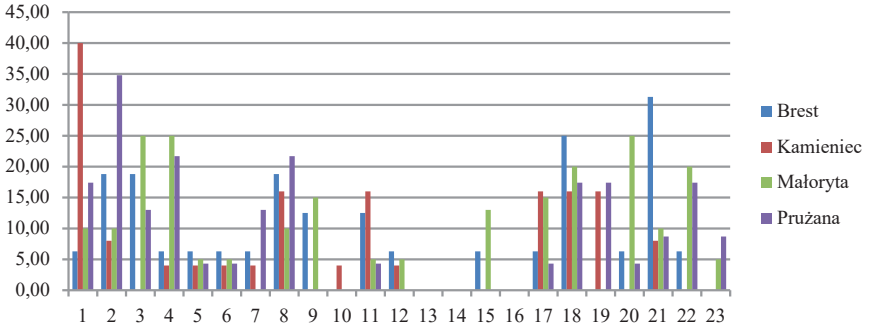

Fig. 122. Factors having a positive impact on the development of production / provision of services in the border areas of Western Belarus

1. Capacity of the local market. 2. Access to neighbouring markets. 3. Population's purchasing power. 4. Ability to develop production of new goods and services. 5. Access to natural resources. 6. Access to finance. 7. Terms and conditions in acquisition and lease of real estate. 8. Clear rules and conditions of business registration. 9. Good transport infrastructure (quality of transport infrastructure and logistics). 10. Preferential interest rates on loans. 11. Taxes. 12. Status of the market / economy. 13. Quality of consultancy and business services. 14. Level of financial market development. 15. Possibility of cooperation with institutes and scientific research centres. 16. Level of development of companies and high technology sector. 17. Low cost of renting. 18. Availability of skilled personnel. 19. Access to financial support and incentives. 20. Standard of living (welfare, education, social services). 21. Low labour costs. 22. Ease in establishing contacts between partners on both sides of the border. 23. Cooperation with business environment institutions, supporting the businessmen.

Source: the authors' own work based on the research results

The development of cross-border cooperation in Western Belarus in terms of shaping the market economy can provide answers to many questions concerning the creation of a competitive environment, providing jobs, security, regional goods in consumer markets, etc.

Today, the process is very slow. Respondents point to the factors that hinder the development of cross-border cooperation. These include: the problems with obtaining visas (43%) and crossing the border (42%); limited access to financial resources (26%); and lack of information about the possibility of cooperation with local authorities (24%). The lack of a specialist website and information on the opportunities in cooperation on the part of business environment institutions have a slightly less negative impact on the development of cross-border cooperation (13% and 10% respectively) (Fig. 123).

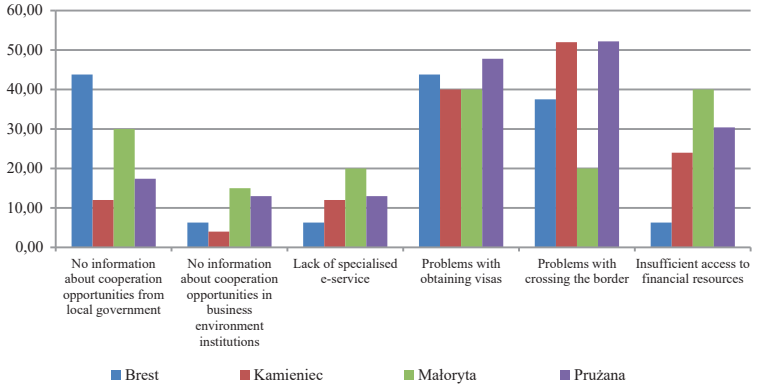

Fig. 123. Factors impeding the development of cross-border cooperation

Source: the authors' own work based on the research results

Cross-border cooperation is one of the most effective mechanisms for the development of the neighbourhood policy. It is aimed at strengthening the cooperation between local authorities in the areas of adjacent regions in different fields: political, economic or humanitarian. Such cooperation fosters the development of interpersonal bonds among citizens of the neighbouring countries, thereby strengthening good relations between states. Most of the surveyed entrepreneurs believe that establishing small border traffic between Poland and Belarus would be a good option. Ninety one percent (91%) of the respondents agree that it is a good option, 7% regard it as a bad idea, and 2% did not answer the question (Fig. 124).

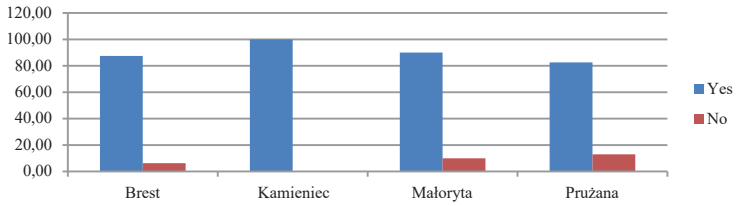

Fig. 124. Is establishing small border traffic a good solution?

Source: the authors' own work based on the research results

Seventy one percent (71%) of the respondents believe that the trade turnover is going to increase significantly with establishing local border traffic, 56% of them say that such an initiative will increase entrepreneurship, 39% point to a revival of tourism, but to a limited extent, and 31% consider that it will help revive cultural exchange (Fig. 125).

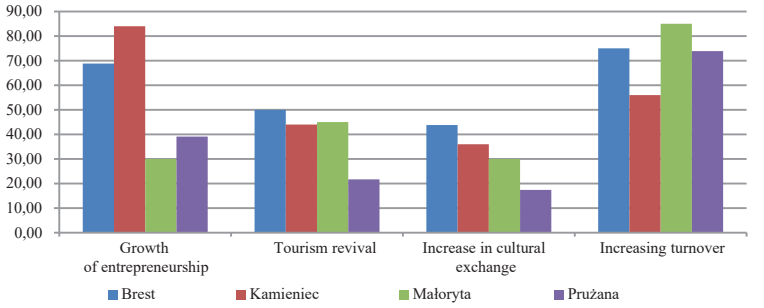

Fig. 125. Changes for better after establishing the local border traffic

Source: the authors' own work based on the research results

On the other hand, establishing local border traffic could lead to an increased competition. This opinion is shared by 54% of the respondents, 45% claim that it will prolong customs procedures, 42% believe that it will facilitate illegal trade, and 23% that it will ease the transfer of goods of low quality and, at the same time, extending the time of acquiring permits. Only 5% of the respondents consider that introducing local border traffic procedures will have hardly any effect on the cost of rent or communication and transportation problems (Fig. 126).

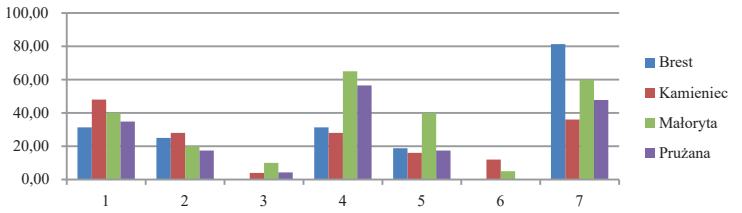

Fig. 126. Quantitative changes (indicating growth) after establishing the local border traffic
1. Illegal trade. 2. Imports of goods of low quality. 3. Communication problems (communications and transport). 4. Prolonged customs procedures. 5. Extended time of acquiring permits. 6. Higher costs of renting premises. 7. Increased competition.

Source: the authors' own work based on the research results

Most of the respondents representing small and medium-sized enterprises, i.e. 62%, agreed that creating an opportunity of transporting cargo via the E-40 route on the Bug River, i.e. barge freight transport of high capacity, as an additional form of stimulating the development of border regions, would be a good option. However, one in three respondents (31%) were against the proposal and 7% did not answer the question. Further, if there was an opportunity of transporting cargo by water, only 14% of the respondents would take advantage of it. More than half (60%) believe that it is not necessary and further 18% would not use seize such an such opportunity (Fig. 127 and 128).

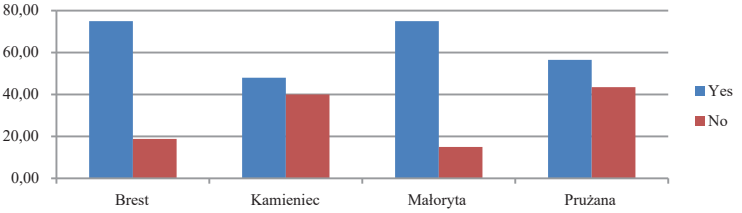

Fig. 127. Introducing transportation on high capacity barges via the E40 route on the Bug river as an additional form of stimulating border regions development

Source: the authors' own work based on the research results

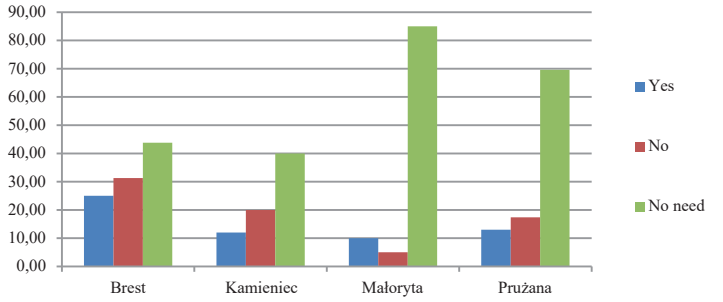

Fig. 128. Companies that would take the opportunity of transporting cargo via the E40 route on the Bug river

Source: the authors' own work based on the research results

What are the benefits of introducing cargo transportation via the E40 route on the Bug River in border areas? Every third respondent (36%) believes that it may reduce the cost of mass transport of goods, 24% think that it may lower the costs of transporting goods, especially on longer routes, 17% would regard it as a convenient way to transfer mass loads of a wide range of goods. Only 5% of the respondents consider that it will play a small role in the global network of transport routes (Fig. 129).

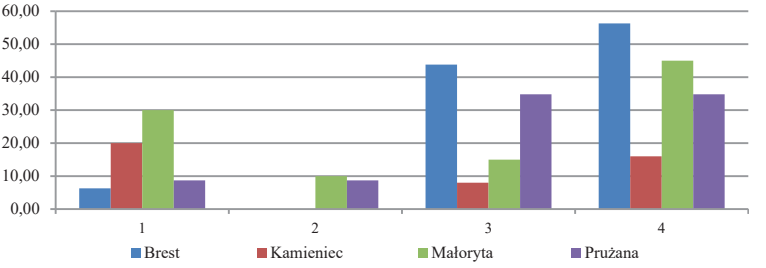

Fig. 129. Benefits to the development of entrepreneurship related to the introduction the E40 route on the Bug river

1. Possibility of mass transport of a wide range of cargo. 2. Effect on the global network of transport routes. 3. Low cost of transporting goods, especially on longer routes. 4. Possibility of mass transport at lower costs.

Source: the authors' own work based on the research results

At the same time, along with the benefits, the respondents also see some drawbacks that can arise with the introduction of cargo transportation by via the E40 route on the Bug River. These mainly include: prolonged cargo transport (27%), transport of only certain goods (25%), a possibility of an environmental disaster (24%). A slight risk in case of mass transport of a wide range of cargo (7%) (Fig. 130).

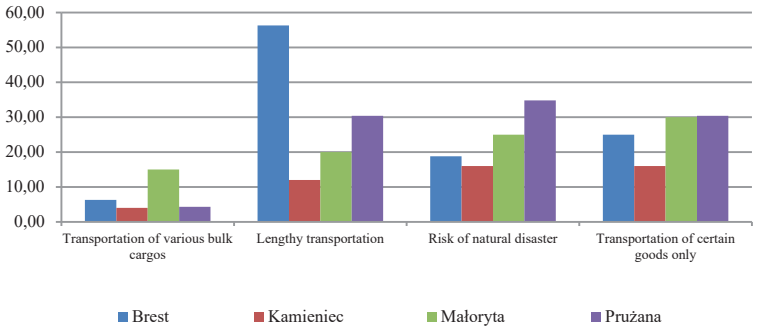

Fig. 130. Dangers to the development of entrepreneurship related to the introduction of the E40 transport route on the Bug river

Source: the authors' own work based on the research results

The Republic of Belarus has developed national and regional programmes to promote entrepreneurship, e.g. the Entrepreneur Fund in Belarus. Its main objective is to demonstrate public financial support to business entities, which is available due to the introduction of the state programmes supporting small businesses. The financial assistance provided by the state is addressed to small businesses which intend to implement investment projects that require purchasing equipment, special equipment, instruments, components, materials and raw materials for their own production, etc. Studies show that only 5% of the respondents received assistance from the business support points, whereas 64% of the respondents did not benefit from such aid, and a third (31%) do not know that such points exist (Fig. 131).

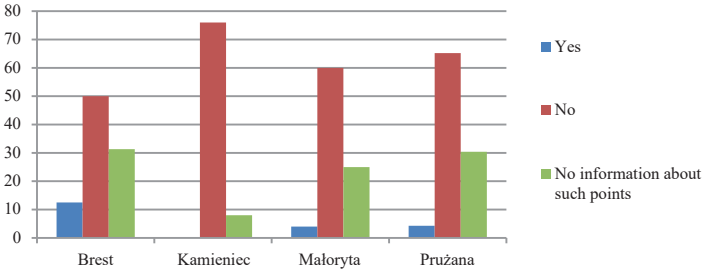

Fig. 131. Do businessmen take advantage of the business support points?

Source: the authors' own work based on the research results

The most effective ways of cooperation between entrepreneurs and business support centres involve establishing personal contacts. More than half of the respondents agreed with the statement (56%). Other forms of interaction were also identified: 25% pointed to tips and advice provided electronically, 19% - to participation in conferences, meetings, training programmes, etc., 14% - to creating joint

enterprises (clusters). Every fifth respondent (20%) did not answer the question (Fig. 132).

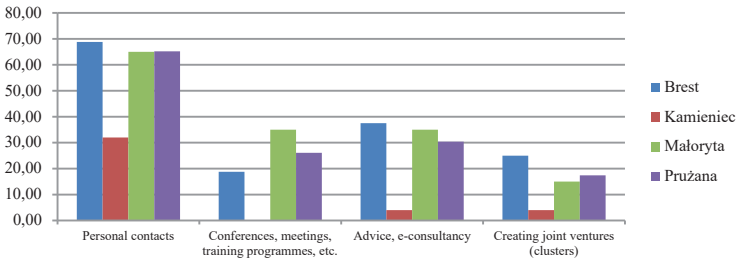

Fig. 132. Most effective ways of cooperation with business support centres

Source: the authors' own work based on the research results

The majority of the respondents (88%) do not plan to transfer their company or its part from the district in the nearest future. Only 12% of them have such plans. Further, they indicated a number of reasons that would make it difficult to take the decision of moving the company. It is, above all, the lack of prospects related to its development (60%) whereas 40% - pointed to the high cost of doing business. Other mentioned reasons included: the problems with obtaining visas - 30% of the respondents, uncertain western market – another 30%, the lack of land for expansion - 20%, and closed borders – 10% (Fig. 133).

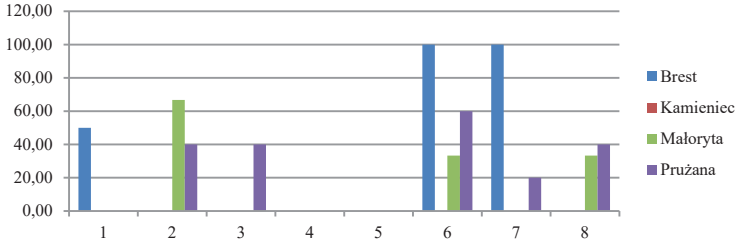

Fig. 133. Reasons for moving the company

1. Closed borders. 2. High cost of doing business. 3. Lack of land for expansion. 4. Communication problems (communication and transport). 5. Low productivity. 6. Lack of prospects for the company's development. 7. Problems with obtaining visas. 8. Uncertain western market.

Source: the authors' own work based on the research results

As international experience shows, in all the surveyed countries entrepreneurship grows due to substantial government intervention in regulations and support. When such a market and its relations are being formed, state regulations are even more important than in the countries with developed market economy. The state must participate in establishing enterprises in all sectors of the economy by creating favourable conditions conducive to their development, shaping the

development of infrastructure and supporting small businesses, both at national and regional levels.

Besides, the representatives of SMEs rated the quality of services offered to them by the local authorities. More than one third of the respondents assessed the support for SMEs as insufficient. Twenty one percent (21%) regarded it as good and 28% as bad. More than forty percent of the respondents, i.e. 42%, assessed the promotion of entrepreneurship in the border areas as inadequate. A good evaluation was provided by every fifth respondent (20%), and poor - by 24%. As for issuing permits by local authorities, the majority of the respondents (60%) assessed this service well. The offer of land and premises available to entrepreneurs was assessed well by one third of the respondents (33%). The transport network within the region (routes, roads) was perceived mostly as good (61%). Also, the public safety was evaluated as good by most respondents (64%).

Further, availability of technical infrastructure and municipal services was assessed as good by 52%, whereas 28% of them believe that it is not too good. The condition of streets, sidewalks and green spaces was assessed as good by 55% of the surveyed entrepreneurs, 27% of them saw it as sufficient. It is the assistance service in establishing contacts with businessmen that received quite poor ratings. This opinion was shared by 28% of the respondents, whereas 29% thought it was bad (Fig. 134).

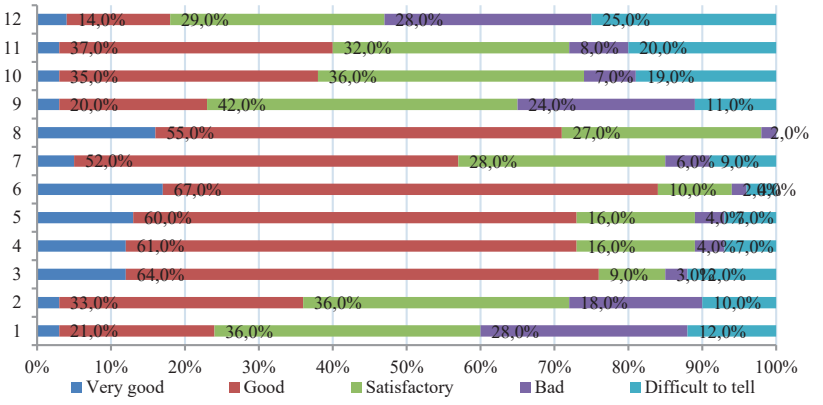

Fig. 134. Quality of public services

1. Support for small and medium-sized enterprises. 2. Availability of land and buildings for businessmen. 3. Public safety. 4. Transport network within the region (routes, roads). 5. Issuing licenses by local authorities. 6. Garbage disposal. 7. Availability of technical infrastructure and municipal services. 8. Condition of public streets, sidewalks and landscaping. 9. Promotion of entrepreneurship. 10. Promotion of the city and region. 11. Education and personnel training. 12. Assistance in establishing contacts with businessmen from abroad.

Source: the authors' own work based on the research results

Most business entities in Brest district operate in the field of trade and catering, industry, construction and transport. In the years 2000-2011, there was a significant increase in the number of small businesses, especially in the above mentioned branches. For example, in trade and catering, enterprises increased their number nearly 5.4 (and represent 38.2% of the total number), in industry - 3.4 (17.7%), in construction - 4.8 (9.5%), in transport - 5.5 (11.5%).

According to the respondents, the most important branches that could develop the region, taking into account the current level of cross-border cooperation, are: manufacturing (44%), agriculture (39%), trade and services (32%), tourism (27%). The most important branch for Brest district are manufacturing (56%) and tourism (44%); in Kamieniec district - agriculture (52%), trade and services (40%); in Małoryta district - manufacturing (52%), trade and services (40%); and in Prużana district - manufacturing (60%) and agriculture (36%) (Fig. 135).

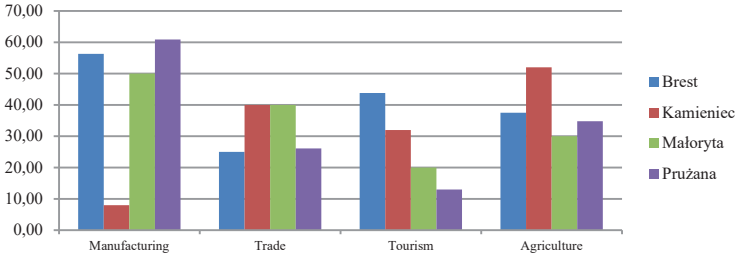

Fig. 135. Major branches in the regional development

Source: the authors' own work based on the research results

More than half of the surveyed respondents regard their region as a good place to do business. Every fourth person believes however that their area as it is not good enough to run a company, 6% of the respondents consider it a very good place, and some (2% of the respondents) as bad. Finally, 13% of the respondents have no opinion on it (Fig. 136).

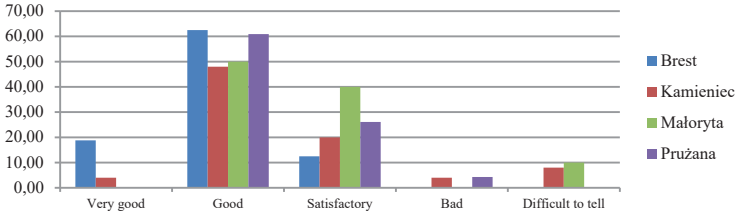

Fig. 136. Evaluating the region as a place for doing business

Source: the authors' own work based on the research results

According to 34% of the respondents, low local taxes might have a positive impact on managing companies. A third (32%) claim that it is an opportunity of expanding markets, 30% - the proximity to the border, 25% - available areas for investments, and 21% - tourism development in the city. In Brest district, it is the opportunity to expand markets, availability of technical infrastructure and amenities, low local taxes, and proximity to the border that are regarded as factors that have a positive impact on running the company; in Kamieniec district, these are: low local taxes, tourism development in the city, proximity to the border; in Małoryta district - availability of land for development, proximity to the border; and in Prużana district - possibility of expansion for markets, availability of technical infrastructure and amenities as well as low local taxes (Fig. 137).

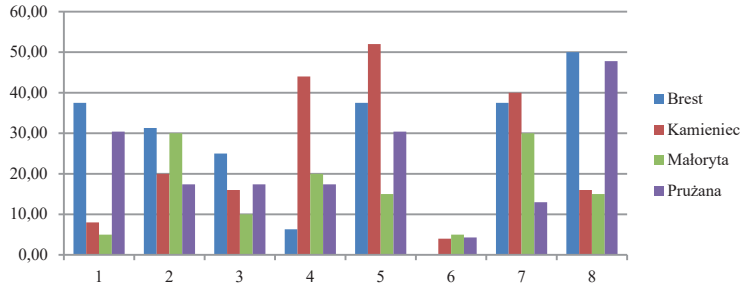

Fig. 137. Factors having a positive influence on running the company
1. Availability of technical infrastructure and municipal amenities. 2. Availability of land for investment. 3. District's location (availability of transport infrastructure). 4. Development of tourism in the city. 5. Low local taxes. 6. Access to human resources. 7. Proximity of the border. 8. Possibility of expansion for markets.

Source: the authors' own work based on the research results

As for the most negative influence on running business, the respondents in their majority pointed to high local taxes. Two thirds (66%) of the surveyed entrepreneurs agree with this opinion. Other factors play a minor role. And so, 8% of the respondents believe that it is inadequate access to human resources, 6% - indicated insufficient tourism development in the district's city, 6% - insufficient proximity to the border, and another 6% - few opportunities to expand markets. The same correlation is achieved when the factors are compared in different districts (Fig. 138).

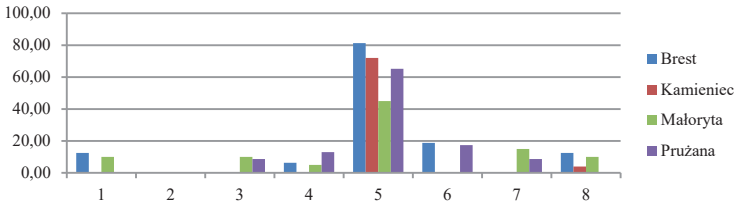

Fig. 138. Factors having a negative impact on running the company
1. Insufficient availability of technical infrastructure and municipal services. 2. Insufficient availability of land for investment. 3. Poor location of the district (availability of transport infrastructure). 4. Insufficient development of tourism in the district's city. 5. High local taxes. 6. Insufficient human resources. 7. Insufficient proximity of the border. 8. Impossibility of expanding markets.

Source: the authors' own work based on the research results

Belarus, which is developing its market relations and establishing enterprises, gradually becomes the area of social reconstruction of the entire state economy towards a market economy system. Despite all difficulties, the state is trying to establish a dialogue with the business sector in order to identify the main obstacles hindering the development of private initiative. According to 56% of the respondents, in order to increase the level of enterprise development, local authorities should first get involved in attracting new investors. More than half (52%) consider that they should support the development of medium and large enterprises (50 employees) as well as small and SME (41%). The authorities should also create prospects for young people (31%), develop tourism (19%), develop small craft and services (17%) (Fig. 139).

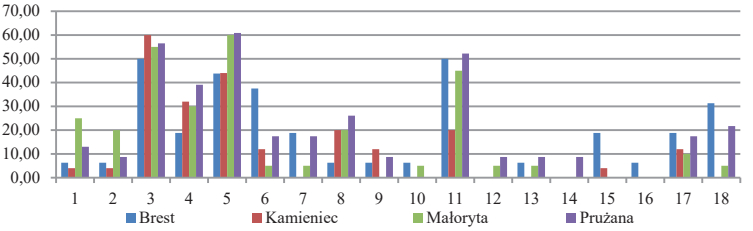

Fig. 139. Problems that should be considered first by local authorities to increase the level of entrepreneurship
1. Communication and transport in the city, district, road maintenance. 2. Communication and transport in the region and country. 3. Attracting new investors. 4. Creation of prospects for young people. 5. Development of medium and large companies (approximately 50 employees). 6. Development of small crafts and services. 7. Modernisation of infrastructure (water and sanitation). 8. Development of tourism. 9. Environmental protection. 10. Social assistance. 11. Support for small and medium-sized enterprises. 12. Cooperation between local government authorities and the business community. 13. Construction of municipal and social housing. 14. Development of education and culture. 15. Effectiveness of local management (organization of work in relevant institutions). 16. Public safety. 17. Promotion of the city and district. 18. Support in establishing contacts between businessmen on both sides of the border.

Source: the authors' own work based on the research results

According to the survey, 38% of the respondents see the difficulty of obtaining credit as a factor hindering the development of entrepreneurship in the border areas; another group, i.e. 38%, point to the customs and trade regulations; 29% - to difficulty in obtaining licenses and permits; 19% - to a complicated tax system; 14% - to frequent tax controls; and 12% - to an inappropriate education of the employees (Fig. 140).

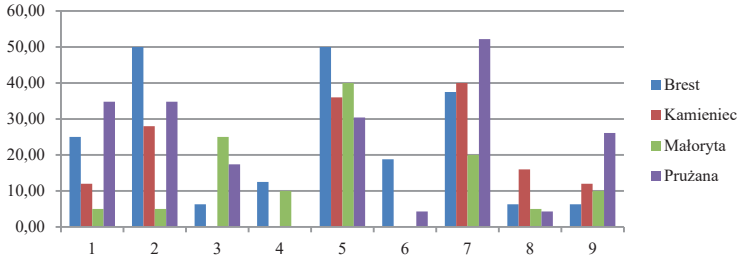

Fig. 140. Factors impeding entrepreneurship in the border areas
1. Complex tax system. 2. Obtaining licenses and permits. 3. Inappropriate education of employees. 4. Difficulty in registering a new company. 5. Difficulty in obtaining credit. 6. Level of corruption. 7. Customs and trade regulations. 8. Labour law's quality. 9. Frequent tax controls.

Source: the authors' own work based on the research results

In order to further the development of entrepreneurship in border areas, the following conditions should be fulfilled: a credit system and a system of tax reliefs should be introduced as well as flexible market mechanisms implemented in order to increase businessmen's economic activity. Besides, free access to foreign markets should be provided.

Entrepreneurship is an essential part of the socio-economic system. It occupies an important place in a society, which is why the local authorities should ensure that there is a stable base for its rapid development. Fifty percent (50%) of the respondents believe that in order to manage the company well legal support is necessary, 41% indicates that it is fiscal advice, 35% point to the advice concerning the cooperation with inspection bodies. Consultancy services on certification should also be taken into consideration. Such an opinion is expressed by 25% of the respondents, whereas 19% point to accounting services (Fig. 141).

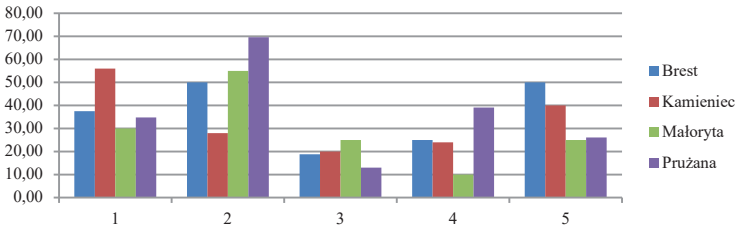

Fig. 141. Services indispensible in doing business
1. Tax consultancy. 2. Legal consultation. 3. Accounting consultancy. 4. Certification consultancy. 5. Consultancy on cooperation with inspection bodies.

Source: the authors' own work based on the research results

The findings indicate that the existing education system does not live up to the challenges and demands of the market economy, in which entrepreneurs are to work. Therefore, it is necessary to carry out more consultations, various trainings as well as to develop programmes of business education for entrepreneurs to improve their level of performance.

Almost all respondents (96%) agreed that attracting big investors will boost economic growth in their districts (Fig. 142).

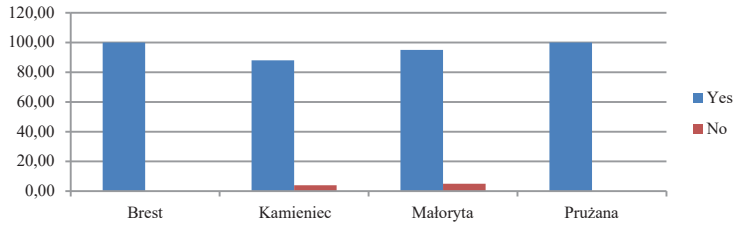

Fig. 142. Accelerating the development of the district due to investors' commitment

Source: the authors' own work based on the research results

As the results of the research indicate, entrepreneurs expect the local authorities to assist entrepreneurs in conducting business in the border areas in the following areas: lowering taxes; conducting more productive dialogue with businessmen; reducing the tax and control burden, for example during recession time; introducing favourable conditions of purchase and lease in real estate; providing affordable loans; conducting more frequent meetings with businessmen, etc.

As for the question: "Which branch companies, in your opinion, can become a driving force in the economic development in the district?", the surveyed entrepreneurs responded in different ways. In Brest district, they considered construction and development of agriculture as the driving force; in Kamieniec - trade and tourism; in Małoryta - light industry and food; and in Prużana - agriculture and the production of industrial goods.

Different answers were also given to the question: "What elements of tourist infrastructure could be developed in your district to develop entrepreneurship?" In Brest district, entrepreneurs pointed to establishing catering facilities; in Kamieniec – to developing agro-tourism; in Małoryta - to establishing new resorts with close proximity to natural pools, and in Prużana - to developing road amenities (hotels, cafes).

According to the respondents, the development of SMEs is impeded by bureaucracy. In addition, local authorities show little initiative in decision-making; further, frequent controls make Kamieniec district development difficult; in Małoryta district, businessmen point to high taxes; and in Prużana district - to frequent controls and high taxes.

There were also comments on the current situation in the region. In Brest district, entrepreneurs believe that taxes generated in the district should be spent on its development. Moreover, they would also like to see more support from the local authorities in decision-making process and, additionally, highlight the need to reduce the bureaucratic apparatus. In Kamieniec districts, comments concerned transport, Małoryta's respondents stressed that more attention should be paid to the proper management of the district, the development of entrepreneurship, which would be conductive to the development of manufacturing and investment in the area which are low; in Prużana district, respondents pointed to too few conferences and trainings for entrepreneurs; lack of shops in every village, closed medical points, and the authorities' greater assistance to state farms, at farmers' expense.

The above mentioned barriers to the development of entrepreneurship and cross-border cooperation could be minimized or eliminated in Brest district by reducing and rejuvenating bureaucratic personnel, reducing the number of normative documents and interest rates; in Kamieniec district - by simplifying visa procedures, in Małoryta district – by simplifying visa and credit procedures; and in Prużana district - by simplifying the requirements for doing business and obtaining visa documents, as well as providing financial support for entrepreneurs and farmers.

Entrepreneurs assess collaboration with business organizations and other Non-Governmental Organisations (NGOs), while undertaking joint activities, in different ways. And so, 41% of the surveyed refer to this cooperation positively. However, every tenth respondent (10%) has a negative attitude to it. The remaining 49% were undecided. More than half of the respondents (55%) see the possibility of cooperation with NGOs in the promotion and support of entrepreneurship, 17% - in the field of culture and entertainment, 14% - in solving social problems, 12% - in activating and developing civic society; and for 11%, the cooperation should be

directed towards promotion and youth activation. Every fourth respondent did not answer the question (26%) (Fig. 143).

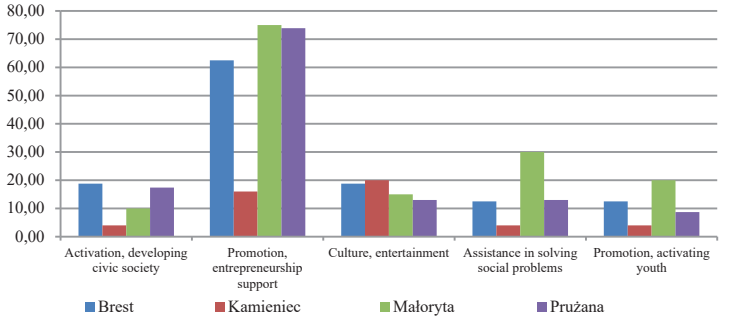

Fig. 143. Possible areas for cooperation with NGOs

Source: the authors' own work based on the research results

5.4. Analysis of the Belarusian business environment surveys

In their majority (65% of the responses), the surveyed institutions operate regionally, 21% - internationally, and 7% - nationally and locally (Fig. 144).

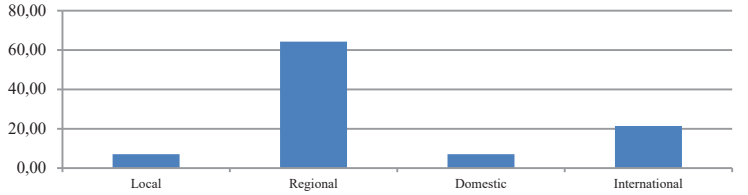

Fig. 144. Range of the organizations' activities

Source: the authors' own work based on the research results

The respondents who assessed the conditions for business development represented different spheres, 20% work for the state authorities, 13.3% - in regional business support institutions, and 10% - in financial as well as training, advisory and information institutions. The study was also conducted with the representatives of the Chamber of Trade and Commerce, the Free Economic Zone, social organizations, commercial enterprises and educational institutions (Fig. 145).

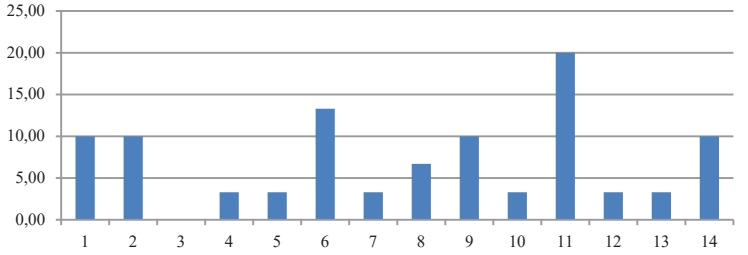

Fig. 145. Types of institutions

1. Financial institutions. 2. Training and Consulting institutions. 3. Business Incubator. 4. Technology Park. 5. Chamber of Trade and Commerce. 6. Business support institution (local / regional). 7. Special Economic Zone. 8. Others (not specified). 9. Information institutions. 10. Social organization. 11. Local authority unit. 12. Production representative. 13. Trading representative. 14. Educational institution.

Source: the authors' own work based on the research results

More than thirty percent of the surveyed organizations (36.7%) represented consultancy, 30% - information and promotion, 20% - training, 13.3% - financial support, and 10% - investment tendering and promotion (Fig. 146).

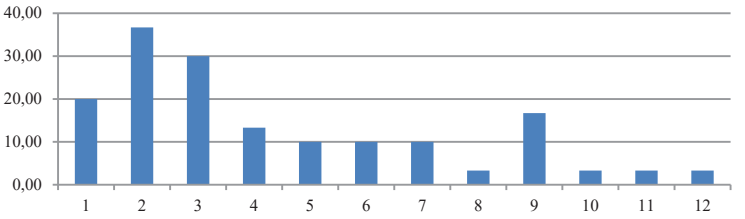

Fig. 146. Types of the organisation's activity
1. Training. 2. Consultancy. 3. Information and promotion. 4. Financial support. 5. Competitive tendering. 6. Investment support. 7. Other (not specified). 8. Accountancy. 9. Public administration. 10. Wholesale trade. 11. Production. 12. Development of innovation.

Source: the authors' own work based on the research results

Representatives of the organizations participating in the survey assessed the level of entrepreneurship and cross-border cooperation in the districts as follows: 16.7% regarded it as good; 63.3% - as satisfactory; 16.7% - as bad; and 3.3% - as very bad. None of the organizations has indicated that the cooperation is carried out in a very good way (Fig. 147).

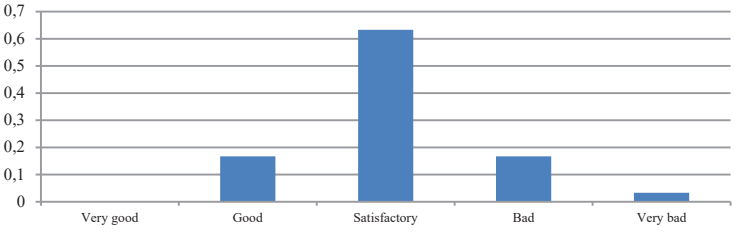

Fig. 147. Level of entrepreneurship and cross-border cooperation

Source: the authors' own work based on the research results

The analysis of changes in conditions of running a business in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012, it also shows the problems that must be solved to improve the conditions of setting up a new company. This opinion is shared by 63.3% of the respondents, 26.7% of them think that nothing changed, and 10% were undecided. There was also an improvement in the process of obtaining permits to conduct one's business. 56.7%, agree with this opinion and 36.7% state that they did not notice any changes. One of the problems that has to be solved is the possibility of obtaining a loan for business purposes. More than half of the respondents (56.7%) believe that the conditions in this sphere deteriorated (Fig. 148).

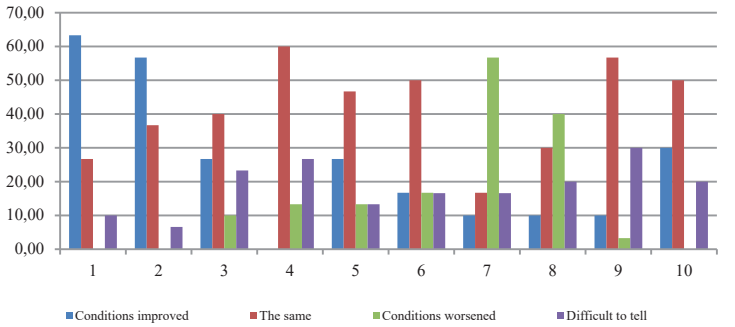

Fig. 148. Changes in the business environment in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012

Source: the authors' own work based on the research results

Among the enumerated factors that hinder the development of cross-border cooperation, respondents included the following ones: 56.7% of them pointed to the difficulty in obtaining finance, 50% - to problems with getting visas, 33.3% - to difficulties in crossing the border, 26,7% - to the lack of information on the part of business environment institutions concerning the possibility of cooperation, 20% - to the lack of information from local authorities about the possibility of cooperation, 16.7% - to the lack of a specialized website, and 3.3% of the respondents regard the lack of information in the media as a barrier (Fig. 149).

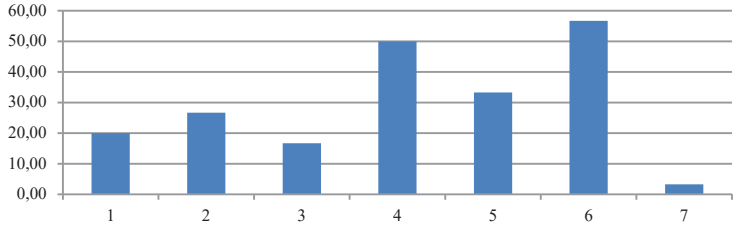

Fig. 149. Factors hindering the development of cross-border cooperation

1. Lack of information from the local authorities concerning the possibilities of cooperation. 2. Lack of information from the business environment institutions about the possibility of cooperation. 3. No special website. 4. Problems with obtaining visas. 5. Problems with crossing the border. 6. Difficult access to finance. 7. Other (lack of information in mass media).

Source: the authors' own work based on the research results

Further, some other factors hindering the development of entrepreneurship in the border areas were also identified. The majority of the respondents (80%) regard the possibilities of obtaining a loan, half of them (50%) points to the customs and trade regulations, 20% consider the terms of obtaining licenses and permits as a hindrance, 13.3% - the complicated system of taxation, 13, 3% indicate that it

is the level of corruption, and 6.7% - burdensome procedures in founding a new company (Fig. 150).

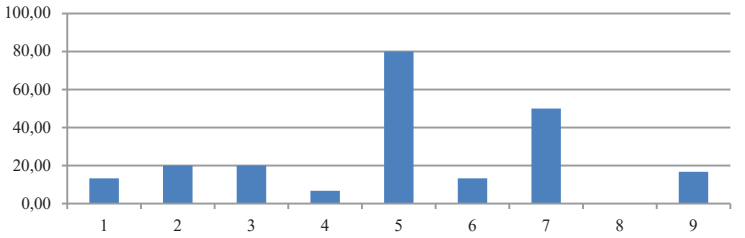

Fig. 150. Factors hindering the development of entrepreneurship in the border areas
1. Complex tax system. 2. Obtaining licenses and permits. 3. Possibility of obtaining licenses and permits. 4. Insufficient educational level of workers. 5. Possibility of getting a loan. 6. Level of corruption. 7. Customs and trade regulations. 8. Labour law and regulations. 9. Frequent tax controls.

Source: the authors' own work based on the research results

Sixty three point three percent of the respondents (63.3%) say that entrepreneurs doing business need legal consultations, 50% indicate that it is tax consultancy, 43.3% - accounting consultancy, 40% - consultancy on certification, and 20% - advice regarding cooperation with Control Institutions (Fig. 151).

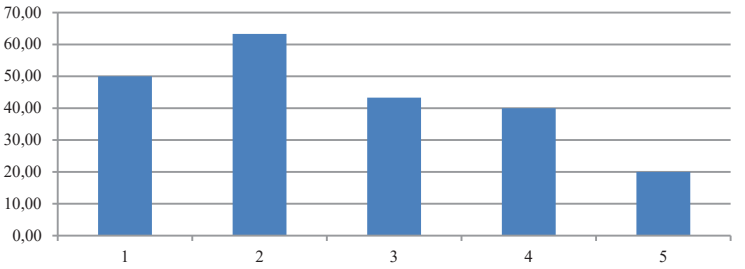

Fig. 151. Services essentials in running one's own business
1. Tax consultancy. 2. Legal consultancy. 3. Accounting consulting. 4. Certification consultancy. 5. Consultancy regarding the cooperation with Control Institutions.

Source: the authors' own work based on the research results

The research conducted among people representing the organizations involved in the promotion of entrepreneurship presented the extent of their activity. The results are as follows: 30% of the respondents operate on a small scale; 43.3% conduct their activities on the medium scale; 23.4%, regard their activities as a large scale ones; and 3.3% of the respondents did not provide any information (Fig. 152).

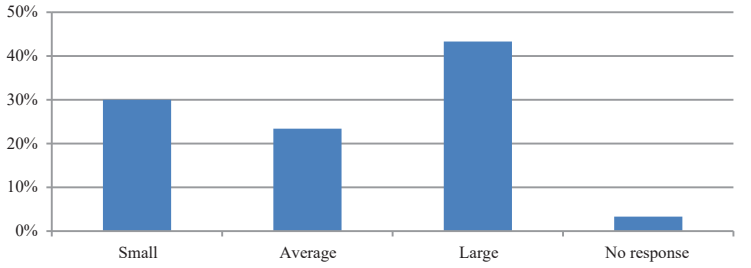

Fig. 152. Range of activities supporting business

Source: the authors' own work based on the research results

The business support organizations report the following monthly activity as regards assisting businessmen and prospective entrepreneurs in obtaining help: 0-10 inquires - 20%; 11-20 - 40%; 21-30 - 13.4%; 31-40 - 3.3%; 41-50 - 3.3%; 50 - 3.3%; more than 100 inquires - 10% and 6.7% of the respondents did not provide any answer (Fig. 153).

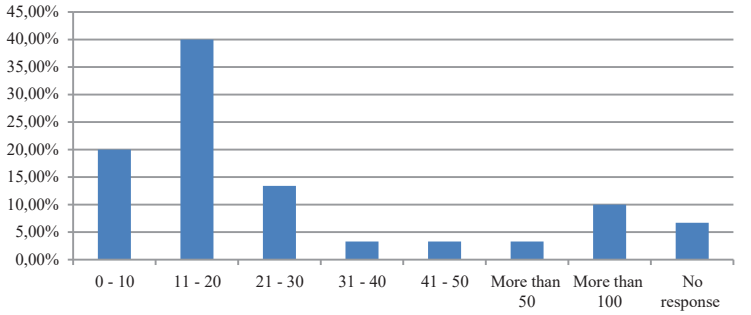

Fig. 153. Number of entrepreneurs asking for assistance in a month

Source: the authors' own work based on the research results

The respondents regard the lack of finance as the main barrier for people wanting to start a business (66.7%); 60% point to the lack of knowledge in the field of business management and creating a business plan; 30% consider finding suitable premises as difficult; 26.7% see difficulties in preparing the documentation necessary to create a business plan, and 26.7% complain about insufficient personnel number (3.3%) (Fig. 154).

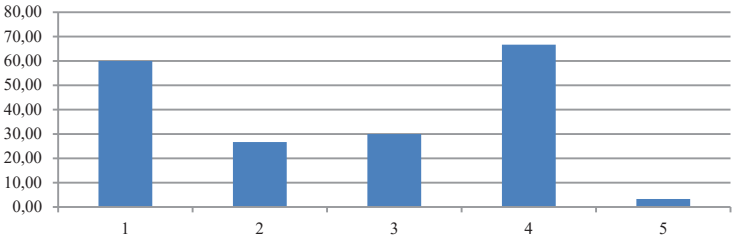

Fig. 154. Difficulties faced by the entrepreneurs wanting to start a business
1. Lack of knowledge in the field of business management and creating a business plan. 2. Complex procedures in preparing the documentation necessary to create a business plan. 3. Difficulties in finding suitable premises. 4. Insufficient financial resources. 5. Insufficient personnel number.

Source: the authors' own work based on the research results

The representatives of the business environment institutions identified a number of problematic areas requiring solutions that may positively affect the development of entrepreneurship in the region: 56.7% of the respondents point to insufficient efforts in attracting new investors; 50% - to supporting SMEs; 33.3% - to developing medium and large enterprises (about 50 employees). Other problems were also listed. They included: the need to ease the cooperation among entrepreneurs on both sides of the border - 30%; enhancing effective functioning of the local government - 26.7%; developing tourism - 20%; modernising infrastructure as well as cooperation of the local governments and business community – each gaining 13.3% of the respondents' replies; developing educational and cultural spheres, and finally providing proper communication network in the region– each gaining 3.3% of the respondents (Fig. 155).

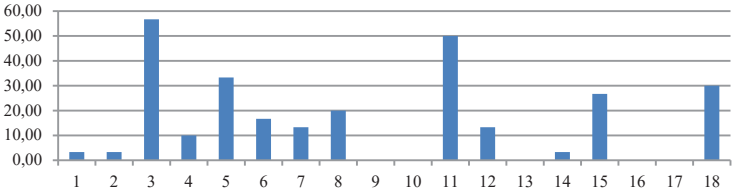

Fig. 155. Obstacles in developing entrepreneurship to be removed by the local governments
1. Communication and transportation in the region, maintenance of roads. 2. Communication and transportation in the region and districts. 3. Attracting new investors. 4. Prospects for the youth. 5. Development of medium and large-size companies (approximately 50 employees). 6. Development of small crafts and services. 7. Modernisation of infrastructure (water supply and sewerage). 8. Development of tourism. 9. Environmental protection. 10. Social assistance. 11. Support for small and medium-sized enterprises. 12. Cooperation of the local government with business community. 13. Construction of municipal and social housing estates. 14. Development of education and culture. 15. Effectiveness of the local government (better institutional work). 15. Civil security. 16. Promotion of the city and region. 17. Easing the cooperation between entrepreneurs on both sides of the border.

Source: the authors' own work based on the research results

Personal contacts between business entities (institutions) and business environment institutions are the most effective way of enhancing mutual cooperation. Such as opinion is expressed by 80% of the respondents; 43.3% regard conferences, meetings, training, etc as the most effective; 10% point to the counselling and advice provided electronically; and 16.7% - to establishing joint ventures. Other listed solutions include: minimum requirements in the company registration process (3.3%) (Fig. 156).

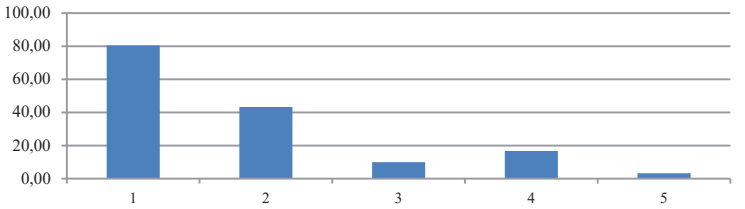

Fig. 156. Most effective ways of interaction between entrepreneurs and business environment institutions

1. Personal contacts. 2. Participation in conferences, meetings, training, etc. 3. Guidance, counselling services provided electronically. 4. Establishing joint ventures (clusters). 5. Minimum requirements in the company's registration process.

Source: the authors' own work based on the research results

According to the representatives of the business environment institutions, the branches requiring more support are:

- manufacturing - 40%;
- construction - 23.3%;
- wholesale and retail trade - 33.3%;
- motor vehicles and household appliances repair - 10%;
- hotels and restaurants - 13.3%;
- transport, storage and communications - 6.7%;
- financial intermediation - 6.7%;
- real estate, and renting services and those related to running business - 3.3%;
- education - 13.3%;
- health care and social assistance - 6.7%;
- innovative companies - 3.3%,
- agriculture - 3.3%.

Eighty per cent of the organizations (80%) are involved in attracting foreign investors directly, or establishing business contacts between Belarusian and foreign entrepreneurs. Every fifth organization (20%) has a special department that facilitates supporting foreign investors directly.

The Belarusian entrepreneurs regard the flowing forms of business support as the most attractive:

– business meetings;
– rental of premises;
– consultancy and information services;
– loans on preferential terms;
– loans and accreditation (a privilege to foreign creditors);
– creation of a consultancy centre for entrepreneurs;
– business consultancy and accounting services;
– transfer of property under the investment agreements and its free use in order to create jobs;
– advertising,
– seminars and training.

The opinion that cooperation is mostly initiated by two sides is shared by 86.7% of the respondents. Every tenth initiator (10%) is an entrepreneur, whereas 3.3% are business environment institutions (Fig. 157).

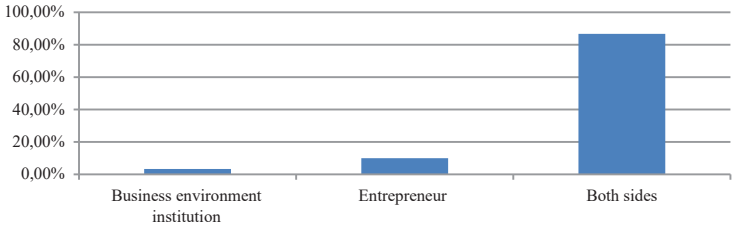

Fig. 157. Who initiates the cooperation?

Source: the authors' own work based on the research results

One of the most effective mechanisms in introducing neighbourhood policy is the cross-border cooperation. It is run under the local authorities supervision, which in turn is determined by each state's national law. The initiators of cross-border cooperation are local and regional authorities, institutions and enterprises, as well as public organizations and individuals. Studies have shown that 73.3% support establishing cooperation between Belarusian and Polish entrepreneurs. 83.3% support the cooperation between the district's businesses and the local authorities, and 63.3% - with the business environment organizations (Fig. 158).

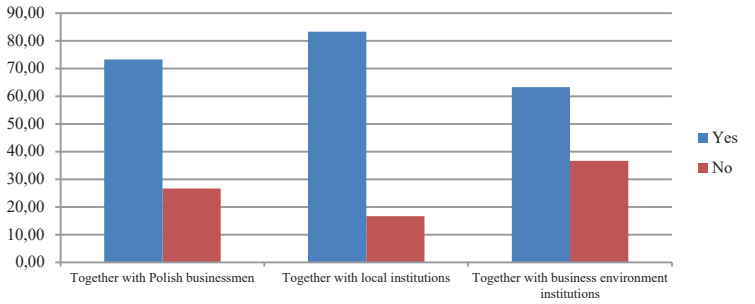

Fig. 158. Promotion of the local entrepreneurs cooperation

Source: the authors' own work based on the research results

Further, four statements about the region were presented to obtain an opinion on the part of the respondents. The majority (76.7%) were in line with the statement that the border areas largely depend on attracting foreign investors in order to establish international exchange and cooperation (Fig. 159).

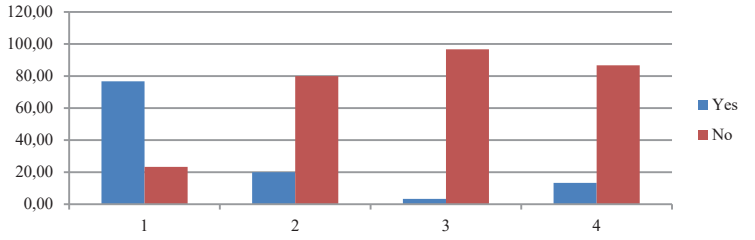

Fig. 159. Dependence of the region on foreign investors

1. The region is largely dependent on attracting foreign investors to establish international exchange and cooperation. 2. The region is slightly dependent on attracting investors to establish international exchange and cooperation. 3. The region is not interested in foreign investors, international cooperation and transport cooperation. 4. Most of the districts are not prepared in terms of competencies (e.g. lack of knowledge of foreign languages), to accommodate foreign investors on their territory.

Source: the authors' own work based on the research results

The representatives of business environment institutions assessed the quality of services provided by local authorities. Half of the respondents assessed the support of SMEs as satisfactory. Every third (30.1%) regarded it as good. As for the offer of land and premises available to entrepreneurs, more than forty percent of respondents (43.3%) considered it as satisfactory. A good evaluation was given by 30%. Further, more than eighty percent of those surveyed assessed the level of public safety as good 43.3% - as very good, and 40% - as good.

The route network within the region was considered to be good by more than half of respondents (53.3%). The process of issuing permits by the local government was assessed as good by 50%. More than forty percent of the respondents

(43.3%), considered other services, i.e. waste removal, technical infrastructure and public utilities, as good. Further, streets, sidewalks and green areas condition was assessed as good by 56.7% of the respondents. Promoting entrepreneurship was rated as satisfactory by 43.3% of those surveyed and 40% believed that education and personnel training are at a satisfactory level. Also, the services in assistance in establishing contacts with businessmen from abroad were evaluated as satisfactory (Fig. 160).

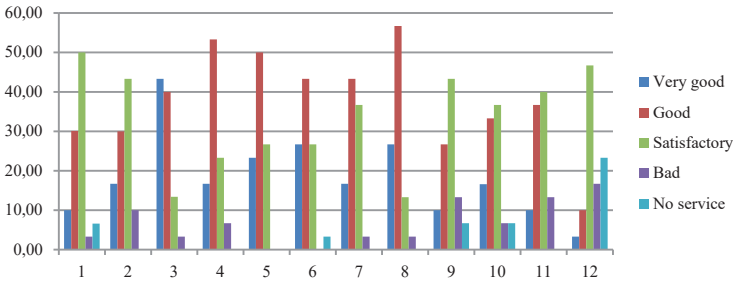

Fig. 160. Evaluation of the quality of services within the region
1. Support for small and medium-sized enterprises. 2. Available offer of land and premises for entrepreneurs. 3. Public safety. 4. Route network within the region (routes, roads). 5. Issuing licenses by local authorities. 6. Garbage collection. 7. Availability of technical infrastructure and municipal services. 8. State streets, sidewalks and landscaping. 9. Promotion of entrepreneurship. 10. Promotion of the city and region. 11. Education and personnel training. 12. Assistance in establishing contacts with businessmen from abroad.

Source: the authors' own work based on the research results

In order to establish closer relations and support cooperation between business and research institutions, 35% of the representatives of SME involved in the "Creation of cross platform BIZNESTRANS" project expect practical support; help in finding a partner on the Polish side; 30% - in getting information; and 29% - in consultancy. One in six respondents (17%), drew attention to the opportunity of informing others about their intentions, capabilities and proposals connected with the development of cross-border cooperation on the project's website (Fig. 161).

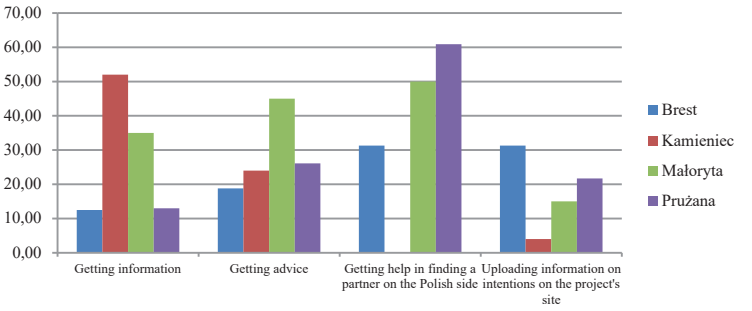

Fig. 161. Expectations after completing the project

Source: the authors' own work based on the research results

6. CONCLUSIONS

In the light of the conducted studies and analyses, one may conclude that there is:

- insufficient support from the local governments in establishing contacts with businessmen on both sides of the border;
- need to set up local border traffic, which in the opinion of most recipients might facilitate economic activities in the border areas. The factors that could largely improve economic cooperation include: introducing local border traffic that would further enhance entrepreneurs' performance and turnover as well as the revival of tourism and growth of entrepreneurship. It should also be emphasized that entrepreneurs pointed to factors that could adversely affect the region after introducing local border traffic, which included in particular an increase in the level of competition and illegal trade. The business environment institutions involved in the study indicated that opening a border crossing under the agreement on small border traffic could also contribute to the development of cross-border cooperation in the field of entrepreneurship;
- difficulty in establishing contacts with contractors;
- insolvency of the counterparty;
- lack of support from the public authorities, the existence of barriers that hinder the development of SMEs, to which the entrepreneur include labour costs / fees / taxes. At same time, the respondents have hardly any proposals for changes or solutions, whose introduction could minimize or eliminate the identified barriers to the development of entrepreneurship and cross-border cooperation. Also, business environment institutions recognized that one of the main barriers to development of entrepreneurship are the labour costs and taxes.
- very low assessment of the quality of public services that support SMEs;
- need to cooperate with business support centres mainly in the field of establishing business contacts as well as organizing and participating in conferences, meetings or trainings promoting entrepreneurship development. Also business environment institutions involved in the study recognized that the most effective forms of cooperation include conferences, meetings, training sessions, direct contact missions, establishing joint ventures and providing legal advice and consultancy electronically. Further, in the Belarusian districts, entrepreneurs pointed to establishing joint ventures in the form of business clusters;

- long-term cooperation with foreign partners, which may indicate that the mutual relations seem sound. Most of the surveyed operators have cooperated for more ten years. The fewest have just started their cooperation. However, it should be noted that presently the international cooperation is not growing, but weakening;
- over 90% of the surveyed companies on the Polish side show an interest in cooperating with entrepreneurs from Belarus and 85% of the Belarusian enterprises wish to cooperate with the Polish entrepreneurs;
- an intention on the Polish side is to cooperate in the field of trade and tourism but there is no willingness to establish contacts with Belarusian partners in the fields of transport, industry and agriculture. In contrast, Belarusian entrepreneurs would like to take advantage of establishing cooperation with Polish companies in all of the indicated sectors, i.e. industry, trade, tourism and agriculture;
- increasing difficulties in crossing the border and obtaining visas, as well as the lack of opportunities for cooperation with public administration. The respondents emphasized that the above difficulties intensified on both sides of the border after Poland's accession to the European Union;
- lack of interest on the part of companies running support centres for entrepreneur in the districts and regions. At the same time, it should be noted that the companies point to the lack of cooperation on the part of local authorities in developing entrepreneurship;
- interest on the part of the surveyed entrepreneurs, in particular in the Siemiatycze, Biała Podlaska and Włodawa counties, to transport goods via the E-40 water route. The entrepreneurs from the surveyed districts in Belarus pointed out that introducing cargo transport would be a good solution, but at the same time the majority of them indicated that their company would not use this route to transport their cargo;
- desire to develop trade and services. The research shows that also in this area the entrepreneurs want to cooperate with contractors on the eastern side of the border;
- need to launch legal, tax and accounting consultancy services. According to the business environment institutions, it is also the most desired assistance necessary in doing business in the cross-border areas on both sides of the border;
- need to lower taxes and support business activity on either side of the border;
- relatively small number of entities seeking assistance in the surveyed business environment institutions (recorded monthly);
- need to attract new investors and create prospects for young people;

- need to improve access to information and to support local markets and businesses. The sectors that require support are: manufacturing, wholesale and retail trade, construction and hotels;
- lack of separate organizational unit to service foreign investors in the surveyed business environment institutions;
- lack of support on the part of the surveyed business environment institutions for pre-entrepreneurs from abroad;
- need to develop better forms of cooperation by business environment institutions to facilitate contacts between foreign entrepreneurs and local government units;
- need to develop mechanisms to promote entrepreneurship in districts and regions;
- insufficient form of assistance in establishing contacts with foreign partners;
- poorly functioning financial credit services and taxation system for small and medium-sized enterprises (numerous taxes, fees). Businessmen point to too high taxes and lack of available credit;
- lack of own resources, necessary for doing business, as well as difficult access to credit;
- insufficient education of employees on both the Polish and Belarusian side.

7. RECOMMENDATIONS

In order to develop entrepreneurship and cross-border cooperation, the following steps should implemented:

- reduce bureaucracy of the administrative apparatus;
- simplify the rules for obtaining visas or introduce visa-free system under the signed agreement on small border traffic;
- introduce a system of incentives for investors in the form of the creation of an economic zone;
- simplify the requirements for doing business;
- increase support for entrepreneurs through financial, tax and accounting consultancy;
- create a system of incentives for entrepreneurs;
- lower interest rates on loans;
- implement a system of low-interest loans, especially for newly established companies;
- improve communication system between businesses and local governments and business institutions;
- create a support system in the form of incentives for companies creating new jobs;
- introduce new initiatives for organizing more meetings, conferences and seminars devoted to entrepreneurship and the development of cross-border areas;
- initiate more public-private partnership contracts;
- increase tourism potential in the cross-border areas.

Współpraca transgraniczna i rozwój przedsiębiorczości w wybranych jednostkach przestrzennych pogranicza polsko-białoruskiego

1. PRZEDMIOT I CEL

Rozwój przedsiębiorczości na obszarach transgranicznych uwarunkowany jest przez czynniki egzo- i endogeniczne układów przestrzennych[1]. Zmieniające się warunki związane m.in. z globalizacją, integracją europejską, polityką regionalną, zmianami ustrojowymi czy wynikającymi z potencjału społecznego i gospodarczego, jak również walory położenia geograficznego czy dostępności do zasobów czynników produkcji – determinują rozwój przedsiębiorczości transgranicznej. Ważnym aspektem jest dążenie do poznania ich wpływu na rozwój przedsiębiorczości w jednostkach terytorialnych pogranicza polsko-białoruskiego.

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) stanowi ważny element w zrównoważonym rozwoju krajów z gospodarką rynkową. Jest też kluczowym czynnikiem w zrównoważonej restrukturyzacji w krajach postsocjalistycznych. Dynamiczny rozwój sektora MŚP przyczynia się do szybszej restrukturyzacji gospodarki w tych krajach, napływu siły roboczej wyzwolonej z przekształconych przedsiębiorstw i sektorów do sektora MŚP, wzrostu aktywności gospodarczej społeczeństwa, poprawy jakości zatrudnienia, tworzenia nowych miejsc pracy i zwiększenia stabilizacji społeczno-ekonomicznej w kraju.

Jak przyjmuje B. Rogala (2007), rozwój przedsiębiorczości wymaga dwóch kierunków działań, z których pierwszy dotyczy promowania przedsiębiorczości w sensie wzrostu ilościowego (np. zakładanie nowych przedsiębiorstw), natomiast drugi – stwarzania warunków umożliwiających przetrwanie zakładanym i istniejącym firmom. Proces rozwoju przedsiębiorczości polegającej na zakładaniu i kształtowaniu nowych podmiotów gospodarczych nawiązuje do reguł rozwoju mikroekonomicznego i w różnym stopniu wpływa na inne przedsiębiorstwa, instytucje oraz społeczność badanej jednostki przestrzennej (Zioło 2007), a tym samym może determinować również rozwój obszarów transgranicznych.

Mimo postępującej globalizacji i jej wpływu na polaryzację przestrzeni światowej, a także przez wzgląd na różnicowanie jakości życia społeczno-gospodarczego (Borowiec 2006) – MŚP są obecnie silne uzależnione od czynników regionalnych i lokalnych (Wach 2008). Rozwój przedsiębiorczości i aktywizacji gospodarczej układów regionalnych i lokalnych dokonuje się bowiem w otoczeniu, w którym kształtują się procesy rozwoju społeczno-gospodarczego, przejawiające się m.in. w (Zioło 2007, s. 15):

- ograniczeniu bezrobocia;
- zwiększeniu zasobów finansowych ludności;

[1] Za istotne uznano wspieranie oddolnych przedsięwzięć i programów rozwojowych. W ramach tego podejścia wyróżniono wsparcie dla lokalnej przedsiębiorczości, rozwijanie kapitału ludzkiego, upowszechnianie innowacji i budowanie lokalnych instytucji oraz sieci firm. Por. Jałowiecki (1993).

– ograniczeniu bariery popytowej ludności na rynku;
– zwiększeniu rozmiarów i zmianie jakości rynku pracy;
– zwiększeniu strumieni finansowych płynących do instytucji samorządowych w postaci dochodów z podatków;
– doinwestowaniu w zakresie sieciowej infrastruktury techniczno-ekonomicznej układu osadniczego (drogi, sieć energetyczna, wodna, gazowa, bocznice kolejowe);
– zmianach w użytkowaniu terenu;
– aktywizacji pozostałych sektorów działalności gospodarczej, w tym rozwoju usług;
– zmianach kierunków migracji odpowiedniej jakości zasobów pracy.

W kontekście rozwoju przedsiębiorczości obszarów transgranicznych należy dodać:
– rozwój bazy turystycznej;
– ochronę środowiska przyrodniczego, zapobieganie zagrożeniom naturalnym i technologicznym;
– integrację środowiska biznesowego;
– integrację rynków pracy;
– wymianę doświadczeń oraz rozwój środowiska naukowego;
– wsparcie społeczności lokalnych w realizacji wspólnych działań.

Współpraca transgraniczna stanowi szansę na rozwój przedsiębiorczości i tym samym ma istotne znaczenie dla programowania strategicznego, które może przyczynić się do zacierania różnic pomiędzy regionami, pozyskiwania nowych partnerów biznesowych, a w przyszłości – do integracji rynku państw uczestniczących we współpracy.

W związku z powyższym głównym celem niniejszego opracowania było określenie poziomu rozwoju gospodarczego wybranych jednostek terytorialnych regionów przygranicznych, do których zaliczono po stronie polskiej powiaty: bialski, hajnowski, siemiatycki, włodawski, a po stronie białoruskiej cztery przygraniczne rejony obwodu brzeskiego: brzeski, kamieniecki, małorycki i prużański. Wybór obszarów został podyktowany faktem, iż wcześniej nie prowadzono tam badań określających rozwój przedsiębiorczości. Dlatego też niniejsza praca stanowi pierwszą próbę identyfikacji barier w zakresie współpracy gospodarczej. Charakteryzujemy też perspektywy współpracy przedsiębiorców na terenach przygranicznych oraz instytucji otoczenia biznesu, a także między przedsiębiorcami a uczelniami wyższymi.

W raporcie założono wstępnie, że istnieje konieczność pogłębienia problematyki badawczej w studiach empirycznych w świetle cech rozwoju gospodarczego objętych badaniem jednostek terytorialnych.

2. METODY I UKŁAD

Do realizacji przedmiotu i celu niniejszej pracy zastosowano metody i techniki badawcze, które wybrano dla osiągnięcia najlepszego rozwiązania postawionych problemów. Do głównej metody zaliczono badania terenowe obejmujące metody obserwacji, badania dokumentacji oraz wywiady bezpośrednie przeprowadzone za pomocą kwestionariusza ankiety z przedsiębiorcami prowadzącymi działalność gospodarczą na obszarach objętych badaniem oraz z instytucjami otoczenia biznesu.

Badanie przedsiębiorców przeprowadzono na próbie reprezentatywnej, która skupiała oficjalnie zarejestrowane firmy prywatne. Wybór podmiotów działalności gospodarczej z każdego rejonu odbywał się proporcjonalnie, biorąc pod uwagę czas funkcjonowania firmy, liczbę pracowników i rodzaj działalności gospodarczej.

Badania ankietowe przeprowadzono na grupie 200 przedsiębiorców (po 100 z każdej ze stron) oraz 60 instytucji otoczenia biznesu (po 30 z każdej ze stron):

- z województwa lubelskiego – powiat włodawski, powiat bialski (rys. 1);
- z województwa podlaskiego – powiat hajnowski, powiat siemiatycki (rys. 1);
- z obwodu brzeskiego: brzeski, kamieniecki, małorycki i prużański (rys. 2).

[2] Współczynnik urbanizacji oznacza procentowy udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie ludności. Współczynnik ten jest wskaźnikiem rozwoju społecznego. Wraz z uprzemysłowieniem następuje względnie gwałtowna migracja ludności do miast z obszarów wiejskich.W Polsce współczynnik urbanizacji wynosi 58,7% (dane z 2013 r.) i wykazuje tendencję spadkową. W województwie lubelskim wynosi 46,3%, natomiast w podlaskim 60,4% (dane z 2013 r.). Więcej na stronie: http://eregion.wzp.pl/wspolczynnik-urbanizacji-dla-poszczegolnych-wojewodztw-w-latach-2010-2013 (dostęp: 21.12.2015).

Układ 1. Polska, powiat włodawski – powierzchnia: 1256,27 km^2; ludność: 40430 (32,18 osoby/km^2); województwo lubelskie; największe miasto: Włodawa; urbanizacja: 34,08%[1].

Układ 2. Polska, powiat bialski – powierzchnia: 2753,67 km^2; ludność: 112846 (41,48 osoby/km^2); województwo lubelskie; największe miasto: Biała Podlaska; urbanizacja: 20,35%.

Układ 3. Polska, powiat hajnowski – powierzchnia: 1623,65 km^2; ludność: 45168 (27,82 osoby/km^2); województwo podlaskie; największe miasto: Hajnówka; urbanizacja: 50,50%.

Układ 4. Polska, powiat siemiatycki – powierzchnia: 1459,58 km^2; ludność: 47611 (32,62 osoby/km^2); województwo podlaskie; największe miasto: Siemiatycze; urbanizacja: 35,81%.

Rys. 1. Układy terytorialne objęte badaniem po stronie polskiej

Źródło: opracowanie własne

Układ 1. Białoruś, rejon kamieniecki – powierzchnia: 1687 km2; ludność: 40600 (24,1 osoby/km2); obwód brzeski; największe miasto: Kamieniec; urbanizacja: 33,09%.

Układ 2. Białoruś, rejon brzeski – powierzchnia: 1544 km2; ludność: 39400 (25,6 osoby/km2); obwód brzeski; największe miasto: Brześć; urbanizacja: 3,6%.

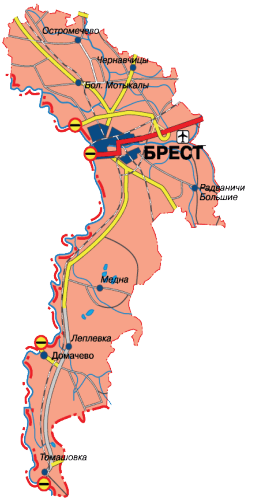

Układ 3. Białoruś, rejon małorycki – powierzchnia: 1374 km^2; ludność: 29100 (21,2 osoby/km^2); obwód brzeski; największe miasto: Małoryta; urbanizacja: 40,9%.

Układ 4. Białoruś, rejon prużański – powierzchnia: 2800 km^2; ludność: 62100 (22,2 osoby/km^2); obwód brzeski; największe miasto: Prużana; urbanizacja: 41,07%

Rys. 2. Układy terytorialne objęte badaniem po stronie białoruskiej

Źródło: opracowanie własne

Grupę 200 przedsiębiorców[3] stanowiły podmioty prowadzące szeroko pojętą działalność gospodarczą z różnych branż. Grupę 30 instytucji otoczenia biznesu[4] stanowiły lokalne stowarzyszenia przedsiębiorców, izby gospodarcze, ośrodki szkoleniowe i doradcze, punkty konsultacyjne, izby handlowe, inkubatory przedsiębiorczości, lokalne fundacje wspierające przedsiębiorczość, lokalne grupy działania, instytucje finansowe takie jak: regionalne i lokalne fundusze pożyczkowe i fundacje rozwoju, fundusze poręczeń kredytowych.

Wielkość próby badawczej określono na etapie opracowywania wniosku projektu *Stworzenie transgranicznej platformy BIZNESTRANS promującej i wspierającej współpracę między biznesem a instytucjami naukowymi w kierunku ich lepszych powiązań* do Centrum Projektów Europejskich. Zastosowano nielosową (nieprobabilistyczną) metodę doboru próby w postaci doboru celowego.

W trakcie badań wśród przedsiębiorców oraz instytucji otoczenia biznesu konieczne były przesunięcia ilościowe, jeśli chodzi o poszczególne układy, jednakże ogólna wielkość próby badawczej została zachowana. Wynikało to z przyczyn obiektywnych, głównie odmowy wypełnienia kwestionariusza przez poszczególne podmioty.

W celu skutecznej realizacji badań konieczne okazało się osobiste dotarcie do każdego z respondentów po uprzednim telefonicznym uzgodnieniu terminu spotkania. Jedynie taka metoda gwarantowała wysoką jakość badania. Wszelkie próby przesyłania linków do kwestionariuszy drogą mailową lub też zostawianie

[3] Przedsiębiorca w rozumieniu ustawy o swobodzie działalności gospodarczej to osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą. Za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Por. Dz.U. z 2013 r., poz. 672, z późn. zm.

[4] Jeden z najobszerniejszych katalogów tych podmiotów opracowali eksperci CASE – Doradcy Sp. z o.o. w raporcie opublikowanym przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości. Wymieniono w nim jedenaście podstawowych kategorii IOB: 1) jednostki administracji rządowej i im podległe, np. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Ośrodek Przetwarzania Informacji, Narodowe Centrum Nauki; 2) jednostki samorządu terytorialnego, w tym publiczne służby zatrudnienia, instytucje pomocy społecznej, zespoły obsługi inwestora, instytucje zarządzające i wdrażające programy pomocowe dla przedsiębiorców; 3) agencje rozwoju regionalnego i lokalnego; 4) zaplecze badawczo-rozwojowe, m.in. Polska Akademia Nauk, jednostki badawczo-rozwojowe (JBR), centra doskonałości, centra zaawansowanych technologii; 5) organizacje pracodawców i pracobiorców, np. związki zawodowe; 6) izby i stowarzyszenia producentów, np. izby gospodarcze, przemysłowe i handlowe; 7) instytucje szkoleniowe, konsultingowe i doradcze, niepubliczne instytucje rynku pracy; 8) szkoły wyższe (publiczne i niepubliczne); 9) instytucje wspierające przedsiębiorczość, m.in. inkubatory i akceleratory przedsiębiorczości, podmioty wspierające firmy typu *spin-off* i *spin-out*, parki przemysłowe, technologiczne, naukowo-technologiczne; 10) sieci wspierające przedsiębiorczość i innowacyjność, np. Krajowy System Usług, punkty konsultacyjno-doradcze, Sieć Informacji dla Biznesu, Centra Euro Info, Regionalne Centra Informacji Europejskiej, Krajowe Punkty Kontaktowe, Naczelna Organizacja Techniczna, Enterprise Europe Network, Krajowa Sieć Ośrodków Informacji Patentowej, centra transferu technologii, sieci doradcze i konsultingowe; 11) instytucje finansowe, np. banki, fundusze inwestycyjne, fundusze pożyczkowe, fundusze *venture capital*, fundusze poręczeń kredytowych. Por. Górzyński, Pander, Koć (2006). Na potrzeby niniejszej publikacji przyjęto, że instytucjami otoczenia biznesu są podmioty, które oferują przedsiębiorcom różnego rodzaju usługi wspierające prowadzenie działalności gospodarczej. Pomoc taka może być świadczona odpłatnie lub nieodpłatnie osobom zakładającym działalność gospodarczą lub funkcjonującym przedsiębiorstwom, aby stymulować ich rozwój.

wydrukowanych kwestionariuszy u respondentów powodowały, że wypełnione kwestionariusze nie docierały z powrotem albo ich zwrot był niewielki.

Badania przeprowadzono w terminie październik–grudzień 2014 roku. Stanowią one realizację zakładanych rezultatów projektu BIZNESTRANS.

3. CHARAKTERYSTYKA GOSPODARCZA WYBRANYCH JEDNOSTEK TERYTORIALNYCH PO STRONIE POLSKIEJ

Badania dotyczące potencjalnych ścieżek rozwoju gospodarki poprzedzono diagnozą jej potencjału gospodarczego w odniesieniu do poszczególnych regionów. Wszystkie badane powiaty znajdują się w województwach podlaskim i lubelskim, które to zaliczają się do makroregionu Polski Wschodniej[5].

Powiat hajnowski

Powiat hajnowski położony jest w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego, w dorzeczu Bugu i Narwi. Jego wschodnia granica łączy się z granicą państwa polskiego i tym samym graniczy z Białorusią. Powierzchnia powiatu wynosi 1624 km^2. W jego granicach znajduje się dziewięć gmin: Białowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Hajnówka – miasto, Kleszczele, Narew i Narewka.

Z dokumentu *Programu rozwoju przedsiębiorczości miasta Hajnówka na lata 2012–2013*, stanowiącego załącznik do Uchwały nr XVI/122/12 Rady Miasta Hajnówka z 30 maja 2012 r. wynika, iż w 2009 r. według REGON zarejestrowanych było tu 2888 podmiotów gospodarczych (tab. 1). W powiecie hajnowskim przeważają zakłady przemysłowe i zakłady rzemieślnicze związane z przetwórstwem drewna, gdzie produkuje się m.in. tarcicę, płyty klejone, materiały podłogowe, domki letniskowe, meble, stolarkę budowlaną, galanterię drzewną, węgiel drzewny. W powiecie rozwijają się również zakłady przemysłu maszynowego, które produkują m.in. traktory, maszyny i urządzenia do przemysłu drzewnego i leśnictwa, piece grzewcze. W powiecie hajnowskim istnieją też znakomite warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego (Świerczewska-Pietras i in. 2015, s. 218–219).

[5] Makroregion Polski Wschodniej składa się z pięciu województw: lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego, warmińsko-mazurskiego. Wschodnia granica makroregionu jest jednocześnie granicą państwa polskiego, UE oraz strefy Schengen. Makroregion sąsiaduje z pięcioma państwami – od północy z Rosją i Litwą, w centralnej części z Białorusią, od południowego wschodu z Ukrainą, a od południa ze Słowacją, co czyni go obszarem tranzytowym. Województwa Polski Wschodniej charakteryzuje niski poziom degradacji przyrodniczej, co manifestuje się występowaniem stosunkowo niewielu terenów zdegradowanych przez przemysł oraz relatywnie niewielkim zanieczyszczeniem powietrza. Ze względu na specyfikę sytuacji społeczno-gospodarczej Polska Wschodnia jest obszarem szczególnego zainteresowania polityki regionalnej wymagającym podejmowania dodatkowych działań umożliwiających nadrobienie zapóźnień i zdynamizowanie rozwoju. Por. *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020* (2013).

Tab. 1. Liczba podmiotów gospodarczych w powiecie hajnowskim według REGON w 2009 r.

Miasto/gmina	Liczba podmiotów gospodarczych	Procentowy przyrost/ spadek za 2 lata
Miasto Hajnówka	1584	-5,50%
Miasto i gmina Kleszczele	149	-22,80%
Gmina Białowieża	210	-19,60%
Gmina Czeremcha	140	-11,40%
Gmina Czyże	85	-4,5%
Gmina Dubicze Cerkiewne	136	-25,70%
Gmina Hajnówka	228	-12,70%
Gmina Narew	171	-17,00%
Gmina Narewka	185	-20,00%
Powiat Hajnowski	2888	11,40%

Źródło: Program Rozwoju Przedsiębiorczości Miasta Hajnówka na lata 2012–2013

Według danych GUS od 2011 roku liczba podmiotów gospodarczych w powiecie hajnowskim sukcesywnie rośnie. Zgodnie ze stanem na 2012 rok liczba podmiotów gospodarczych wyniosła 2 957, w tym w sektorach: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo w 2012 r. zanotowano 198 podmiotów, w sektorach: przemysł i budownictwo 762, a w sektorze usług 1 686. W ostatnim z wymienionych sektorów zauważalny był największy spadek w porównaniu z 2011 r., kiedy liczba podmiotów wynosiła 1 950.

Ze *Strategii zrównoważonego rozwoju powiatu hajnowskiego do roku 2015* wynika, że „na terenie powiatu hajnowskiego znaczący udział w rynku stanowią małe i średnie zakłady przemysłowe oraz usługowe. W większości są to jednostki słabo zarządzane, niezajmujące się promocją swoich firm i wyrobów. Występuje dotkliwy brak informacji, na przykład w zakresie działalności gospodarczej, o ewentualnych rynkach zbytu oraz o możliwej współpracy między jednostkami. Istnieje konieczność wsparcia rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości. Pomoc ta w szczególności powinna dotyczyć zwiększenia zakresu finansowania inwestycji kapitałowych, promocji prowadzonej działalności marketingu produktów i usług oraz poszukiwania nowych rynków zbytu". Dlatego też należałoby stworzyć instrumenty, które przyczyniłyby się do aktywizacji przedsiębiorczości i jej promocji w obszarze transgranicznym (Świerczewska-Pietras i in. 2015, s. 219–220).

Do instytucji otoczenia biznesu w powiecie hajnowskim można zaliczyć:

– **Centrum Wspierania Biznesu** w Hajnówce, działające przy Podlaskiej Fundacji Rozwoju Regionalnego. Centrum świadczy pomoc doradczą w zakresie: sporządzania biznesplanów, opracowywania studiów wykonalności, przygotowywania programów naprawczych dla firm. Należy zaznaczyć, iż Centrum w ramach funduszy pożyczkowych udziela pożyczek dla mikro i małych przedsiębiorstw oraz na rozpoczęcie działalności gospodarczej

z przeznaczeniem na cele związane z prowadzona działalnością gospodarczą: zakupy inwestycyjne, kapitał obrotowy. *Strategia rozwoju lokalnego na lata 2007–2013* wskazuje, że rocznie z usług świadczonych przez Centrum korzysta średnio ponad 250 firm;

– **Cech Rzemiosł Różnych** – to społeczno-zawodowa organizacją rzemiosła zrzeszająca członków z branż, do których można zaliczyć m.in. stolarstwo, ciastkarstwo (cukiernictwo), mechanikę pojazdową, fryzjerstwo, malarstwo i tapeciarstwo, hafciarstwo, krawiectwo, piekarstwo. Z informacji uzyskanych z Cechu wynika, iż rzemieślnicy najczęściej korzystają z następujących usług: pomocy w rozliczaniu się z podatków, zawierania umów uczniowskich w celu nauki zawodu, kompletowania dokumentów do egzaminu czeladniczego lub mistrzowskiego oraz emerytury lub renty, refundowania poniesionych kosztów za szkolenie uczniów. Należy podkreślić, że decyzją starostwa powiatowego z 26.06.2002 r. przy Cechu powołano Ośrodek Szkolenia Zawodowego w celu kształcenia kursowego zrzeszonych członków i niezrzeszonych pracodawców (Świerczewska-Pietras i in. 2015, s. 220).

Powiat siemiatycki

Powiat siemiatycki położony jest w południowej części województwa podlaskiego i wschodniej Polce. Powierzchnia powiatu wynosi 1460 km$^{2.}$. W gospodarce powiatu dominującą rolę odgrywa rolnictwo. Uprzemysłowienie powiatu jest bardzo niskie. Do głównych zakładów funkcjonujących na tym obszarze można zaliczyć: Oerlemans Foods Siemiatycze Sp. z o.o., O.K. Owocowe Koncentraty Sp. z o.o. (przetwórstwo owocowo-warzywne), POLSER Sp. z o.o. (przetwórstwo mleczarskie). W powiecie funkcjonują również zakłady wykorzystujące czyste środowisko i rozległe tereny leśne, do których można zaliczyć m.in. Dary Natury (skup i przetwórstwo ziół oraz runa leśnego). Jak wynika z *Programu promocji rozwoju przedsiębiorczości powiatu siemiatyckiego na lata 2012–2020*, w latach 2003–2010 liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w REGON w powiecie siemiatyckim maleje (tab. 2). W 2003 r. zarejestrowanych było 2 748 podmiotów, natomiast w 2010 r. ich liczba wyniosła 2 564. Najwięcej podmiotów gospodarczych w latach 2003–2010 zarejestrowano w Siemiatyczach, natomiast najmniej w gminie Milejczyce (rys. 3) (Świerczewska-Pietras i in. 2015, s. 220–221).

Tab. 2. Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w REGON w powiecie siemiatyckim w latach 2003–2010 z podziałem na gminy

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
M. Siemiatycze	1272	1186	1156	1204	1224	1253	1195	1269
Gm. Siemiatycze	272	248	241	254	266	287	253	262
Gm. Drohiczyn	347	282	271	287	288	300	298	312
Gm. Nurzec-Stacja	217	200	188	197	190	183	154	164
Gm. Milejczyce	82	64	66	74	75	74	65	74
Gm. Mielnik	144	145	147	151	148	148	115	124
Gm. Dziadkowice	126	88	92	87	93	94	94	94
Gm. Grodzisk	171	142	132	129	124	127	120	132
Gm. Perlejewo	171	142	132	129	124	127	120	132
Ogółem w powiecie siemiatyckim	2748	2470	2407	2499	2536	2606	2422	2564

Źródło: Program promocji rozwoju przedsiębiorczości powiatu siemiatyckiego na lata 2012–2020

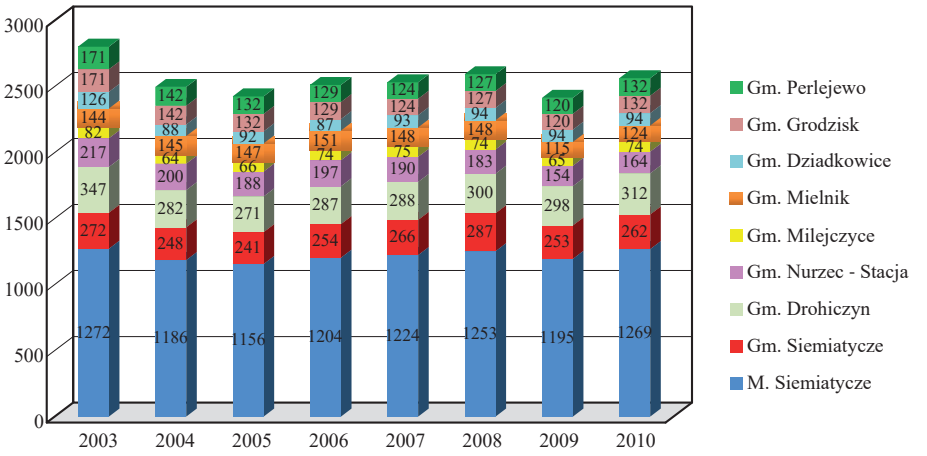

Rys. 3. Liczba podmiotów gospodarczych w powiecie siemiatyckim z podziałem na gminy w latach 2003–2010

Źródło: Program promocji rozwoju przedsiębiorczości powiatu siemiatyckiego na lata 2012–2020

Według struktury branżowej najwięcej podmiotów w latach 2003–2010 zarejestrowało swoją działalność w handlu i naprawach, natomiast najmniej według wybranych sekcji PKD – w branży hotelarskiej i gastronomicznej. Znaczny odsetek podmiotów gospodarczych można również odnotować w takich branżach jak: obsługa nieruchomości i firm; przemysł, w tym przetwórstwo przemysłowe; rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; transport, gospodarka magazynowa i łączność (tab. 3) (Świerczewska i in. 2015, s. 221).

Tab. 3. Struktura branżowa podmiotów gospodarki narodowej w powiecie siemiatyckim według wybranych sekcji PKD w latach 2003–2010

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	237	173	179	184	182	189	170	170
Przemysł, w tym przetwórstwo przemysłowe	373	337	333	335	340	331	298	302
Budownictwo	351	301	271	299	301	345	337	372
Handel i naprawy	722	650	640	649	660	670	575	606
Hotele i restauracje	70	60	57	55	50	49	46	40
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	192	166	145	151	160	158	143	141
Pośrednictwo finansowe	120	101	104	100	105	105	82	77
Obsługa nieruchomości i firm	186	185	179	191	193	199	43	48
Pozostała działalność	497	497	499	535	545	560	728	808
Ogółem	2748	2470	2407	2499	2536	2606	2422	2564

Źródło: Program promocji rozwoju przedsiębiorczości powiatu siemiatyckiego na lata 2012–2020

Według danych GUS w 2011 r. w powiecie siemiatyckim zmniejszyła się liczba podmiotów gospodarczych w stosunku do 2010 r. Wyniosła ona 2 517 podmiotów. Natomiast w 2012 r. zauważalny jest wzrost ogólnej liczby podmiotów gospodarczych – 2 579. Utrzymywała się tendencja największego udziału podmiotów w sektorze usług – 1 692 w 2011 r. oraz 1481 w 2012 r., w którym jednocześnie zauważono również spadek. W sektorze: rolnictwo, leśnictwo i rybactwo liczba podmiotów została utrzymana na podobnym poziomie – w 2011 r. 175 oraz w 2012 r. 178. W sektorze: przemysł i budownictwo liczba jednostek gospodarczych w 2011 r. wyniosła 650, natomiast w 2012 r. zwiększyła się do 656 (Świerczewska-Pietras i in. 2015, s. 222).

Jak wynika z *Programu promocji rozwoju przedsiębiorczości powiatu siemiatyckiego na lata 2012–2020*, brak jest wystarczającej współpracy pomiędzy jednostkami samorządowymi i organizacjami pozarządowymi w sferze rozwoju i promowania przedsiębiorczości powiatu. W dokumencie zaznaczono, że jedynym przejawem współpracy są Siemiatyckie Targi Pogranicza, organizowane cyklicznie od 2006 r. Targi mają na celu nawiązywanie kontaktów pomiędzy przedsiębiorcami z Polski i zagranicy, a także promocję przedsiębiorczości.

Samorząd terytorialny w powiecie siemiatyckim wspiera przedsiębiorczość poprzez m.in.:

– program wdrażania modelu partnerstwa lokalnego;
– projekt Centrum Aktywizacji Rozwoju (w latach 2005–2007), który został zrealizowany w ramach partnerstwa z Białostocką Fundacją Kształcenia Kadr;

– nieodpłatne szkolenia dla mieszkańców – wprowadzenie do biznesu, prowadzenie działalności agroturystycznej, które zostały zrealizowane we współpracy z Fundacją Wspomagania Wsi;
– organizację Międzynarodowych Siemiatyckich Targów Pogranicza;
– realizację projektu *Mikroprzedsiębiorstwo z dużym kapitałem*;
– promocję programu mikropożyczek realizowanego przez Fundację Wspomagania Wsi (Świerczewska-Pietras i in 2015, s. 222–223).

Powiat bialski

Powiat bialski – położony w województwie lubelskim – jest jednym z trzech największych powiatów w Polsce. Jego powierzchnia wynosi 2753,67 km$^{2.}$. Siedzibą powiatu jest Biała Podlaska. Przygraniczne położenie powiatu stanowi jego największy atut. Przez powiat przebiegają transkontynentalne szlaki komunikacyjne: droga E30 (trasa europejska, uważana za jeden z najważniejszych szlaków komunikacyjnych na osi wschód–zachód) oraz linia kolejowa E20. Ruch graniczny obsługują przejścia drogowe w Kukurykach, Terespolu i Sławatyczach oraz przejście kolejowe w Terespolu.

Według dokumentu *Analiza sektora przedsiębiorstw w wybranych powiatach województwa lubelskiego* pod koniec 2005 r. na terenie powiatu bialskiego funkcjonowało 5 393 podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w REGON. Większość podmiotów na terenie powiatu stanowią małe firmy zatrudniające 0–9 osób (5 081 podmiotów) (rys. 4). Najwięcej firm prowadzi działalność gospodarczą w zakresie handlu i naprawy pojazdów (37,43%), budownictwa (10,48%), transportu, gospodarki magazynowej i łączności (8, 45%). Najmniej jest firm prowadzących działalność w branży hotelarsko-gastronomicznej (2,64%), edukacji (3,51%) oraz pośrednictwa finansowego (4,14%) (rys. 5) (Świerczewska-Pietras i in. 2015, s. 223).

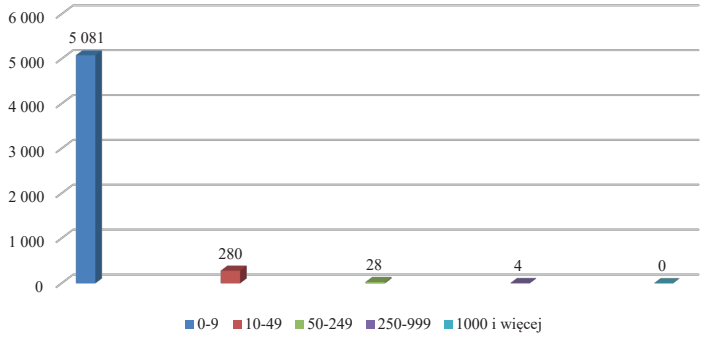

Rys. 4. Liczba przedsiębiorstw w powiecie według klas wielkości
Źródło: Hudzik, Dryl 2006

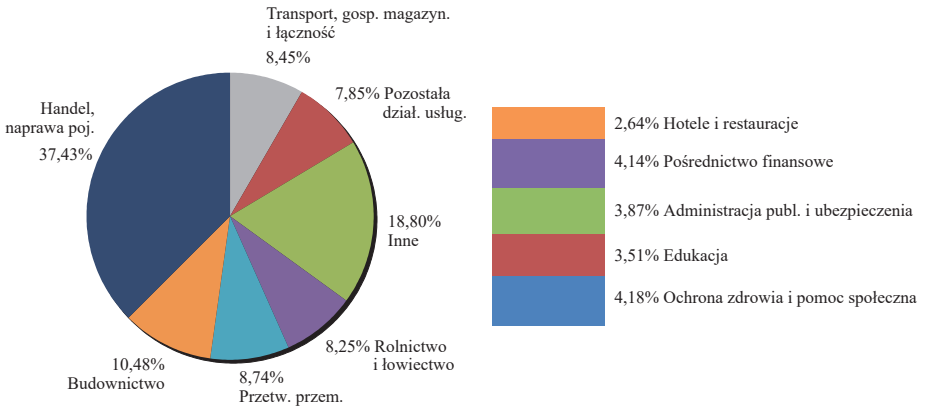

Rys. 5. Podmioty gospodarcze według rodzajów działalności (struktura branżowa)
Źródło: Hudzik, Dryl 2006

Z analizy danych starostwa powiatowego w Białej Podlaskiej wynika, że zgodnie ze stanem na 2005 r. w powiecie bialskim najwyższy wskaźnik przedsiębiorczości występował w miastach powiatu oraz gminach Międzyrzec Podlaski (1 389), Biała Podlaska (524), Terespol (377), a najniższy w gminach Kodeń (136), Rokitno (96) i Sosnówka (94). Według danych GUS zauważalny jest wzrost liczby podmiotów gospodarczych w kolejnych latach – w 2011 r. było ich 6 037, natomiast w 2012 r. – 6 266. Największy odsetek przedsiębiorstw w powiecie bialskim funkcjonuje w sektorze usług: w 2011 r. – 4 282, w 2012 r. – 4 005, w którym jednocześnie zanotowano spadek liczby podmiotów, oraz w przemyśle i budownictwie: w 2011 r. – 1 323, w 2012 r. – 1 399, w którym zanotowano wzrost udziału podmiotów gospodarczych. W sektorze: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo zauważalne są niewielkie zmiany w stosunku do liczby podmiotów – w 2011 r. było ich 432, a w 2012 r. – 429.

Do dużych zakładów funkcjonujących na terenie powiatu można zaliczyć m.in.: SEDAR SA w Międzyrzecu Podlaskim, Zakład Masarsko-Wędliniarski SŁAW-POL w Terespolu, Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe FELIX Sp. z o.o. w Rossoszu, Dolina Łąk Sp. z o.o. w Małaszewiczach, IPACO Sp. z o.o., Wysokie k. Międzyrzeca Podlaskiego.

Przedsiębiorczość w powiecie bialskim wspierają instytucje samorządu gospodarczego i stowarzyszenia, do których można zaliczyć: Bialskopodlaską Izbę Gospodarczą, Bialskopodlaskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego w Białej Podlaskiej, Międzyrzeckie Stowarzyszenie Przedsiębiorczości (Świerczewska-Pietras i in. 2015, s. 224–225).

Powiat włodawski

Powiat włodawski znajduje się w środkowo-wschodniej części województwa lubelskiego. Graniczy z Ukrainą i Białorusią. Jego powierzchnia wynosi 1256 km^2. Dominującą formę działalności stanowi w powiecie rolnictwo. *Strategia rozwoju powiatu włodawskiego na lata 2008–2015* wskazuje, że istnieje tu około 4 600 gospodarstw rolnych, w tym gospodarstw w przedziale 2–5 ha – 1 784, 5–7 ha – 698, 7–10 ha – 755, 10–15 ha – 706 oraz powyżej 15 ha – 672.

Zgodnie ze stanem na koniec 2010 r. w powiecie włodawskim zarejestrowane były 2 442 podmioty gospodarcze, w tym najwięcej w mieście Włodawa (1277) oraz gminach: Włodawa (325), Urszulin (189), Hańsk (161), Hanna (131), Wola Uhruska (157), Stary Brus (94), Wyryki (108) (tab. 4) (Świerczewska-Pietras i in. 2015, s. 225–226).

Tab. 4. Liczba podmiotów gospodarczych powiatu włodawskiego z podziałem na gminy

	Liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, zarejestrowanych w REGON	Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. osób
Powiat włodawski	**2442**	**618**
Miasto Włodawa	1277	945
Gmina Włodawa	325	535
Gmina Urszulin	189	481
Gmina Stary Brus	94	433
Gmina Hańsk	161	418
Gmina Hanna	131	412
Gmina Wyrki	108	397
Gmina Wola Uhruska	157	383

Źródło: Strategia rozwiązywania problemów społecznych w powiecie włodawskim na lata 2011–2021

Z danych GUS wynika, że w 2011 r. liczba podmiotów gospodarczych na obszarze powiatu włodawskiego zwiększyła się do 2 576, natomiast w 2012 r. zauważalny był dalszy wzrost liczby przedsiębiorstw – do 2 671. Analogicznie do pozostałych powiatów w powiecie włodawskim najwięcej podmiotów zarejestrowanych jest w sektorze usług: w 2011 r. – 1 879, w 2012 r. – 1 717, w którym również zauważalne jest zmniejszenie liczby podmiotów w stosunku do lat wcześniejszych. Sektor: przemysł i budownictwo to drugi co do wielkości sektor w powiecie, w którym przedsiębiorcy prowadzą działalność gospodarczą. W 2011 r. zanotowano w tym sektorze 562 podmioty, a w 2012 r. ich liczba zmniejszyła się do 558.

Jak wynika ze *Strategii powiatu włodawskiego na lata 2008–2015*, w celu zdiagnozowania sytuacji dotyczącej rozwoju gospodarczego przeprowadzono ankiety wśród przedsiębiorców. Ankietowani jako największe problemy i tym samym bariery w rozwoju przedsiębiorczości w powiecie wskazali biurokrację

(22%), wysokie koszty zatrudnienia i podatki oraz brak kapitału (17,1%). W dalszej kolejności wymienili złą politykę władz powiatu (11), niskie dochody ludności (3,7%), brak szkoleń dla przedsiębiorców (3,7%) (rys. 6) (Świerczewska-Pietras i in. 2015, s. 226).

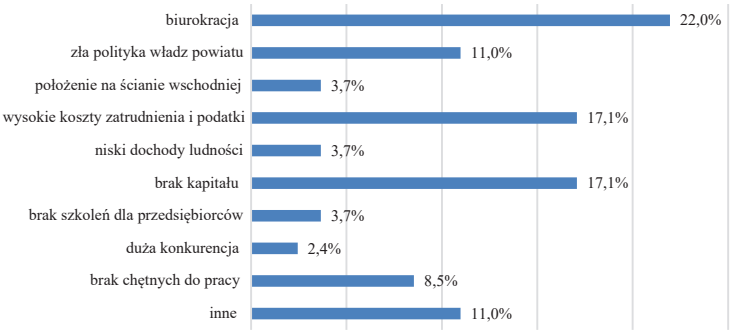

Rys. 6. Główne bariery rozwoju przedsiębiorczości w powiecie włodawskim według przedsiębiorców

Źródło: Strategia rozwoju powiatu włodawskiego na lata 2008–2015

4. CHARAKTERYSTYKA GOSPODARCZA WYBRANYCH JEDNOSTEK TERYTORIALNYCH PO STRONIE BIAŁORUSKIEJ

Białoruś obniżyła prognozy wzrostu gospodarczego na 2015 r. z 2% PKB do 0,2 – 0,7% w związku ze spowolnieniem gospodarki Rosji. Bank Światowy zarekomendował Białorusi m.in. reformę państwowego sektora gospodarki oraz rozwijanie MŚP – również na obszarach objętych badaniem[6].

Rejon kamieniecki

Jednostka administracyjna w zachodniej części obwodu brzeskiego na Białorusi. W regionie znajduje się 236 miejscowości wchodzących w skład Wysokowskiej Rady Miejskiej i 13 sielsowietow. Centrum rejonu stanowi miasto Kamieniec. Powierzchnia rejonu wynosi 1687 km² (10. miejsce wśród rejonów). Rejon graniczy z Polską poprzez rejon brzeski, żabiński, kobryński i prużański w obwodzie brzeskim oraz rejon świsłocki w obwodzie grodzieńskim. Powierzchnia rejonu jest pagórkowato-równinna. Wysokość najwyższego punktu wynosi 198 m n.p.m. Znaleziono tu ślady minerałów: torfu, gliny, piasku budowlanego, piasku i żwiru. Na terytorium rejonu znajdują się 34 zbiorniki wodne. Największy z nich to jezioro Sipurka o powierzchni 29,7 ha. Główne rzeki: Zachodni Bug i jego dopływy – Las i Pulwa. Lesistość wynosi 27%.

Rejon zamieszkuje 40,6 tys. osób, w tym obszary miejskie 13,8 tys. (ludność miejska Kamieńca i miejscowości Wysokie), przy czym 55,9% stanowią osoby poza wiekiem produkcyjnym (młodsze i starsze) – 17,8% i 26,3% odpowiednio do wieku produkcyjnego. Zauważalne jest naturalne zmniejszenie populacji – jego współczynnik wynosi 4,4. W czasie spisu ludności z 2009 r. większość (82,4%) mieszkańców rejonu stanowili Białorusini. Odsetek Ukraińców wyniósł 7,7%, Rosjan 6,0%, Polaków 2,0% (wobec ogółu ludności tego obszaru[7]).

W rejonie znajdują się główne przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego: otwarta spółka akcyjna Biełowieżskije Syry, oddziały otwartej spółki akcyjnej Sawuszkin Produkt i przedsiębiorstwo wspólne Santa Bremor (sp. z o.o.). Produkty tych firm są znane nie tylko na Białorusi, lecz także poza jej granicami. Tutejszy

[6] Białoruś jest jedynym krajem europejskim, w którym funkcjonuje system polityczny charakteryzujący się tak wysokim poziomem autorytaryzmu. Gospodarka Białorusi jest dziś jednym z najlepszych przykładów centralnego planowania (chociaż nie takiego jak w ZSRR). Państwo to zachowało także ścisłe powiązania gospodarcze z Rosją. Blisko 60% białoruskiego importu pochodzi z tego kraju. Istotną cechą białoruskiej gospodarki jest wysoki, niemal 10-procentowy udział rolnictwa w PKB (jeden z najwyższych udziałów tego sektora gospodarki wśród państw Europy Środkowej i Wschodniej). Nie można jednak umieścić Białorusi w grupie państw najsłabiej rozwiniętych. Charakteryzuje się ona bowiem całkiem wysokim poziomem wykształcenia społeczeństwa i opieki lekarskiej. Por. http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/sytuacja-gospodarcza-na-bialorusi-problemy,228,0,1663716.html (dostęp: 21.12.2015).

[7] Kamieniecki Rejonowy Komitet Wykonawczy (http://kamenec.brest-region.gov.by [dostęp: 21.12.2015]).

przemysł specjalizuje się w żywności, a rolnictwo – głównie w hodowli trzody chlewnej, buraków, zboża.

Terytorium rejonu przecina kolej: Brześć – Wysokie Litewskie – Cheremcha i drogi: P83 (Brześć – Puszcza Białowieska), P16 (Brześć – Pieszczatka), P85 (Słonim Wysokie – granica Polski), P7 (Kamieniec – Żabinka), P102 (Obierowszczyna – Kamieniec – Kobryń), P9 (Wysokie – Wołczyn - granica Polski), P98 (Granica Polski [Pieszczatka] – Kamieniec – Słonim)[8].

Rejon brzeski

Jednostka administracyjna w zachodniej części obwodu brzeskiego na Białorusi. Centrum administracyjne rejonu stanowi miasto Brześć (nie jest częścią rejonu). Powierzchnia rejonu brzeskiego wynosi 1544 km^2 (12. miejsce wśród rejonów). Ukształtowanie powierzchni ma charakter głównie nizinno-równinny. W rejonie brzeskim znajduje się grupa jezior, w tym jezioro Czarne.

Liczba ludności w rejonie wynosi 39,4 tys. osób (11. miejsce), w tym ludność wiejska to powyżej 38 tys. osób. W skład rejonu wchodzą osiedle miejskie Domaczewo i dziesiątki obszarów zabudowanych. Rejon podzielony jest na 11 sielsowietów.

Główne firmy: Czernawickij Zawod Produktów Żelbetonowych, instytucja państwowa Leśnictwo Brześć, Brześć Rajagroserwis, zakład szklarniowy Berestie, otwarta spółka akcyjna Briestselmasz. Znajduje się tu Wolna Strefa Ekonomiczna „Brześć" (WSE „Brześć"; powierzchnia ponad 70 km^2 z dobrze rozwiniętą infrastrukturą)[9], stworzona w 1996 r. Korzystna lokalizacja geostrategiczna WSE „Brześć" jest uzupełniana obecnością dwóch stref przemysłowych: obok największego terminalu ciężarowego Kozłowicze oraz lotniska w Brześciu, posiadającego nowoczesną infrastrukturę i komunikację.

WSE „Brześć" oferuje uprzywilejowane warunki ramowe dla spółek rozmieszczających swoją produkcję na granicy UE. Dla rezydentów strefy ustalono korzystne celne, podatkowe, dewizowe i inne warunki działalności. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne napływają tu z 20 krajów. Największymi partnerami są Rosja, Niemcy i Polska. Na terytorium WSE, gdzie pracuje ponad 14 tys. osób, produkuje się meble, maszyny i farby do oznakowania dróg, produkty żywnościowe, elementy elektrotechniczne, wyroby lakiernicze i farby oraz urządzenia oświetleniowe[10].

---

[8] Tamże.

[9] Brzeski Rejonowy Komitet Wykonawczy (http://brest.brest-region.gov.by [dostęp: 21.12.2015]).

[10] Główne korzyści w WSE „Brześć" to: w ciągu pięciu lat 100-procentowa ulga na podatek od zysku; import bezcłowy urządzeń i surowców; brak kwotacji i licencjonowania dla towarów eksportowych produkcji własnej; obciążenie podatkowe o 40% mniejsze niż spółek – nierezydentów. Więcej nastronie: http://www.business-valley.org/pl/special-investment-zones/free-economic-zone-brest-belarus.html (dostęp: 21.12.2015).

Rejon małorycki

Jednostka administracyjna w południowo-zachodniej części obwodu brzeskiego na Białorusi. Centrum administracyjne stanowi miasto Małoryta. Powierzchnia rejonu wynosi 1374 km^2 (15. miejsce wśród rejonów). Grunty rolne zajmują 597 km^2, lasy – 608 km^2. Powierzchnia rejonu to płaskie równiny z pojedynczymi obszarami górzystymi. Główne rzeki: Rita i Małoryta, główne jeziora: Orzechowskie, Oświejskie i Małe, a także zbiornik wodny Łukowskie. Wśród minerałów znaleźć można rudy żelaza, gliny, torfu, krzemiany i piasek budowlany, odkryto duże pokłady kredy[11].

Liczba ludności w rejonie wynosi 29,1 tys. osób (40,9% to ludność miejska). Rejon obejmuje 78 obszarów zabudowanych i 9 sielsowietów. W Małorycie znajdują się przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego, zwłaszcza specjalizujące się w suszeniu warzyw.

Przez terytorium rejonu biegnie kolej Brześć – Kowel. Na drogach M12 (E85) Kobryń – granica Ukrainy (Mokrany) i R17 Brześć – granica Ukrainy (Ołtusz) są dwa przejścia graniczne.

Rejon prużański

Jednostka administracyjna w północno-zachodniej części obwodu brzeskiego na Białorusi. Centrum administracyjne stanowi miasto Prużana. Rejon składa się 12 sielsowietów. Powierzchnia rejonu wynosi 2800 km^2 (czwarte miejsce wśród rejonów), w tym grunty rolne zajmują 1316 km^2. Główne rzeki: Jaselda, Zelwianka, Rużanka, Narewka. Jeziora i zbiorniki wodne: Papernia, Prużana, Rudnickie i inne. Na terenie Puszczy Białowieskiej mieści się bagno Dziki Nikor. W rejonie prużańskim znajduje się część Parku Narodowego „Puszcza Białowieska", gdzie występują rezerwaty – Michalińsko-Bierezowski, Puszcza Różańska Busłowka, Dziki, jak również rezerwaty o znaczeniu lokalnym – Wydrowka i Zelwianka.

Liczba ludności w rejonie wynosi 62,1 tys. osób, w tym tereny górskie zamieszkuje 25,5 tys. osób.

Przemysł reprezentuje 10 przedsiębiorstw i zależy od dostępności surowców. Wiodące miejsca zajmują otwarta spółka akcyjna Zakład Przetwórstwa Mlecznego, wspólne towarzystwo z ograniczoną odpowiedzialnością Junimiłk Prużany, prywatne przedsiębiorstwo unitarne Prużańska Fabryka Mebli, otwarta spółka akcyjna Prużańska Fabryka Komponentów Radiowych, otwarta spółka akcyjna Prużański Zakład Materiałów Budowlanych oraz otwarta spółka akcyjna Prużańska Fabryka Konserw[12].

[11] Małorycki Rejonowy Komitet Wykonawczy (http://malorita.brest-region.gov.by [dostęp: 21.12.2015]).
[12] https://ru.wikipedia.org/wiki/ Pruzhanskiy_rayon (dostęp: 21.12.2015).

Przez terytorium rejonu biegnie kolej Brześć – Moskwa. Znajdują się tu drogi: Słonim – Wysokie, Prużana – Bereza, Świsłocz – Porozowo – Prużana, Iwacewicze – Wołkowysk, Kobryń – Prużana.

Przedsiębiorczość odgrywa ważną rolę w zwiększaniu konkurencyjności gospodarczej rejonów przygranicznych. To właśnie ze względu na poziom rozwoju małych przedsiębiorstw eksperci oceniają zdolność kraju do przystosowania się do zmieniających się warunków gospodarczych. Rozwój sektora biznesowego na obszarach przygranicznych przyczynia się do zwiększenia ich konkurencyjności i elastyczności, tworzenia nowych miejsc pracy oraz rozwiązywania innych problemów gospodarczych i społecznych.

Prywatne białoruskie firmy w dużej mierze pozostają małymi. Małe firmy na Białorusi wnoszą znaczący wkład w PKB kraju. Na koniec 2013 r. udział małych organizacji stanowił 15,1% PKB, 19,4% organizacji o średniej liczbie pracowników, 9,5%, całkowitej produkcji przemysłowej, 27,9% wielkości handlu zagranicznego. Udział małych firm w PKB wzrasta z roku na rok – w ciągu pięciu lat o 5% (z 10,5% w 2007 r.do 15,1% w 2013) (tab. 5).

Tab. 5. Udział małych firm w PKB Białorusi

Wskaźnik	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PKB (%)	8,1	10,5	11,2	11,4	12,3	14,5	15,0	15,1

Źródło: Narodowy Komitet Statystyczny Republiki Białorusi, http://belstat.gov.by/homep/ru/indicators/regions_annual_data/regions_annual_data.php (dostęp: 21.12.2015)

Stale zwiększa się produkcja towarów i usług w sektorze biznesowym, która w obwodzie brzeskim w 2012 r. wynosiła 12 164 404 mln rubli (7,7% odpowiedniego wskaźnika krajowego). Wkład podmiotów przygranicznych małych przedsiębiorstw w produkcję towarów (prac, usług) w obwodzie brzeskim w 2011 r. wynosił: 5,5% w rejonie brzeskim, 2,5% w kamienieckim, 0,6% w małoryckim i 1,6% w prużańskim.

Tab. 6. Wielkość produkcji (prac, usług) w miastach i rejonach (mld rubli)

Rejony	2011	2012	2013	2014
brzeski	431,2	740,0 1	064,5	948,7
kamieniecki	196,5	364,4	456,2	527,1
małorycki	47,6	84,4	138,8	109,9
prużański	121,6	227,4	280,7	278,5

Źródło: Rocznik statystyczny obwodu brzeskiego 2015 r. (2015, s. 361)

Tab. 7. Indeksy produkcji przemysłowej w poszczególnych rejonach (w porównywalnych cenach; w procentach w stosunku do roku poprzedniego)

Rejony	2005	2010	2011	2012	2013	2014
brzeski	111,6	147,0	113,4	109,4	116,5	92,8
kamieniecki	112,4	113,7	77,7	107,7	96,8	122,0
małorycki	112,7	139,4	109,9	101,6	128,8	115,1
prużański	114,5	151,6	126,3	112,1	101,5	102,3

Źródło: Rocznik statystyczny obwodu brzeskiego 2015 r. (2015, s. 353)

Tab. 8. Wielkość produkcji przemysłowej w poszczególnych rejonach (w rzeczywistych cenach; mld rubli)

Rejony	2011	2012	2013	2014
brzeski	273,7	488,0	576,1	592,3
kamieniecki	149,8	287,9	297,7	368,4
małorycki	28,3	51,5	60,9	51,9
prużański	48,7	120,6	143,8	144,2

Źródło: Rocznik statystyczny obwodu brzeskiego 2015 r. (2015, s. 364)

Niestety, pod względem zysku netto rejony przygraniczne nie są liderami. W 2011 r. rejon brzeski, biorąc pod uwagę ten wskaźnik, zajmował 11. miejsce w rankingu na 15 rejonów obwodu brzeskiego, kamieniecki – 13. miejsce, małorycki – 15. miejsce, prużański – 6. miejsce.

Większość podmiotów gospodarczych w obwodzie brzeskim prowadzi działalność w branży handlowej i gastronomicznej, przemyśle, budownictwie i transporcie. W latach 2000–2011 nastąpił znaczny wzrost liczby małych firm, szczególnie w tych branżach. Na przykład w handlu i gastronomii liczba przedsiębiorstw wzrosła prawie 5,4 raza (i stanowi 38,2% ogółu), w przemyśle 3,4 (17,7%), w budownictwie 4,8 (9,5%), w transporcie 5,5 (11,5%).

Na obszarach przygranicznych najbardziej rozwiniętymi pod względem przemysłowym są rejony brzeski i małorycki, w sferze handlu – brzeski i kamieniecki (tab. 9). Dynamikę dochodu podmiotów małej przedsiębiorczości na obszarach przygranicznych przedstawia tabela 10.

Tab. 9. Udział małych przedsiębiorstw w produkcji towarów i usług w 2010 r. w niektórych sektorach gospodarki (w %)

Rejony	Przemysł	Budownictwo	Handel
brzeski	32,1	8,6	18,4
kamieniecki	1,9	–	2,7
małorycki	17,8	7,0	1,7
prużański	2,1	1,1	1,8
Powierzchnia ogółem	6,9	9,1	6,1

Źródło: Rocznik statystyczny obwodu brzeskiego 2012 r. (2013)

Tab. 10. Dochód ze sprzedaży produktów, towarów, prac, usług w poszczególnych miastach rejonach (mld rubli)

Rejony	2011	2012	2013	2014
brzeski	581,7	1 025,7	1 524,2	1 370,3
kamieniecki	295,2	627,7	869,9	1 933,5
małorycki	95,5	149,2	247,5	260,1
prużański	183,4	328,7	429,0	362,0

Źródło: Rocznik statystyczny obwodu brzeskiego 2015 r. (2015, s. 366)

W latach 2000–2013 we wszystkich rejonach obwodu brzeskiego, w tym na obszarach transgranicznych, można było zauważyć wzrost liczby podmiotów gospodarczych. W 2012 r. w obwodzie brzeskim było 8 488 mikroprzedsiębiorstw. Liderami tego wskaźnika były wówczas rejony brzeski (4,5%) i kobryński (6,8%). Udział małych przedsiębiorstw w rejonie kamienieckim wynosi 1,7%, w prużańskim 1,8%, w małoryckim 0,8% (tab. 11).

Tab. 11. Podział podmiotów małych przedsiębiorstw według rejonów obwodu brzeskiego

Rejony	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ogółem	1621	1734	2157	2293	3106	3186	6378	7267	7764	8087	8488
brzeski	86	118	140	129	208	222	301	282	305	341	379
kamieniecki	14	8	12	10	48	88	115	113	127	128	144
małorycki	8	6	8	9	30	53	70	66	67	62	67
prużański	20	15	19	20	55	84	118	125	144	148	152

Źródło: Rocznik statystyczny obwodu brzeskiego 2015 r. (2015, s. 351)

Dane z tabeli 11 wskazują, że obszary przygraniczne mają potencjał do zwiększenia liczby podmiotów gospodarczych.

Wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych przyczyniła się do zwiększenia poziomu zatrudnienia w obwodzie: w 2000 r. w sektorze przedsiębiorczości w rejonie brzeskim zatrudnienie znalazło 21 tys. osób, w 2005 r. – ok. 35 tys. (5,8% zatrudnionych), w 2012 r. – 91,5 tys. (14,6% zatrudnionych). Obecnie sektor przedsiębiorczości jest główną siłą społeczną i ekonomiczną. Pozytywną dynamikę wzrostu liczby pracowników w przedsiębiorstwach zauważono we wszystkich rejonach obwodu brzeskiego, w tym na obszarach transgranicznych. Od 2011 r. zauważalna jest tendencja do zmniejszania się liczby pracowników w małych przedsiębiorstwach w rejonach przygranicznych (tab. 12).

Tab. 12. Średnia liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach w miastach i rejonach (średnia roczna, osoba)

Rejony	2000	2003	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ogółem	21010	23487	43674	46913	67023	86901	90036	91521
brzeski	1148	1632	3023	487	647	3 018	3 466	3 822
kamieniecki	200	166	319	3123	4565	1 201	1 253	1 093
małorycki	231	84	337	865	1249	990	928	738
prużański	293	261	701	513	922	1 265	1 732	1 537

Źródło: Rocznik statystyczny obwodu brzeskiego 2015 r. (2015, s. 353)

Poziom zatrudnienia w sferze przedsiębiorczości w czterech przygranicznych rejonach stanowi 1,1% całkowitego zatrudnienia w obwodzie brzeskim (641,8 tys. osób) i 7,9% zatrudnionych w tym sektorze. W 2011 r. w rejonie brzeskim poziom zatrudnienia w omawianym sektorze wynosił 24% całkowitego zatrudnienia w rejonie, w rejonie kamienieckim 6,9%, w prużańskim 7%, a w małoryckim 7,1% (tab. 13).

Tab. 13. Wskaźniki zatrudnienia w sferze przedsiębiorczości w 2011 r.

Rejony	Liczba ludności	Liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwie	W %
brzeski	15 885	3 822	24
kamieniecki	15 926	1 093	6,9
małorycki	10 452	738	7,1
prużański	21 679	1 537	7

Źródło: Rocznik statystyczny obwodu brzeskiego 2012 r. (2013)

Analiza danych dotyczących podmiotów gospodarczych świadczy o wzmocnieniu roli małych przedsiębiorstw na obszarach przygranicznych. Jednakże dla sfery przedsiębiorczej właściwy jest szereg obiektywnych problemów: mała stabilność małych przedsiębiorstw; stosunkowo niewielki wpływ na gospodarkę obszarów transgranicznych; nierównomierny rozwój małych przedsiębiorstw według rejonów i szczególnie słaby ich rozwój w obszarach wiejskich; słaby rozwój przedsiębiorczości transgranicznej w sferze innowacji; wzrost udziału nierentownych przedsiębiorstw w sektorze biznesowym.

W narodowej strategii zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Białorusi do 2020 r. za ważny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego kraju uznano przedsiębiorstwa, ponieważ aktywizują kreatywność i ducha przedsiębiorczości, stwarzają nowe miejsca pracy, pozwalają na samorealizację. W wyniku rozwoju MŚP kształtuje się klasa średnia – podstawa stabilności społecznej.

Główne kierunki realizowania polityki państwa w sferze MŚP są następujące:

– doskonalenie normatywno-prawnych warunków rozwoju MŚP (uproszczenie rejestracji podmiotów działalności gospodarczej, zmniejszenie liczby rodzajów działalności wymagających licencji, minimalizacja ograniczeń administracyjnych i in.);
– rozwój mechanizmów kredytowo-finansowych, pomocy materialnej oraz innych środków mających na celu stymulowanie rozwoju MŚP, w szczególności w branży produkcyjnej, innowacyjnej i sferze usług dla ludności;
– wzrost efektywności funkcjonowania i dalszy rozwój infrastruktury wsparcia małej przedsiębiorczości (centra wsparcia, inkubatory małej przedsiębiorczości, parki technologiczne i in.);
– rozwój współpracy międzynarodowej w sferze MŚP;
– – współdziałanie organów władzy państwowej z organizacjami publicznymi (stowarzyszeniami)[13].

Program rozwoju społeczno-gospodarczego Republiki Białoruś na lata 2011–2015 określa czynniki rozwoju gospodarczego, cele, zadania, główne kierunki, priorytety i oczekiwane rezultaty rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, kierunki i środki związane z ich realizacją, sposoby modernizacji instytucji gospodarczych i systemu regulacji państwowej. Jednym z takich kierunków jest rozwój przedsiębiorczości. Gospodarka Białorusi będzie bazować na aktywności nie tylko dużych, lecz także średnich i małych przedsiębiorstw. Główne zadanie w sferze przedsiębiorczości to stworzenie warunków do jej dynamicznego rozwoju, a w szczególności:
– doskonalenie bazy normatywno-prawnej regulującej działalność podmiotów gospodarczych, zniesienie barier administracyjnych utrudniających prowadzenie firmy;
– uproszczenie księgowości i zarządzania podatkowego dla podmiotów gospodarczych;
– zmniejszenie obciążeń podatkowych;
– stworzenie podmiotom gospodarczym korzystnych warunków dla wzrostu dostępności kredytowej i finansowej, dostępności do zasobów materialnych i technicznych, gruntowych oraz nieruchomości;
– aktywizacja działalności produkcyjnej, innowacyjnej i zagranicznej działalności gospodarczej podmiotów gospodarczych poprzez tworzenie dodatkowych bodźców dla prowadzenia firmy w tych branżach;

[13] *Narodowa strategia zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Białorusi na okres do 2020 roku*, https://docviewer.yandex.by/?url=http%3A%2F%2Fwww.economy.gov.by%2Fdadvfiles%2F001251_290081_NSUR2020.doc&name=001251_290081_NSUR2020.doc&lang=ru&c=564f30cde24b (dostęp: 18.02.2016).

- współdziałanie MŚP poprzez rozwój powiązań kooperacyjnych, *outsourcing* i podwykonawstwo;
- poprawa czynności kontrolnych i nadzorczych, podział kontrolowanych podmiotów gospodarczych na grupy ryzyka według kryteriów gospodarczych dotyczących kształtowania systemu monitoringu;
- przeprowadzenie ukierunkowanych i szerokich prac w zakresie kształtowania pozytywnych relacji społeczeństwa z przedsiębiorczością jako integralnego elementu współczesnego systemu rynkowego, źródła wzrostu dobrobytu społecznego, zapewnienia pracy, stabilności społecznej i politycznej;
- rozwój takich elementów infrastruktury jak firmy ubezpieczeniowe i leasingowe, fundusze wysokiego ryzyka, giełdy towarowo-surowcowe, giełdy papierów wartościowych i inne[14].

[14] *Program rozwoju społeczno-gospodarczego Białorusi na lata 2011-2015*, dostępny na stronie: http://www.belta.by/economics/view/proekt-osnovnyh-polozhenij-programmy-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitija-respubliki-belarus-na-2011-201-137621-2010#5_2 (dostęp: 21.12.2015).

5. ANALIZA STRUKTURY WYNIKÓW BADAŃ

5.1. Wyniki badań przedsiębiorców po stronie polskiej

Przedsiębiorcy, którzy zostali objęci badaniem we wszystkich czterech powiatach, najczęściej reprezentowali branże: handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych i motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego (powyżej 60% w każdym powiecie). Pozostałe rodzaje działalności to m.in. przetwórstwo przemysłowe (największy odsetek w powiecie hajnowskim – 28%), budownictwo (największy odsetek w powiecie włodawskim – 15%), hotele i restauracje (największy odsetek w powiecie hajnowskim – 22%), transport, gospodarka magazynowa i łączność (największy odsetek w powiecie bialskim – 14%), pośrednictwo finansowe (największy odsetek w powiecie włodawskim – 15%), obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej (największy odsetek w powiecie bialskim – 9%), edukacja (2%, wyłącznie w powiecie bialskim) oraz inne (największy odsetek w powiecie hajnowskim – 11%) (rys. 7).

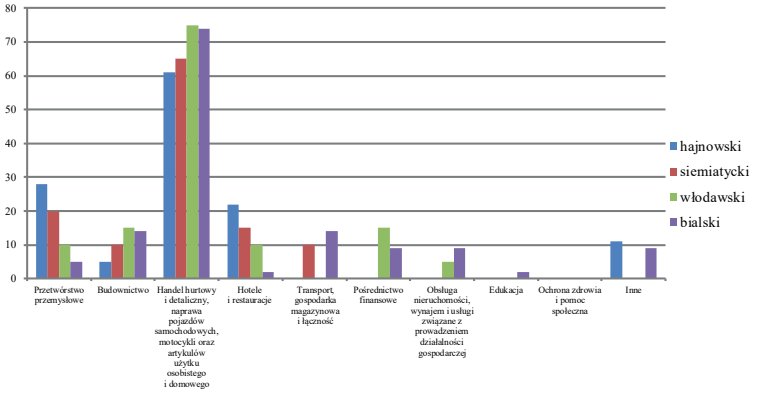

Rys. 7. Rodzaj prowadzonej działalności

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Zdecydowana większość firm, które wzięły udział w badaniu, należy do sektora MŚP (rys. 8). W każdym z badanych powiatów najwięcej przedstawicieli mieli przedsiębiorcy zatrudniający do 10 osób, w dalszej kolejności – do 25 osób. Zatrudnienie do 50 osób stanowiło 2%, i to tylko w powiecie bialskim, natomiast zatrudnienie powyżej 50 osób deklarowały firmy w powiatach bialskim (5%) i hajnowskim (5%). Jednoosobową działalność reprezentowały licznie podmioty z powiatów włodawskiego (30%) i bialskiego (7%).

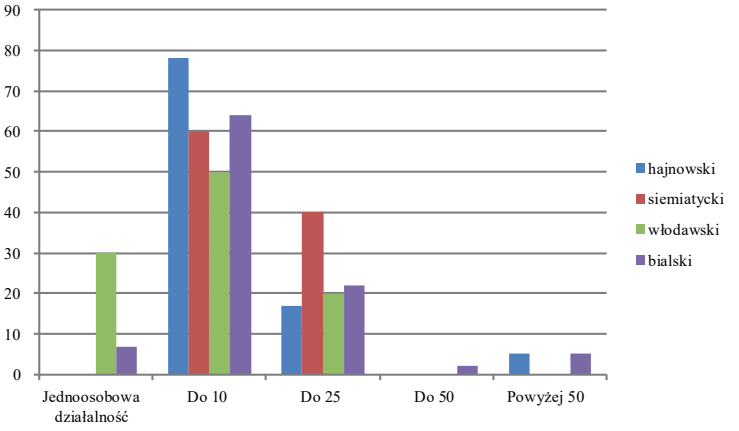

Rys. 8. Zatrudnienie w firmie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badane firmy w większości nie chcą zwiększać zatrudnienia w najbliższym czasie (rys. 9). Największy odsetek przedsiębiorców, którzy nie chcą zatrudniać nowych pracowników, występuje w powiatach włodawskim (80%, przy deklaracji zwiększenia zatrudnienia: ok. 5%) oraz hajnowskim (55%, przy deklaracji zatrudnienia: 15%). Respondenci najchętniej zatrudniliby nowych pracowników w powiecie bialskim – ok. 30%. Natomiast w powiecie siemiatyckim występuje największy odsetek niezdecydowanych respondentów – 55%.

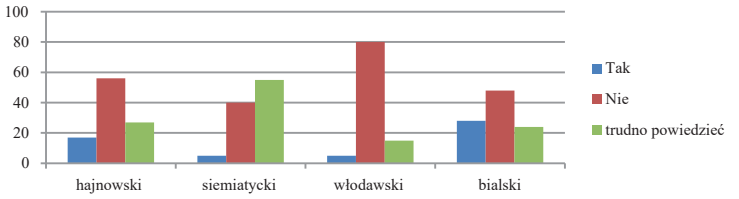

Rys. 9. Czy firma planuje zwiększenie zatrudnienia w najbliższym czasie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przyszli pracodawcy w powiecie hajnowskim (rys. 10) największą uwagę przywiązują do uczciwości przyszłych pracobiorców (50%) oraz do lojalności (33%), fachowości (28%) i wysokiej kultury osobistej (17%). Najmniejszą uwagę respondenci w tym powiecie zwrócili na komunikatywność i znajomość języków obcych (11%) oraz pracowitość (5%). W powiecie siemiatyckim podobnie jak w pozostałych powiatach respondenci wskazali na uczciwość (90%), także na lojalność (50%) i pracowitość (35%). Mniej istotne w przypadku zatrudnienia nowego pracownika są według pracodawców z powiatu siemiatyckiego fachowość

i znajomość języków obcych (10%), doświadczenie, komunikatywność, wysoka kultura osobista (5%). W powiecie włodawskim respondenci podobnie jak w pozostałych powiatach cenią uczciwość (50%) i pracowitość (40%) oraz komunikatywność (20%). W mniejszym stopniu doceniają fachowość (17%), doświadczenie (15%), lojalność 15% (co stanowi najmniejszą wartość wśród respondentów badanych powiatów) czy wysoką kulturę osobistą (10%). Respondenci w powiecie włodawskim nie wskazali znajomości języków obcych jako istotnej kwalifikacji w przypadku zatrudnienia. W powiecie bialskim pracodawcy cenią najbardziej uczciwość (48%), pracowitość (28%) i lojalność (21%). W mniejszym stopniu doceniają fachowość i komunikatywność (17%), doświadczenie i znajomość języków obcych (7%) oraz wysoka kulturę osobistą (5%).

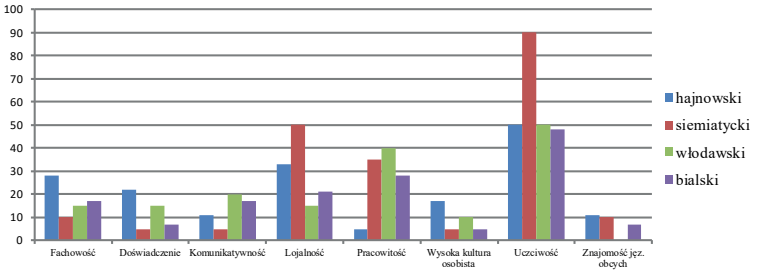

Rys. 10. Najczęściej wskazywane przez przedsiębiorców kwalifikacje, cechy lub umiejętności najistotniejsze u potencjalnego pracobiorcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Do czynników, które w największym stopniu wpływają pozytywnie na rozwijanie produkcji/działalności usługowej w obszarach transgranicznych Polski Wschodniej, ankietowani zaliczyli dostęp krajów sąsiedzkich do rynków oraz łatwość w nawiązywaniu kontaktów z kontrahentami po jednej i drugiej stronie granicy (rys. 11). Przedsiębiorcy z powiatów hajnowskiego i siemiatyckiego do czynników w pozytywny sposób wpływających na rozwijanie produkcji/działalności usługowej zaliczyli przede wszystkim dostęp do zasobów naturalnych (44% i 35%) oraz wykwalifikowaną kadrę pracowników (17% i 40%). Przedsiębiorcy z powiatu włodawskiego docenili również dostęp do zasobów naturalnych (25%) oraz stan rynku/gospodarki (20%). Ankietowani z powiatu bialskiego do czynników, które w sposób pozytywny wpływają na rozwój produkcji/działalności usługowej, zaliczyli także pojemność rynku lokalnego (28%), dobrą komunikację (33%) oraz możliwość otrzymania wsparcia finansowego i ulg (17%). Przedsiębiorcy w żadnym z powiatów nie wskazali na dużą skalę rozwoju firm i dziedzin wysokich technologii. Tylko ankietowani z powiatów siemiatyckiego (20%) i bialskiego (2%) wymienili pozytywny aspekt w postaci rozwiniętej sieci współpracy

z instytucjami otoczenia biznesu. Badani nie zaliczyli do pozytywnych czynników także niskich podatków i świadczeń socjalnych oraz poziomu rozwoju usług konsultingowych i innych usług dla biznesu. Tylko 11% przedsiębiorców z powiatu hajnowskiego wskazało jako pozytywny czynnik możliwość współpracy z instytucjami i centrami naukowo-badawczymi.

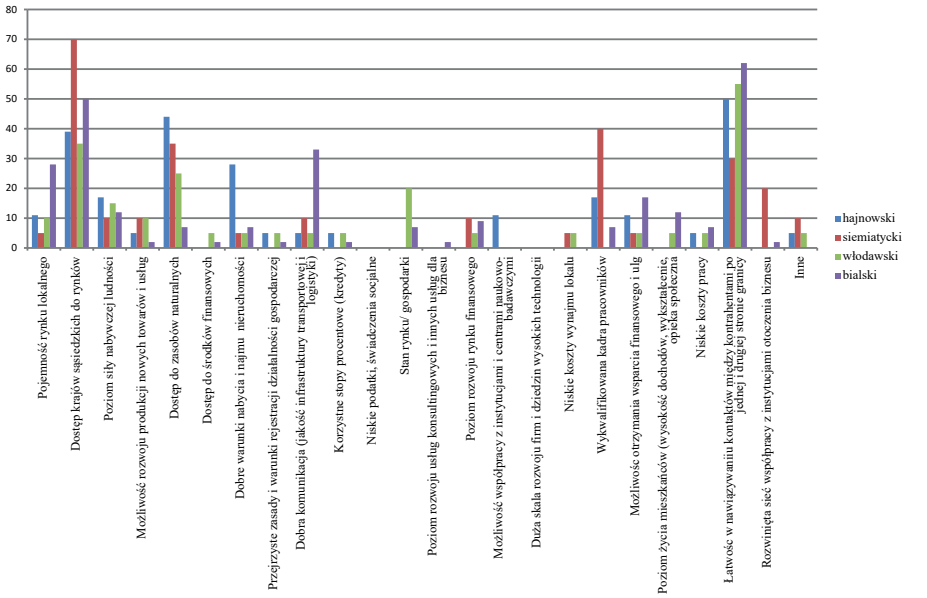

Rys. 11. Czynniki, które w największym stopniu wpływają pozytywnie na rozwijanie produkcji/ działalności usługowej na obszarach transgranicznych Polski Wschodniej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedsiębiorcy we wszystkich badanych powiatach do czynników, które w największym stopniu wpływają negatywnie na rozwijanie produkcji/działalności usługowej na obszarach transgranicznych Polski Wschodniej (rys. 12), zaliczyli brak umowy o małym ruchu granicznym – powiaty: hajnowski (61%), siemiatycki (75%), włodawski (35%) i bialski (55%). Wymieniano także trudności w nawiązywaniu kontaktów z kontrahentami po wschodniej stronie granicy – w powiecie siemiatyckim 55%, we włodawskim 30%, w bialskim 29% oraz hajnowskim 28%. Dla przedsiębiorców z powiatu hajnowskiego największy problem stanowiły duża konkurencja (61%) oraz skomplikowane przepisy prawne i podatkowe (33%). W powiecie siemiatyckim przedsiębiorcy wskazali, że na rozwijanie produkcji/ działalności usługowej na obszarach przygranicznych negatywny wpływ mają brak pomocy ze strony administracji publicznej (40%) oraz niewypłacalność kontrahentów/długi czas oczekiwania na zapłatę (55%). W powiecie włodawskim przedsiębiorcy do negatywnych czynników zaliczyli w największym stopniu regulacje

celno-taryfowe handlu zagranicznego (45%), trudności w nawiązywaniu kontaktów z kontrahentami po wschodniej stronie granicy (30%), problemy komunikacyjne (30%) (największy odsetek odpowiedzi spośród badanych przedsiębiorców w czterech powiatach), niewypłacalność kontrahentów/długi czas oczekiwania na zapłatę oraz szczelność granicy (30%). Do czynników negatywnych przedsiębiorcy nie zaliczyli barier językowych (0%), zasad i warunków rejestracji działalności gospodarczej (tylko w powiecie bialskim 5%, w pozostałych powiatach 0%). Przedsiębiorcy nie wskazali też na koszty materiałów (tylko w powiecie bialskim 2%) oraz niewystarczającą liczbę podmiotów otoczenia biznesu (tylko w powiatach siemiatyckim i bialskim 5%). Do negatywnych czynników nie zaliczono także wysokich kosztów wynajmu lokalu (jedynie w powiatach: hajnowskim 5% i bialskim 2%) oraz warunków nabycia i najmu nieruchomości (powiaty: włodawski 5% i bialski 2%). Według przedsiębiorców w powiecie bialskim istnieje najwyższy wskaźnik korupcji (26%) w porównaniu z powiatami hajnowskim i siemiatyckim (0%) oraz włodawskim (5%). Negatywnym aspektem rozwijania produkcji/działalności usługowej jest według przedsiębiorców z powiatów bialskiego i siemiatyckiego ryzyko walutowe. Tak odpowiedziało odpowiednio 40% i 20% badanych.

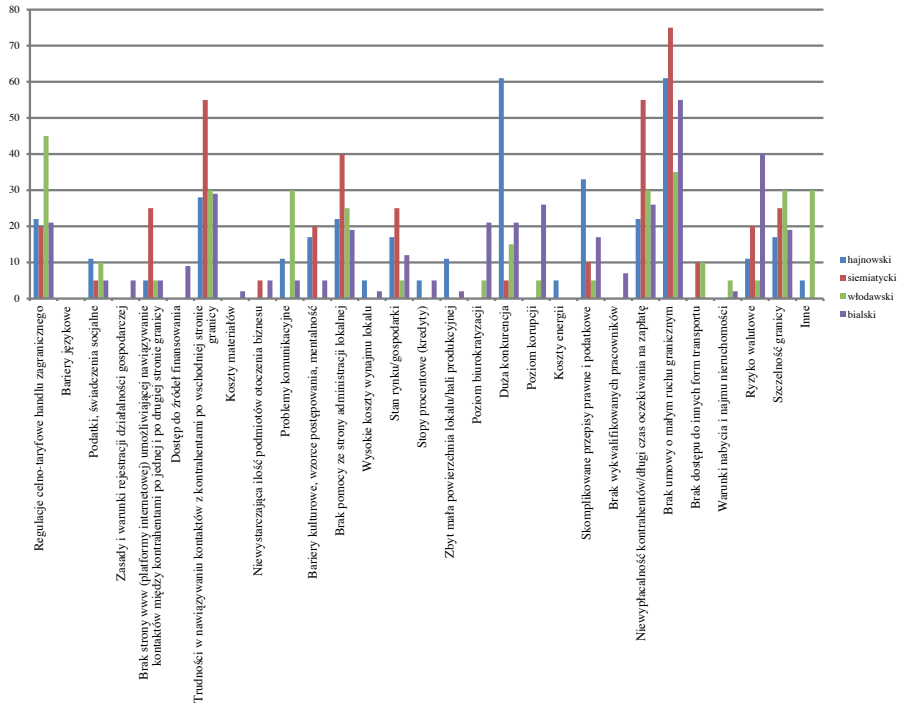

Rys. 12. Czynniki, które w największym stopniu wpływają negatywnie na rozwijanie produkcji/działalności usługowej na obszarach transgranicznych Polski Wschodniej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Do czynników, które utrudniają rozwój współpracy transgranicznej w największym stopniu, zaliczono problemy z przekroczeniem granicy. Najwięcej tego typu odpowiedzi udzieli przedsiębiorcy w powiatach włodawskim (90%) oraz hajnowskim (72%). W powiatach hajnowskim oraz bialskim przedsiębiorcy mieli również problemy z uzyskaniem wizy i problemy z przekroczeniem granicy (po 72%), w powiecie siemiatyckim wymieniano w tym kontekście brak informacji o możliwości współpracy w samorządach (70%) i brak specjalistycznego serwisu internetowego (65%) (rys. 13).

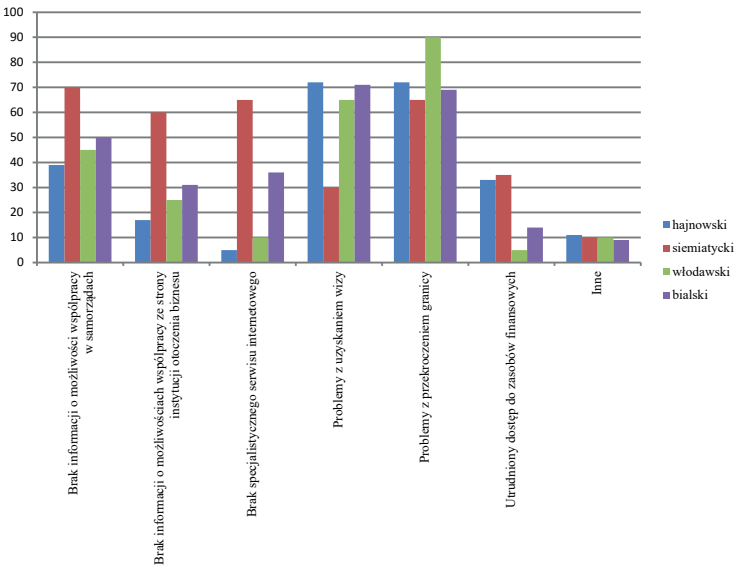

Rys. 13. Czynniki, które utrudniają rozwój współpracy transgranicznej
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Ankietowani do czynników, które utrudniają rozwój przedsiębiorczości na obszarach transgranicznych, zaliczyli przepisy celne i handlowe (średnio 63%), otrzymanie licencji i zezwoleń (średnio 45%) oraz funkcjonujące w kraju prawo pracy (średnio 50%). Przedsiębiorcy wskazali także na dużą liczbę kontroli podatkowych (najwięcej tego typu odpowiedzi zanotowano w powiecie włodawskim – 45%), złożony system opodatkowania (w tym przypadku również najwięcej tego typu odpowiedzi udzieliły firmy z powiatu włodawskiego – 35%). Ankietowani z powiatu siemiatyckiego do czynników utrudniających rozwój przedsiębiorczości zaliczyli także dostęp do kredytów (35%). W powiecie bialskim natomiast wskazali na poziom korupcji (35%) oraz niewystarczający poziom wykształcenia pracowników (21%) (rys. 14).

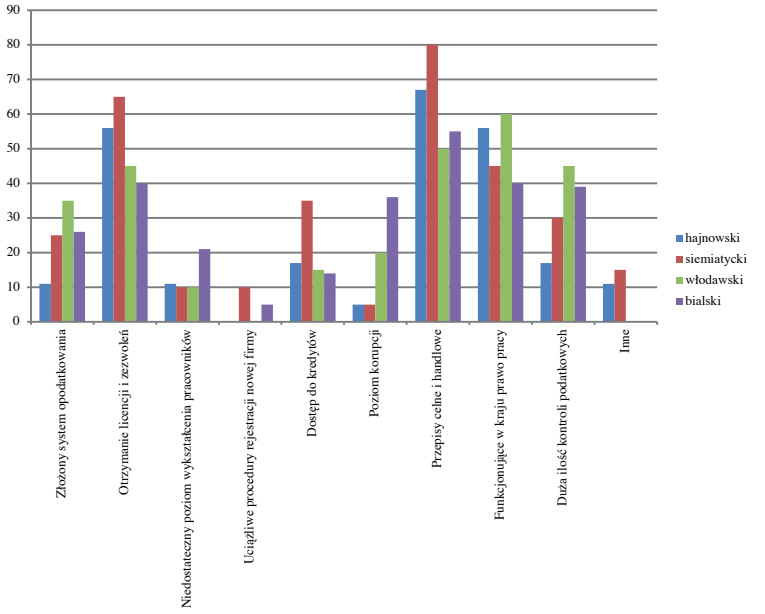

Rys. 14. Jakie czynniki utrudniają rozwój przedsiębiorczości na obszarach przygranicznych?
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Znaczna część przedsiębiorstw (13%) odpowiedziała, że nie wie, jakie są bariery administracyjne utrudniające rozwój MŚP w rejonie. 60% przedsiębiorców z powiatu bialskiego wskazało na brak pomocy ze strony państwa oraz samorządów. Przedsiębiorcy z powiatu siemiatyckiego uznali, że do takich barier w największym stopniu można zaliczyć ZUS/koszty pracy/podatki/opłaty (45%). Firmy z powiatu włodawskiego za największe bariery uważają m.in. Naturę 2000 (15%). Natomiast podejście urzędników (17%) oraz licencje/zezwolenia/limity (14%) to przeszkody mogące utrudniać rozwój MŚP w opiniach firm z powiatu bialskiego (rys. 15).

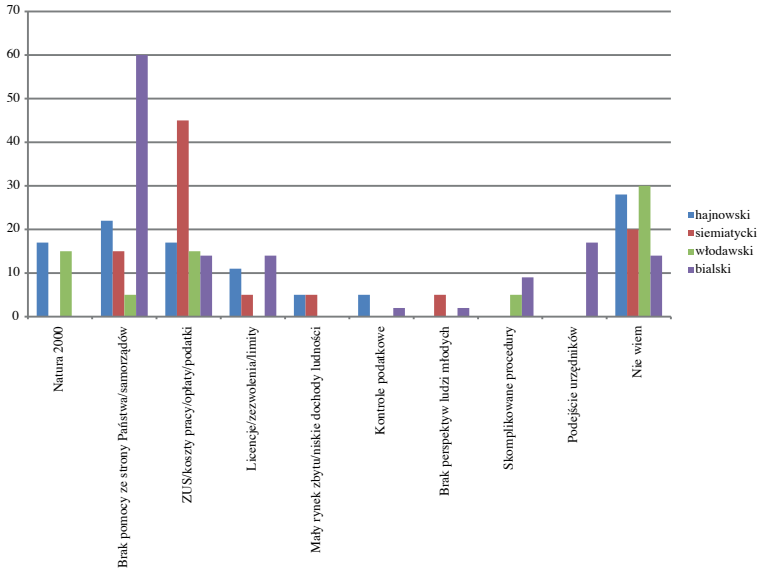

Rys. 15. Najczęściej wskazywane bariery administracyjne utrudniające rozwój MŚP w rejonie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Autorzy badania uznali za zasadne zapytanie respondentów o to, czy firma prowadzi współpracę międzynarodową i z jakiego kraju pochodzi największy partner polskiego przedsiębiorcy. Powiat hajnowski wykazuje największą aktywność we współpracy międzynarodowej, bo aż 95% spośród badanych firm prowadzi taką działalność. Najgorzej jest w powiecie włodawskim – tylko 65% badanych firm prowadzi taką działalność (rys. 16).

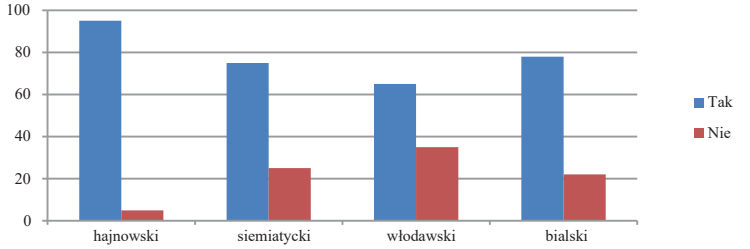

Rys. 16. Czy firma prowadzi współpracę międzynarodową?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Najwięksi partnerzy firm polskich pochodzą z krajów UE oraz z Białorusi, natomiast najmniej firm z objętych badaniem powiatów prowadzi działalność z partnerami z Rosji. Największy odsetek współpracy przedsiębiorców z partnerami z Ukrainy występuje w powiecie włodawskim (77%), najmniejszy natomiast w powiecie bialskim 22% (rys. 17).

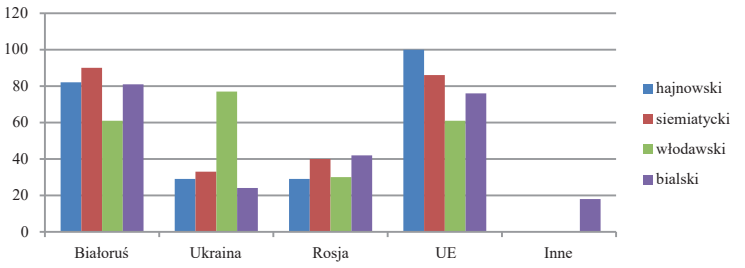

Rys. 17. Kraj pochodzenia największego partnera

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość przedsiębiorców prowadzi współpracę ze swoimi partnerami zagranicznymi dłużej niż 10 lat. W powiecie siemiatyckim wskaźnik ten wyniósł 80%, w hajnowskim 65%, w bialskim 48% i we włodawskim 46%. W przedziale 5–10 lat współpracę prowadzą przedsiębiorcy kolejno z powiatu bialskiego (27%), hajnowskiego i włodawskiego (23%) oraz siemiatyckiego (7%) (rys. 18).

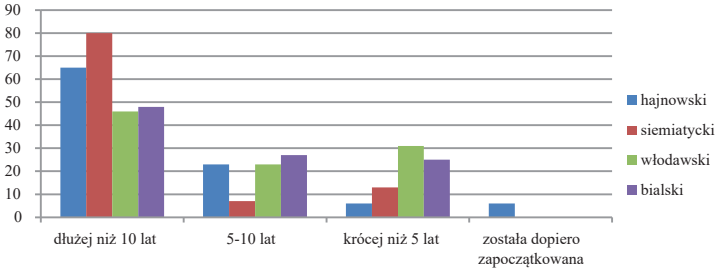

Rys. 18. Jak długo trwa współpraca?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Aktywność dotychczasowej współpracy w powiatach bialskim, hajnowskim i siemiatyckim zdecydowanie słabnie, natomiast w powiecie włodawskim pozostaje na tym samym poziomie. Najwięcej respondentów wskazało, że współpraca międzynarodowa rozwija się aktywnie w powiatach bialskim i hajnowskim (odpowiednio: 18% i 12%) (rys. 19).

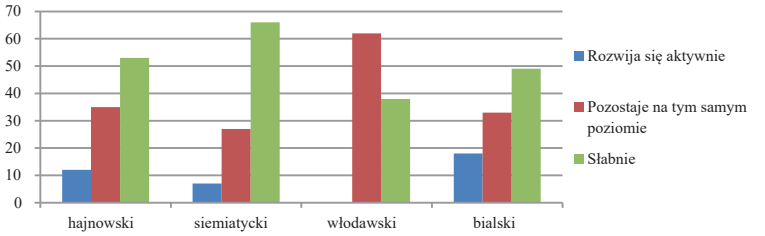

Rys. 19. Aktywność dotychczasowej współpracy międzynarodowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Wszystkie badane firmy z powiatów hajnowskiego i siemiatyckiego są zainteresowane współpracą z przedsiębiorcami z Białorusi (98% respondentów z powiatu bialskiego i 95% z włodawskiego) (rys. 20).

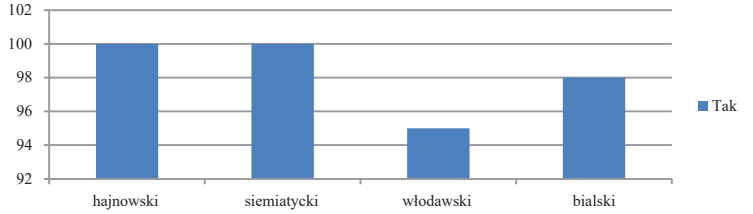

Rys. 20. Firmy zainteresowane współpracą z przedsiębiorcami z Białorusi

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Ankietowani przedsiębiorcy wskazali, iż w największym stopniu prowadzą współpracę z firmami z rejonu brzeskiego – powiat siemiatycki 10% i bialski 9%, a także z rejonów kamienieckiego i prużańskiego – powiat hajnowski po 6% i siemiatycki po 5%. Badanie wykazało, że żadne z badanych przedsiębiorstw nie prowadzi współpracy z firmami z rejonu małoryckiego (rys. 21).

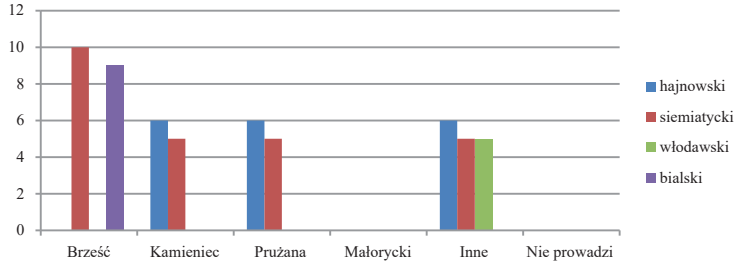

Rys. 21. Firmy współpracujące z firmami na Białorusi

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Głównym obszarem zainteresowania polskich przedsiębiorców w zakresie współpracy transgranicznej jest handel (średnio 76%), następnie turystyka (średnio ok. 20%) i przemysł (średnio 8%) (rys. 22).

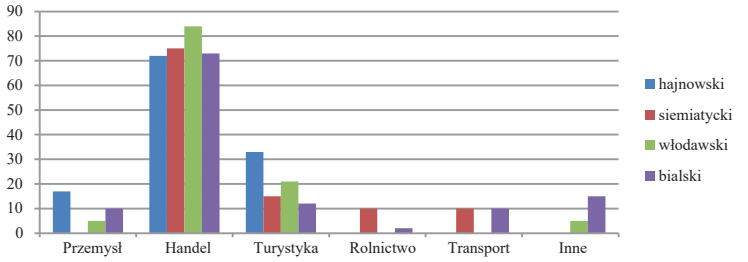

Rys. 22. Dziedziny, w jakich firmy chcą nawiązywać współpracę transgraniczną

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W ocenie jakości usług publicznych dotyczących wsparcia MŚP (rys. 23) przedsiębiorcy w żadnym z badanych powiatów nie wskazali, że kształtuje się ona na bardzo dobrym poziomie. Przedsiębiorcy w większości wskazywali, że układa się ona w sposób dostateczny – hajnowski 44%, siemiatycki 45%, włodawski 35%, bialski 38%. W powiecie bialskim wskaźnik niezadowolenia ze wsparcia MŚP wyniósł 50% (najwięcej spośród wszystkich badanych powiatów).

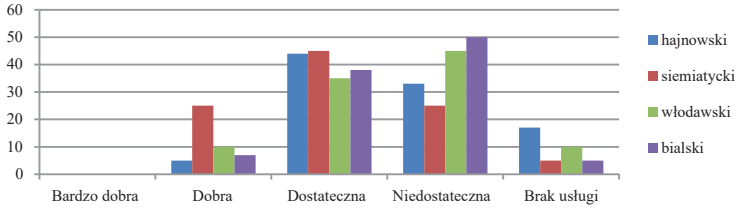

Rys. 23. Ocena wsparcia dla MŚP

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedsiębiorcy w żadnym z powiatów nie wskazali na występowanie bardzo dobrej oferty terenów i budynków dla przedsiębiorców (rys. 24). Ankietowani z powiatu siemiatyckiego w 70% uznali, że oferta ta jest dobra. W powiecie bialskim przedsiębiorcy wskazali w 64%, że oferta jest przygotowana w sposób dostateczny.

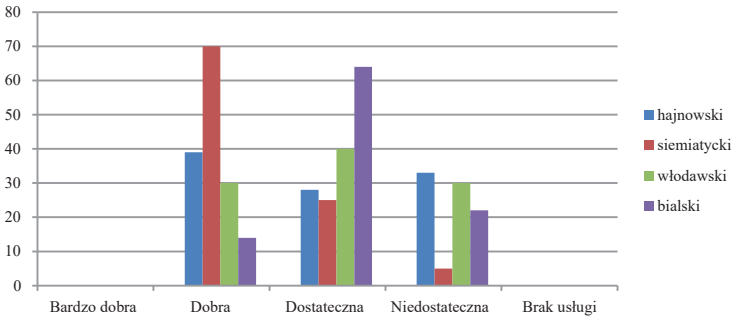

Rys. 24. Ocena oferty terenów i budynków

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badani przedsiębiorcy w większości ocenili, że bezpieczeństwo publiczne kształtuje się na dobrym poziomie (rys. 25) – w powiatach siemiatyckim i włodawskim 80%, w hajnowskim 78% oraz bialskim 64%.

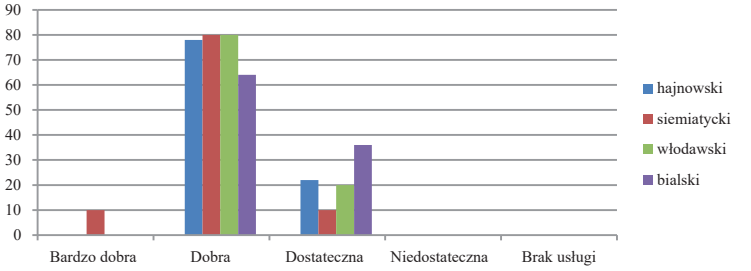

Rys. 25. Ocena bezpieczeństwa publicznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Średnio 36% przedsiębiorców ocenia komunikację jako dobrą, a ponad 47% jako dostateczną. Tylko 10% przedsiębiorców z powiatu włodawskiego i 5% przedsiębiorców z powiatu hajnowskiego określiło komunikację jako bardzo dobrą. Na niedostateczną jakość komunikacji wskazywało średnio 7,5% badanych respondentów (rys. 26).

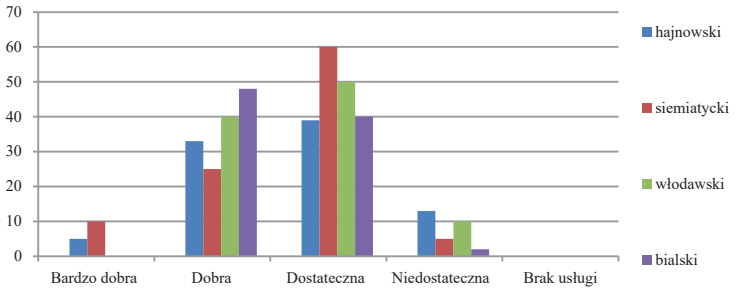

Rys. 26. Ocena komunikacji (połączenia drogowe, stan dróg)
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badani przedsiębiorcy wskazują, że wydawanie zezwoleń przez jednostki samorządu terytorialnego w powiatach średnio w 38% jest dobre, natomiast w ponad 51% dostateczne (rys. 27). Największy stopień niezadowolenia z wydawania zezwoleń przez jednostki samorządu terytorialnego zanotowano w powiecie bialskim – 24% przedsiębiorców uważa, że wydawanie zezwoleń odbywa się w sposób niedostateczny.

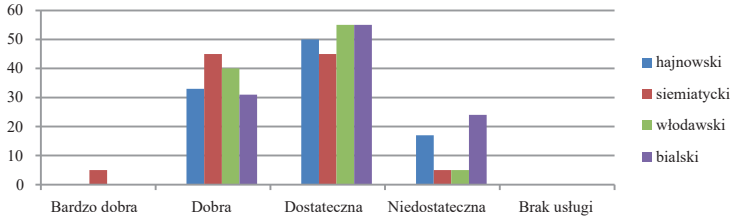

Rys. 27. Ocena wydawania zezwoleń przez jednostki samorządu terytorialnego w powiecie
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Dostępność infrastruktury technicznej i komunalnej została przez przedsiębiorców oceniona jako dobra (średnio ponad 65%) oraz dostateczna, przy najwyższej ocenie przedsiębiorców z powiatu hajnowskiego – 49% (rys. 28).

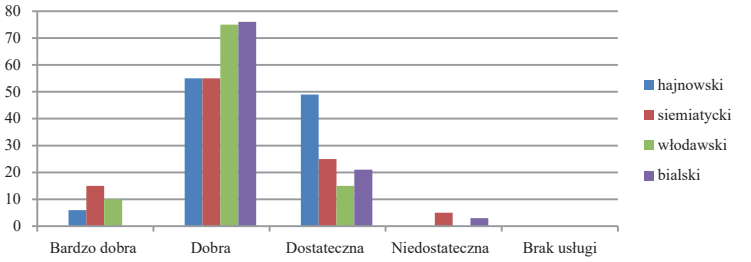

Rys. 28. Ocena dostępności infrastruktury technicznej i komunalnej w powiecie
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badani z powiatów hajnowskiego i siemiatyckiego w 50%, z powiatu bialskiego w 48% oraz z powiatu włodawskiego w 30% ocenili formę promocji przedsiębiorczości w powiecie jako dostateczną (rys. 29). Znaczna część przedsiębiorców odpowiedziała także, że promocja przedsiębiorczości odbywa się w sposób niedostateczny. Najbardziej niezadowoleni z promocji byli przedsiębiorcy z powiatów siemiatyckiego i włodawskiego (50%). Żadna grupa nie oceniła promocji przedsiębiorczości w powiecie jako bardzo dobrej.

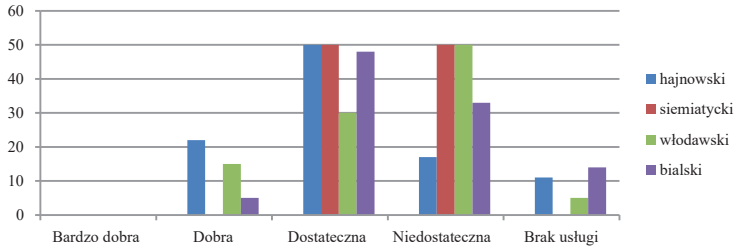

Rys. 29. Ocena promocji przedsiębiorczości w powiecie
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Zdecydowana większość badanych przedsiębiorców (45%) uznała, że promocja powiatu i regionu przebiega w sposób dostateczny (rys. 30). Znaczna cześć przedsiębiorców z p. hajnowskiego zadeklarowała, że promocja powiatu i regionu jest realizowana w sposób dobry (48%). Na niedostateczną formę promocji wskazali przedsiębiorcy w większości z powiatu bialskiego (38%) oraz powiatu siemiatyckiego (30%). Należy zaznaczyć, iż żadna z badanych grup przedsiębiorców nie wskazała na bardzo dobrze realizowaną strategię promocji powiatu i regionu.

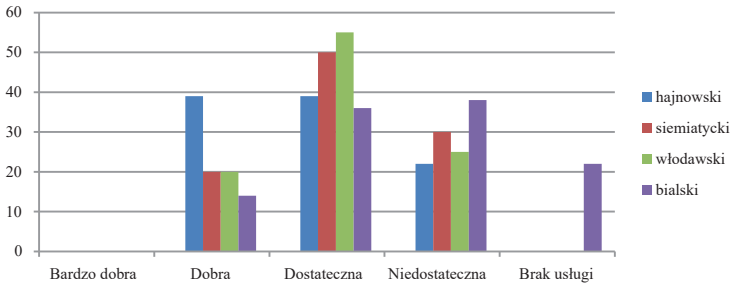

Rys. 30. Ocena przez przedsiębiorców promocji powiatu i regionu

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedsiębiorcy w większości w sposób dostateczny oceniają rozwój edukacji i szkolenie kadr w badanych powiatach (rys. 31). Średnio 31% określiło rozwój edukacji i szkolenie kadr jako dobre. Niedostateczna forma szkolenia i rozwoju kadr została wskazana w najwyższym stopniu przez przedsiębiorców z powiatów hajnowskiego (33%) i siemiatyckiego (20%).

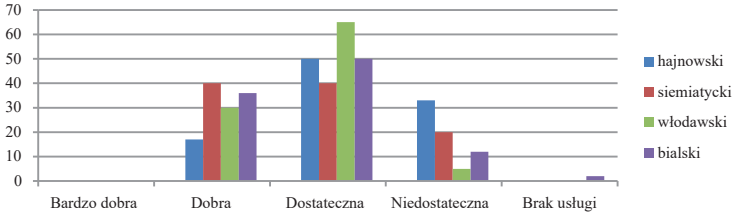

Rys. 31. Ocena edukacji i szkolenia kadr

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Średnio 58% badanych wskazało, że pomoc samorządu w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy jest niedostateczna. Dostateczna forma pomocy została w większości wskazana przez przedsiębiorców z powiatów hajnowskiego i bialskiego (33%) oraz siemiatyckiego (25%). Przedsiębiorcy z powiatu siemiatyckiego jako jedyni z grupy badanych przedsiębiorców wskazali również, że pomoc samorządu w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy jest realizowana w sposób dobry. Na brak usługi związanej z pomocą wskazywali w większości przedsiębiorcy z powiatów bialskiego (29%) oraz hajnowskiego (17%) (rys. 32).

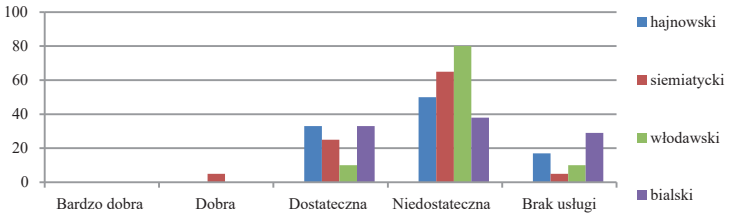

Rys. 32. Ocena pomocy udzielanej przez samorząd w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badani przedsiębiorcy pozytywnie odnoszą się do możliwości współpracy przedsiębiorców ze stowarzyszeniami lub innymi organizacjami pozarządowymi w celu udziału/organizacji wspólnych przedsięwzięć (rys. 33). Najwyższy wskaźnik zanotowano w powiecie siemiatyckim (80%). W powiecie hajnowskim wskaźnik ten wyniósł 78%, w bialskim 70%, a we włodawskim 55%. W powiecie bialskim negatywnie oceniło tę możliwość tylko 2% ankietowanych.

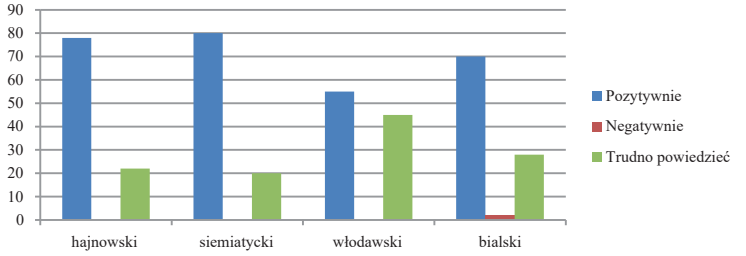

Rys. 33. Jak firmy zapatrują się na możliwość współpracy przedsiębiorców ze stowarzyszeniami lub innymi organizacjami pozarządowymi w celu udziału/organizacji wspólnych przedsięwzięć?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badani spośród obszarów możliwości współpracy najchętniej wybierali obszary związane z promocją i wspieraniem przedsiębiorczości (najwyższy wskaźnik zanotowano w powiecie siemiatyckim – 100%) oraz promocją i aktywizacją ludzi młodych (najwyższy wskaźnik zanotowano w powiatach siemiatyckim – 70% i bialskim – 69%). Przedsiębiorcy najmniej zainteresowani byli obszarem dotyczącym aktywizacji, rozwijania społeczeństwa obywatelskiego, kultury i rozrywki oraz pomocy w rozwiązywaniu problemów społecznych (rys. 34).

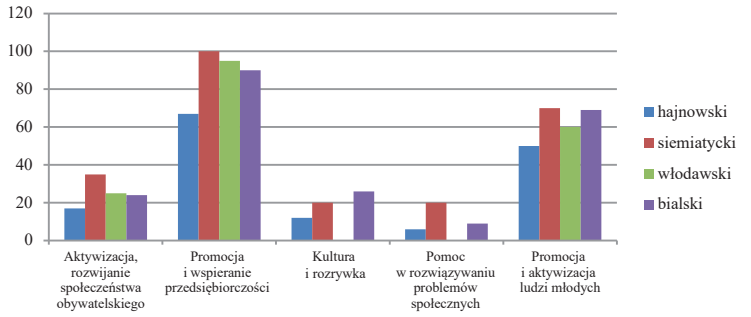

Rys. 34. W jakich obszarach firmy widzą możliwość ewentualnej współpracy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Bezpośrednie kontakty służbowe (powiat hajnowski – 83%, siemiatycki – 80%, włodawski – 70%, bialski – 64%) oraz uczestnictwo w konferencjach, spotkaniach, szkoleniach (powiat siemiatycki – 85%, bialski – 64%, włodawski i hajnowski – 55%) stanowiły wśród badanych najbardziej efektywny sposób współpracy z centrami wsparcia biznesu. Najmniej przedsiębiorcy docenili porady, konsultacje świadczone drogą elektroniczną, pomimo rozwoju społeczeństwa informacyjnego i procesu informatyzacji wielu gałęzi gospodarki oraz życia codziennego. Przedsiębiorcy z powiatów siemiatyckiego (70%) i bialskiego (60%) stanowili grupę najbardziej zainteresowanych podmiotów w zakresie tworzenia wspólnych przedsięwzięć w postaci m.in. klastrów (rys. 35).

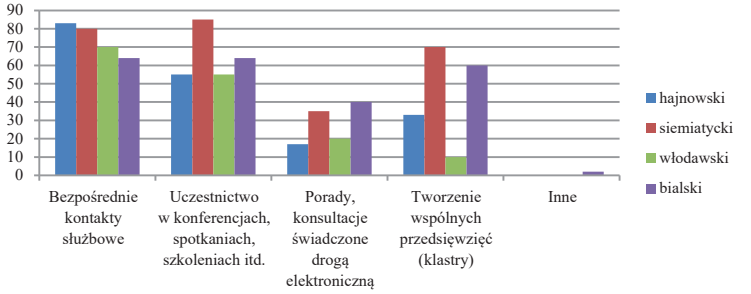

Rys. 35. Jakie sposoby współpracy przedsiębiorców z centrami wsparcia biznesu firmy uważają za najefektywniejsze?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Aż 56% przedsiębiorców nie starało się o zdobycie dofinansowania z funduszy UE. Jest to stosunkowo wysoka wartość, biorąc pod uwagę możliwości finansowania działalności gospodarczej już w dwóch okresach programowania (2004–2006 oraz 2007–2013) w ramach m.in. regionalnych programów operacyjnych oraz funduszy przeznaczonych na realizację Programu Operacyjnego Polski

Wschodniej. Najwięcej przedsiębiorców starało się o dofinansowanie w powiatach włodawskim i bialskim (50%) (rys. 36).

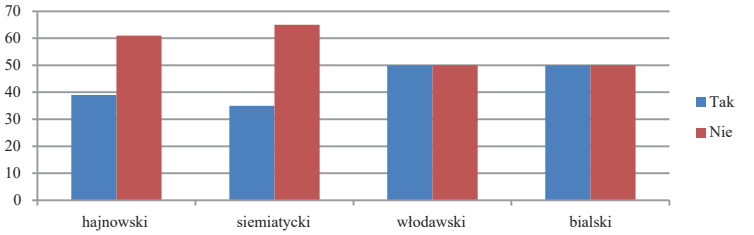

Rys. 36. Czy firma kiedykolwiek starała się o zdobycie dofinansowania z funduszy unijnych na rozwój?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Stopień zainteresowania firm możliwościami płynącymi z pozyskania dofinansowania unijnego był najwyższy w powiatach siemiatyckim (30%) oraz bialskim (26%). Średni stopień zainteresowania odnotowano w powiatach bialskim (50%), włodawskim (45%) i hajnowskim (44%). Najniższy stopień zainteresowania firm wystąpił w powiatach hajnowskim (44%), natomiast średnia dla pozostałych powiatów wyniosła 28% (rys. 37).

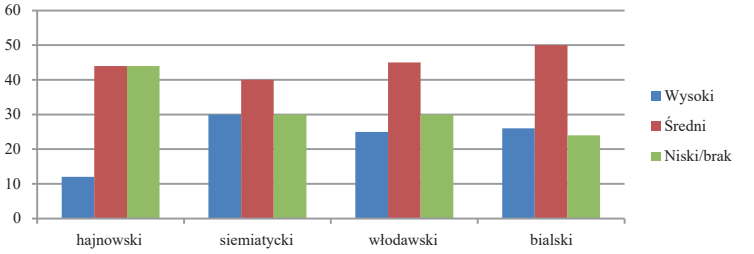

Rys. 37. Stopień zainteresowania firm możliwościami płynącymi z pozyskania dofinansowania unijnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Uszczelnienie granicy oraz większe kontrole na granicach wskazywano głównie jako negatywne czynniki wpływające na rozwój współpracy w zakresie przedsiębiorczości pomiędzy Polską a Białorusią po akcesji Polski do UE. W powiecie siemiatyckim aż 70% respondentów wymieniło również zwiększenie kosztów związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej (rys. 38).

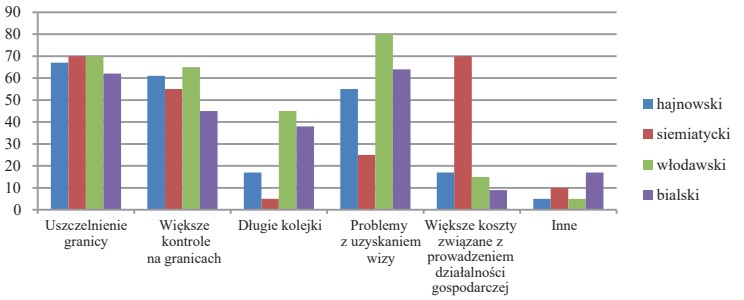

Rys. 38. Co wpłynęło negatywnie na rozwój współpracy w zakresie przedsiębiorczości pomiędzy Polską a Białorusią po akcesji Polski do UE?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Znaczna część przedsiębiorców uważa, że przystąpienie Polski do UE niekorzystnie wpłynęło na rozwój współpracy między Polską a Białorusią – średnio 75% badanych ze wszystkich powiatów. Tylko 25% jest zdania, że akcesja Polski do UE miała korzystny wpływ na rozwój współpracy (najwięcej tego typu odpowiedzi udzielili przedsiębiorcy z powiatów hajnowskiego – 50% i bialskiego – 35%) (rys. 39).

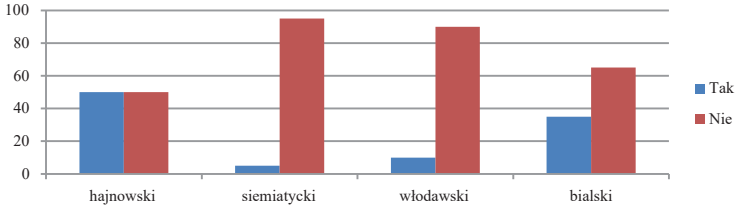

Rys. 39. Czy przystąpienie Polski do UE w 2004 r. korzystnie wpłynęło na rozwój współpracy między Polską a Białorusią?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Prawie 100% respondentów (poza powiatem bialskim) uważa, że wprowadzenie udogodnień związanych z uruchomieniem małego ruchu granicznego między Polską a Białorusią byłoby właściwym krokiem ku poprawie sytuacji w relacjach społeczno-gospodarczych obu stron (rys. 40).

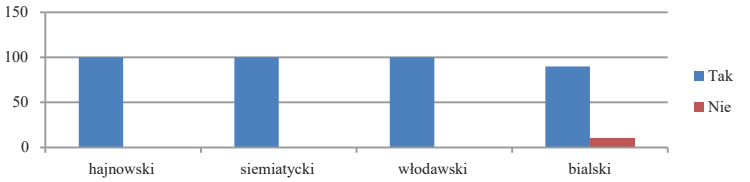

Rys. 40. Czy wprowadzenie udogodnień związanych z uruchomieniem małego ruchu granicznego między Polską a Białorusią byłoby dobrym rozwiązaniem?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Według respondentów uruchomienie małego ruchu granicznego spowodowałoby zwiększenie obrotów handlowych (średnia wskazań we wszystkich powiatach – 89,25%), ożywienie ruchu turystycznego (średnio 84,25% odpowiedzi), wzrost przedsiębiorczości (średnio 71,25% wskazań) (rys. 41).

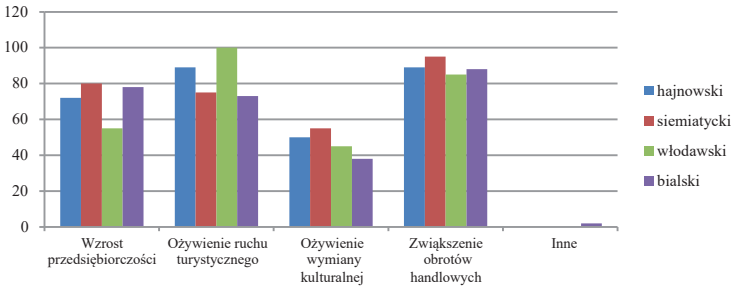

Rys. 41. Który z czynników mógłby się polepszyć dzięki uruchomieniu małego ruchu granicznego?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Znaczna część badanych przedsiębiorców z powiatów bialskiego, włodawskiego i siemiatyckiego (ok. 58%) wskazała, że w przypadku uruchomienia małego ruchu granicznego znacznie wzrósłby nielegalny handel. Wśród ankietowanych z powiatu hajnowskiego uważało tak tylko 22%. Większość przedsiębiorców wskazała także, że wzrósłby poziom konkurencji. W powiecie włodawskim największy odsetek badanych (55%) odpowiedział, że w przypadku uruchomienia małego ruchu granicznego znacznie zwiększyłoby się wprowadzanie towarów o niskiej jakości (rys. 42).

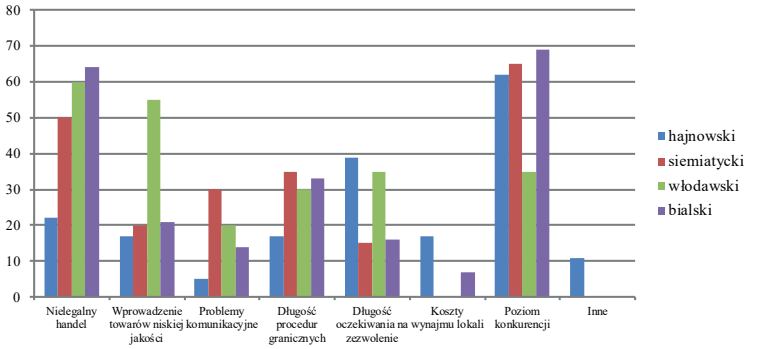

Rys. 42. Który z czynników mógłby wzrosnąć dzięki uruchomieniu małego ruchu granicznego?
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedsiębiorcy ze wszystkich powiatów nie chcą przenosić swojej działalności lub jej części z terenu powiatu. Takiej odpowiedzi udzieliło 95% ankietowanych. Jedynie w powiatach siemiatyckim (5%) bialskim (14%) część respondentów opowiedziała się za możliwością przeniesienia działalności bądź jej części z terenu powiatu (rys. 43).

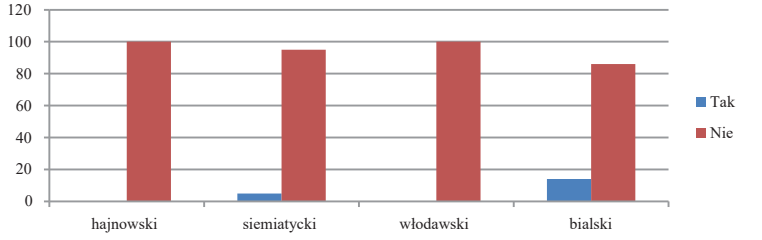

Rys. 43. Wskaźnik procentowy firm, które planują przeniesienie (obecnie lub w przyszłości) całej działalności lub jej części z terenu powiatu
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Według ankietowanych powiat powinien rozwijać się w oparciu o handel i usługi (najwięcej odpowiedzi – 70% – udzielili przedsiębiorcy z powiatu siemiatyckiego) oraz o turystykę (najwięcej odpowiedzi – 50% – udzielili przedsiębiorcy z powiatu hajnowskiego). Znacznie mniejsza część odpowiedzi dotyczyła rozwoju powiatów poprzez przemysł. Ankietowani nie wskazali rolnictwa jako najważniejszej dziedziny rozwoju (rys. 44).

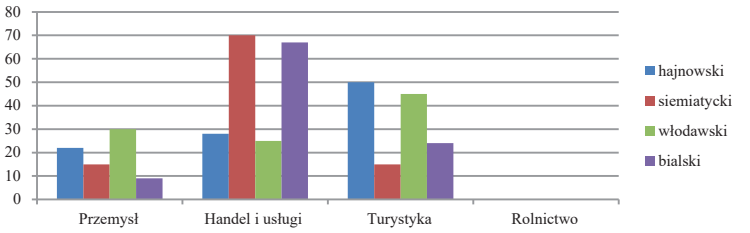

Rys. 44. Która z poniższych dziedzin zdaniem firm jest najważniejsza z punktu widzenia rozwoju powiatu?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W ocenie przedsiębiorców żaden z objętych badaniem powiatów nie stanowi bardzo dobrego miejsca do prowadzenia biznesu. Prowadzenie działalności gospodarczej oceniano jako dobre i dostateczne. Najlepiej prowadzi się działalność przedsiębiorcom z powiatów hajnowskiego (50%) oraz siemiatyckiego (40%). Dostatecznie prowadzi się interesy przedsiębiorcom z powiatów włodawskiego (65%) oraz bialskiego (60%) (rys. 45).

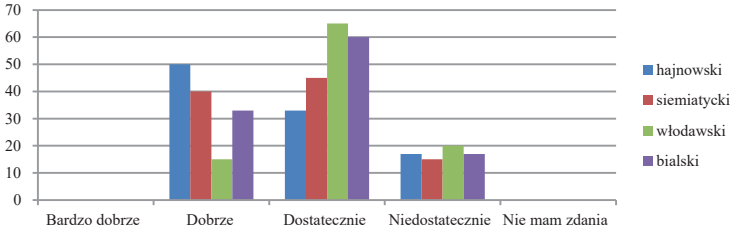

Rys. 45. Jak ogólnie firmy oceniają powiat jako miejsce do prowadzenia interesów?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badane przedsiębiorstwa najlepiej oceniają bliskość granicy (średnia ocen wyniosła 83%). Przedsiębiorcy z powiatów włodawskiego (70%) i hajnowskiego (60%) pozytywnie oceniają rozwój powiatu pod kątem turystyki. Położenie powiatu i jego dostępność komunikacyjna jest najlepiej rozwinięta według przedsiębiorców z powiatów bialskiego (58%) oraz siemiatyckiego (40%). Dostęp do wykwalifikowanej kadry pracowników oraz możliwość rozszerzenia rynków zbytu wpływa według przedsiębiorców na rozwój powiatu siemiatyckiego i bialskiego (rys. 46).

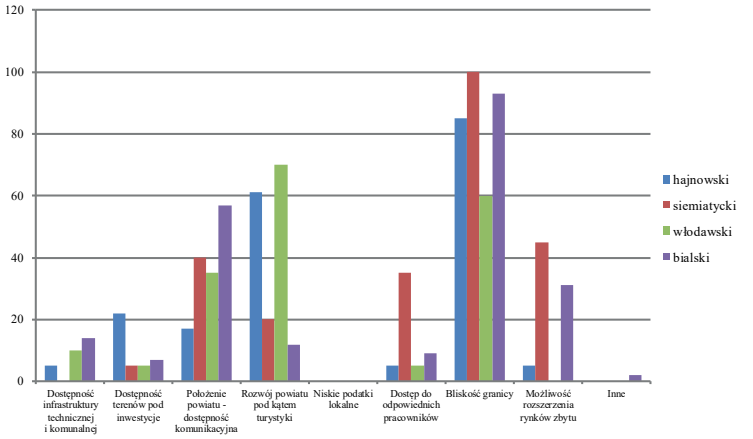

Rys. 46. Co firmy oceniają pozytywnie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Wysokość lokalnych podatków (średnio 86% odpowiedzi) stanowi czynnik negatywnie wpływający na funkcjonowanie biznesu w badanych powiatach. W powiecie siemiatyckim 77% ankietowanych wskazało, że powiat niedostatecznie rozwija się pod kątem turystyki. Firmy z powiatu bialskiego oceniają, że w powiecie brakuje dostępu do wykwalifikowanych pracowników (57%). Ankietowani z powiatu włodawskiego negatywnie oceniają położenie powiatu – jego dostępność komunikacyjną (30%) (rys. 47).

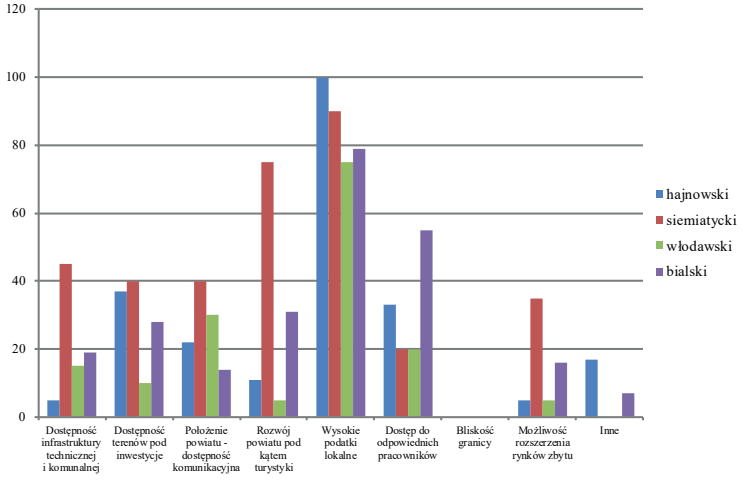

Rys. 47. Co firmy oceniają negatywnie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W przeważającej większości w powiatach hajnowskim (78%), włodawskim (85%) i bialskim (81%) respondenci nie korzystali z punktów obsługi przedsiębiorcy na terenie powiatu. Jedynie w powiecie siemiatyckim aż 45% respondentów korzystało z tego typu pomocy (rys. 48).

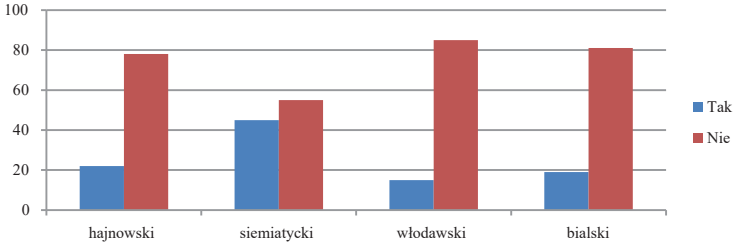

Rys. 48. Czy firma korzystała z punktów obsługi przedsiębiorcy na terenie powiatu?
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Jednocześnie duża część przedsiębiorców oczekuje wsparcia działalności gospodarczej ze strony zarówno władzy samorządowej, jak i instytucji otoczenia biznesu. Szczególnie cenne są dla nich porady prawne (średnio 53% wskazań), doradztwo podatkowe (średnio 25,5%) i doradztwo księgowe (średnio 15,75%) (rys. 49). Przedsiębiorcy jednoznacznie wskazują również, że pozyskanie dużych inwestorów przyspieszy rozwój gospodarczy powiatów (rys. 51).

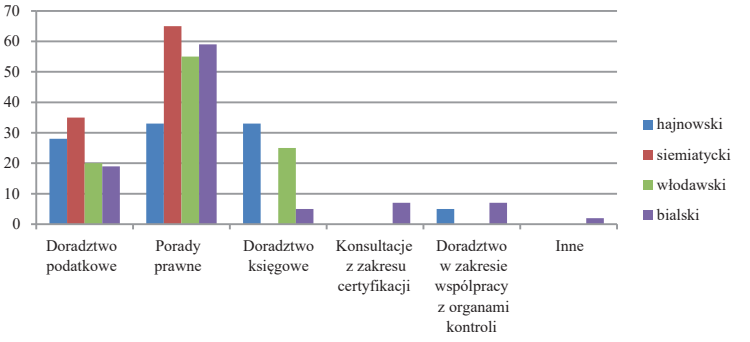

Rys. 49. Jaki rodzaj doradztwa jest najbardziej potrzebny przedsiębiorcom do prowadzenia działalności gospodarczej?
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

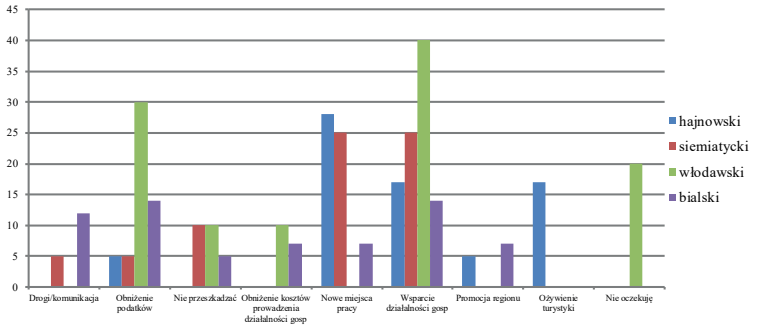

Rys. 50. Najczęściej wskazywane oczekiwane sposoby pomocy ze strony władz powiatu związane z prowadzeniem działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

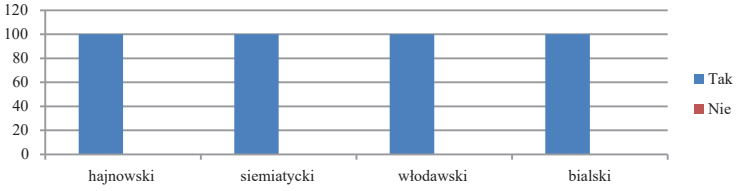

Rys. 51. Czy pozyskanie dużych inwestorów przyspieszy rozwój gospodarczy powiatu?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Zdecydowana większość ankietowanych wskazała, że turystyka, handel i częściowo przemysł mogą stać się motorem rozwoju gospodarczego w regionie. Tylko w powiecie bialskim zanotowano odpowiedzi dotyczące nowych technologii (2%) oraz – co może dziwić z uwagi na rozbudowane zaplecze sportowe – m.in. w Białej Podlaskiej tylko 9% ankietowanych wskazało, że region może gospodarczo rozwijać się poprzez sport i rekreację (rys. 52).

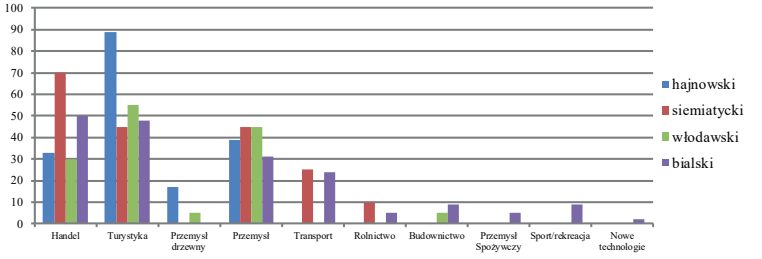

Rys. 52. Przedsiębiorstwa z jakich branż mogą stać się motorem rozwoju gospodarczego w regionie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Do elementów infrastruktury turystycznej, które mogłyby rozwinąć powiaty i tym samym wpłynęłyby na rozwój przedsiębiorczości firmy, zaliczono w większości ścieżki rowerowe (średnio wyniosła 37%). W powiecie hajnowskim ankietowani wskazali na rozwój agroturystyki jako formy rozwoju przedsiębiorczości (39%) oraz na rekreację dla rodzin (33%). Według badanych z powiatu siemiatyckiego wykorzystanie rzek/krajobrazu (30%) oraz szlaków kajakowych (15%) również przyczyniłoby się do rozwoju przedsiębiorczości (rys. 53).

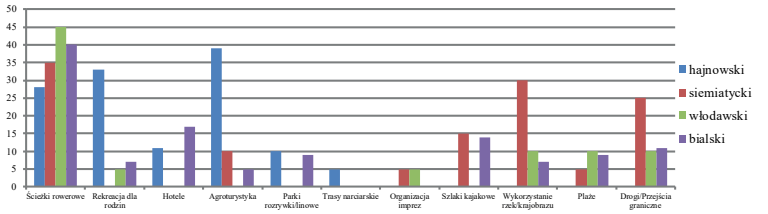

Rys. 53. Najczęściej wskazywane elementy infrastruktury turystycznej, które mogłyby rozwinąć powiaty i tym samym wpłynęłyby na rozwój przedsiębiorczości

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedsiębiorcy w większości nie mieli zdania lub nie potrafili wskazać uwag dotyczących funkcjonowania powiatu (średnia wyniosła ok. 62%). W zdecydowanie równym stopniu ankietowani twierdzili, że powiatach władza nie współpracuje z przedsiębiorcami (średnio 12,5%). Ponadto firmy z powiatów hajnowskiego (22%), siemiatyckiego (10%) i włodawskiego (5%) wskazały na brak miejsc pracy (22%), migrację młodych ludzi (5%) i wspólnie z przedsiębiorcami z powiatu siemiatyckiego w równym stopniu podkreślali w tym kontekście zbyt dużą konkurencję marketów (5%) oraz wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej (5%). Firmy z powiatu siemiatyckiego wskazywały w większości na brak kreatywnej promocji powiatu i współpracy międzynarodowej (15%) (rys. 54).

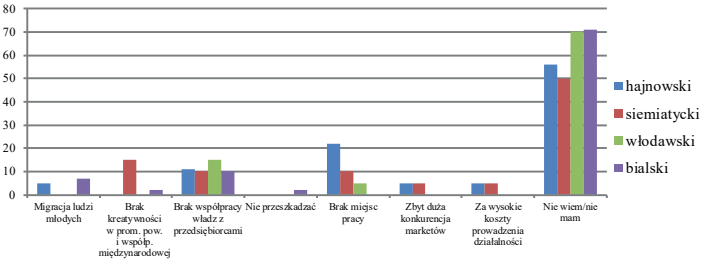

Rys. 54. Najczęściej wskazywane uwagi ogólne dotyczące obecnego stanu powiatu

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedsiębiorcy w większości nie wiedzą lub nie mają zdania w kwestii zmian/rozwiązań, których wprowadzenie mogłoby zminimalizować lub wyeliminować bariery rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej. Ankietowani z powiatu siemiatyckiego mają nadzieję na poprawę w związku z ożywieniem ruchu turystycznego (15%), lepszymi relacjami urzędnik–obywatel (10%), poprawą dróg/logistyki (10%) oraz tworzeniem nowych miejsc pracy (10%). Przedsiębiorcy z powiatu włodawskiego wskazują na obniżenie kosztów działalności gospodarczej (10%). Tylko ankietowani z powiatu bialskiego wymienili zniesienie wiz (7%) oraz szybszą obsługę graniczną (5%) (rys. 55).

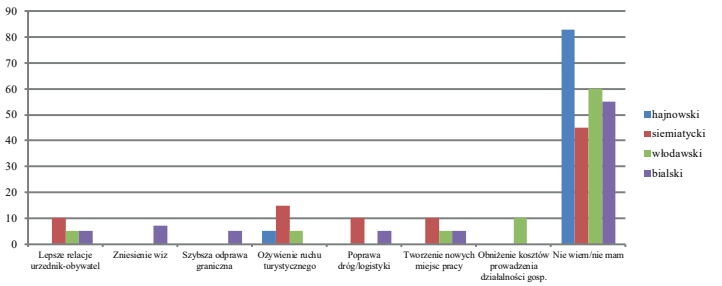

Rys. 55. Najczęściej wskazywane propozycje zmian/rozwiązań, których wprowadzenie mogłoby zminimalizować lub wyeliminować wskazane bariery rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedsiębiorcom zadano także pytanie dotyczące możliwości transportu towarów drogą wodną, jako że przez obszar transgraniczny przepływa rzeka Bug, która mogłaby stanowić część drogi wodnej E40. 65% respondentów z powiatu siemiatyckiego odpowiedziało, że umożliwienie transportu towarów drogą śródlądową byłoby dobrym krokiem do zwiększenia rozwoju poziomu komunikacji w obszarze transgranicznym. Średnia odpowiedzi respondentów z pozostałych powiatów wyniosła 32%. W większości jednak przedsiębiorcy nie są zainteresowani taką formą transportu. 72% respondentów z powiatu hajnowskiego i 70% z włodawskiego nie było zainteresowanych transportem towarów drogą śródlądową. W powiecie bialskim odsetek takich odpowiedzi wyniósł 62% (rys. 56).

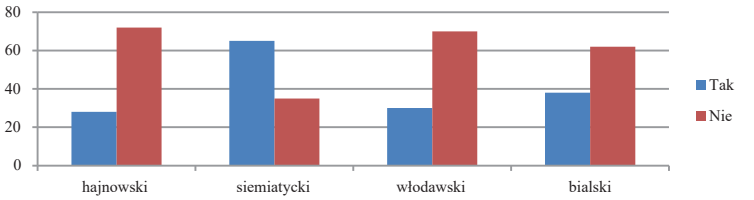

Rys. 56. Czy stworzenie możliwości transportu towarów drogą wodną E40 przez rzekę Bug barkami o dużej ładowności – jako dodatkowa forma zwiększenia rozwoju komunikacji na obszarach transgranicznych – byłoby dobrym rozwiązaniem?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

65% przedsiębiorców z powiatu siemiatyckiego byłoby zainteresowanych możliwością transportu towarów drogą wodną barkami o dużej ładowności. Średnia odpowiedzi przedsiębiorców z pozostałych trzech powiatów wyniosła 25%. Większość przedsiębiorców z powiatów hajnowskiego (94%), włodawskiego (70%) i bialskiego (62%) nie jest jednak zainteresowana taką formą transportu (rys. 57).

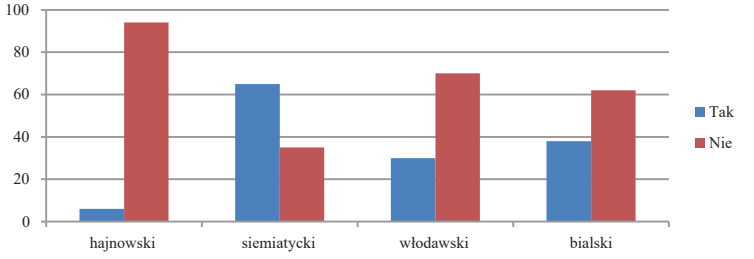

Rys. 57. Czy przedsiębiorstwo korzystałoby z możliwości transportu towarów drogą wodną E40 barkami o dużej ładowności przez rzekę Bug?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedsiębiorcy do korzyści związanych z wprowadzeniem transportu drogą wodną E40 przez rzekę Bug, jakie mogłyby przyczynić się do rozwoju przedsiębiorczości w obszarach transgranicznych, zaliczyli w szczególności niskie koszty transportu towarów przy przewozach, zwłaszcza na długich trasach (średnio 47%), oraz zdolność do masowych przewozów ładunków o niskiej wartości (średnio 43%) (rys. 58).

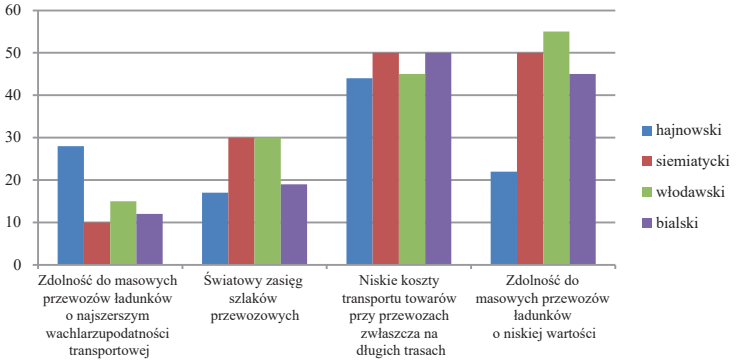

Rys. 58. Jakie korzyści dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach transgranicznych przyniosłoby wprowadzenie transportu drogą wodną E40 przez rzekę Bug?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Najwięcej ankietowanych twierdziło, że długi czas transportu towarów (średnio 56% wskazań) oraz ryzyko katastrof ekologicznych (średnio 51%) mogą być dużym zagrożeniem dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach transgranicznych (rys. 59).

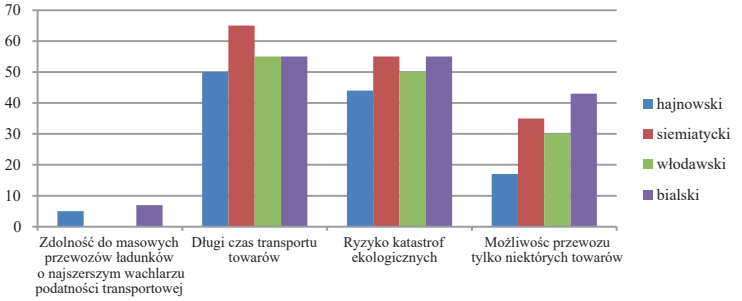

Rys. 59. Jakie mogłyby być zagrożenia dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach transgranicznych związane z wprowadzeniem transportu drogą wodną E40 przez rzekę Bug?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Największy odsetek przedsiębiorców oczekuje od projektu BIZNESTRANS pomocy praktycznej w nawiązaniu kontaktów i znalezienia partnera po stronie białoruskiej. W powiecie siemiatyckim odsetek oczekujących pomocy wyniósł 100%. Przedsiębiorcy oczekują także pomocy informacyjnej (średnio ok. 55% ankietowanych). Chcieliby mieć też możliwość zamieszczania informacji o swojej działalności na stronie internetowej projektu (największy odsetek odpowiedzi w powiecie siemiatyckim – 90%). Jak wskazują wyniki badań, przedsiębiorcy z powiatu włodawskiego i bialskiego nie są zainteresowani konsultacjami, które stanowiły jedno z zadań projektu. Konsultacjami są najbardziej zainteresowani

przedsiębiorcy z powiatów siemiatyckiego (65%) i bialskiego (40%) (rys. 60). Z tych też powiatów przedsiębiorcy stanowili najliczniejszą grupę uczestników konsultacji realizowanych w ramach projektu w 2014 i 2015 r. w PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

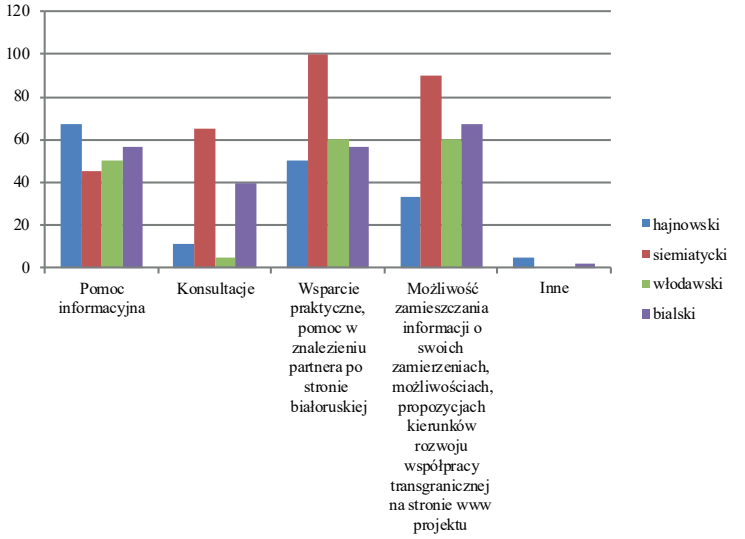

Rys. 60. Jakiej pomocy oczekują firmy od projektu *Stworzenie transgranicznej platformy BIZNESTRANS promującej i wspierającej współpracę między biznesem a instytucjami naukowymi w kierunku ich lepszych powiązań*?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość przedsiębiorców z badanych powiatów byłaby zainteresowana zamieszczaniem ofert inwestycyjnych na stronie projektu biznestrans.pl (najwięcej firm z powiatu siemiatyckiego – 100%) (rys. 61).

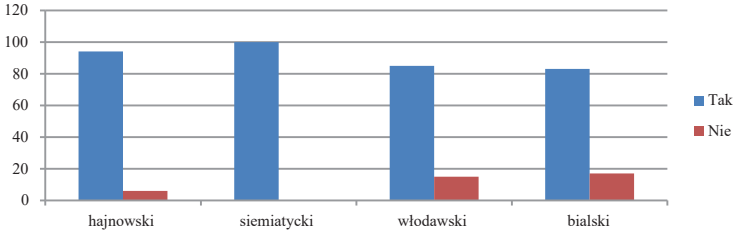

Rys. 61. Czy firma byłaby zainteresowana zamieszczeniem ofert inwestycyjnych na stronie projektu www.biznestrans.pl?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

5.2. Wyniki badań instytucji otoczenia biznesu po stronie polskiej

Z powiatu bialskiego najliczniejszą grupę instytucji otoczenia biznesu stanowiły instytucje szkoleniowo-doradcze, z powiatu hajnowskiego – inne, z powiatu siemiatyckiego – agencje rozwoju lokalnego/regionalnego, natomiast z powiatu włodawskiego – instytucje szkoleniowo-doradcze (rys. 62).

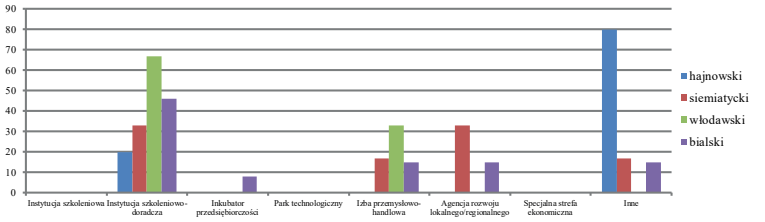

Rys. 62. Rodzaj instytucji

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Najwięcej podmiotów charakteryzowało się regionalnym zasięgiem działania (średnio 35,75%) oraz lokalnym zasięgiem działania (średnio 27%). Głównymi obszarami działania tych instytucji są szkolenia, doradztwo oraz informacja i promocja (rys. 63).

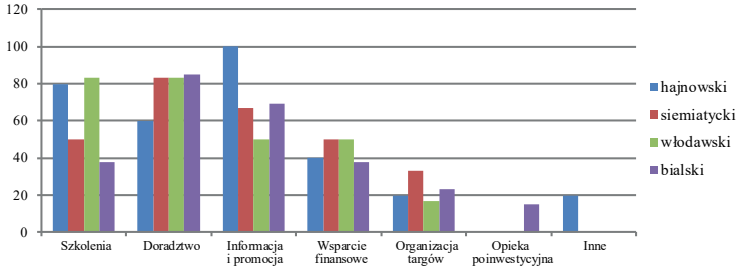

Rys. 63. Jaki rodzaj działalności prowadzi instytucja?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość instytucji nie prowadzi współpracy z innymi instytucjami wspierającymi rozwój przedsiębiorczości na Białorusi. Relatywnie największą aktywność w zakresie współpracy z Białorusią wykazują instytucje z powiatu hajnowskiego oraz siemiatyckiego – blisko dwie trzecie badanych podmiotów. Najbardziej rozwinięta jest współpraca z instytucjami otoczenia biznesu z Brześcia (powiaty siemiatycki – 33%, bialski – 31%) (rys. 64).

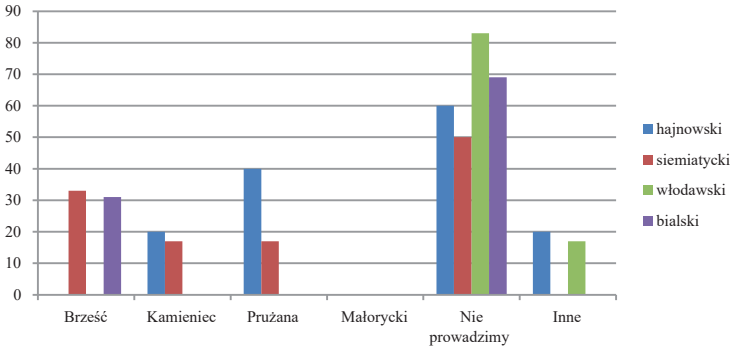

Rys. 64. Czy instytucja prowadzi współpracę z innymi instytucjami wspierającymi rozwój przedsiębiorczości na Białorusi z następujących rejonów?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Ponad połowa instytucji z powiatu hajnowskiego charakteryzuje się wąskim (lokalnym) zakresem działania – 20% działa w regionie, tyle samo ma zasięg międzynarodowy. Co trzecia instytucja z powiatu bialskiego funkcjonuje w środowisku międzynarodowym, a ponad połowa z tego regionu ma zasięg lokalny lub regionalny. Dwie trzecie organizacji z powiatu włodawskiego prowadzi działalność na terenie całego kraju. Zdecydowana większość instytucji z powiatu siemiatyckiego prowadzi działalność o charakterze co najwyżej regionalnym (rys. 65).

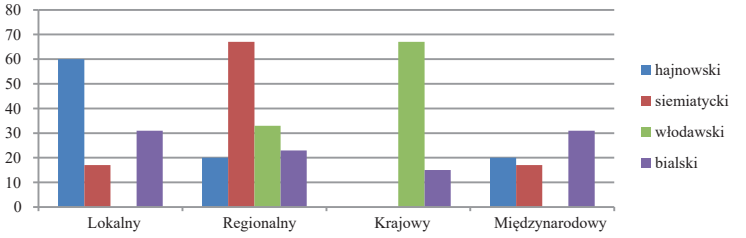

Rys. 65. Zakres działania instytucji

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Ocena współpracy transgranicznej jest zróżnicowana. Najlepiej oceniane są współpraca transgraniczna oraz poziom rozwoju przedsiębiorczości przez instytucje z powiatu hajnowskiego. Najgorzej oceniają jakość współpracy organizacje z powiatu włodawskiego. Blisko połowa instytucji z powiatu bialskiego określa taką współpracę jako zadowalającą, a co 12. organizacja z tego obszaru – jako bardzo dobrą (tyle samo – jako dobrą). Na uwagę zasługuje fakt, że połowa instytucji z powiatu siemiatyckiego uważa, że poziom rozwoju przedsiębiorczości oraz współpracy transgranicznej jest dobry (rys. 66).

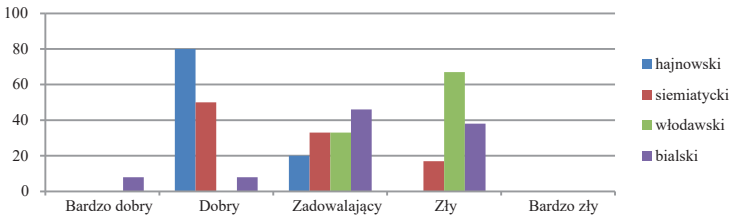

Rys. 66. Jak instytucje oceniają poziom rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej w powiecie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość instytucji podejmujących współpracę uważa, że warunki prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie rejestracji nowej firmy poprawiły się w ostatnich latach. Jedynie 80% badanych organizacji z powiatu hajnowskiego oraz blisko 40% podmiotów z powiatu bialskiego jest zdania, że w tym obszarze nie zaszły znaczące zmiany (rys. 67).

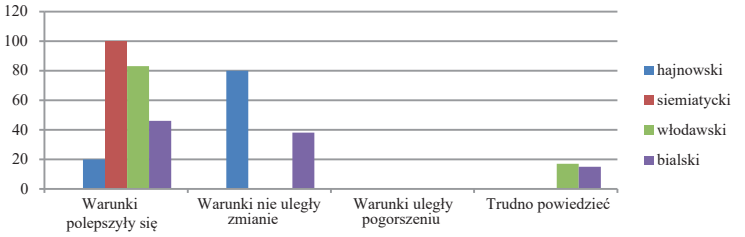

Rys. 67. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie rejestracji nowej firmy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Również w zakresie wydawania zezwoleń na działalność gospodarczą większość badanych instytucji zauważa polepszenie warunków. Najbardziej optymistyczne okazały się organizacje z powiatu siemiatyckiego (ponad 80% instytucji z powiatu widzi poprawę warunków), a najmniej – z powiatu bialskiego. Ok. 8% badanych organizacji z tego powiatu twierdzi, że warunki w zakresie wydawania zezwoleń na działalność gospodarczą pogorszyły się (rys. 68).

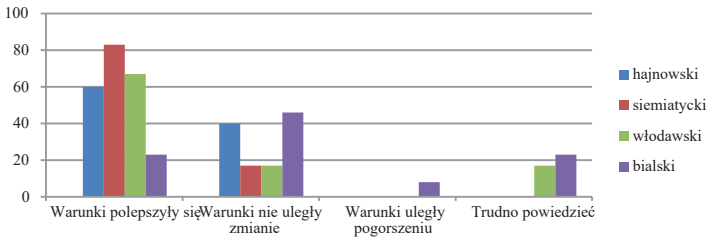

Rys. 68. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie wydawania zezwoleń na działalność gospodarczą?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Procedury kontroli finansowej i gospodarczej przy prowadzeniu działalności gospodarczej nie uległy zmianie w ostatnich latach w opinii większości badanych. Co trzeci podmiot z powiatów siemiatyckiego oraz włodawskiego uważa, że procedury te są obecnie bardziej efektywne. Tyle samo instytucji z powiatu włodawskiego (jedna trzecia) oraz co czwarta organizacja z powiatu bialskiego jest zdania, że obecne procedury przeprowadzania kontroli bardziej utrudniają prowadzenie działalności w stosunku do lat poprzednich (rys. 69).

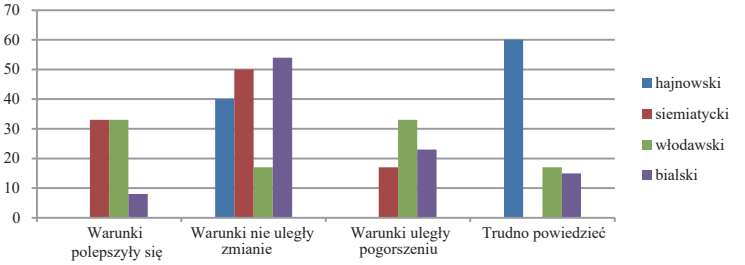

Rys. 69. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie przeprowadzania kontroli finansowej i gospodarczej?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Gorzej oceniane są warunki prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie przepisów i procedur celnych. Połowa instytucji z powiatu siemiatyckiego, 40% organizacji z powiatu hajnowskiego oraz co trzeci badany podmiot z powiatu bialskiego uważa, że warunki prowadzenia działalności gospodarczej pod względem przepisów i procedur celnych pogorszyły się w ostatnich latach. Jedynie co czwarta organizacja z powiatu hajnowskiego zauważa poprawę w tym obszarze. Blisko co drugi podmiot z powiatu bialskiego uznał, że warunki prowadzenia działalności w zakresie procedur i przepisów celnych nie zmieniły się (rys. 70).

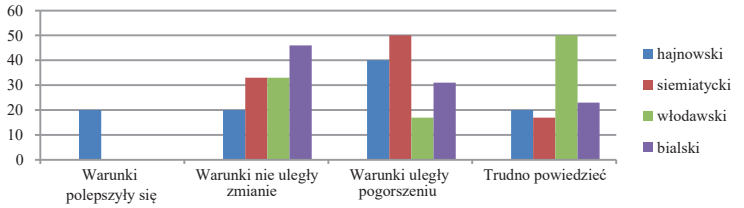

Rys. 70. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie przepisów i procedur celnych?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Bardziej optymistycznie postrzegana jest sytuacja w zakresie możliwości kupna i sprzedaży działek i nieruchomości. Prawie połowa badanych instytucji z powiatu bialskiego jest zdania, że możliwości te poprawiły się w ostatnich latach. Podobnego zdania jest co trzecia organizacja z powiatu siemiatyckiego oraz co piąta z hajnowskiego. Większość instytucji uważa jednak, że sytuacja w zakresie transakcji kupna i sprzedaży nieruchomości nie zmieniła się. Interesujący jest fakt, że co trzecia organizacja z powiatu włodawskiego twierdzi, że obecnie trudniej kupić lub sprzedać podmiotom prowadzącym działalność różnego rodzaju nieruchomości, natomiast takich trudności nie zauważa żadna instytucja z powiatu siemiatyckiego (rys. 71).

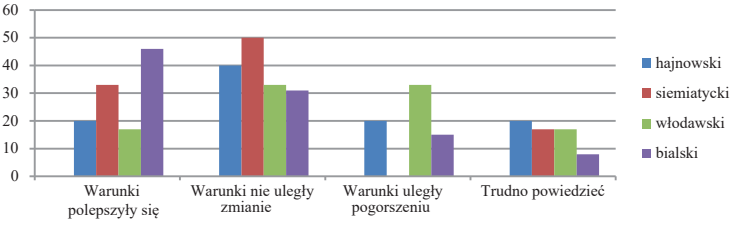

Rys. 71. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie możliwości kupna i sprzedaży działek i nieruchomości?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Negatywnie oceniono zmiany w prowadzeniu działalności gospodarczej w zakresie opodatkowania. Większość badanych organizacji uważa, że sytuacja w tym obszarze się pogorszyła. Zmiany najgorzej ocenili ankietowani z powiatu włodawskiego – dwie trzecie podmiotów uważa, że warunki prowadzenia działalności w zakresie opodatkowania uległy pogorszeniu. Podobnego zdania jest ponad połowa podmiotów z powiatu bialskiego. Tylko jedna organizacja z powiatu bialskiego uznała, że w ostatnich latach firmy mają lepsze warunki prowadzenia działalności pod względem opodatkowania (rys. 72).

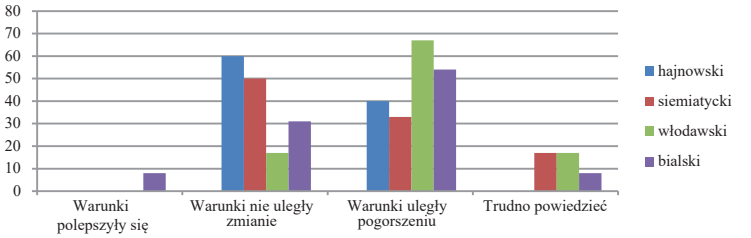

Rys. 72. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie opodatkowania?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Ocena warunków prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie dostępu do kredytów biznesowych jest zróżnicowana. Co druga instytucja z powiatu włodawskiego uważa, że sytuacja w tym zakresie pogorszyła się w ostatnich latach. Podobnego zdania jest co trzeci badany podmiot z powiatu bialskiego i prawie co piąty z powiatu siemiatyckiego. Z drugiej strony blisko połowa instytucji z powiatu bialskiego oraz co trzecia z powiatu siemiatyckiego uważa, że dostępność kredytów biznesowych polepszyła się w ostatnim czasie. 80% badanych organizacji z powiatu hajnowskiego twierdzi, że sytuacja w tym zakresie nie zmieniła się w ostatnich latach (rys. 73).

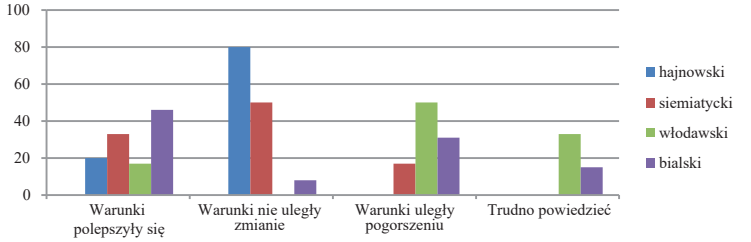

Rys. 73. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie kredytów biznesowych?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość badanych instytucji uważa, że rozwój rynku finansowego w ostatnich latach sprzyja prowadzeniu działalności gospodarczej (wszystkie podmioty z powiatu siemiatyckiego oraz dwie trzecie organizacji z powiatu włodawskiego). Relatywnie najgorzej oceniają sytuację w tym zakresie podmioty z powiatu hajnowskiego – 60% uważa, że nic w tym względzie w ostatnich latach się nie zmieniło, a co piąta organizacja z tego obszaru twierdzi wręcz, że warunki prowadzenia działalności gospodarczej w tym zakresie uległy pogorszeniu (rys. 74).

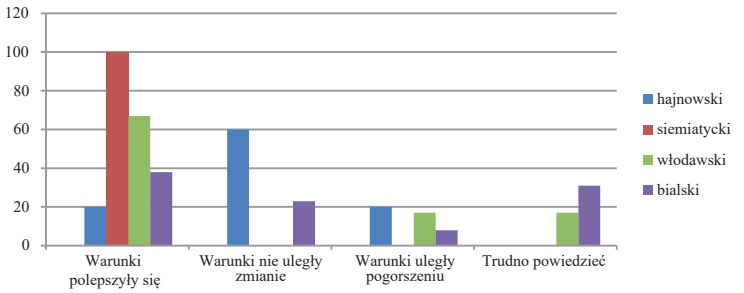

Rys. 74. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie rozwoju rynku finansowego?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Dość jednoznacznie instytucje uznały, że warunki prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie rozwoju rynku ubezpieczeń poprawiły się w ostatnich latach. Wszystkie podmioty z powiatu siemiatyckiego oraz ponad 80% z powiatu włodawskiego uważają, że rynek ubezpieczeń coraz bardziej sprzyja prowadzeniu działalności gospodarczej. Jedynie jedna instytucja z powiatu bialskiego jest przeciwnego zdania (rys. 75).

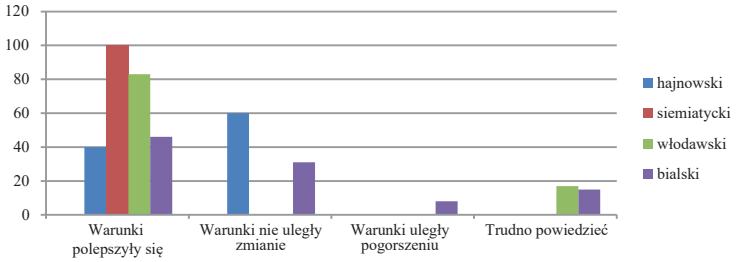

Rys. 75. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie rozwoju rynku ubezpieczeń?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badane instytucje dość pozytywnie oceniają zmiany w mentalności władz i urzędników. Chociaż większość uważa, że w ostatnich latach nic się w tej kwestii nie zmieniło, to prawie jedna trzecia badanych zauważa pozytywne zmiany w tym zakresie. Najlepiej stosunek władz i urzędników do prowadzenia działalności gospodarczej oceniają organizacje z powiatu siemiatyckiego – pozytywne zmiany dostrzega co druga organizacja. Jedynie co piąta firma z powiatu hajnowskiego twierdzi, że w mentalności władz i urzędników zachodzą zmiany na lepsze. 8% instytucji z powiatu bialskiego widzi pogorszenie sytuacji w tym zakresie. W żadnym innym powiecie nie wskazano, że mentalność urzędników i władz pogorszyła się (rys. 76).

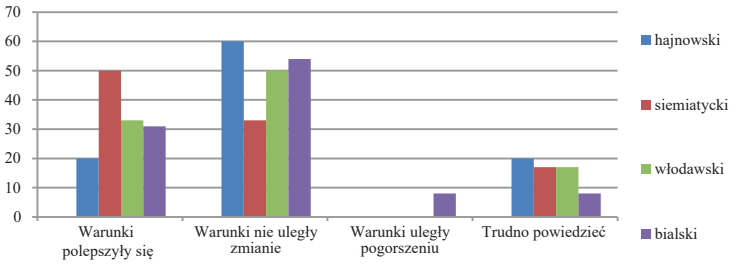

Rys. 76. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu do latami 2011–2012 w zakresie stosunku władz urzędników do prowadzenia działalności gospodarczej?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Średnio we wszystkich powiatach najwięcej wskazań dotyczących czynników utrudniających rozwój współpracy transgranicznej miały utrudniony dostęp do zasobów finansowych (58%) oraz problemy z uzyskaniem wizy (52%). Brak specjalistycznego serwisu internetowego wskazało średnio prawie 32% respondentów, w tym aż 67% w powiecie siemiatyckim (rys. 77).

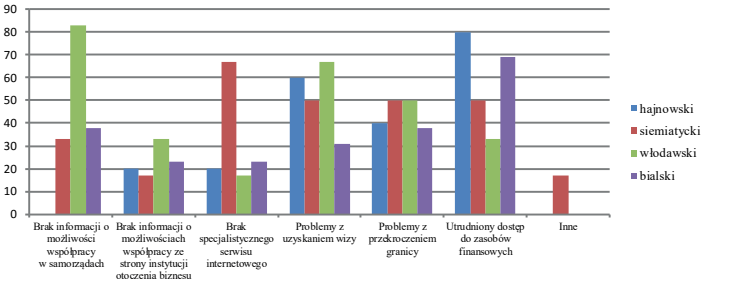

Rys. 77. Czynniki, które zdaniem instytucji utrudniają rozwój współpracy transgranicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Do czynników, które w największym stopniu utrudniają rozwój przedsiębiorczości na obszarach przygranicznych respondenci zaliczyli otrzymywanie licencji i zezwoleń (najwięcej odpowiedzi z powiatu włodawskiego – 100%) oraz przepisy celne i podatkowe (najwięcej odpowiedzi z powiatu siemiatyckiego – 100%). Ponadto badane instytucje otoczenia biznesu do czynników utrudniających rozwój przedsiębiorczości zaliczyły złożony system opodatkowania oraz dostęp do kredytów (rys. 78).

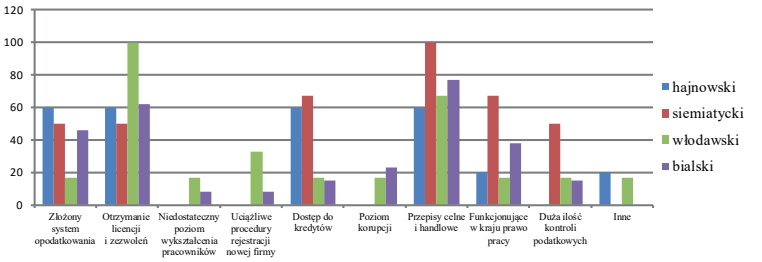

Rys. 78. Jakie czynniki utrudniają rozwój przedsiębiorczości na obszarach przygranicznych?
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Instytucje otoczenia biznesu wyraźnie wskazały, że porady prawne to najbardziej oczekiwana i potrzebna pomoc dla przedsiębiorców (średnio 85% wskazań we wszystkich powiatach). Kolejne wskazywane formy pomocy to doradztwo podatkowe (66,5%) i doradztwo księgowe (54,5%) (rys.79).

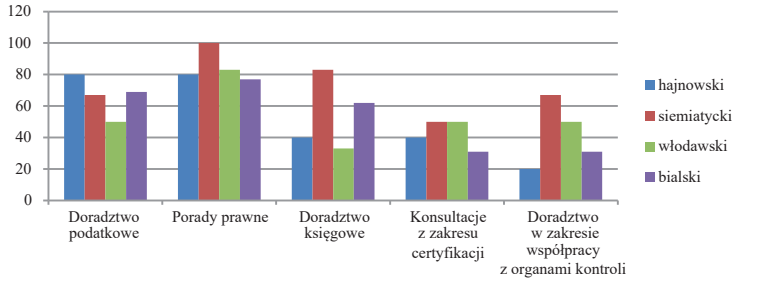

Rys. 79. Jaka pomoc w prowadzeniu działalności gospodarczej jest potrzebna przedsiębiorcom?
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badane instytucje prowadzą działalność zakresie wspierania przedsiębiorstw, przy czym największą aktywność deklarują podmioty z powiatu siemiatyckiego. Wszystkie podmioty z tego obszaru utrzymują, że podejmują dużą aktywność w zakresie wparcia przedsiębiorców. Podobnie deklaruje jedynie co piąta badana organizacja z powiatu hajnowskiego i co trzecia z powiatu bialskiego (rys. 80).

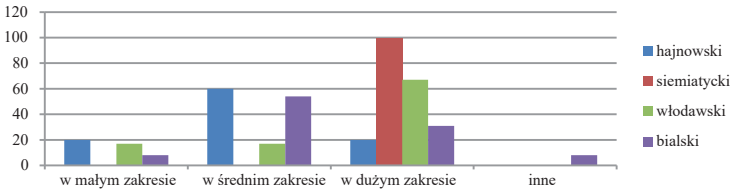

Rys. 80. W jakim zakresie instytucje prowadzą działalność w zakresie wspierania przedsiębiorstw?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badane instytucje zgłaszają obsługę przedsiębiorstw chcących nawiązać współpracę z partnerami po stronie białoruskiej przeciętnie raz w miesiącu. Największą aktywność w tym zakresie deklarują organizacje z powiatu siemiatyckiego, w nieco mniejszym stopniu z powiatu bialskiego. Blisko jedna trzecia instytucji twierdzi, że obsługiwani przez nich przedsiębiorcy nie zgłaszają potrzeby nawiązywania współpracy z partnerami po stronie białoruskiej (rys. 81).

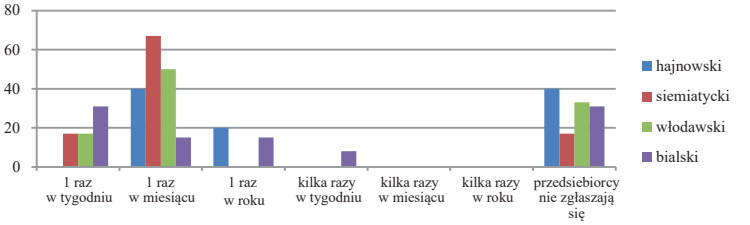

Rys. 81. Jak często instytucje obsługują przedsiębiorstwa chcące nawiązać współpracę z partnerami po stronie białoruskiej?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Zaskakująca wydaje się stosunkowo mała liczba przedsiębiorców zgłaszających się po pomoc do badanych instytucji. Do blisko 80% organizacji z powiatu hajnowskiego oraz 70% podmiotów z powiatu bialskiego zgłasza się miesięcznie przeciętnie nie więcej niż 10 przedsiębiorców. Na uwagę zasługuje fakt, że do co piątej instytucji otoczenia biznesu z powiatu hajnowskiego przychodzi po pomoc ponad 50 przedsiębiorców miesięcznie. Dwie trzecie badanych organizacji z powiatów siemiatyckiego oraz włodawskiego deklaruje, że zgłasza się do nich po pomoc od 10 do 20 przedsiębiorców miesięcznie (rys. 82).

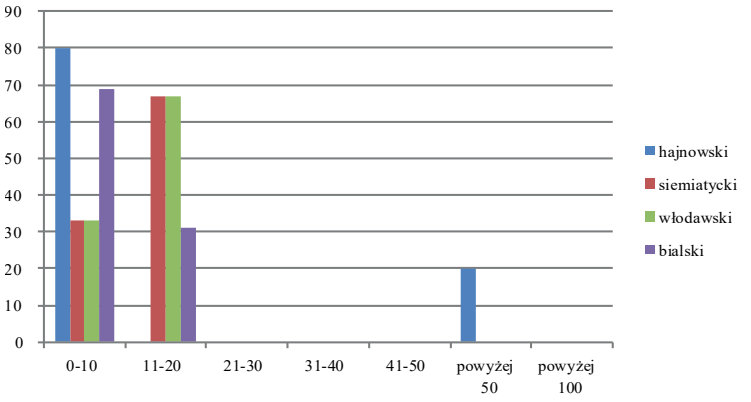

Rys. 82. Liczba przedsiębiorców zgłaszająca się do instytucji otoczenia biznesu po jakąkolwiek pomoc (w miesiącu).

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Tylko w powiecie siemiatyckim nie odnotowano zainteresowania zgłaszanego do instytucji otoczenia biznesu przez przedsiębiorców białoruskich, aby nawiązać współpracę z przedsiębiorcami polskimi. Zarówno w powiatach bialskim (23%), hajnowskim (20%), jak i siemiatyckim (17%) pojawiały się wyraźne sygnały zainteresowania przedsiębiorców białoruskich współpracą z polskimi przedsiębiorcami (rys. 83).

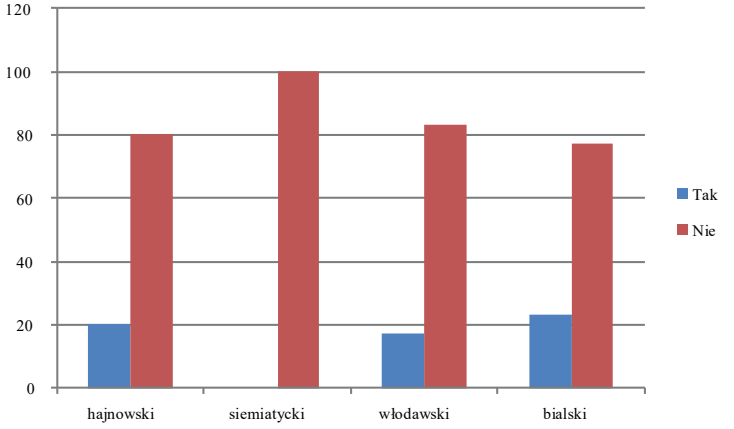

Rys. 83. Czy zgłaszają się do instytucji przedsiębiorcy białoruscy, którzy chcą nawiązać współpracę z przedsiębiorcami polskimi?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Jeśli chodzi o rodzaje przedsiębiorstw (branże), które wymagają największego wsparcia ze strony instytucji otoczenia biznesu, to w powiecie hajnowskim

największy odsetek wskazań miały przetwórstwo przemysłowe (60%) oraz hotele i restauracje (60%); w powiecie siemiatyckim – hotele i restauracje (100%) oraz transport, gospodarka magazynowa i łączność (100%); w powiecie włodawskim – budownictwo (83%) oraz przetwórstwo przemysłowe (67%); w powiecie bialskim – budownictwo (54%) oraz handel hurtowy, detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego (67%) (rys. 84).

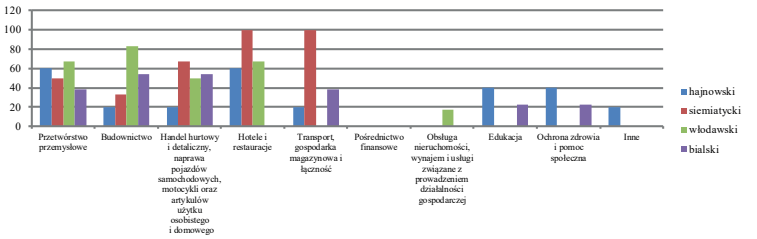

Rys. 84. Jakie konkretnie rodzaje przedsiębiorstw (branże) wymagają największego wsparcia ze strony instytucji?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Największe zainteresowanie przedsiębiorców chcących nawiązać współpracę z przedsiębiorcami po stronie polskiej zanotowano w rejonie Brześć (powiat bialski – 31%), Kamieniec (powiat hajnowski – 20%) i Prużana (powiat hajnowski – 20%). W powiecie włodawskim instytucje nie prowadzą tego typu statystyk – tak odpowiedziało 100% badanych (rys. 85).

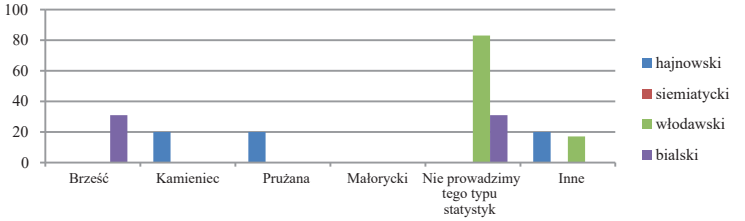

Rys. 85. Z jakich rejonów instytucje odnotowały największe zainteresowanie przedsiębiorców chcących nawiązać współpracę z przedsiębiorcami po stronie polskiej?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Za najbardziej efektywne sposoby współpracy instytucji otoczenia biznesu z przedsiębiorcami uznano uczestnictwo w konferencjach, spotkaniach, szkoleniach (średnio 77,25% wskazań we wszystkich powiatach), bezpośrednie kontakty służbowe (73%), tworzenie wspólnych przedsięwzięć (63%), a także porady i konsultacje świadczone drogą elektroniczną (28,75%) (rys. 86).

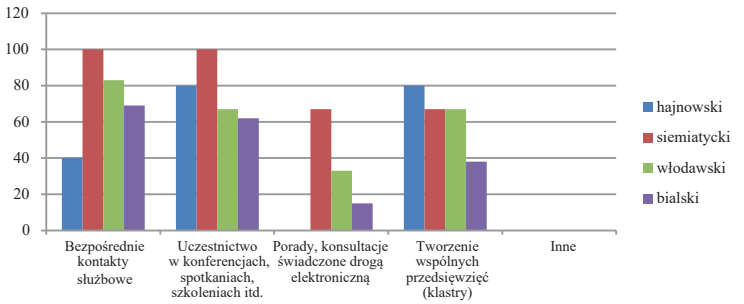

Rys. 86. Jakie formy współpracy przedsiębiorców z podmiotami otoczenia biznesu są uważane przez instytucje za najbardziej efektywne?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Wszystkie badane instytucje z powiatów hajnowskiego, siemiatyckiego oraz bialskiego wskazały, że głównymi trudnościami, jakie napotykają przedsiębiorcy chcący prowadzić działalność gospodarczą, są niewystarczające środki finansowe oraz brak wiedzy w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem oraz tworzenia biznesplanu. Znalezienie odpowiedniego lokalu czy skompletowanie dokumentacji niezbędnej do założenia działalności gospodarczej raczej nie są postrzegane jako znaczące bariery w rozpoczęciu własnego biznesu (rys. 87).

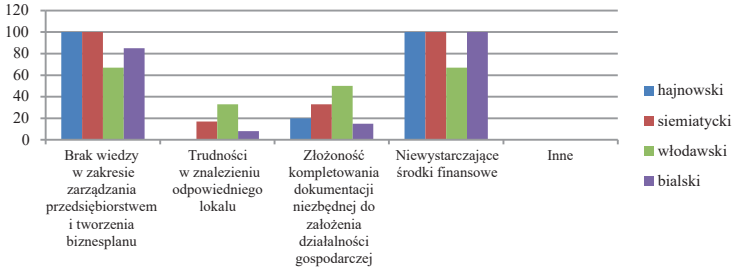

Rys. 87. Jakie trudności napotykają przedsiębiorcy chcący prowadzić działalność gospodarczą?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Za najbardziej newralgiczne problemy, jakimi powinny zająć się władze powiatu dla zwiększenia rozwoju przedsiębiorczości, badane instytucje uznały przyciągnięcie nowych inwestorów oraz stworzenie perspektyw dla młodych ludzi. Zwrócono także uwagę na konieczność wsparcia MŚP (rys. 88).

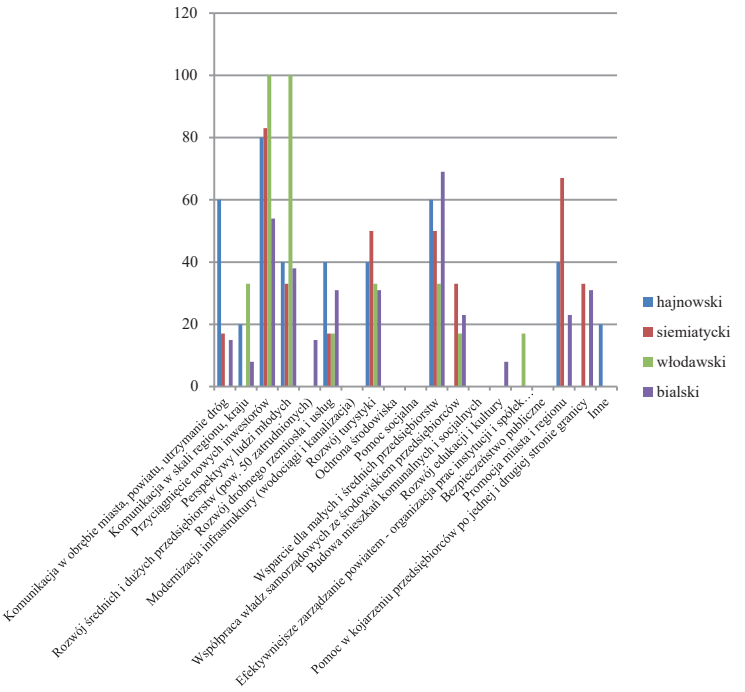

Rys. 88. Jakie newralgiczne problemy powinny zostać uwzględnione przez władze powiatu dla zwiększenia rozwoju przedsiębiorczości?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Aktywność jednostek samorządu terytorialnego w zakresie wsparcia przedsiębiorczości najgorzej oceniana jest przez instytucje z powiatu bialskiego. W tym powiecie zwrócono uwagę na próbę utworzenia przejścia granicznego oraz konkurs Dobre Bo Bialskie (po osiem wskazań). Najwięcej badanych podmiotów z powiatu hajnowskiego zauważa działania władz wspierające przedsiębiorczość, tj. tworzenie specjalnych stref ekonomicznych oraz organizację targów, wizyt, forów gospodarczych (rys. 89).

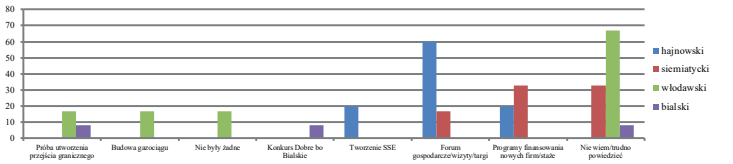

Rys. 89. Jakie konkretne działania, mające na celu wsparcie przedsiębiorczości na obszarach przygranicznych, podejmowane były przez jednostki samorządu terytorialnego w ciągu ostatnich trzech lat?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badane instytucje nie wskazują jednoznacznie sposobów na poprawę współpracy administracji lokalnej z przedsiębiorcami oraz instytucjami otoczenia biznesu w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej. Stosunkowo najwięcej badanych instytucji podkreśla konieczność poprawy dostępu do informacji czy wspieranie lokalnych firm i rynków. Niepokojący jest fakt, iż blisko jedna trzecia organizacji z powiatów hajnowskiego oraz siemiatyckiego nie ma żadnego pomysłu, w jaki sposób można poprawić współpracę administracji lokalnej z przedsiębiorcami oraz instytucjami otoczenia biznesu (rys. 90).

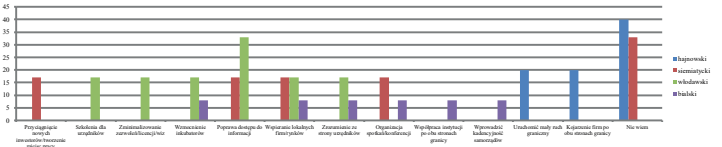

Rys. 90. Jak zdaniem instytucji można poprawić współpracę administracji lokalnej z przedsiębiorcami oraz instytucjami otoczenia biznesu w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Za największą barierę w prowadzeniu działalności gospodarczej badane instytucje uznały kwestie związane z opłacaniem składek ZUS, podatków oraz prawem pracy (m.in. dwie trzecie organizacji z powiatu siemiatyckiego). Aż jedna trzecia instytucji z powiatu włodawskiego wskazuje brak jakiejkolwiek chęci współpracy administracji z przedsiębiorcami jako podstawową barierę rozwoju tej współpracy. Inne bariery były wymieniane przez niewielki odsetek respondentów (rys. 91).

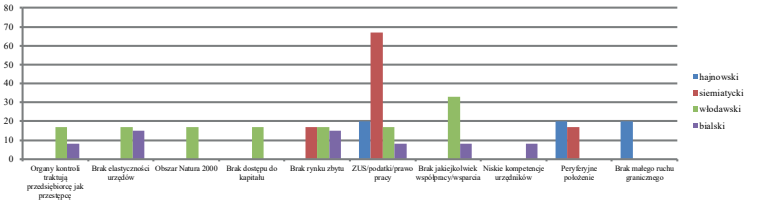

Rys. 91. Najczęściej wskazywane bariery administracyjne utrudniające rozwój MŚP w rejonie, a także problemy, jakie napotykają przedsiębiorcy, współpracując z organami kontroli samorządowej i państwowej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Aktywność badanych instytucji otoczenia biznesu w zakresie przyciągania bezpośrednich inwestycji zagranicznych lub nawiązywania biznesowych kontaktów przez polskich i zagranicznych przedsiębiorców jest zróżnicowana geograficznie. Najlepiej wypada w tym obszarze powiat siemiatycki, a najgorzej bialski.

Dwie trzecie badanych instytucji z powiatu siemiatyckiego podejmuje działania mające na celu przyciągnięcie inwestorów czy ułatwianie kontaktów biznesowych. Niemal równie niską aktywność w zakresie przyciągania inwestorów deklarują instytucje z powiatu włodawskiego (rys. 92).

Rys. 92. Czy instytucja prowadzi działalność w zakresie przyciągania bezpośrednich inwestycji zagranicznych lub nawiązywania biznesowych kontaktów przez polskich i zagranicznych przedsiębiorców?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Żadna z badanych instytucji nie posiada wyodrębnionej komórki dla obsługi inwestorów zagranicznych (rys. 93).

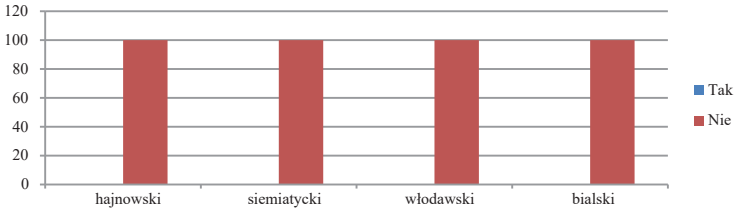

Rys. 93. Czy instytucja posiada wyodrębnioną komórkę organizacyjną dla obsługi inwestorów zagranicznych?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Wśród oferowanych form wsparcia przez instytucje otoczenia biznesu największym zainteresowaniem przedsiębiorców cieszą się finansowanie działalności oraz doradztwo. Dość popularne są również szkolenia oraz pomoc w tworzeniu i wdrażaniu biznesplanów (rys. 94).

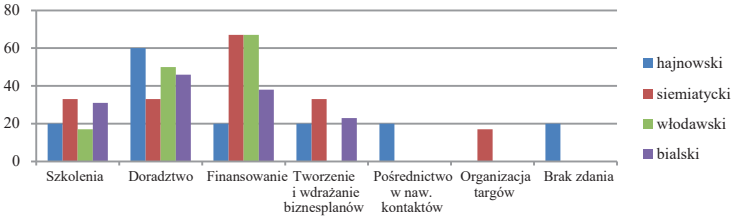

Rys. 94. Które z oferowanych form wsparcia cieszą się największym zainteresowaniem polskich przedsiębiorców?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość badanych instytucji otoczenia biznesu nie oferuje wsparcia dla przedsiębiorców z zagranicy. Stosunkowo najbardziej aktywne w tym zakresie są organizacje z powiatu hajnowskiego, gdzie 60% z nich podejmuje działania mające na celu kontaktowanie się ze sobą przedsiębiorców zagranicznych i polskich. Co trzecia organizacja z powiatu siemiatyckiego przekazuje informacje gospodarcze podmiotom zagranicznym zainteresowanym współpracą z polskimi przedsiębiorcami. Aktywność mająca na celu wspieranie przedsiębiorców zagranicznych podejmowana przez badane podmioty z powiatu bialskiego oraz włodawskiego jest bardzo niewielka (rys. 95).

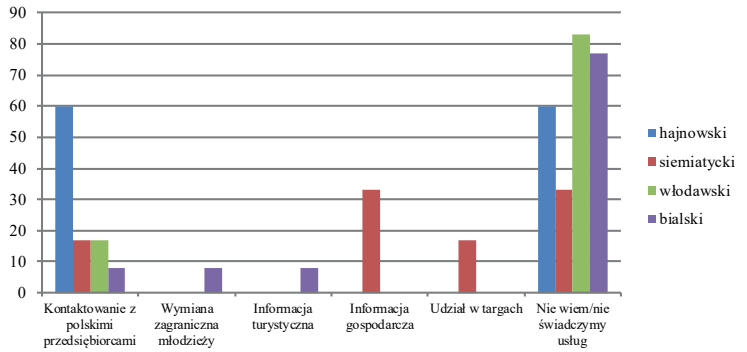

Rys. 95. Które z oferowanych form wsparcia cieszą się największym zainteresowaniem przedsiębiorców zagranicznych?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Istotną kwestią jest też aktywność samych instytucji otoczenia biznesu oraz przedsiębiorców w zakresie inicjowania współpracy między tymi podmiotami. W powiecie siemiatyckim połowa wskazań dotyczyła podmiotów otoczenia biznesu, a druga połowa obydwu stron. Współpracę w pozostałych powiatach inicjują zazwyczaj obie strony (rys. 96).

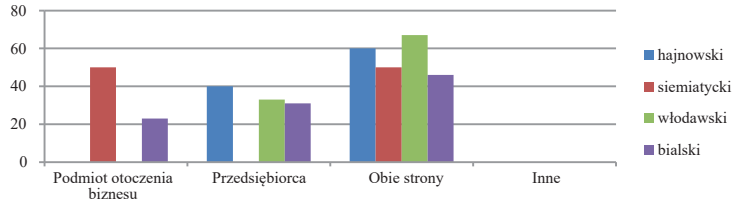

Rys. 96. Kto zwykle inicjuje współpracę?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W każdym z badanych powiatów instytucje otoczenia biznesu w znaczącej większości współpracują z jednostkami samorządu terytorialnego w zakresie

wspierania przedsiębiorców. Najlepiej wygląda to w powiecie hajnowskim, gdzie 100% zadeklarowało taką współpracę. Nieco gorzej w powiecie siemiatyckim, gdzie zadeklarowało taką współpracę 83% respondentów, a następnie w powiatach włodawskim 67% i bialskim 62% (rys. 97).

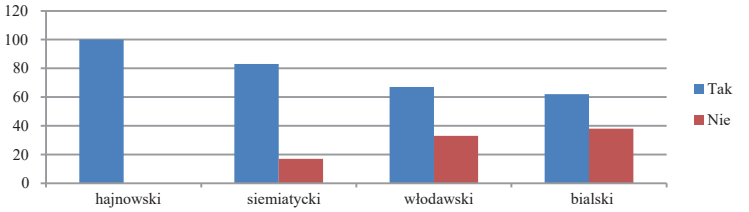

Rys. 97. Czy instytucja współpracuje z jednostkami samorządu terytorialnego w zakresie wspierania przedsiębiorców?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Ponadto instytucje otoczenia biznesu zauważają obszary, których poprawa stanu wpłynie pozytywnie na rozwój przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej na badanych terenach przygranicznych. Istotne z tego punktu widzenia wydają im się brak wsparcia dla firm ze strony samorządów, emigracja młodych ludzi, komunikacja w obrębie powiatu (połączenia drogowe, stan dróg), niedostateczna pomoc w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy i brak wypracowanych metod oraz rozwiązań w tym zakresie. Niezwykle istotne są też otwarcie samorządów na współpracę z samorządami po drugiej stronie granicy, otwarcie przejść granicznych (chociażby w mieście Włodawa), wprowadzenie uproszczonego trybu przekraczania granicy państwowej – mały ruch graniczny, lepsza polityka informacyjna dotycząca programów wsparcia, dotacji, ofert inwestycyjnych, handlowych itp. Warto też zauważyć, że w powiecie bialskim wiąże się spore nadzieje z utworzeniem specjalnej strefy ekonomicznej (podstrefy), w której działalność gospodarcza może być prowadzona na preferencyjnych warunkach.

Badane instytucje w zależności od powiatu wskazują różne czynniki, które zwiększałyby konkurencyjność regionu. Podmioty z powiatu włodawskiego za najważniejsze uznają tworzenie nowych miejsc pracy oraz obniżenie podatków i opłat. Z kolei najwięcej instytucji z powiatu hajnowskiego w rozbudowie infrastruktury widzi najważniejszy czynnik wspierający konkurencyjność. Podobnie uważa jedynie co trzecia organizacja z powiatu siemiatyckiego i co 12. z powiatu bialskiego. Dla prawie jednej trzeciej badanych instytucji z powiatu hajnowskiego i siemiatyckiego istotne jest tworzenie nowych przejść granicznych. Co trzeci badany podmiot z powiatu bialskiego za ważny czynnik zwiększający konkurencyjność uważa utworzenie SSE (rys. 98).

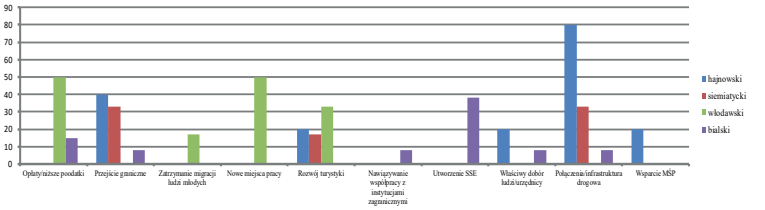

Rys. 98. Najważniejsze czynniki, które zwiększyłyby konkurencyjność regionu jako miejsca lokowania działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Nawiązanie współpracy zagranicznych przedsiębiorców z polskimi przedsiębiorcami najbardziej ułatwiają instytucje z powiatu hajnowskiego, a w najmniejszym stopniu z powiatu włodawskiego (rys. 99).

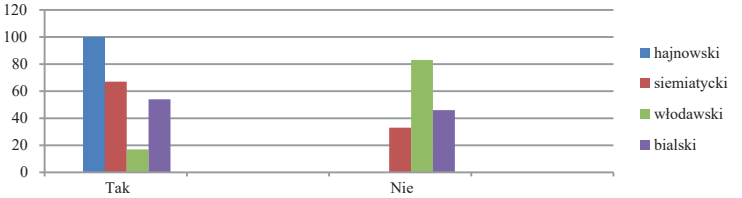

Rys. 99. Czy instytucja ułatwia zagranicznym przedsiębiorcom nawiązanie współpracy z polskimi przedsiębiorcami?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Uławianie współpracy zagranicznym przedsiębiorcom z jednostkami samorządu terytorialnego deklarują wszystkie badane organizacje z powiatu hajnowskiego i zaledwie 18% instytucji z powiatu włodawskiego. Niewiele większą aktywność w tym zakresie deklarują podmioty z powiatu bialskiego (rys. 100).

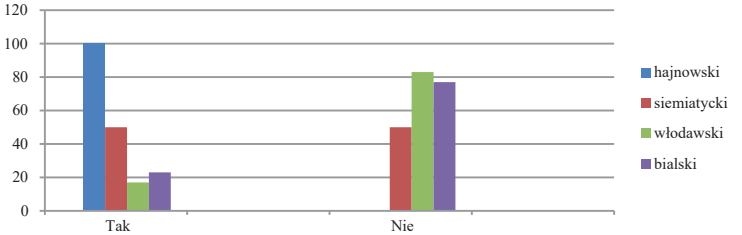

Rys. 100. Czy instytucja ułatwia zagranicznym przedsiębiorcom nawiązanie współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Również w obszarze ułatwiania współpracy zagranicznym przedsiębiorcom z instytucjami otoczenia biznesu największą aktywność deklarują instytucje

z powiatu hajnowskiego. Najmniej aktywne w tym zakresie są organizacje z powiatów bialskiego oraz włodawskiego (rys. 101).

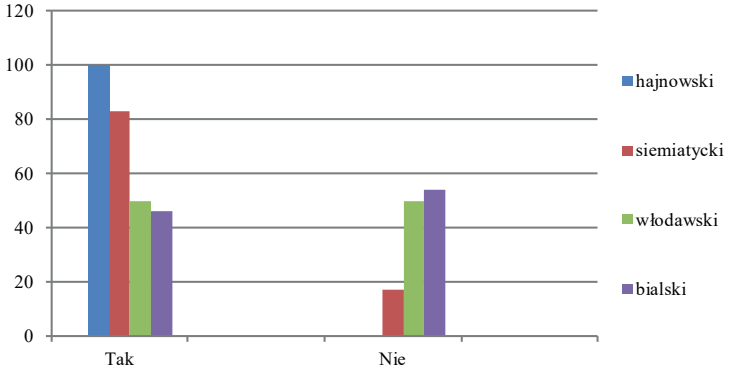

Rys. 101. Czy instytucja ułatwia zagranicznym przedsiębiorcom nawiązanie współpracy z instytucjami otoczenia biznesu?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W opinii badanych instytucji to władzom powiatu siemiatyckiego najbardziej zależy na przyciągnięciu inwestorów zagranicznych, wymianie międzynarodowej oraz współpracy transgranicznej. Tak uważa ponad 80% respondentów z tego obszaru. Z kolei jedynie 30% badanych podmiotów z powiatu włodawskiego oraz ponad 40% z powiatu bialskiego ma podobne zdanie na temat władz powiatowych. Połowa badanych instytucji z powiatu włodawskiego twierdzi, że władzom powiatu w umiarkowanym stopniu zależy na przyciągnięciu zagranicznych inwestorów. Podobnie uważa co trzecia firma z powiatu bialskiego (rys. 102).

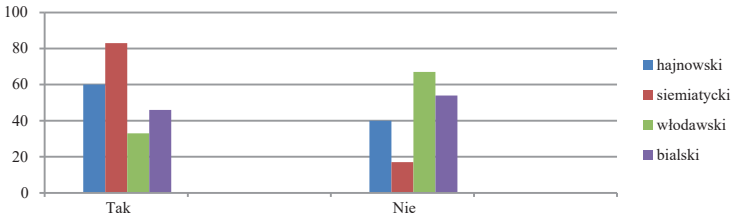

Rys. 102. Czy instytucje zgadzają się z następującymi stwierdzeniem: „Powiatowi bardzo zależy na przyciągnięciu inwestorów zagranicznych, gospodarczej wymianie międzynarodowej i współpracy transgranicznej"?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Niepokojący jest fakt, że blisko połowa badanych instytucji z powiatu bialskiego uważa, iż władze powiatu nie są zainteresowane ściągnięciem inwestorów zagranicznych oraz współpracą transgraniczną. Podobnego zdania było blisko

20% instytucji z powiatów siemiatyckiego oraz włodawskiego. Żadna organizacja z powiatu hajnowskiego nie dostrzega braku zainteresowania władz powiatu rozwojem współpracy transgranicznej (rys. 103).

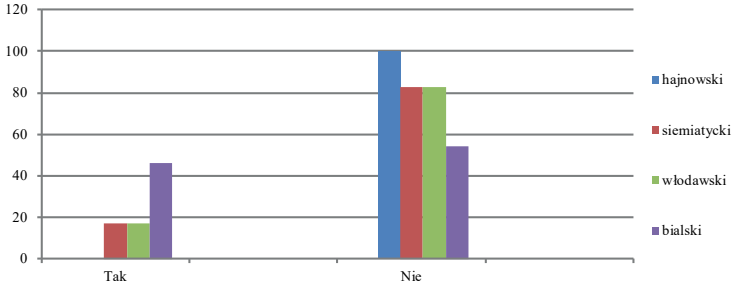

Rys. 103. Czy instytucje zgadzają się z następującymi stwierdzeniem: „Powiat nie jest zainteresowany ściągnięciem inwestorów zagranicznych, gospodarczą wymianą międzynarodową i współpracą transgraniczną, gdyż z tym wiąże się dużo pracy i kłopotów"?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W powiecie hajnowskim instytucje otoczenia biznesu najlepiej oceniają przygotowanie urzędów powiatowych do przyjęcia na swoim terenie inwestorów zagranicznych. Wszystkie wskazania wyrażały ocenę pozytywną. Najgorzej pod tym względem w opinii instytucji otoczenia biznesu jest w powiatach włodawskim (83% wskazań) oraz bialskim (77% wskazań) (rys. 104).

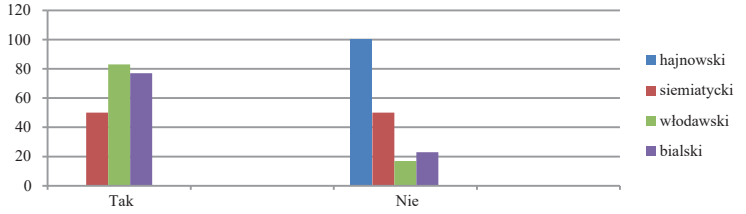

Rys. 104. Czy instytucje zgadzają się z następującymi stwierdzeniem: „Większość urzędów powiatowych nie jest przygotowana do przyjęcia na swoim terenie inwestorów zagranicznych ze względu na braki kompetencyjne (np. brak znajomości języków obcych)"?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Instytucje dość dobrze oceniają jakość wsparcia dla MŚP w powiecie. Blisko połowa firm z powiatu siemiatyckiego określa ją jako dobrą lub bardzo dobrą. Co druga instytucja z powiatu włodawskiego również ocenia dobrze jakość wsparcia dla sektora MŚP. Najbardziej surowo oceniły jakość takiego wsparcia firmy z powiatu hajnowskiego (60% określiło ją jako zadowalającą, a 40% jako niedostateczną). Podobny odsetek niezadowolonych z jakości wsparcia dla sektora MŚP dotyczy instytucji z powiatu bialskiego (rys. 105).

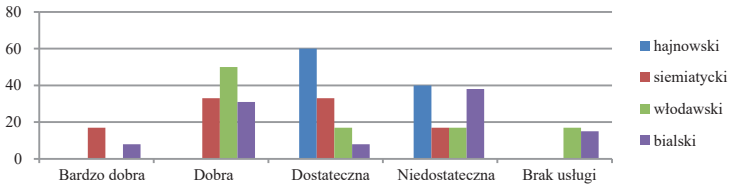

Rys. 105. Ocena wsparcia dla MŚP w powiecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badane instytucje dobrze oceniają ofertę terenów i budynków dla przedsiębiorców w powiecie. Jedynie ok. 15% organizacji z powiatów bialskiego oraz włodawskiego uważa, że oferta w tym zakresie jest niewystarczająca (rys. 106).

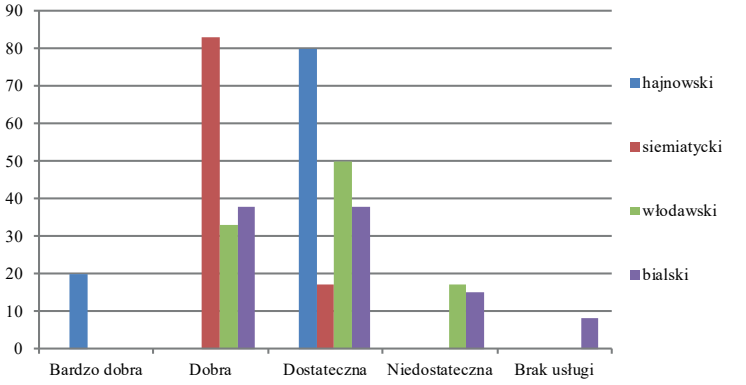

Rys. 106. Ocena oferty terenów i budynków dla przedsiębiorców w powiecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Bardzo dobrze badane instytucje oceniły bezpieczeństwo publiczne w powiecie (relatywnie najlepiej podmioty z powiatu siemiatyckiego, a najgorzej, chociaż nadal na zadowalającym poziomie organizacje z powiatu hajnowskiego) (rys. 107).

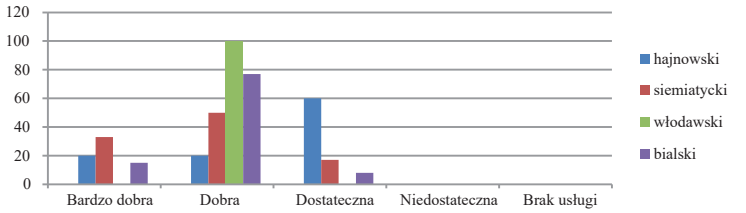

Rys. 107. Ocena bezpieczeństwa publicznego w powiecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

60% instytucji z powiatu hajnowskiego uważa, że połączenia drogowe oraz stan dróg w powiecie są niezadowalające. Podobnie twierdzi co czwarta instytucja

z powiatu bialskiego oraz co szósta z powiatu siemiatyckiego. Najlepiej oceniają sytuację w zakresie komunikacji podmioty z powiatu włodawskiego (po 50% wskazań – oceny dobre i dostateczne) (rys. 108).

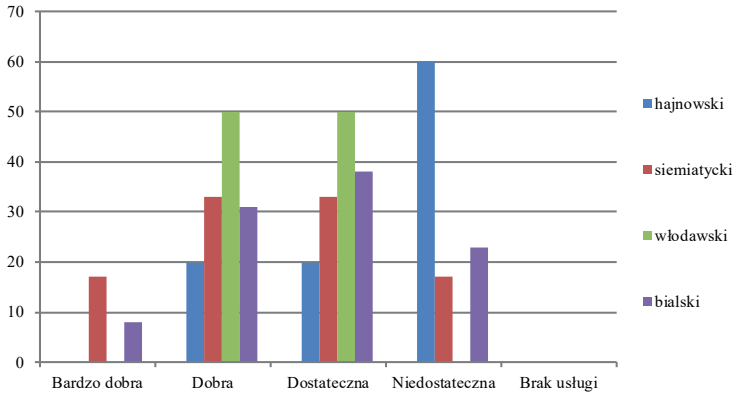

Rys. 108. Ocena komunikacji (połączenia drogowe, stan dróg) w powiecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Dobrze oceniono dostępność infrastruktury technicznej i komunalnej w powiecie. Jedynie 8% organizacji z powiatu bialskiego uznało, że dostępność tej infrastruktury jest niewystarczająca. Dobrze oceniono utrzymanie ulic, chodników i zieleni w powiecie. Połowa instytucji z powiatu siemiatyckiego oceniła działalność powiatu w tym zakresie bardzo wysoko. Podobnie uznała co piąta instytucja z powiatu hajnowskiego oraz 8% z powiatu bialskiego. Tyle samo instytucji z powiatu bialskiego stwierdziło, że działania władz w tym zakresie są niewystarczające (rys. 109).

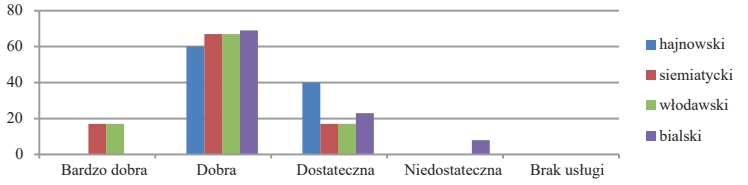

Rys. 109. Ocena dostępności infrastruktury technicznej i komunalnej w powiecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Zdecydowanie gorzej oceniane są działania władz powiatu w zakresie promocji przedsiębiorczości oraz edukacji i szkolenia kadr. Ponad 60% instytucji z powiatu bialskiego uznało działania na rzecz rozwoju przedsiębiorczości za niewystarczające. Podobnie uważa co trzecia instytucja z powiatu siemiatyckiego i co piąta z dwóch pozostałych powiatów. Jedna trzecia organizacji z powiatu

siemiatyckiego i włodawskiego dobrze ocenia działania władz wspierające przedsiębiorczość (rys. 110).

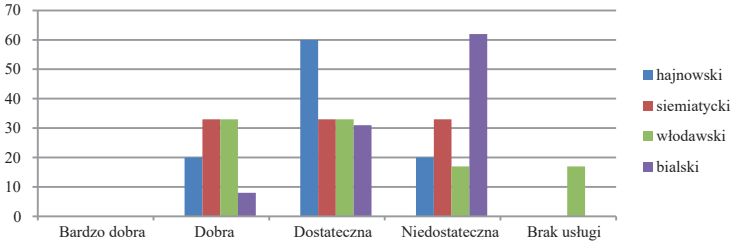

Rys. 110. Ocena promocji przedsiębiorczości w powiecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Działania w zakresie edukacji i szkolenia kadr najgorzej są oceniane przez instytucje z powiatu hajnowskiego – aż 60% badanych podmiotów z tego obszaru uważa je za niezadowalające. Podobnego zdania była co druga instytucja z powiatu włodawskiego oraz co piąta z powiatów bialskiego i siemiatyckiego (rys. 111).

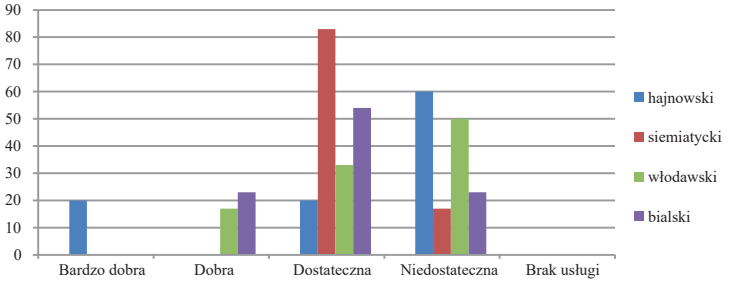

Rys. 111. Ocena edukacji i szkolenia kadr w powiecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badane instytucje źle oceniają pomoc w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy. Dwie trzecie podmiotów z powiatu siemiatyckiego uznaje tę pomoc za niedostateczną. Podobnie uważa co druga organizacja z powiatów bialskiego i włodawskiego. Relatywnie najlepiej oceniana jest pomoc w powiecie hajnowskim, w którym 60% badanych instytucji uważa, że pomoc w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy jest dostateczna, a 20% określa tę pomoc jako dobrą (rys. 112).

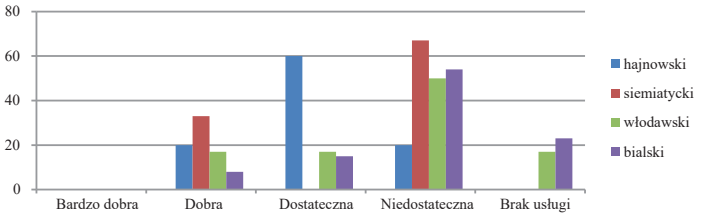

Rys. 112. Ocena pomocy w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy?
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Według instytucji otoczenia biznesu we wszystkich powiatach zauważalny jest brak wsparcia dla firm ze strony samorządów. W powiecie włodawskim zgłaszane uwagi dotyczyły również potrzeby ożywienia gospodarczego, zbyt wysokiej stopy bezrobocia czy nadziei związanych ze zmianą władz samorządowych. Zwłaszcza te pierwsze czynniki są istotne, gdyż miasto Włodawa i jego okolice znajdują się w głębokiej stagnacji gospodarczej i poza okresem letnim (Okuninka – jezioro Białe) sytuacja ekonomiczna (również na rynku pracy) nie rokuje dobrze. W powiecie hajnowskim zauważalna jest emigracja ludzi młodych, a w bialskim dokuczliwe w opinii instytucji otoczenia biznesu są brak przemysłu oraz mały procent dochodów własnych w budżecie (rys. 113).

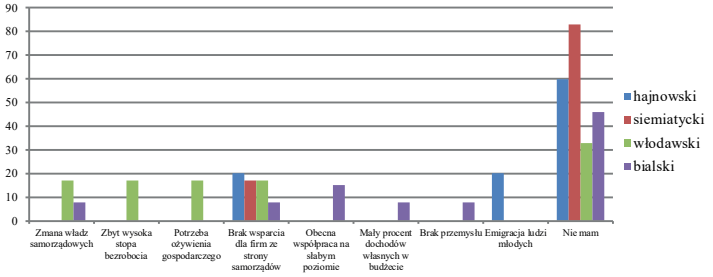

Rys. 113. Najczęściej wymieniane wskazania dotyczące obecnego stanu powiatu
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Niepokojące jest, że większość badanych instytucji otoczenia biznesu nie ma żadnych propozycji rozwiązań, które mogłyby wyeliminować bądź przynajmniej zminimalizować bariery rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej. Relatywnie najczęściej wskazywaną propozycją było otwieranie nowych przejść granicznych i wprowadzanie małego ruchu granicznego. W powiecie włodawskim widoczny jest również problem małej otwartości samorządów na współpracę z samorządami po drugiej stronie granicy. Innymi problemami wymagającymi poprawy są podejście urzędników, które powinno być bardziej proprzedsiębiorcze, oraz efektywniejsze przekazywanie firmom informacji o dotacjach, programach wsparcia, pomocy itp. (powiat bialski) (rys. 114).

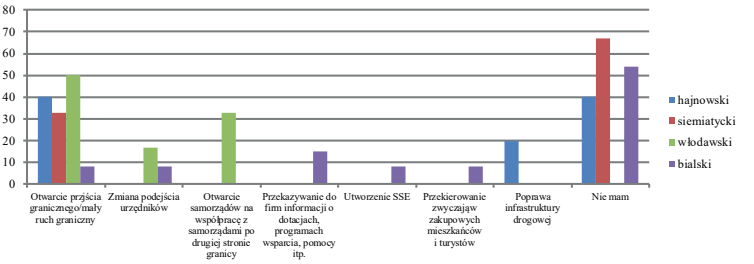

Rys. 114. Najczęściej wymieniane propozycje zmian/rozwiązań, których wprowadzenie mogłoby zminimalizować lub wyeliminować wskazane bariery rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

5.3. Wyniki badań przedsiębiorców po stronie białoruskiej

Przedsiębiorcy, którzy zostali objęci badaniem z wybranych regionów przygranicznych Białorusi, reprezentowali w większości (podobnie jak w badanych jednostkach po stronie polskiej) sprzedaż hurtową i detaliczną (44%) oraz branżę budowlaną (11%). Najmniejszą grupę przedsiębiorców stanowili przedsiębiorcy z branży zajmującej się pośrednictwem finansowym (1%) oraz turystyką (2%) (rys. 115).

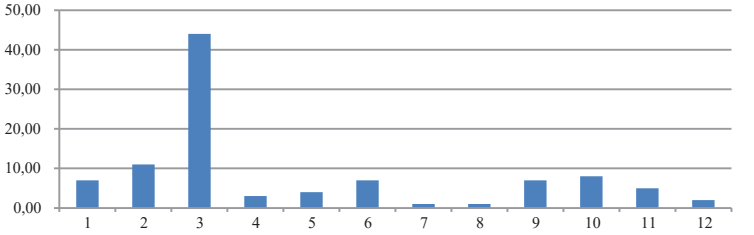

Rys. 115. Podział przedsiębiorstw ze względu na rodzaj działalności

1. Przemysł przetwórczy. 2. Budownictwo. 3. Handel hurtowy i detaliczny. 4. Naprawa środków transportu samochodowego i sprzętu AGD. 5. Hotele i żywienie zbiorowe. 6. Transport, gospodarka magazynowa i komunikacja/łączność. 7. Pośrednictwo finansowe. 8. Obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej. 9. Gospodarstwo farmerskie. 10. Produkcja różnych produktów. 11. Produkcja mebli, szycie odzieży. 12. Turystyka.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Najwięcej podmiotów prowadzących jednoosobową działalność występuje w rejonach kamienieckim (32%) oraz brzeskim (19%) i prużańskim (18%), najmniej w rejonie małoryckim (5%). Najwięcej przedsiębiorstw zatrudniających do 10 pracowników występuje w rejonie małoryckim (65%). W pozostałych średnia wyniosła 26%. W rejonie prużańskim występuje największa liczba przedsiębiorstw zatrudniających do 25 pracowników (35%). W pozostałych rejonach średnia

wyniosła ok. 24%. W rejonie małoryckim nie odnotowano przedsiębiorstw, które zatrudniają do 50 pracowników i powyżej 50 pracowników. W rejonie brzeskim do 50 pracowników zatrudnia 18% przedsiębiorców. Firm zatrudniających powyżej 50 pracowników jest najwięcej w rejonach brzeskim (ok. 13%) i kamienieckim (12%) (rys. 116).

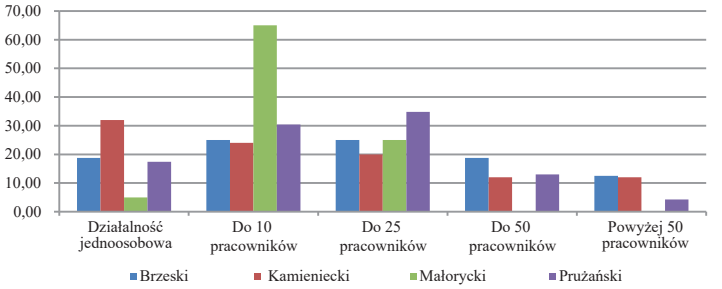

Rys. 116. Podział przedsiębiorstw ze względu na liczbę pracowników

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W czasach kryzysu wiele firm zawiesza swoją działalność lub zmniejsza liczbę personelu. Jedna trzecia badanych przedsiębiorców (32%) planuje w najbliższym czasie zwiększenie zatrudnienia. Taka sama część nie planuje zwiększenia zatrudnienia, a 36% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie (rys. 117). Według badanych najbardziej pożądaną umiejętnością, cechą charakteru potencjalnego pracownika jest profesjonalizm. Tego zdania jest 16% badanych. 12% badanych uważa, że jest to pracowitość, 10% wskazało odpowiedzialność, 10% uczciwość, 7% komunikatywność. Przedsiębiorcy wymieniali również uczciwość, kompetencje, brak nałogów i inne.

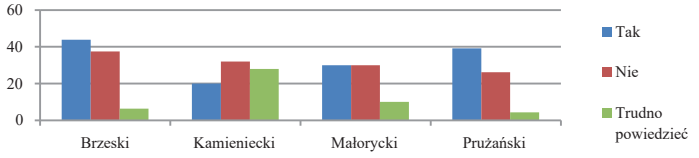

Rys. 117. Planowane zwiększenia zatrudnienia w najbliższym czasie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W przedziale 1–5 lat funkcjonowało 28% przedsiębiorstw z rejonu kamienieckiego oraz po 30% z małoryckiego i prużańskiego. Najmniejsza wartość dla tego przedziału została zanotowana w rejonie brzeskim (12%), w którym to najwięcej przedsiębiorstw działało z kolei w przedziale 6–10 lat (44%) oraz w przedziale 11–15 lat (32%). Średnia dla przedziału 16–20 lat wyniosła 11%. Natomiast

w przedziale 21-25 lat zanotowano tylko przedsiębiorstwa z rejonów małoryckiego (15%) i kamienieckiego (8%) (rys. 118).

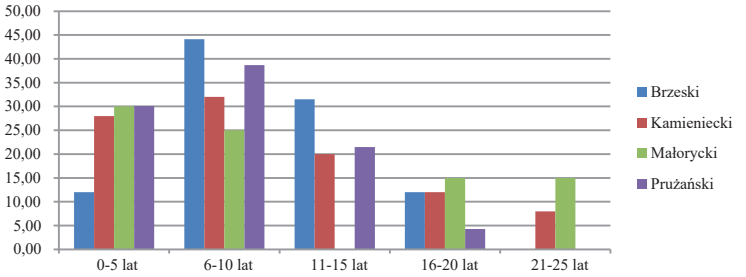

Rys. 118. Podział przedsiębiorstw ze względu na czas funkcjonowania

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

82% respondentów posiada i korzysta z poczty elektronicznej. W ramach funkcjonowania strony internetowej i adresu poczty elektronicznej 59% firm wymienia się informacjami, 16% obsługuje klientów, 7% ma możliwość gromadzenia opinii klientów (rys.119).

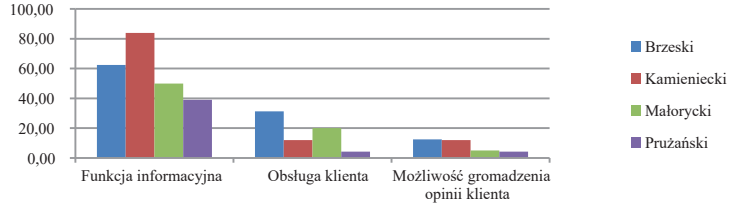

Rys. 119. Usługi firmy w ramach funkcjonowania strony internetowej i poczty elektronicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Ponad jedna trzecia firm objętych badaniem (35%) prowadzi współpracę międzynarodową. Wśród nich ponad połowa (59%) współpracuje z Rosją (wymieniano w tym kontekście Moskwę i obwód moskiewski, Niżny Nowogród, Biełgorod, Wołgorod, obwód leningradzki i inne). Z Polską współpracuje 48% firm, Niemcami – 21%, Ukrainą – 17%, Litwą – 10% (rys. 120). Respondenci wskazali również Kazachstan, Łotwę, Belgię, Holandię, Włochy, Rumunię i inne. Okresy współpracy z partnerami międzynarodowymi były różne: powyżej 10 lat współpracuje 59% firm objętych badaniem; 5–10 lat – 38%, mniej niż 5 lat – 69%, 7% firm niedawno rozpoczęło współpracę. 62% badanych uważa, że współpraca rozwija się aktywnie, 59% – że utrzymuje się na tym samym poziomie, 59% uważa, że współpraca słabnie. Formy współpracy są różne: handel, sprzedaż, dostawa, zakup sprzętu, przewóz ładunków, zlecenia indywidualne i inne.

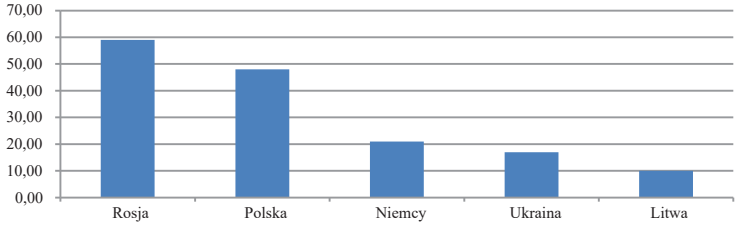

Rys. 120. Główni partnerzy międzynarodowi

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Rozwój przedsiębiorczości napotyka pewne utrudnienia. Jak pokazują wyniki badań, główne czynniki, które w największym stopniu niekorzystnie wpływają na rozwój przedsiębiorczości na terenach przygranicznych zachodniej Białorusi, to: niewypłacalność kontrahentów, długi okres oczekiwania na dokonanie płatności (41%), oprocentowanie kredytów (39%), duża konkurencja (32%), sytuacja na rynku, stan gospodarki (31%), podatki (25%). Respondenci wskazywali również inne czynniki – złożone procedury prawne i podatkowe (18%), koszty materiałów (18%), zamknięte granice (13%), biurokrację (13%), taryfy celne handlu zagranicznego (12%) i inne (rys. 121).

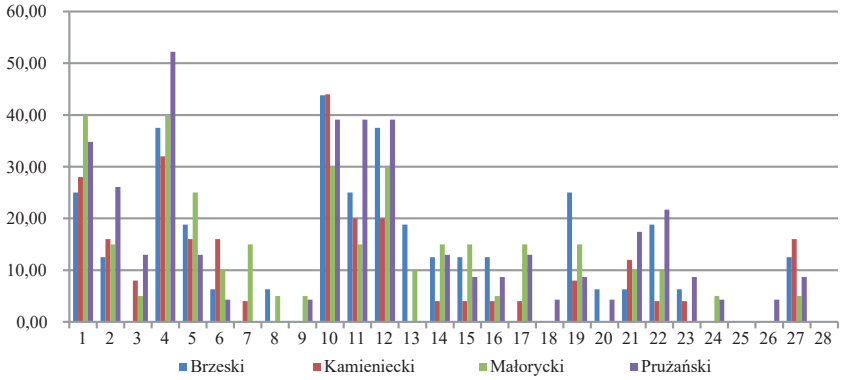

Rys. 121. Czynniki mające negatywny wpływ na rozwój produkcji/świadczenie usług na terenach przygranicznych zachodniej Białorusi

1. Duża konkurencja. 2. Złożone procedury prawne i podatkowe. 3. Wydatki na energię elektryczną. 4. Niewypłacalność kontrahentów/długi okres oczekiwania na dokonanie płatności. 5. Koszty materiałów. 6. Zbyt mała powierzchnia lokalu/hali. 7. Warunki zakupu i wynajmu nieruchomości. 8. Zasady i warunki rejestracji działalności gospodarczej. 9. Problemy komunikacyjne (łączność, transport). 10. Oprocentowanie kredytów. 11. Podatki. 12. Sytuacja na rynku/gospodarcza. 13. Wysokie koszty wynajmu lokalu. 14. Brak wykwalifikowanego personelu. 15. Dostęp do źródeł finansowania. 16. Niewystarczająca liczba instytucji otoczenia biznesu wspierających przedsiębiorców. 17. Brak pomocy ze strony administracji lokalnej. 18. Poziom korupcji. 19. Biurokracja. 20. Ryzyko stopy procentowej. 21. Taryfy celne handlu zagranicznego. 22. Zamknięte granice. 23. Trudności w nawiązaniu kontaktów z partnerami po zachodniej stronie granicy. 24. Bariery językowe. 25. Bariery kulturowe, wzorce zachowań, mentalność. 26. Brak specjalistycznej strony internetowej w celu nawiązania kontaktów między partnerami po obu stronach granicy. 27. Brak porozumienia w sprawie małego ruchu granicznego. 28. Brak warunków dla innego środka transportu (np. brak szlaków wodnych zabezpieczających transport drogą wodną).

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Znacznie rzadziej respondenci wskazywali czynniki, które miałyby pozytywny wpływ na rozwój produkcji na terenach przygranicznych zachodniej Białorusi. Do takich czynników zaliczano: pojemność lokalnego rynku (20%), dostępność wykwalifikowanej kadry (19%), dostęp krajów sąsiadujących do rynku (18%), jasne zasady i warunki rejestracji działalności gospodarczej (17%), możliwość rozwoju produkcji nowych towarów i usług (14%), niskie koszty pracy (13%), poziom siły nabywczej ludności (13%). Pozostałe czynniki mają mniejszy wpływ. Przedsiębiorcy objęci badaniem pominęli czynniki, które w warunkach kształtowania się gospodarki rynkowej odgrywają ważną rolę. Były to: stopień rozwoju rynku finansowego, skala rozwoju firm i branży wysokich technologii, stopień rozwoju usług konsultingowych i innych usług dla biznesu (rys. 122).

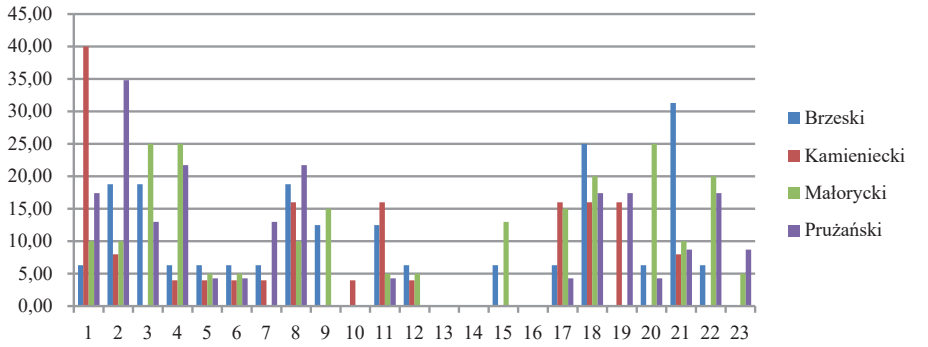

Rys. 122. Czynniki mające pozytywny wpływ na rozwój produkcji/świadczenia usług na terenach przygranicznych zachodniej Białorusi

1. Pojemność lokalnego rynku. 2. Dostęp krajów sąsiednich do rynku. 3. Poziom siły nabywczej ludności. 4. Możliwość rozwoju produkcji nowych towarów i usług. 5. Dostęp do zasobów naturalnych. 6. Dostęp do środków finansowych. 7. Dobre warunki nabycia i wynajmu nieruchomości. 8. Jasne zasady i warunki rejestracji działalności gospodarczej. 9. Dobra infrastruktura transportowa (jakość infrastruktury transportowej i logistyki). 10. Korzystne oprocentowanie kredytów. 11. Podatki. 12. Stan rynku/gospodarki. 13. Poziom rozwoju usług konsultingowych i innych usług dla biznesu. 14. Poziom rozwoju rynku finansowego. 15. Możliwość współpracy z instytutami i centrami naukowo-badawczymi. 16. Skala rozwoju firm i branży wysokich technologii. 17. Niski koszt wynajmu. 18. Dostępność wykwalifikowanej kadry. 19. Możliwość otrzymania wsparcia finansowego i ulg. 20. Poziom życia ludności (dobrobyt, edukacja, opieka społeczna). 21. Niskie koszty pracy. 22. Łatwość w nawiązaniu kontaktów między partnerami po obu stronach granicy. 23. Rozwinięta współpraca z instytucjami otoczenia biznesu, wspierającymi przedsiębiorczość.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Rozwój współpracy transgranicznej w zachodniej Białorusi w warunkach kształtowania gospodarki rynkowej może dostarczyć odpowiedzi na wiele pytań dotyczących stworzenia środowiska konkurencyjnego, nowych miejsc pracy, zabezpieczenia rynków regionalnych w towary konsumpcyjne i innych.

Obecnie proces ten przebiega bardzo powoli. Respondenci wskazują czynniki, które utrudniają rozwój współpracy transgranicznej. Są to problemy związane z uzyskaniem wizy (43%) i przekroczeniem granicy (42%), utrudniony dostęp do

zasobów finansowych (26%), brak informacji o możliwości nawiązania współpracy z władzami lokalnymi (24%). Nieco mniej negatywny wpływ na rozwój współpracy transgranicznej mają brak specjalistycznej strony internetowej (13%) i brak informacji na temat możliwości nawiązania współpracy ze strony instytucji otoczenia biznesu (10%) (rys. 123).

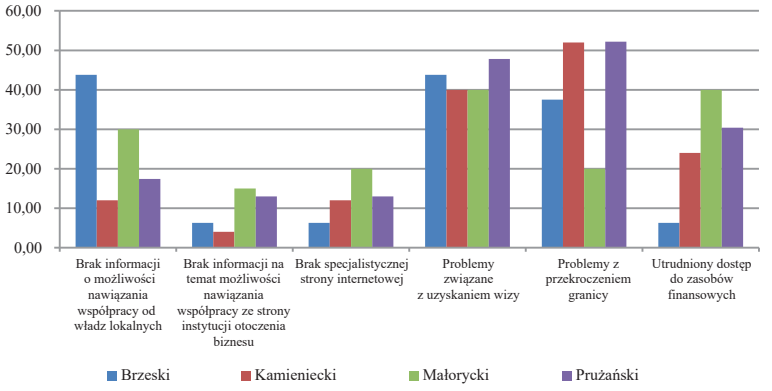

Rys. 123. Czynniki utrudniające rozwój współpracy transgranicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Współpraca transgraniczna jest jednym ze skuteczniejszych mechanizmów rozwoju polityki sąsiedztwa. Jest ona ukierunkowana na wzmocnienie współpracy między władzami na terenach sąsiadujących regionów w różnych dziedzinach: politycznej, gospodarczej, humanitarnej. Sprzyja to rozwojowi więzi międzyludzkich obywateli krajów sąsiadujących, wzmacniając tym samym dobre stosunki między państwami. Większość badanych przedsiębiorców uważa, że otwarcie małego ruchu przygranicznego między Polską a Białorusią byłoby dobrym rozwiązaniem. Zgadza się z tym 91% respondentów, 7% uważa, że jest to zły pomysł; 2% nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie (rys. 124).

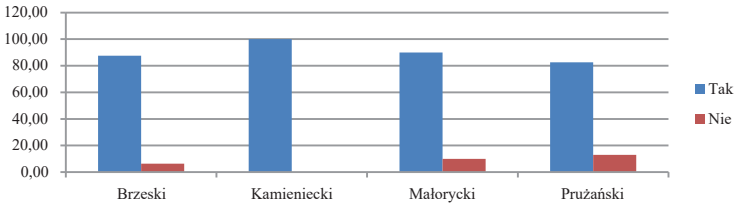

Rys. 124. Czy otwarcie małego ruchu przygranicznego byłoby dobrym rozwiązaniem?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

71% respondentów uważa, że dzięki otwarciu małego ruchu granicznego w dużym stopniu wzrosną obroty handlowe, 56% respondentów twierdzi,

że nastąpi wzrost przedsiębiorczości. 39% badanych uważa, że nastąpi ożywienie ruchu turystycznego, ale w niewielkim stopniu, a 31% przewiduje ożywienie wymiany kulturalnej (rys. 125).

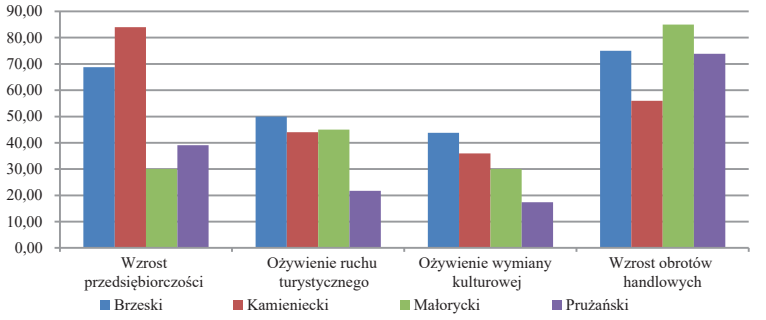

Rys. 125. Zmiany na lepsze dzięki otwarciu małego ruchu granicznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Otwarcie małego ruchu granicznego może doprowadzić do wzrostu konkurencji. Tego zdania jest 54% respondentów. 45% twierdzi, że wydłużą się procedury celne. 42% jest zdania, że odbywać się będzie nielegalny handel. 23% uważa, że nastąpi import towarów niskiej jakości, a czas oczekiwania na otrzymanie pozwolenia wydłuży się. 5% badanych twierdzi, że na otwarcie małego ruchu granicznego nie będą miały prawie żadnego wpływu, koszty wynajmu lokalu i problemy komunikacyjne (łączność i transport) (rys. 126).

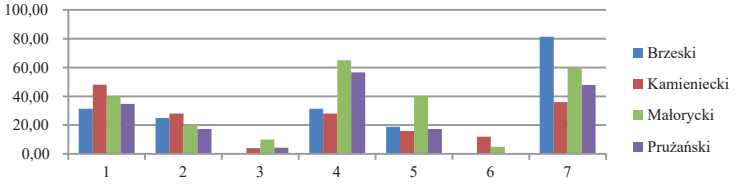

Rys. 126. Zmiany ilościowe (w stronę wzrostu) dzięki otwarciu małego ruchu granicznego

1. Nielegalny handel. 2. Import towarów niskiej jakości. 3. Problemy komunikacyjne (łączność i transport). 4. Długotrwałe procedury celne. 5. Długi czas oczekiwania na otrzymanie pozwolenia. 6. Koszty związane w wynajmem lokalu. 7. Poziom konkurencji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość przedstawicieli MŚP (62%) zgodziła, że stworzenie możliwości transportu ładunków drogą wodną E40 na rzece Bug barkami towarowymi o wysokiej nośności jako dodatkowa forma zwiększenia poziomu rozwoju rejonów przygranicznych byłoby dobrym rozwiązaniem. Jednakże co trzeci respondent (31%) był przeciwny tej propozycji. 7% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie. Natomiast jeżeli pojawiłaby się możliwość transportu ładunków drogą wodną,

to skorzystałoby z niej tylko 14% respondentów. Ponad połowa badanych (60%) uważa, że nie byłoby to konieczne. Nie skorzystałoby z takiej możliwości 18% badanych (rys. 127 i 128).

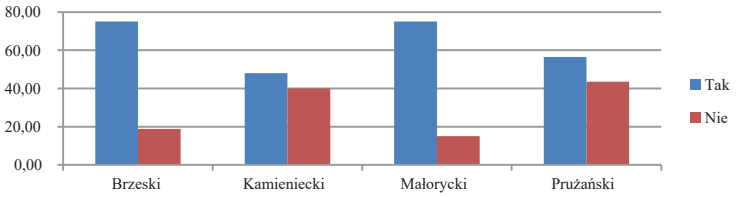

Rys. 127. Stworzenie możliwości dla transportu ładunków drogą wodną E40 na rzece Bug barkami towarowymi o wysokiej nośności jako dodatkowa forma zwiększenia poziomu rozwoju rejonów przygranicznych byłoby dobrym rozwiązaniem

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

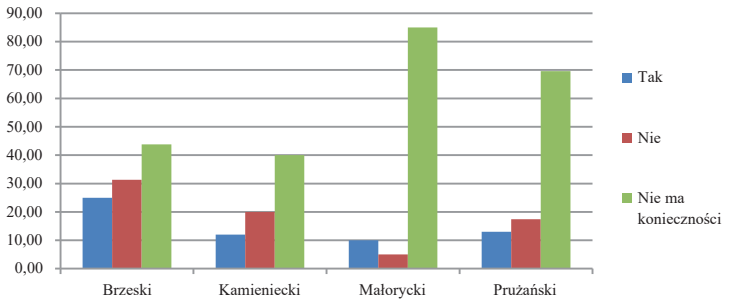

Rys. 128. Przedsiębiorstwo korzystałoby z możliwości transportu ładunków drogą wodną E40 na rzece Bug

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Jakie korzyści dla przedsiębiorców z terenów przygranicznych może dać wprowadzenie transportu ładunków drogą wodną E40 na rzece Bug? Co trzeci badany (36%) uważa, że może to być możliwość masowego przewożenia ładunków niskim kosztem, 24% wskazało niski koszt transportu towarów, szczególnie na dłuższych trasach, 17% wymieniło możliwość masowego przewożenia ładunków. Niewielką rolę będzie pełnił światowy zasięg obsługiwanych szlaków przewozowych zdaniem 5% (rys. 129).

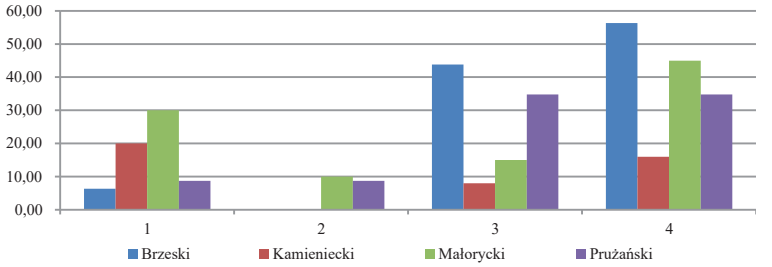

Rys. 129. Korzyści dla rozwoju przedsiębiorczości związane z wprowadzeniem transportu drogą wodną E40 na rzece Bug

1. Możliwość masowego przewozu ładunków w szerokim zakresie transportu. 2. Światowy zasięg obsługiwanych szlaków przewozowych. 3. Niski koszt transportu towarów, szczególnie na dłuższych trasach. 4. Możliwość masowego transportu ładunków niskim kosztem.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Respondenci widzą również niebezpieczeństwa, które mogą pojawić się wraz z wprowadzeniem transportu ładunków drogą wodną E40 na rzece Bug. Są to przede wszystkim: długi czas przewozu ładunków (27%), możliwość przewozu tylko określonych towarów (25%), ryzyko katastrofy ekologicznej (24%). Niewielkie zagrożenie stanowi możliwość masowego przewozu ładunków w szerokim zakresie (7%) (rys. 130).

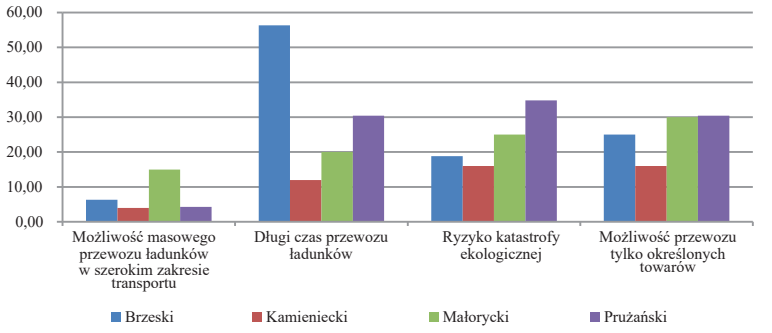

Rys. 130. Niebezpieczeństwa dla rozwoju przedsiębiorczości związane z wprowadzeniem transportu drogą wodną E40 na rzece Bug

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W Republice Białoruś opracowano krajowe i regionalne programy wspierania przedsiębiorczości, utworzono Białoruski Fundusz Wsparcia Finansowego Przedsiębiorców. Jego głównym celem jest okazanie publicznego wsparcia finansowego podmiotom gospodarczym ze środków przewidzianych w ramach programów wsparcia małych przedsiębiorstw. Pomoc finansowa ze strony państwa skierowana jest do małych przedsiębiorstw, realizacji projektów inwestycyjnych, w celach nabycia sprzętu, specjalnych urządzeń i przyrządów, zakupu

komponentów, surowców i materiałów dla produkcji własnej itd. Jak pokazują wyniki badań, tylko 5% badanych korzystało z pomocy punktów wsparcia przedsiębiorczości. 64% badanych nie korzystało z takiej pomocy, a 31% nie wiedziało, że takie punkty istnieją (rys. 131).

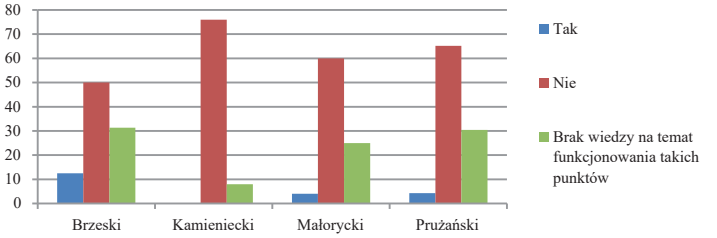

Rys. 131. Czy przedsiębiorcy korzystają z pomocy punktów wsparcia przedsiębiorczości?
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Najbardziej efektywnymi sposobami współpracy przedsiębiorców z centrami wsparcia biznesu są bezpośrednie kontakty służbowe. Zgodziła się z tym ponad połowa badanych (56%). Wskazano również na inne formy interakcji: porady, doradztwo świadczone drogą elektroniczną (25%), udział w konferencjach, zebraniach, szkoleniach itd. (19%), tworzenie wspólnych przedsiębiorstw (klastrów) (14%). 20% nie odpowiedziało na to pytanie (rys. 132).

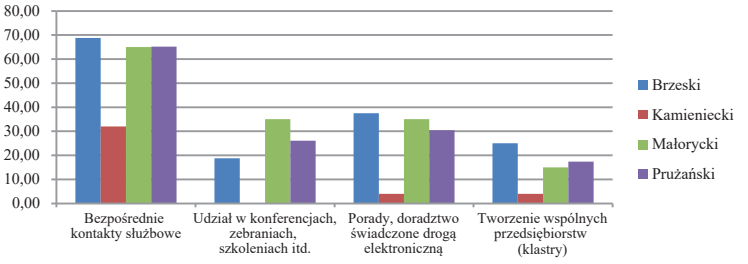

Rys. 132. Najbardziej efektywne sposoby współpracy z centrami wsparcia przedsiębiorczości
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość respondentów (88%) nie planuje w najbliższej przyszłości przenoszenia swojej firmy lub jej części z rejonu. Takie plany ma tylko 12% badanych. Respondenci wskazują liczne przyczyny, które utrudniają podjęcie decyzji o przeniesieniu firmy. Jest to przede wszystkim brak perspektyw związanych z rozwojem firmy (60%). 40% wskazuje na wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej. Wymieniono również inne przyczyny. 30% badanych twierdzi, że są to problemy z otrzymaniem wizy, 30% wskazuje na niepewność rynku zachodniego, 20% na brak gruntów pod rozbudowę, 10% na zamknięte granice (rys. 133).

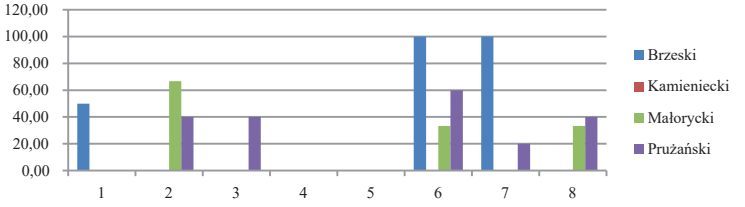

Rys. 133. Powody przeniesienia firmy

1. Zamknięte granice. 2. Wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej. 3. Brak gruntów pod rozbudowę. 4. Problemy komunikacyjne (łączność i transport). 5. Zbyt niska wydajność pracy. 6. Brak perspektyw związanych z rozwojem firmy. 7. Problemy z uzyskaniem wizy. 8. Niepewność rynku zachodniego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Jak wynika z doświadczenia międzynarodowego, przedsiębiorczość we wszystkich krajach rozwija się dzięki znacznej interwencji państwa w zakresie regulacji i wsparcia. W warunkach kształtowania relacji rynkowych regulacje państwa są jeszcze bardziej istotne niż w krajach z rozwiniętą gospodarką rynkową. Państwo musi uczestniczyć w tworzeniu przedsiębiorstw we wszystkich dziedzinach gospodarki, tworzeniu korzystnych warunków sprzyjających jego rozwojowi, w kształtowaniu infrastruktury rozwoju i wsparcia małych przedsiębiorstw, zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym.

Przedstawiciele MŚP ocenili jakość usług oferowanych przez władze lokalne. Ponad jedna trzecia badanych oceniła wsparcie MŚP jako niewystarczające. Dobrą opinię wystawiło 21% badanych, złą – 28%. 42% promowanie przedsiębiorczości na terenach przygranicznych oceniło jako niewystarczające. Dobrą ocenę wystawił co piąty badany (20%), złą – 24%. Wydawanie pozwoleń przez władze samorządowe większość badanych (60%) oceniła dobrze. Ofertę gruntów i lokali dla przedsiębiorców jedna trzecia badanych (33%) określiła jako dobrą. Połączenia w obrębie rejonu (trasy, stan dróg) większość oceniła jako dobre (61%). Również bezpieczeństwo publiczne większość badanych (64%) określiła jako dobre. Dostępność infrastruktury technicznej i gospodarki komunalnej 52% uznało za dobrą, 28% zaś za niezbyt dobrą. Stan ulic, chodników i terenów zielonych 55% badanych przedsiębiorców ocenia jako dobry, 27% jako niezbyt dobry. Niezbyt dobre opinie otrzymała usługa pomocy w nawiązaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy. Tego zdania jest 28% badanych. Złą opinię na ten temat wyraziło 29% respondentów (rys. 134).

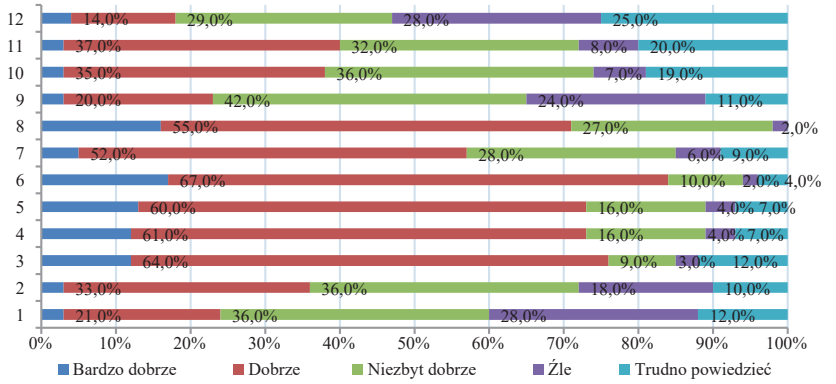

Rys. 134. Jakość usług publicznych

1. Wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw. 2. Oferta gruntów i budynków dla przedsiębiorców. 3. Bezpieczeństwo publiczne. 4. Połączenia w obrębie rejonu (trasy, stan dróg). 5. Wydawanie pozwoleń przez organy władzy samorządowej. 6. Wywóz śmieci. 7. Dostępność infrastruktury technicznej i gospodarki komunalnej. 8. Stan ulic, chodników i terenów zielonych. 9. Promocja przedsiębiorczości. 10. Promocja miasta i regionu. 11. Edukacja i przygotowanie kadry. 12. Pomoc w nawiązaniu kontaktów z przedsiębiorcami zza granicy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość podmiotów gospodarczych w obwodzie brzeskim prowadzi działalność w zakresie handlu i gastronomii, przemysłu, budownictwa, transportu. W latach 2000–2011, nastąpił znaczny wzrost liczby małych przedsiębiorstw, w szczególności w wymienionych branżach. Na przykład w handlu i gastronomii liczba przedsiębiorstw wzrosła prawie o 5,4 raza (i stanowi 38,2% ich ogólnej liczby), w przemyśle – o 3,4 (17,7%), w budownictwie – o 4,8 (9,5%), w transporcie – o 5,5 (11,5%).

Według ankietowanych na obecnym poziomie współpracy transgranicznej najważniejszymi branżami dla rozwoju rejonu są: przemysł (44%), rolnictwo (39%), handel i usługi (32%), turystyka (27%). Dla rejonu brzeskiego najważniejsze są przemysł (56%) i turystyka (44%), kamienieckiego – rolnictwo (52%), handel i usługi (40%), małoryckiego – przemysł (52%), handel i usługi (40%), prużańskiego – przemysł (60%) i rolnictwo (36%) (rys. 135).

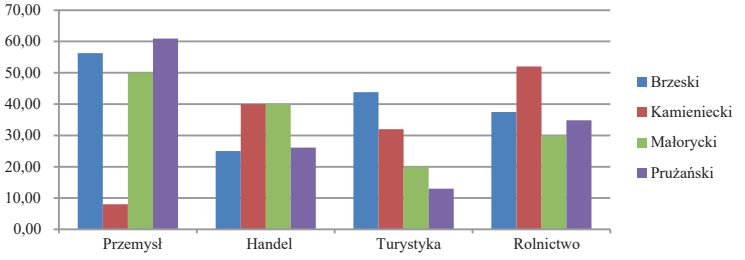

Rys. 135. Najważniejsze branże dla rozwoju rejonu

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Ponad połowa ankietowanych określiła swój rejon jako dobry do prowadzenia działalności gospodarczej. Co czwarta osoba uważa swój rejon za niezbyt dobry do prowadzenia firmy, 6% badanych wystawiło ocenę bardzo dobrą, a złą 2%. 13% ankietowanych nie ma zdania na ten temat (rys. 136).

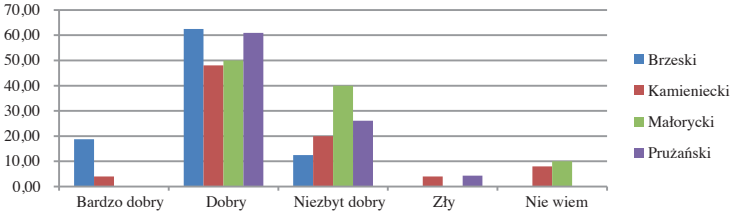

Rys. 136. Ocena rejonu jako miejsca prowadzenia działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

34% badanych uważa, że pozytywny wpływ na prowadzenie firmy będą miały niskie podatki lokalne, 32% wskazało możliwość poszerzenia rynków zbytu, 30% – bliskość granicy, 25% – tereny pod inwestycje, 21% – rozwój turystyczny miasta. W rejonie brzeskim na prowadzenie firmy pozytywny wpływ będą mieć możliwość poszerzenia rynków, dostępność infrastruktury technicznej i gospodarki komunalnej, niskie podatki lokalne, bliskość granicy; w kamienieckim – niskie podatki lokalne, rozwój turystyczny miasta, bliskość granicy; w małoryckim – dostępność terenów pod inwestycje, bliskość granicy; w prużańskim – możliwość poszerzenia rynków zbytu, dostępność infrastruktury technicznej i gospodarki komunalnej, niskie podatki lokalne (rys. 137).

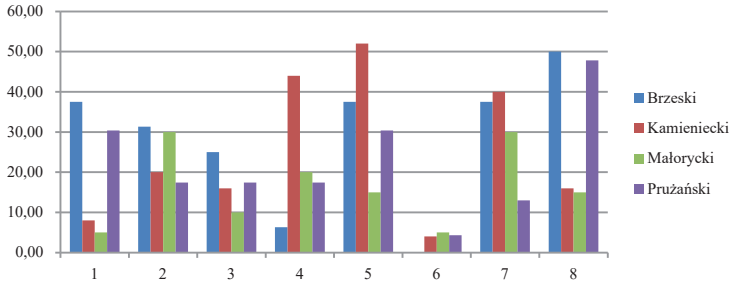

Rys. 137. Czynniki mające pozytywny wpływ na prowadzenie firmy

1. Dostępność infrastruktury technicznej i gospodarki komunalnej. 2. Dostępność terenów pod inwestycje. 3. Położenie rejonu (dostępność infrastruktury transportowej). 4. Rozwój turystyczny miasta. 5. Niskie podatki lokalne. 6. Dostęp do odpowiednich zasobów kadrowych. 7. Bliskość granicy. 8. Możliwość poszerzenia rynków zbytu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Respondenci zgodzili się, że najbardziej negatywny wpływ na prowadzenie firmy będą mieć wysokie podatki lokalne. Z tą opinią zgadza się 66% badanych przedsiębiorców. Pozostałe czynniki odegrają niewielką rolę. 8% badanych uważa, że będzie to dostęp do odpowiednich zasobów kadrowych, 6% wskazało rozwój turystyczny miasta, 6% bliskość granicy, 6% możliwość poszerzenia rynków zbytu. Taki sam obraz rysuje się w przypadku wpływu czynników w zależności od rejonu (rys. 138).

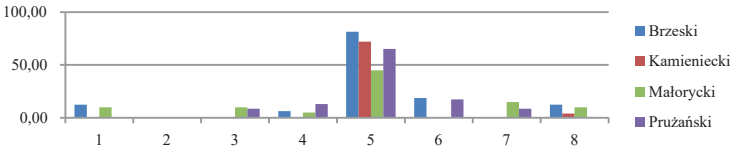

Rys. 138. Czynniki mające negatywny wpływ na prowadzenie firmy

1. Dostępność infrastruktury technicznej i gospodarki komunalnej. 2. Dostępność terenów pod inwestycje. 3. Położenie rejonu (dostępność infrastruktury transportowej). 4. Rozwój turystyczny miasta. 5. Wysokie podatki lokalne. 6. Dostęp do odpowiednich zasobów kadrowych. 7. Bliskość granicy. 8. Możliwość poszerzenia rynków zbytu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Na Białorusi, która jest w fazie rozwoju stosunków rynkowych, tworzenie i rozwój sektora przedsiębiorstw stopniowo staje się podstawą restrukturyzacji społecznej społeczeństwa i przejścia całej gospodarki kraju do gospodarki rynkowej. Mimo trudności państwo stara się nawiązać dialog z sektorem przedsiębiorstw w celu określenia głównych przeszkód utrudniających rozwój prywatnej inicjatywy. Zdaniem 56% ankietowanych w celu zwiększenia poziomu rozwoju przedsiębiorczości władze lokalne powinny w pierwszej kolejności zaangażować się w pozyskanie nowych inwestorów, 52% badanych wskazało w tym kontekście rozwój średnich i dużych przedsiębiorstw (ok. 50 pracowników), wsparcie dla MŚP (41%). Władze powinny również stworzyć perspektywy dla młodzieży (31%), rozwijać turystykę (19%) oraz drobne rzemiosło i usługi (17%) (rys. 139).

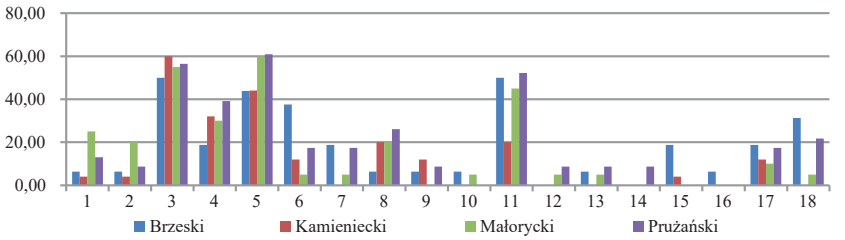

Rys. 139. Problemy, które władze lokalne powinny w pierwszej kolejności wziąć pod uwagę w celu zwiększenia poziomu przedsiębiorczości

1. Komunikacja i łączność w granicach miasta, rejonu, utrzymanie dróg. 2. Komunikacja i łączność w skali regionu i kraju. 3. Pozyskanie nowych inwestorów. 4. Stworzenie perspektyw dla młodzieży. 5. Rozwój

średnich i dużych przedsiębiorstw (ok. 50 pracowników). 6. Rozwój drobnego rzemiosła i usług. 7. Modernizacja infrastruktury (wodociągi i kanalizacja). 8. Rozwój turystyki. 9. Ochrona środowiska. 10. Pomoc społeczna. 11. Wsparcie MŚP. 12. Współpraca organów władzy samorządowej ze środowiskiem przedsiębiorców. 13. Budowa mieszkań komunalnych i socjalnych. 14. Rozwój edukacji i kultury. 15. Skuteczność zarządzania lokalnego (organizacja pracy stosownych instytucji). 16. Bezpieczeństwo publiczne. 17. Promocja miasta i regionu. 18. Pomoc w przybliżeniu kontaktów między przedsiębiorcami po obu stronach granicy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

38% ankietowanych jako czynnik utrudniający rozwój przedsiębiorczości na terenach przygranicznych wskazywało trudności z uzyskaniem kredytu. 38% wymieniało zasady celne i handlowe, 29% uzyskanie licencji i pozwoleń, 19% złożony system opodatkowania, 14% częste kontrole podatkowe, a 12% nieodpowiedni poziom wykształcenia pracowników (rys. 140).

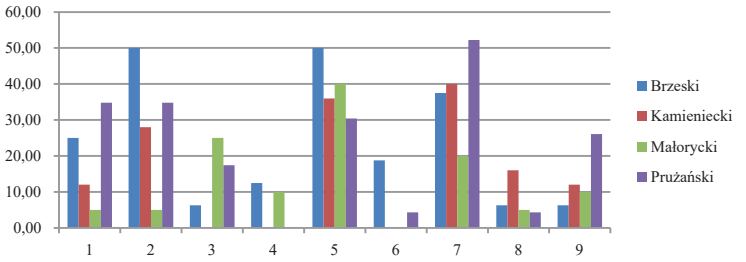

Rys. 140. Czynniki utrudniające rozwój przedsiębiorczości na terenach przygranicznych

1. Złożony system opodatkowania. 2. Uzyskanie licencji i pozwoleń. 3. Nieodpowiedni poziom wykształcenia pracowników. 4. Uciążliwe procedury rejestracji nowej firmy. 5. Trudności z uzyskaniem kredytu. 6. Poziom korupcji. 7. Zasady celne i handlowe. 8. Funkcjonujące w kraju prawo pracy. 9. Częste kontrole podatkowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W celu dalszego rozwoju przedsiębiorczości na terenach przygranicznych powinny być stworzone następujące warunki: system kredytowania, system ulg podatkowych, elastyczne mechanizmy rynkowe w celu zwiększenia aktywności zawodowej przedsiębiorców, swobodny dostęp do rynków zagranicznych.

Przedsiębiorczość jest ważnym elementem systemu ekonomicznego społeczeństwa. Zajmuje ona ważne miejsce, dlatego władze lokalne powinny zapewnić stabilne podstawy w celu jej szybkiego rozwoju. 50% respondentów uważa, że dla prowadzenia firmy niezbędne są konsultacje prawne, 41% wskazuje doradztwo podatkowe, 35% – doradztwo z zakresu współpracy z organami kontroli. Warto zwrócić również uwagę na usługi doradcze z zakresu certyfikacji. Taką opinię wyraziło 25% ankietowanych, 19% wymieniało usługi z zakresu księgowości (rys. 141).

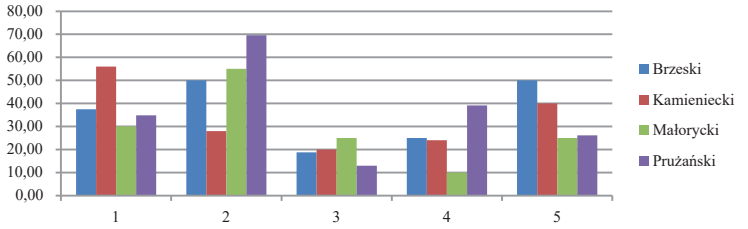

Rys. 141. Usługi niezbędne przedsiębiorcom do prowadzenia firmy

1. Doradztwo podatkowe. 2. Konsultacje prawne. 3. Doradztwo z zakresu księgowości. 4. Doradztwo z zakresu certyfikacji. 5. Doradztwo z zakresu współpracy z organami kontroli.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Wyniki badań świadczą o tym, że istniejący system edukacji nie sprostał wyzwaniom i wymaganiom gospodarki rynkowej, w której warunkach zmuszeni są pracować przedsiębiorcy. W związku z tym konieczne jest przeprowadzenie większej liczby konsultacji, różnego rodzaju szkoleń i rozwijanie programów edukacji biznesowej dla przedsiębiorców w celu poprawy ich poziomu wydajności.

Prawie wszyscy respondenci (96%) zgodzili się, że pozyskanie dużych inwestorów przyspieszy rozwój ekonomiczny w ich rejonach (rys. 142).

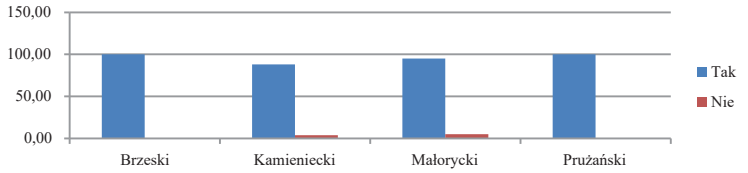

Rys. 142. Przyspieszenie rozwoju rejonu dzięki zaangażowaniu inwestorów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Jak pokazują wyniki badań, główną pomoc od władz w prowadzeniu działalności gospodarczej na terenach przygranicznych przedsiębiorcy widzą w obniżeniu opodatkowania, nawiązaniu bardziej produktywnego dialogu z władzami, zmniejszeniu obciążeń podatkowych i kontroli, chociażby w okresie kryzysu, normalnych warunkach kupna i dzierżawy nieruchomości, przystępnych kredytach, częstszych spotkaniach z przedsiębiorcami i in.

Na pytanie: „Przedsiębiorstwa jakiej branży, Państwa zdaniem, mogą stać się siłą napędową rozwoju ekonomicznego w rejonie?" badani przedsiębiorcy odpowiadali różnie. W rejonie brzeskim respondenci uznali za taką siłę budownictwo i rozwój rolnictwa; w kamienieckim – handel i turystykę; w małoryckim – przemysł lekki i spożywczy; w prużańskim – rolnictwo i produkcję artykułów przemysłowych.

Na pytanie: „Jakie elementy infrastruktury turystycznej mogłyby zostać rozwinięte w Państwa rejonie w celu rozwoju przedsiębiorczości?" przedsiębiorcy z rejonu brzeskiego odpowiadali, wskazując na budowę obiektów gastronomicznych; kamienieckiego – na rozwój agroturystyki; małoryckiego – na budowę nowych baz wypoczynku z wykorzystaniem bliskości naturalnych zbiorników; prużańskiego – na serwis drogowy (budowa hoteli, kawiarni).

Według respondentów rozwój MŚP jest utrudniony przez biurokrację. Ponadto władze lokalne wykazują niewielką inicjatywę w podejmowaniu decyzji; w rejonie kamienieckim rozwój utrudniają częste kontrole; małoryckim – wysokie podatki; prużańskim – częste kontrole i wysokie podatki.

Pojawiły się również uwagi na temat obecnej sytuacji rejonu. Przedsiębiorcy rejonu brzeskiego uważają, że podatki ściągane przez rejon powinny być przeznaczone na jego rozwój, ponadto chcieliby otrzymywać większą pomoc od władz lokalnych w podejmowaniu decyzji, zwracają również uwagę na zmniejszenie aparatu biurokratycznego. W rejonie kamienieckim uwagi dotyczyły transportu. W rejonie małoryckim respondenci uważają, że należy zwrócić większą uwagę na zarządzanie rejonem w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, konieczny jest rozwój przemysłu, a aktywność inwestycyjna jest niska. W rejonie prużańskim wskazano na organizację większej liczby konferencji i szkoleń dla przedsiębiorców, brak funkcjonowania sklepu w każdej wsi, zamknięte punkty medyczne, udzielanie przez władze większej pomocy kołchozom kosztem rolników.

Wskazane bariery w rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej można by zminimalizować lub wyeliminować w rejonie brzeskim poprzez zmniejszenie i odmłodzenie aparatu biurokratycznego, zmniejszenie liczby dokumentów normatywnych i oprocentowania kredytów; w rejonie kamienieckim – poprzez uproszczenie procedur wizowych; w małoryckim – upraszczając procedury wizowe i kredytowe; w prużańskim – poprzez uproszczenie wymogów dotyczących prowadzenia działalności gospodarczej i uzyskania dokumentów wizowych, a także przez wsparcie finansowe dla przedsiębiorców i rolników.

Współpracę z organizacjami biznesowymi lub innymi organizacjami pozarządowymi w celu podjęcia wspólnych działań przedstawiciele biznesu oceniają różnie. 41% badanych odnosi się do tej współpracy pozytywnie. 10% ma negatywny stosunek do tej kwestii. 49% badanych było niezdecydowanych. Ponad połowa respondentów (55%) możliwość współpracy z organizacjami pozarządowymi widzi w dziedzinie promocji i wsparcia przedsiębiorczości, 17% – w dziedzinie kultury i rozrywki, 14% zaś zwróciło uwagę na pomoc w rozwiązywaniu problemów społecznych, 12% – na aktywizację i rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Zdaniem 11% badanych współpraca powinna odbywać się w zakresie

promocji i aktywizacji młodzieży. Co czwarty badany nie odpowiedział na to pytanie (26%) (rys. 143).

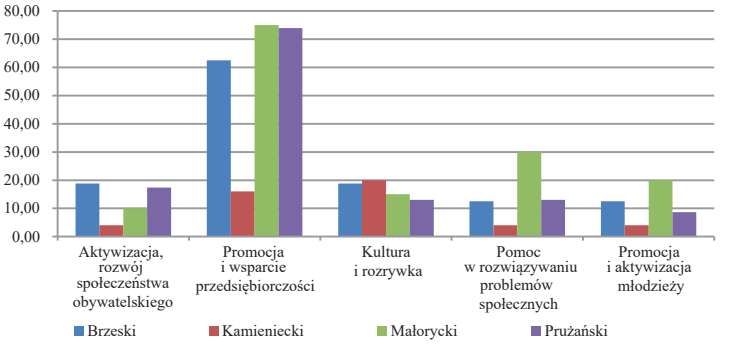

Rys. 143. Obszary współpracy z organizacjami pozarządowymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

5.4. Wyniki badań instytucji otoczenia biznesu po stronie białoruskiej

65% badanych instytucji prowadziło działalność regionalną, 21% – działalność międzynarodową, 7% – działalność krajową i lokalną (rys. 144).

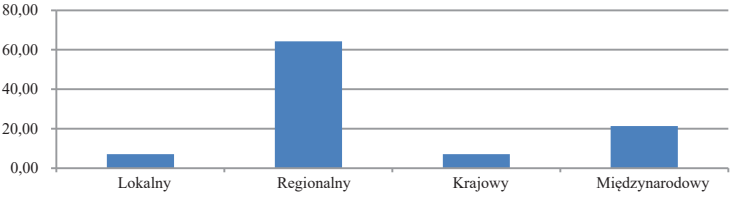

Rys. 144. Zakres działalności organizacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Wśród respondentów oceniających warunki dla rozwoju przedsiębiorczości 20% stanowią organy władzy państwowej, 13,3% – instytucje wsparcia biznesu regionalnego, 10% – instytucje finansowe, szkoleniowo-doradcze i informacyjne. W badaniu uczestniczyli również przedstawiciele Izby Handlowo-Gospodarczej, wolnej strefy ekonomicznej, organizacje społeczne, przedsiębiorstwa handlowe i instytucje oświatowe (rys. 145).

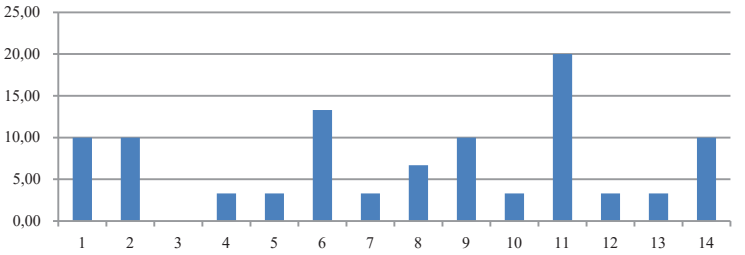

Rys. 145. Rodzaje instytucji

1. Instytucje finansowe. 2. Instytucje szkoleniowo-doradcze. 3. Inkubator przedsiębiorczości. 4. Park technologiczny. 5. Izba Handlowo-Gospodarcza. 6. Instytucja wsparcia rozwoju biznesu lokalnego/regionalnego. 7. Specjalna strefa ekonomiczna. 8. Inne (nie podano). 9. Instytucje informacyjne. 10. Organizacja społeczna. 11. Organ władzy państwowej. 12. Produkcja. 13. Firma handlowa. 14. Instytucja oświatowa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

36,7% badanych zajmuje się doradztwem, 30% – informacją i promocją, 20% – szkoleniami, 13,3% udziela wsparcia finansowego, 10% zajmuje się przetargami i wspieraniem inwestycji (rys. 146).

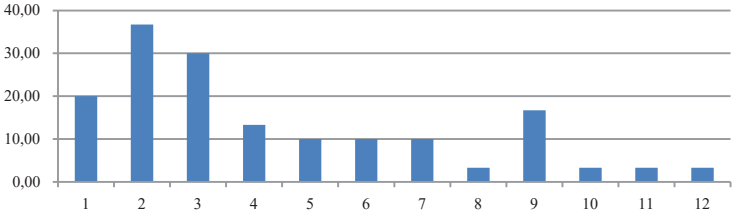

Rys. 146. Rodzaje działalności organizacji

1. Szkolenia. 2. Doradztwo. 3. Informacja i promocja. 4. Wsparcie finansowe. 5. Organizacja przetargów. 6. Wsparcie inwestycji. 7. Inne (nie podano). 8. Rachunkowość. 9. Administracja publiczna. 10. Handel hurtowy. 11. Produkcja. 12. Rozwój innowacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedstawiciele organizacji uczestniczących w badaniu oceniają poziom przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej w rejonach w następujący sposób: dobrze – 16,7%, zadowalająco – 63,3%; źle – 16,7%; bardzo źle – 3,3%. Żadna z badanych organizacji nie wskazała, że współpraca przebiega bardzo dobrze (rys. 147).

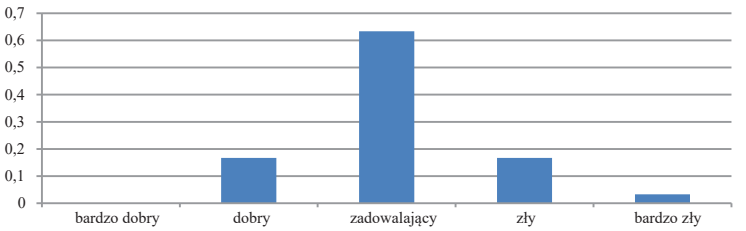

Rys. 147. Poziom rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Analiza zmian warunków prowadzenia firmy w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 ujawnia problemy, które należy koniecznie rozwiązać. 63,3% twierdziło, że warunki rejestrowania firmy się poprawiły, 26,7% – że nic się nie zmieniło, 10% było niezdecydowanych. Poprawa nastąpiła również w zakresie uzyskania pozwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej. 56,7% zgodziło się z tym, 36,7% zaś zauważyło zmian. Jednym z problemów, który należy rozwiązać w pierwszej kolejności, jest możliwość uzyskania kredytu na potrzeby prowadzenia działalności gospodarczej. Ponad połowa badanych (56,7%) uważa, że warunki w tym zakresie się pogorszyły (rys. 148).

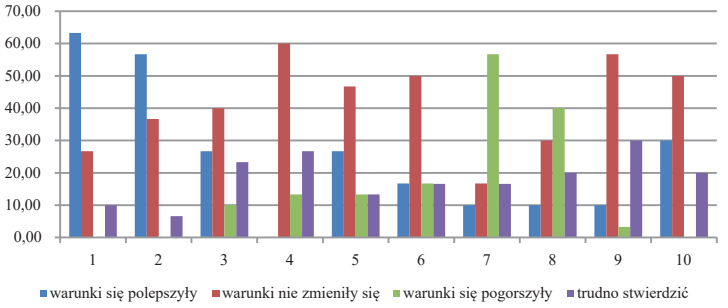

Rys. 148. Zmiany warunków prowadzenia działalności gospodarczej w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Wśród czynników, które utrudniają rozwój współpracy transgranicznej, respondenci wymienili następujące: 56,7% – utrudniony dostęp do środków finansowych, 50% – problemy z uzyskaniem wizy, 33,3% – utrudnienia związane z przekroczeniem granicy, 26,7% – brak informacji ze strony instytucji otoczenia biznesu o możliwości współpracy, 20% – brak informacji ze strony władzy lokalnej o możliwości współpracy, 16,7% – brak specjalistycznej strony internetowej, 3,3% – brak informacji w mediach (rys. 149).

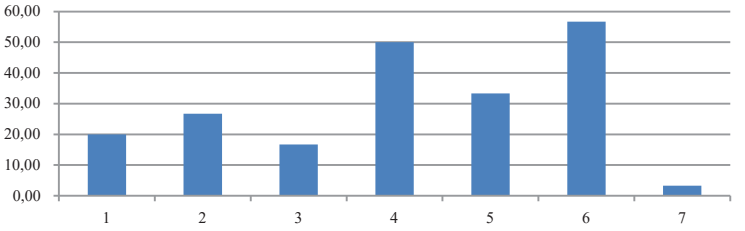

Rys. 149. Czynniki utrudniające rozwój współpracy transgranicznej

1. Brak informacji ze strony władzy lokalnej o możliwości współpracy. 2. Brak informacji ze strony instytucji otoczenia biznesu o możliwości współpracy. 3. Brak specjalistycznej strony internetowej. 4. Problemy z uzyskaniem wizy. 5. Problemy z przekroczeniem granicy. 6. Utrudniony dostęp do środków finansowych. 7. Inne (brak informacji w środkach masowego przekazu).

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Zidentyfikowane zostały również te czynniki, które utrudniają rozwój przedsiębiorczości na terenach przygranicznych. Większość respondentów (80%) wskazało na trudności w uzyskaniu kredytu, połowa badanych (50%) – na zasady celne i handlowe, 20% – na warunki otrzymania licencji i zezwoleń, 13,3% – na złożony system opodatkowania, 13,3% – na poziom korupcji, 6,7% – uciążliwe procedury rejestracji nowej firmy (rys. 150).

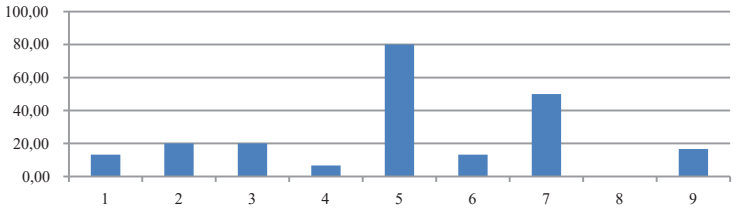

Rys. 150. Czynniki utrudniające rozwój przedsiębiorczości na terenach przygranicznych

1. Złożony system opodatkowania. 2. Uzyskanie licencji i pozwoleń. 3. Możliwość otrzymania licencji i zezwoleń. 4. Niewystarczający poziom wykształcenia pracowników. 5. Możliwość uzyskania kredytu. 6. Poziom korupcji. 7. Zasady celne i handlowe. 8. Funkcjonujące w kraju prawo pracy. 9. Częste kontrole podatkowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

63,3% respondentów twierdzi, że przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą potrzebują konsultacji prawnych, 50% wskazuje na doradztwo podatkowe, 43,3% – na doradztwo księgowe, 40% – na konsultacje w zakresie certyfikacji, 20% – na doradztwo w zakresie współpracy z organami kontroli (rys. 151).

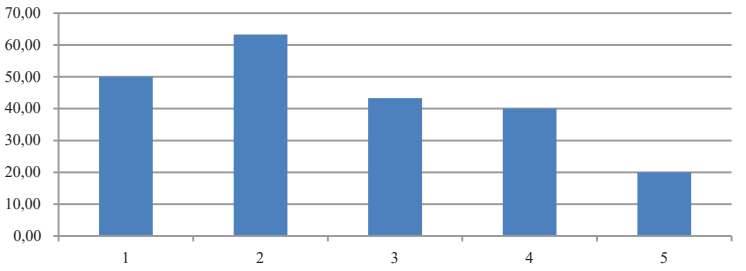

Rys. 151. Niezbędne usługi dla przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą

1. Doradztwo podatkowe. 2. Konsultacje prawne. 3. Doradztwo księgowe. 4. Konsultacje w zakresie certyfikacji. 5. Doradztwo w zakresie współpracy z organami kontroli.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Badania przeprowadzone wśród osób reprezentujących organizacje związane ze wspieraniem przedsiębiorczości pokazały skalę ich działalności. Przedstawia się ona następująco: 30% badanych prowadzi działalność na małą skalę, 43,3% – na średnią skalę, 23,4% – na dużą skalę; 3,3% badanych nie udzieliło informacji (rys. 152).

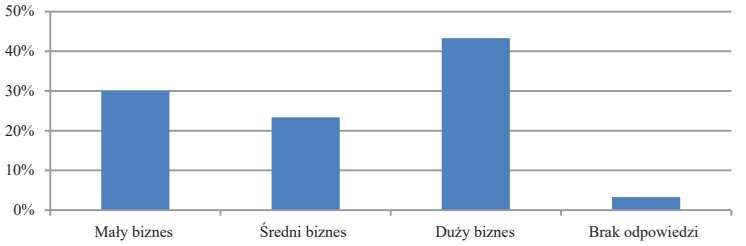

Rys. 152. Skala działalności w zakresie wsparcia przedsiębiorczości

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Do organizacji reprezentowanych przez respondentów w celu uzyskania jakiejkolwiek pomocy zwrócił się w ciągu miesiąca następująca liczba przedsiębiorców i przyszłych przedsiębiorców: 0–10 – 20%; 11–20 – 40%; 21–30 – 13,4%; 31–40 – 3,3%; 41–50 – 3,3%; 50 – 3,3%; powyżej 100 – 10%. 6,7% badanych nie udzieliło odpowiedzi (rys. 153).

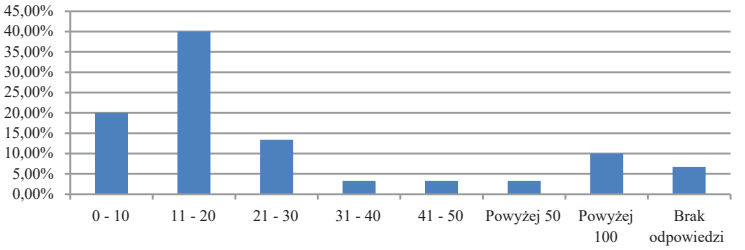

Rys. 153. Liczba przedsiębiorców, która w ciągu miesiąca zwróciła się o pomoc

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Respondenci uważają, że głównymi barierami dla osób chcących założyć działalność gospodarczą są: brak środków finansowych (66,7%), brak wiedzy w dziedzinie zarządzania przedsiębiorstwem i tworzenia biznesplanu (60%), trudności w znalezieniu odpowiedniego lokalu (30%), trudności w przygotowaniu dokumentacji niezbędnej do stworzenia biznesplanu (26,7%), braki kadrowe (3,3%) (rys. 154).

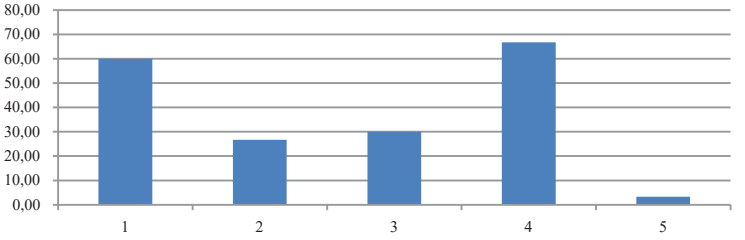

Rys. 154. Trudności, które napotykają przedsiębiorcy chcący założyć działalność gospodarczą

1. Brak wiedzy w dziedzinie zarządzania przedsiębiorstwem i tworzenia biznesplanu. 2. Złożone procedury przygotowania dokumentacji niezbędnej do stworzenia biznesplanu. 3. Trudności w znalezieniu odpowiedniego lokalu. 4. Niewystarczające środki finansowe. 5. Braki kadrowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedstawiciele otoczenia biznesu zidentyfikowali szereg problemów związanych z rozwojem przedsiębiorczości w regionie, na które władze samorządowe powinny zwrócić uwagę w pierwszej kolejności. 56,7% badanych twierdzi, że barierą jest pozyskanie nowych inwestorów; 50% – wsparcie MŚP; 33,3% – rozwój średnich i dużych przedsiębiorstw (ok. 50 pracowników). Wymieniono także inne problemy: pomoc w zbliżeniu przedsiębiorców po obu stronach granicy – 30%, efektywność władz samorządowych – 26,7%, rozwój turystyki – 20%, modernizację infrastruktury i współpracę samorządów i środowiska przedsiębiorców – po 13,3%, rozwój edukacji i kultury, łączność w rejonie i regionie – po 3,3% (rys. 155).

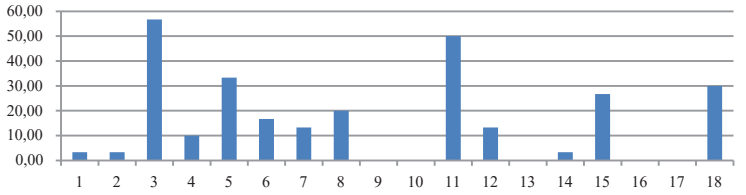

Rys. 155. Problemy związane z rozwojem przedsiębiorczości, na które władze lokalne powinny zwrócić uwagę w pierwszej kolejności

1. Komunikacja i łączność w rejonie i regionie, utrzymanie dróg. 2. Komunikacja i łączność na skalę regionu i krajową. 3. Pozyskanie nowych inwestorów. 4. Perspektywy dla młodzieży. 5. Rozwój średnich i dużych przedsiębiorstw (ok. 50 pracowników). 6. Rozwój drobnego rzemiosła i usług. 7. Modernizacja infrastruktury (wodociągi i kanalizacja). 8. Rozwój turystyki. 9. Ochrona środowiska. 10. Pomoc społeczna. 11. Wsparcie MŚP. 12. Współpraca samorządu ze środowiskiem przedsiębiorców. 13. Budowa mieszkań komunalnych i socjalnych. 14. Rozwój edukacji i kultury. 15. Efektywność władz samorządowych (organizacja pracy instytucji). 16. Bezpieczeństwo obywatelskie. 17. Promocja miasta i regionu. 18. Pomoc w zbliżeniu przedsiębiorców po obu stronach granicy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Najbardziej skutecznym sposobem interakcji przedsiębiorców z podmiotami (instytucjami) otoczenia biznesu są bezpośrednie kontakty biznesowe. Tak twierdzi 80% badanych. 43,3% za najskuteczniejszy sposób interakcji uznaje udział w konferencjach, zebraniach, szkoleniach itd., 10% – doradztwo, poradnictwo świadczone drogą elektroniczną, 16,7% – organizację wspólnych przedsięwzięć. Wymieniono również inne sposoby, w tym minimalne wymagania dotyczące rejestracji firmy (3,3%) (rys. 156).

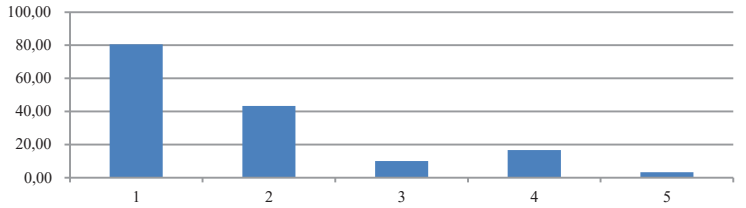

Rys. 156. Najbardziej efektywne sposoby interakcji przedsiębiorców z podmiotami (instytucjami) otoczenia biznesu

1. Bezpośrednie kontakty biznesowe (służbowe). 2. Udział w konferencjach, zebraniach, szkoleniach itd. 3. Doradztwo, poradnictwo świadczone drogą elektroniczną. 4. Organizacja wspólnych przedsięwzięć (klastrów). 5. Minimalne wymagania dotyczące rejestracji firmy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

W opinii przedstawicieli instytucji otoczenia biznesu następujące branże wymagają większego wsparcia z ich strony: produkcja – 40%, budownictwo – 23,3%, handel hurtowy i detaliczny – 33,3%, naprawa pojazdów samochodowych i sprzętu AGD – 10%, hotele i restauracje – 13,3%, transport, gospodarka magazynowa i łączność – 6,7%, pośrednictwo finansowe – 6,7%, obsługa nieruchomości,

wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej – 3,3%, edukacja – 13,3%, ochrona zdrowia i pomoc społeczna – 6,7%, przedsiębiorstwa innowacyjne – 3,3%, rolnictwo – 3,3%.

80% organizacji prowadzi działalność w zakresie pozyskania bezpośrednich inwestorów zagranicznych lub nawiązania kontaktów służbowych między przedsiębiorcami białoruskimi a zagranicznymi. Co piąta organizacja (20%) posiada specjalny dział zajmujący się obsługą i wsparciem inwestorów z zagranicy.

Wśród przedsiębiorców białoruskich największym zainteresowaniem cieszą się następujące formy wsparcia: spotkania biznesowe, wynajem lokali, usługi doradcze i informacyjne, kredyty na preferencyjnych warunkach, kredytowanie i akredytacja (przywilej wierzycieli zagranicznych), utworzenie dla przedsiębiorców centrum doradczego, doradztwo z zakresu rozwoju biznesu, usługi księgowe, przekazanie mienia pod realizację umów inwestycyjnych i nieodpłatne użytkowanie w celu tworzenia miejsc pracy, reklama; seminaria i szkolenia.

Współpracę w największym stopniu inicjują dwie strony. Z tą opinią zgodnych jest 86,7% respondentów. Co 10. inicjator (10%) to przedsiębiorca. 3,3% inicjatorów stanowią podmioty (organizacje) otoczenia biznesu (rys. 157).

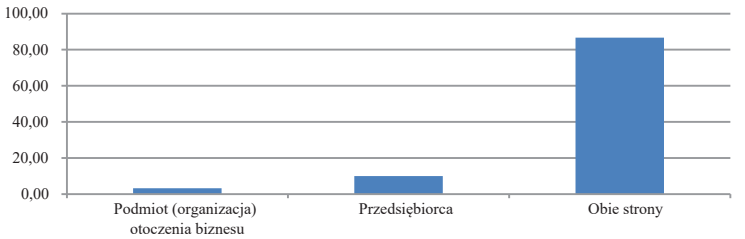

Rys. 157. Inicjatorzy współpracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Większość objętych badaniem przedstawicieli otoczenia biznesu (76,7%) współpracuje z organami władzy lokalnej w zakresie wspierania przedsiębiorczości.

Jednym z najbardziej skutecznych mechanizmów rozwoju polityki sąsiedztwa jest współpraca transgraniczna. Realizowana jest ona w ramach kompetencji władz terytorialnych, które z kolei określone są przez prawo krajowe każdego państwa. Inicjatorami współpracy transgranicznej są władze lokalne i regionalne, instytucje i przedsiębiorstwa, organizacje publiczne, a także osoby prywatne. Badania pokazały, że 73,3% respondentów promuje nawiązanie współpracy przedsiębiorców lokalnych z przedsiębiorcami polskimi. 83,3% badanych promuje współpracę lokalnych przedsiębiorców z organami władzy lokalnej, 63,3% – z organizacjami otoczenia biznesu (rys. 158).

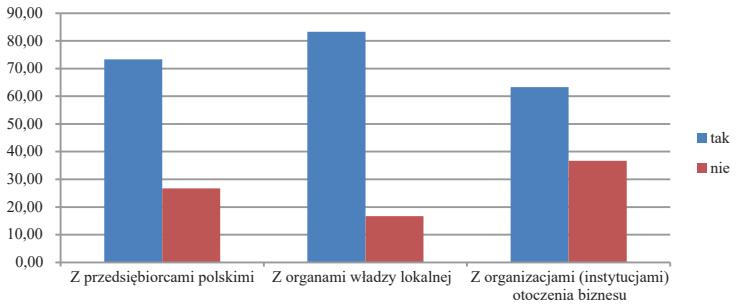

Rys. 158. Promocja współpracy lokalnych przedsiębiorców

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Respondentom zostały przedstawione cztery stwierdzenia na temat rejonu. Większość (76,7%) była zgodna ze stwierdzeniem, iż rejony przygraniczne w dużym stopniu uzależnione są od pozyskania inwestorów zagranicznych, ustanowienia wymiany międzynarodowej i współpracy (rys. 159).

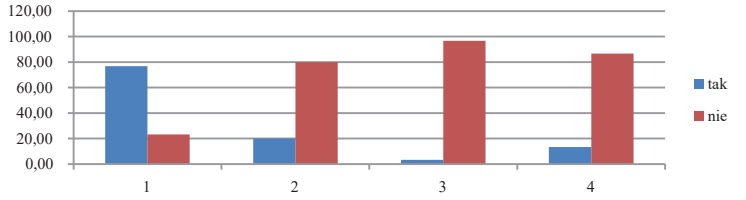

Rys. 159. Zależność rejonu od inwestorów zagranicznych

1. Rejon jest w dużym stopniu uzależniony od pozyskania inwestorów zagranicznych, nawiązania wymiany międzynarodowej i współpracy. 2. Rejon jest w niewielkim stopniu uzależniony od pozyskania inwestorów zagranicznych, nawiązania wymiany międzynarodowej i współpracy. 3. Rejon nie jest zainteresowany inwestorami zagranicznymi, współpracą międzynarodową i w zakresie transportu. 4. Większość rejonów nie jest przygotowana pod względem odpowiednich kompetencji (np. brak znajomości języków obcych) na przyjęcie na swoim terenie inwestorów zagranicznych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Przedstawiciele instytucji otoczenia biznesu ocenili jakość usług świadczonych przez władze lokalne. Połowa ankietowanych oceniła wsparcie MŚP jako zadowalające. Co trzeci badany (30,1%) wystawił ocenę dobrą. Ofertę gruntów i lokali dla przedsiębiorców 43,3% ankietowanych oceniło jako zadowalającą. Ocenę dobrą wystawiło 30% osób. Poziom bezpieczeństwa publicznego ponad 80% badanych oceniło jako dobry (43,3% – bardzo dobry, 40% – dobry). Połączenia w obrębie rejonu (trasy, stan dróg) ponad połowa respondentów (53,3%) uznała za dobre. Wydawanie pozwoleń przez lokalny samorząd 50% określiło jako dobre. 43,3% respondentów oceniło dobrze usługi w zakresie wywozu śmieci, infrastrukturę techniczną oraz gospodarkę komunalną. Stan ulic, chodników i terenów

zielonych 56,7% ankietowanych uważa za dobry. Promowanie przedsiębiorczości zostało ocenione jako zadowalające przez 43,3% osób objętych badaniem. 40% respondentów uważa, że edukacja i przygotowanie kadry są na poziomie zadowalającym. Również jako zadowalające zostały ocenione usługi z zakresu pomocy w nawiązaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy (rys. 160).

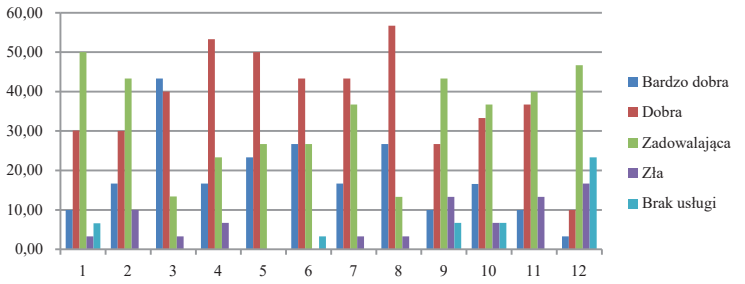

Rys. 160. Ocena jakości usług w rejonie

1. Wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw. 2. Oferta gruntów i lokali dla przedsiębiorców. 3. Bezpieczeństwo publiczne. 4. Połączenia (trasy, stan dróg). 5. Wydawanie pozwoleń przez władze samorządowe. 6. Wywóz śmieci. 7. Dostępność infrastruktury technicznej i gospodarki komunalnej. 8. Stan ulic, chodników i terenów zielonych. 9. Promocja przedsiębiorczości. 10. Promocja miasta i rejonu. 11. Edukacja i przygotowanie kadr. 12. Pomoc w nawiązaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

35% przedstawicieli MŚP w wyniku realizacji projektu *Stworzenie transgranicznej platformy BIZNESTRANS* oczekuje praktycznego wsparcia, pomocy w znalezieniu partnera po stronie polskiej, 30% – uzyskania informacji, 29% – konsultacji. Co szósty ankietowany (17%) zwrócił uwagę na możliwość informowania o swoich zamiarach, propozycjach w związku z rozwojem współpracy transgranicznej na stronie projektu (rys. 161).

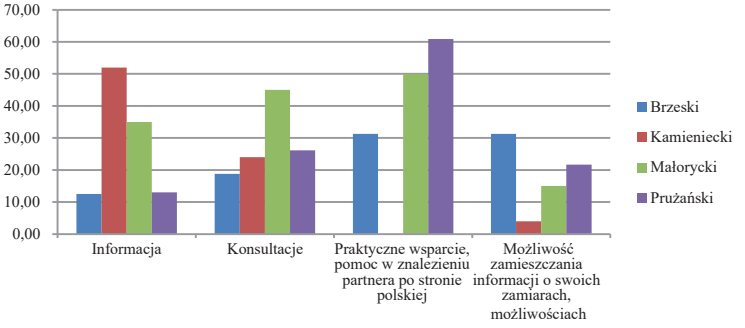

Rys. 161. Oczekiwanie na praktyczną pomoc w wyniku realizacji projektu

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

6. WNIOSKI

W świetle przeprowadzonych badań i analiz należy stwierdzić:

- niedostateczną pomoc ze strony samorządów w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami po obu stronach granicy;
- potrzebę uruchomienia małego ruchu granicznego, który w większości zdaniem przedsiębiorców ułatwiłby prowadzenie działalności gospodarczej w obszarach transgranicznych. Do czynników, które w znacznej mierze mogłyby polepszyć współpracę gospodarczą dzięki uruchomieniu małego ruchu granicznego przedsiębiorcy zaliczyli zwiększenie obrotów handlowych, ożywienie ruchu turystycznego oraz wzrost przedsiębiorczości. Należy podkreślić, że przedsiębiorcy wskazali czynniki, które mogłyby negatywnie wpłynąć w związku z uruchomieniem małego ruchu granicznego, a do których zaliczyli w szczególności wzrost poziomu konkurencji oraz nielegalny handel. Badane instytucje otoczenia biznesu również wskazały, że otwarcie przejścia granicznego w zakresie umowy o małych ruchu granicznym mogłoby przyczynić się do rozwoju współpracy transgranicznej w zakresie przedsiębiorczości;
- trudności w nawiązywaniu kontaktów z kontrahentami;
- niewypłacalność kontrahentów;
- brak pomocy ze strony administracji publicznej, w tym występowanie barier utrudniających rozwój MŚP, do których przedsiębiorcy zaliczyli koszty pracy/opłaty/podatki. Jednocześnie ankietowani w większości nie mają propozycji zmian/rozwiązań, których wprowadzenie mogłoby zminimalizować lub wyeliminować wskazane bariery rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej. Również instytucje otoczenia biznesu uznały, że jedną z podstawowych barier rozwoju stanowią koszty pracy oraz podatki;
- bardzo niską ocenę jakości usług publicznych dotyczących wsparcia MŚP;
- potrzebę współpracy z centrami wsparcia biznesu głównie w zakresie bezpośrednich kontaktów służbowych oraz w zakresie organizacji i uczestnictwa we wspólnych konferencjach, spotkaniach, czy szkoleniach z zakresu rozwoju przedsiębiorczości. Również instytucje otoczenia biznesu uznały w badaniu, że do najbardziej efektywnych form współpracy można zaliczyć konferencje, spotkania, szkolenia, bezpośrednie kontakty służbowe, tworzenie wspólnych przedsięwzięć oraz porady prawne i konsultacje świadczone drogą elektroniczną. W rejonach białoruskich przedsiębiorcy wskazali dodatkowo na tworzenie wspólnych klastrów rozwoju przedsiębiorczości;
- długotrwałą współpracę z partnerami zagranicznymi, co może świadczyć o dobrze układających się wzajemnych relacjach. Najwięcej podmiotów

współpracuje w przedziale powyżej 10 lat. Najmniej natomiast dopiero rozpoczęło swoją współpracę. Należy jednak podkreślić, że współpraca międzynarodowa nie rozwija się aktywnie, tylko słabnie;

- ponad 90% zainteresowanie współpracą przedsiębiorstw z badanych powiatów po stronie polskiej z przedsiębiorcami z Białorusi oraz 85% zainteresowanie współpracą białoruskich przedsiębiorców z przedsiębiorcami z Polski;
- chęć nawiązania przez przedsiębiorców współpracy z zakresu handlu i turystyki oraz brak chęci w nawiązywaniu kontaktów z kontrahentami białoruskimi w zakresie transportu, przemysłu i rolnictwa. Natomiast przedsiębiorcy białoruscy widzieliby możliwość nawiązania współpracy z przedsiębiorstwami polskimi w ramach każdej z wymienionych branż tj. przemysłu, handlu, turystyki i rolnictwa;
- narastające problemy z przekroczeniem granicy oraz problemy z uzyskaniem wizy, jak również brak możliwości współpracy z administracją publiczną. Badani podkreślali, że ww. problemy zaczęły narastać po obu stronach granicy wraz z akcesją Polski do Unii Europejskiej;
- brak zainteresowania ze strony firm punktami obsługi przedsiębiorcy na terenie powiatów i rejonów. Przy czym należy zaznaczyć, iż przedsiębiorstwa wskazują na brak współpracy w zakresie rozwoju przedsiębiorczości ze strony samorządów;
- zainteresowanie badanych przedsiębiorców w szczególności z powiatu siemiatyckiego, bialskiego i włodawskiego transportem towarów drogą śródlądową E-40. Przedsiębiorcy z badanych rejonów na Białorusi wskazali, że stworzenie możliwości transportu towarów byłoby dobrym rozwiązaniem, ale jednocześnie w większości stwierdzili, że przedsiębiorstwo nie korzystałoby z transportu towarów droga śródlądową;
- chęć rozwoju w dziedzinie związanej z handlem i usługami. Z badań wynika, że również w tej dziedzinie przedsiębiorcy chcą nawiązywać swoją współpracę z kontrahentami po wschodniej stronie granicy;
- potrzebę uruchomienia usług w zakresie doradztwa prawnego, podatkowego oraz księgowego. Według instytucji otoczenia biznesu również jest to najbardziej pożądana pomoc niezbędna w prowadzeniu działalności gospodarczej przedsiębiorcom w obszarach transgranicznych po obu stronach granicy;
- potrzebę obniżenia podatków oraz wsparcie działalności gospodarczej po jednej i drugiej stronie granicy;
- stosunkowo małą liczbę podmiotów zgłaszających się po pomoc do badanych instytucji otoczenia biznesu miesięcznie;

- konieczność przyciągnięcia nowych inwestorów oraz stworzenia perspektyw dla młodych ludzi;
- konieczność poprawy do informacji oraz wpieranie lokalnych rynków i firm. Istnieje potrzeba wsparcia działalności gospodarczej takich branż jak przetwórstwo przemysłowe, handel hurtowy i detaliczny, budownictwo oraz hotelarstwo;
- brak wyodrębnionej komórki organizacyjnej na potrzeby obsługi inwestorów zagranicznych w badanych instytucjach otoczenia biznesu;
- brak posiadania ofert wsparcia ze strony badanych instytucji otoczenia biznesu dla przedsiębiorców z zagranicy;
- konieczność wypracowania lepszych form w zakresie ułatwiania nawiązywania współpracy zagranicznym przedsiębiorcom przez instytucje otoczenia biznesu z jednostkami samorządu terytorialnego;
- konieczność wypracowania mechanizmów promocji przedsiębiorczości w powiatach i rejonach;
- niewystarczającą formę pomocy w nawiązywaniu kontaktów z kontrahentami zagranicznymi;
- niedoskonałość funkcjonującego systemu finansowo-kredytowego oraz systemu opodatkowania podmiotów małych i średnich przedsiębiorstw (charakteryzuje się licznymi podatkami, opłatami). Przedsiębiorcy wskazują na wysokie podatki, jak również brak możliwości otrzymania kredytu;
- brak środków własnych, niezbędnych dla działalności gospodarczej, a także utrudniony dostęp do kredytów;
- niski poziom wykształcenia pracowników zarówno po stronie polskiej, jak i białoruskiej.

7. REKOMENDACJE

W celu rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej należy:

- zmniejszyć biurokrację aparatu administracyjnego;
- uprościć zasady otrzymywania wiz lub wprowadzić system bezwizowy w postaci podpisania umowy o małym ruchu granicznym;
- wprowadzić system zachęt dla inwestorów w postaci stworzenia podstrefy ekonomicznej;
- uprościć wymogi dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej;
- objąć większym wsparciem przedsiębiorców w zakresie doradztwa finansowego, podatkowego i księgowego;
- stworzyć system ulg dla przedsiębiorców;
- obniżyć stopy procentowe kredytów;
- wdrożyć system udzielania niskooprocentowanych pożyczek, szczególnie dla nowopowstałych firm;
- udoskonalić poprawę systemu komunikacji między przedsiębiorstwami a samorządami i instytucjami otoczenia biznesu;
- stworzyć system wsparcia w zakresie ulg związanych z tworzeniem nowym miejsc pracy;
- wdrożyć działania związane z organizacją większej ilości spotkań, konferencji, seminariów poświęconych przedsiębiorczości i jej rozwoju na obszarach transgranicznych;
- inicjować więcej umów w zakresie partnerstwa publiczno-prywatnego;
- zwiększyć potencjał turystyczny obszarów transgranicznych.

Трансграничное сотрудничество и развитие предпринимательства в отдельных областях польско-белорусской приграничной территории

1. ПРЕДМЕТ И ЦЕЛЬ

Развитие предпринимательства на трансграничных территориях обусловлено экзо- и эндогенными факторами пространственных систем[1]. Изменяющиеся условия, связанные в т.ч. с глобализацией, европейской интеграцией, региональной политикой, политическими переменами или изменениями, обусловленными социальным и экономическим потенциалом, а также преимущества географического положения или доступа к ресурсам факторов производства – определяют развитие трансграничного предпринимательства. Важным аспектом является стремление понять их влияние на развитие предпринимательства в территориальных единицах польско-белорусской приграничной территории.

Сектор малых и средний предприятий (МСП) является важным элементом устойчивого развития стран с рыночной экономикой. Это также ключевой фактор устойчивой реструктуризации в постсоциалистических странах. Динамическое развитие сектора МСП способствует ускорению реструктуризации экономики в этих странах, притоку рабочей силы, высвобожденной в результате преобразования предприятий и секторов, в сектор МСП, росту экономической активности общества, повышению качества занятости, созданию новых рабочих мест и повышению уровня социально-экономической стабильности в стране.

Как предполагает Б. Рогала (2007), для развития предпринимательства необходимо действовать в двух направлениях, первое из которых касается продвижения предпринимательства в смысле количественного роста (напр., создание новых предприятий), а второе – создания условий для выживания новых и действующих компаний. Процесс развития предпринимательства, заключающийся в создании и формировании новых субъектов хозяйствования, связан с правилами микроэкономического развития и в разной степени влияет на другие предприятия, учреждения и общество исследуемой пространственной единицы (Зёло 2007), и тем самым может также определять развитие трансграничных территорий.

Несмотря на прогрессирующую глобализацию и ее влияние на поляризацию мирового пространства, а также из-за различий в качестве социально-экономической жизни (Боровец 2006) – МСП в настоящее время сильно зависят от региональных и локальных факторов (Вах 2008). Развитие предпринимательства и экономической активизации региональных и локальных

[1] Важной была признана поддержка проектов и программ развития на низовом уровне. В рамках этого подхода выделяется поддержка местного предпринимательства, развитие человеческого капитала, содействие инновациям и создание локальных учреждений и сетей компаний. Сравн. Яловецки (1993).

систем происходит в окружении, в котором формируются процессы социально-экономического развития, проявляющиеся среди прочего в (Зёло 2007, с. 15):

- снижении уровня безработицы;
- увеличении финансовых ресурсов населения;
- снижении барьеров спроса населения на рынке,
- увеличении размеров и изменении качества рынка труда;
- увеличении денежных потоков, поступающих к учреждениям самоуправления в виде доходов от налогов;
- дополнительных инвестициях в сетевую техническую и экономическую инфраструктуру системы расселения (дороги, энергетические, водные, газовые сети, подъездные железнодорожные пути);
- изменениях в использовании территории;
- активизации остальных секторов экономической деятельности, в том числе развития услуг;
- изменении направлений миграции трудовых ресурсов соответствующего качества.

В контексте развития предпринимательства трансграничных территорий следует добавить:

- развитие туристической базы;
- охрану окружающей среды, предотвращение стихийных и технологических бедствий;
- интеграцию бизнес-среды;
- интеграцию рынков труда;
- обмен опытом и развитие научной среды;
- поддержку местных сообществ в реализации совместных мероприятий.

Трансграничное сотрудничество является шансом для развития предпринимательства и тем самым имеет существенное значение для стратегического планирования, которое может поспособствовать сглаживанию различий между регионами, поиску новых бизнес-партнеров, а в будущем – интеграции рынка государств, участвующих в сотрудничестве.

В этой связи, главной целью данной работы было определение уровня экономического развития отдельных территориальных единиц приграничных регионов, к которым относятся с польской стороны поветы: Бяльский, Гайновский, Семятыцкий, Влодавский, а с белорусской стороны четыре приграничных района Брестской области: Брестский, Каменецкий, Малоритский и Пружанский. Выбор территорий был обусловлен тем фактом, что ранее там

не проводились исследования по определению развития предпринимательства. Таким образом, эта работа представляет собой первую попытку выявить препятствия на пути экономического сотрудничества. Также характеризуются перспективы сотрудничества между предпринимателями из приграничных территорий и учреждениями из бизнес-среды, а также между предпринимателями и высшими учебными заведениями.

В отчете изначально предполагается, что существует необходимость углубления проблематики обсуждаемых вопросов в эмпирических исследованиях в свете особенностей экономического развития исследуемых территориальных единиц.

2. МЕТОДЫ И СИСТЕМА

Для реализации предмета и цели данной работы применяются методы и техники исследования, выбранные для наилучшего решения поставленных задач. Основным методом были избраны полевые исследования, включающие методы наблюдения, анализ документации и непосредственные интервью с предпринимателями, осуществляющими экономическую деятельность на исследуемых территориях, и с учреждениями из бизнес-среды, проведенные с помощью анкеты-опросника.

Анкетирование предпринимателей проводилось на репрезентативной выборке, в которую вошли официально зарегистрированные частные компании. Выбор субъектов экономической деятельности из каждого региона происходил пропорционально с учетом времени функционирования компании, численности сотрудников и вида осуществляемой ими деятельности.

Анкетирование проводилось в группе 200 предпринимателей (по 100 с каждой стороны) и 60 учреждений из бизнес-среды (по 30 с каждой стороны):

1) из Люблинского воеводства – Влодавский повет, Бяльский повет (рис. 1);
2) из Подляского воеводства – Гайновский повет, Семятыцкий повет (рис. 1);
3) из Брестской области: Брестский, Каменецкий, Малоритский и Пружанский районы (рис. 2).

Система 1. Польша, Влодавский повет – площадь: 1256,27 км^2; население: 40430 (32,18 человек/км^2); Люблинское воеводство; самый большой город: Влодава; урбанизация: 34,08%[7].

Система 2. Польша, Бяльский повет – площадь: 2753,67 км^2; население: 112846 (41,48 человек/км^2); Люблинское воеводство; самый большой город: Бяла-Подляска; урбанизация: 20,35%.

Система 3. Польша, Гайновский повет – площадь: 1623,65 км^2; население: 45168 (27,82 человек/км^2); Подляское воеводство; самый большой город: Гайнувка; урбанизация: 50,50%.

Система 4. Польша, Семятыцкий повет – площадь: 1459,58 км^2; население: 47611 (32,62 человек/км^2); Подляское воеводство; самый большой город: Семятыче; урбанизация: 35,81%.

Рис. 1. Исследуемые территориальные системы с польской стороны
Источник: собственное исследование

[2] Коэффициент урбанизации означает процентную долю жителей городов в общем количестве населения. Этот коэффициент является показателем социального развития. Вместе с индустриализацией происходит относительно резкая миграция населения в города из сельской местности. В Польше коэффициент урбанизации составляет 58,7% (данные за 2013 г.) и демонстрирует тенденцию снижения.

Система 1. Беларусь, Каменецкий район – площадь: 1687 км^2; население: 40600 (24,1 человек/км^2); Брестская область; самый большой город: Каменец; урбанизация: 33,09%.

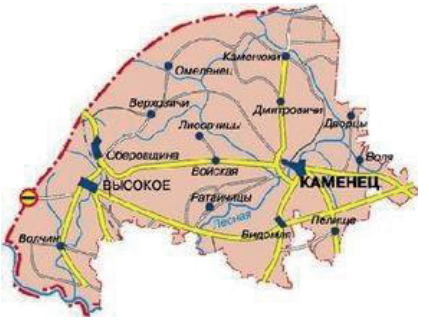

Система 2. Беларусь, Брестский район – площадь: 1544 км^2; население: 39400 (25,6 человек/км^2); Брестская область; самый большой город: Брест; урбанизация: 3,6%.

Система 3. Беларусь, Малоритский район – площадь: 1374 км^2; население: 29100 (21,2 человек/км^2); Брестская область; самый большой город: Малорита; урбанизация: 40,9%.

Система 4. Беларусь, Пружанский район – площадь: 2800 км^2; население: 62100 (22,2 человек/км^2); Брестская область; самый большой город: Пружаны; урбанизация: 41,07%

Рис. 2. Исследуемые территориальные системы с белорусской стороны
Источник: собственное исследование

В Люблинском воеводстве он составляет 46,3%, а в Подляском – 60,4% (данные за 2013 г.). Больше на сайте: http://eregion.wzp.pl/wspolczynnik-urbanizacji-dla-poszczegolnych-wojewodztw-w-latach-2010-2013 (доступ: 21.12.2015).

В группу 200 предпринимателей3 вошли субъекты, осуществляющие экономическую деятельность в широком понимании из разных отраслей. В группу 30 учреждений из бизнес-среды[4] вошли местные ассоциации предпринимателей, хозяйственные палаты, учебные и консалтинговые центры, консультационные пункты, торгово-промышленные палаты, инкубаторы предпринимательства, местные фонды, поддерживающие предпринимательство, местные инициативные группы, финансовые учреждения, такие как: региональные и локальные фонды займов и фонды развития, фонды кредитных гарантий.

Объем выборки был определен на этапе подготовки предложения проекта *Создание трансграничной платформы BIZNESTRANS для поощрения и поддержки сотрудничествамежду бизнесом и научными учреждениями с целью установления более тесных взаимоотношений*, отправленного в Центр европейских проектов. Был применен неслучайный (невероятностный) метод отбора в виде преднамеренной выборки.

В ходе исследования среди предпринимателей и учреждений из бизнес-среды понадобились количественные изменения в отношении отдельных систем, тем не менее общий объем выборки был сохранен. Это было связано

---

[3] Предприниматель в понимании Закона о свободе экономической деятельности – это физическое лицо, юридическое лицо и организационная единица, не являющаяся юридическим лицом, правоспособность которой признается отельным законом – осуществляющее экономическую деятельность от своего имени. Предпринимателями считаются также участники простого товарищества в рамках осуществляемой ими хозяйственной деятельности. Сравн. Сб. зак. от 2013 г., поз. 672, с посл. изм.

[4] Один из самых полных каталогов этих субъектов разработали эксперты ООО «CASE – Doradcy» в отчете, опубликованном Польским агентством развития предпринимательства. В нем перечислено одиннадцать основных категорий учреждений из бизнес-среды (УБС): 1) государственные ведомства и подчиненные им структуры, напр., Польское агентство развития предпринимательства, Центр обработки информации, Национальный центр науки; 2) единицы территориального самоуправления, в том числе государственные службы занятости, учреждения социального обеспечения, группы обслуживания инвесторов, управляющие учреждения и учреждения, реализующие программы помощи для предпринимателей; 3) агентства регионального и локального развития; 4) объекты НИОКР, в частности Польская академия наук, подразделения научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, центры передового опыта, центры передовых технологий; 5) организации работодателей и работников, напр., профсоюзы; 6) палаты и ассоциации производителей, напр., хозяйственные, промышленные и торговые палаты; 7) образовательные, консалтинговые и консультационные учреждения, негосударственные учреждения рынка труда; 8) высшие учебные заведения (государственные и негосударственные); 9) учреждения, поддерживающие предпринимательство, в частности инкубаторы и акселераторы предпринимательства, субъекты, поддерживающие компании типа spin-off и spin-out, промышленные, технологические и научно-технологические парки; 10) сети, поддерживающие предпринимательство и инновационность, напр., Национальная система услуг, консультационно-консалтинговые пункты, Сеть информации для бизнеса, Центры евроинформации, Региональные центры европейской информации, Национальные контактные центры, Главная техническая организация, Enterprise Europe Network, Национальная сеть центров патентной информации, центры трансфера технологий, консультационные и консалтинговые сети; 11) финансовые учреждения, напр., банки, инвестиционные фонды, фонды займов, фонды венчурного капитала, фонды кредитных гарантий. Сравн. Гужински, Пандер, Коч (2006). Для целей данной публикации считается, что учреждениями из бизнес-среды являются субъекты, которые предлагают предпринимателям различные услуги, помогающие в осуществлении экономической деятельности. Такая помощь может предоставляться платно или бесплатно лицам, только начинающим хозяйственную деятельность, или уже существующим предприятиям для стимулирования их развития.

с объективными причинами, в основном из-за отказа отдельных субъектов заполнять анкету.

Для эффективного проведения исследования приходилось лично встречаться с каждым из респондентов после предварительного согласования времени встречи в телефонном режиме. Только такой метод гарантировал высокое качество исследования. Все попытки отправки ссылок на анкеты по электронной почте или оставление распечатанных анкет у респондентов заканчивались тем, что заполненные анкеты не возвращались или их процент был невысоким.

Исследование проводилось в октябре–декабре 2014 года. Оно представляет собой реализацию ожидаемых результатов проекта BIZNESTRANS.

3. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОТДЕЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ С ПОЛЬСКОЙ СТОРОНЫ

Исследованиям, касающимся потенциальных путей развития экономики, предшествовала диагностика экономического потенциала отдельных регионов. Все исследуемые поветы находятся в Подляском и Люблинском воеводствах, которые относятся к макрорегиону Восточной Польши[5].

Гайновский повет

Гайновский повет находится в юго-восточной части Подляского воеводства, в бассейне рек Буг и Нарва. Его восточная граница совпадает с границей польского государства и тем самым граничит с Беларусью. Площадь повета составляет 1624 км^2. В его пределах находится девять гмин: Бяловежа, Черемха, Чиже, Дубиче Церковные, Гайнувка, Гайнувка – город, Клещеле, Нарев и Наревка.

Из документа *Программа развития предпринимательства города Гайнувка на 2012-2013 гг.*, прилагаемого к Решению № XVI/122/12 Совета города Гайнувка от 30 мая 2012 г., следует, что в 2009 г. согласно REGON здесь было 2888 зарегистрированных субъектов хозяйствования (Табл. 1). В Гайновском повете преобладают промышленные объекты и ремесленные предприятия, связанные с переработкой древесины, которые производят, в частности, пиломатериалы, клееные щиты, напольные покрытия, дачные домики, мебель, элементы деревянных конструкций, деревянные аксессуары, древесный уголь. В повете развиваются также машиностроительные заводы, которые производят, в частности, тракторы, машины и оборудование для лесной промышленности и лесного хозяйства, обогреватели. В Гайновском повете существуют также прекрасные условия для развития экологического сельского хозяйства (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 218–219).

[5] Макрорегион Восточной Польши состоит из пяти воеводств: Люблинского, Подкарпатского, Подляского, Свентокшиского, Варминско-Мазурского. Восточная граница макрорегиона является одновременно границей польского государства, ЕС и Шенгенской зоны. Макрорегион граничит с пятью государствами – на севере с Россией и Литвой, в центральной части с Беларусью, на юго-востоке с Украиной, а на юге – со Словакией, что делает его транзитной территорией. Воеводства Восточной Польши характеризуются низким уровнем деградации окружающей среды, что проявляется в сравнительно небольшом количестве разрушенных промышленностью земель и относительно низком уровне загрязненности воздуха. Из-за специфической социально-экономической ситуации Восточная Польша является территорией, которая представляет особый интерес для региональной политики и требует применения дополнительных мер, позволяющих наверстать упущенное и ускорить развитие. Сравн. Стратегия социально-экономического развития Восточной Польши до 2020 года (2013).

Табл. 1. Количество субъектов хозяйствования в Гайновском повете согласно REGON в 2009 г.

Город/гмина	Количество субъектов хозяйствования	Процент прироста/ падения за 2 года
Город Гайнувка	1584	-5,50%
Город и гмина Клещеле	149	-22,80%
Гмина Бяловежа	210	-19,60%
Гмина Черемха	140	-11,40%
Гмина Чиже	85	-4,5%
Гмина Дубиче Церковные	136	-25,70%
Гмина Гайнувка	228	-12,70%
Гмина Нарев	171	-17,00%
Гмина Наревка	185	-20,00%
Гайновский повет	2888	11,40%

Источник: Программа развития предпринимательства города Гайнувка на 2012-2013 гг.

Согласно оценкам Главного статистического управления (ГСУ) с 2011 года количество субъектов хозяйствования в Гайновском повете постепенно растет. По состоянию на 2012 год количество субъектов хозяйствования составило 2 957, в том числе в секторах: сельского хозяйства, лесного хозяйства, охоты и рыбалки в 2012 г. зафиксировано 198 субъектов, в секторах: промышленности и строительства – 762, а в секторе услуг – 1 686. В последнем из перечисленных секторов наблюдался самый большой спад по сравнению с 2011 г., когда количество субъектов составляло 1 950.

Из *Стратегии устойчивого развития Гайновского повета до 2015 года следует, что „на территории* Гайновского повета значительную долю в рынке составляют малые и средние промышленные и обслуживающие предприятия. В большинстве своем это плохо управляемые единицы, не занимающиеся продвижением своих компаний и изделий. Существует острая нехватка информации, например, в области хозяйственной деятельности, о возможных рынках сбыта и о возможном сотрудничестве между единицами. Существует необходимость поддержки развития малого и среднего предпринимательства. Такая помощь, в частности, должна включать в себя повышение финансирования капитальных вложений, продвижение осуществляемой деятельности, маркетинг продуктов и услуг и поиск новых рынков сбыта". Поэтому также следовало бы создать инструменты, которые поспособствовали бы активизации предпринимательства и его поощрения на трансграничных территориях (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 219–220).

К учреждениям из бизнес-среды в Гайновском повете можно отнести:

а) Центр поддержки бизнеса в г. Гайнувка, действующий при Подляском фонде регионального развития. Центр оказывает консультативную помощь в вопросах составления бизнес-планов, подготовки

технико-экономических обоснований, разработки программ восстановительных мер для компаний. Следует отметить, что Центр в рамках кредитных средств предоставляет займы микро- и малым предприятиям, а также для начала хозяйственной деятельности для целей, связанных с осуществляемой хозяйственной деятельностью, на инвестиционные приобретения, оборотный капитал. Стратегия локального развития на 2007–2013 гг. указывает, что за год услугами Центра пользуются в среднем более 250 компаний;

b) Гильдия различных ремесел – это общественно-профессиональная ремесленная организация, объединяющая представителей отраслей, к которым можно отнести, в частности: столярное дело, кондитерское искусство, ремонт автомобилей, парикмахерское искусство, живопись и декорирование, вышивку, пошив одежды, пекарское дело. Из информации, полученной от Гильдии, следует, что ремесленники чаще всего пользуются следующими услугами: помощь в урегулировании налоговых вопросов, заключении договоров с учениками для обучения профессии, сборе документов для сдачи экзамена на подмастерье или мастера, а также в вопросах пенсии или пособия, возмещения расходов, понесенных на обучение учеников. Следует подчеркнуть, что решением руководства повета от 26.06.2002 г. при Гильдии создано Центр профессионального обучения с целью осуществления обучения на курсах для ассоциированных членов и неассоциированных работодателей (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 220).

Семятыцкий повет

Семятыцкий повет расположен в южной части Подляского воеводства в Восточной Польше. Площадь повета составляет 1460 км^2. В экономике повета доминирующую роль играет сельское хозяйство. Уровень индустриализации повета очень низкий. К главным предприятиям, работающим на этой территории, можно отнести: ООО «Оэрлеман Фоодс Семятыче»., ООО «О.К. Овощове Концентраты» (переработка овощей и фруктов), ООО «ПОЛСЕР» (переработка молока). В повете работают также предприятия, использующие чистую окружающую среду и широкие лесные просторы, к которым можно отнести, в частности: Дары Натуры (скупка и переработка трав и подлеска). Как следует из *Программы поощрения развития предпринимательства Семятыцкого повета на 2012–2020 гг.*, в 2003–2010 годах количество субъектов национальной экономики, зарегистрированных в системе REGON в Семятыцком повете, уменьшается (Табл. 2). В 2003 г. было 2 748 зарегистрированных субъектов, а в 2010 г. их количество составило 2 564. Больше всего субъектов хозяйствования в 2003–2010 годах зарегистрировано

в Семятычах, а меньше всего в гмине Милейчице (рис. 3) (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 220–221).

Табл. 2. Количество субъектов национальной экономики зарегистрированных в системе REGON в Семятыцком повете в 2003–2010 годах в разделении на гмины

Спецификация	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
г. Семятыче	1272	1186	1156	1204	1224	1253	1195	1269
Гм. Семятыче	272	248	241	254	266	287	253	262
Гм. Дрогичин	347	282	271	287	288	300	298	312
Гм. Нужец-Стацья	217	200	188	197	190	183	154	164
Гм. Милейчице	82	64	66	74	75	74	65	74
Гм. Мельник	144	145	147	151	148	148	115	124
Гм. Дзядковице	126	88	92	87	93	94	94	94
Гм. Гроджиск	171	142	132	129	124	127	120	132
Гм. Перлеево	171	142	132	129	124	127	120	132
Всего в Семятыцком повете	2748	2470	2407	2499	2536	2606	2422	2564

Источник: Программа поощрения развития предпринимательства Семятыцкого повета на 2012–2020 гг.

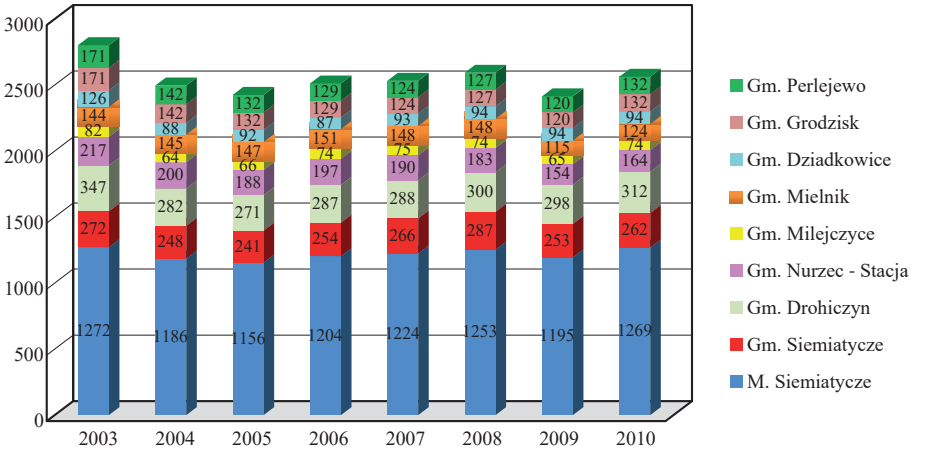

Рис. 3. Количество субъектов хозяйствования в Семятыцком повете в разделении на гмины в 2003–2010 годах

Источник: Программа поощрения развития предпринимательства Семятыцкого повета на 2012–2020 гг.

Согласно отраслевой структуры больше всего субъектов в 2003–2010 годах зарегистрировало свою деятельность в торговле и ремонте, а меньше всего по отдельным секциям ПКД – в отрасли отельного хозяйства и общественного питания. Значительный процент субъектов хозяйствования можно также отметить в таких отраслях как: обслуживание недвижимости и компаний; промышленность, в том числе промышленная переработка; сельское

хозяйство, охота и лесное хозяйство; транспорт, складское хозяйство и коммуникации (Табл. 3) (Сверчевска и др. 2015, с. 221).

Табл. 3. Отраслевая структура субъектов национальной экономики в Семятыцком повете по отдельным секциям ПКД в 2003–2010 гг.

Спецификация	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сельское хозяйство, охота и лесное хозяйство	237	173	179	184	182	189	170	170
Промышленность, в том числе промышленная переработка	373	337	333	335	340	331	298	302
Строительство	351	301	271	299	301	345	337	372
Торговля и ремонт	722	650	640	649	660	670	575	606
Отели и рестораны	70	60	57	55	50	49	46	40
Транспорт, складское хозяйство и коммуникации	192	166	145	151	160	158	143	141
Финансовое посредничество	120	101	104	100	105	105	82	77
Обслуживание недвижимости и фирм	186	185	179	191	193	199	43	48
Остальная деятельность	497	497	499	535	545	560	728	808
Итого	2748	2470	2407	2499	2536	2606	2422	2564

Источник: *Программа поощрения развития предпринимательства Семятыцкого повета на 2012–2020 гг.*

Согласно оценкам ГСУ в 2011 г. в Семятыцком повете уменьшилось количество субъектов хозяйствования по сравнению с 2010 г. Оно составило 2 517 субъектов. А в 2012 г. отмечается увеличение общего количества субъектов хозяйствования – 2 579. Сохранялась тенденция самой большой доли субъектов в секторе услуг – 1 692 в 2011 г. и 1481 в 2012 г., в котором в то же время был отмечен спад. В секторе сельского хозяйства, лесного хозяйства и рыбалки количество субъектов удерживалось на похожем уровне – 175 в 2011 г. и 178 в 2012 г. В секторе промышленности и строительства количество субъектов хозяйствования в 2011 г. составило 650, а в 2012 г. увеличилось до 656 (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 222).

Как следует из *Программы поощрения развития предпринимательства Семятыцкого повета на 2012–2020 гг.*, существует недостаточное взаимодействие между единицами самоуправления и неправительственными организациями в сфере развития и поощрения предпринимательства в повете. В документе указано, что единственным проявлением сотрудничества является Семятыцкая выставка приграничной территории, которая периодически организовывается с 2006 г. Выставка проводится с целью налаживания связей между предпринимателями из Польши и зарубежья, а также поощрения предпринимательства

Орган территориального самоуправления в Семятыцком повете поддерживает предпринимательство, в том числе, через:

- программы внедрения модели локального партнерства;
- проект Центр активизации развития (в 2005–2007 гг.), который был реализован в рамках партнерства с Бялостоцким фондом подготовки кадров;
- бесплатное обучение для населения – введение в бизнес, ведение агротуристической деятельности, которое было реализовано совместно с Фондом поддержки села;
- организацию Международной Семятыцкой выставки приграничной территории;
- реализацию проекта *Микропредприятие с большим капиталом*;
- продвижение программы микрозаймов, реализованной Фондом поддержки села (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 222–223).

Бяльский повет

Бяльский повет – расположенный в Люблинском воеводстве – один из трех самых больших поветов в Польше. Его площадь составляет 2753,67 км2. Центром повята является г. Бяла-Подляска. Приграничное расположение повета является его самым большим преимуществом. Через повет проходят трансконтинентальные пути: трасса E30 (европейская трасса, которая считается одним из самых важных коммуникационных путей на оси восток-запад) и железнодорожный путь E20. Приграничное движение обслуживают автомобильные пункты пропуска в Кукурыках, Тересполе и Славатычах, а также железнодорожный пункт пропуска в Тересполе.

Согласно документу *Анализ сектора предприятий в отдельных поветах Люблинского воеводства* под конец 2005 г. на территории Бяльского повета функционировало 5 393 субъектов национальной экономики, зарегистрированных в системе REGON. Большинство субъектов на территории повета составляют малые фирмы, в которых работает 0–9 человек (5 081 субъектов) (рис. 4). Больше всего фирм осуществляет хозяйственную деятельность в сфере торговли и ремонта автомобилей (37,43%), строительства (10,48%), транспорта, складского хозяйства и коммуникаций (8,45%). Меньше всего фирм осуществляет деятельность в отрасли отельного хозяйства и общественного питания (2,64%), образования (3,51%) и финансового посредничества (4,14%) (рис. 5) (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 223).

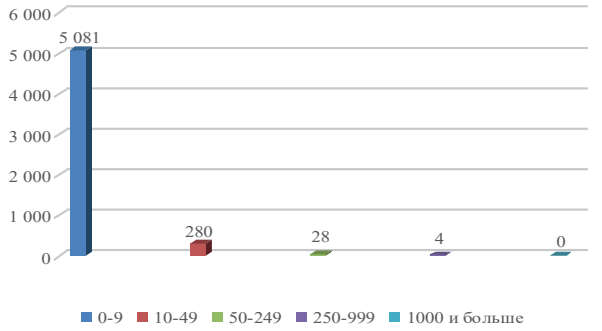

Рис. 4. Количество предприятий в повете по классу размера

Источник: Гуджик, Дрыль 2006

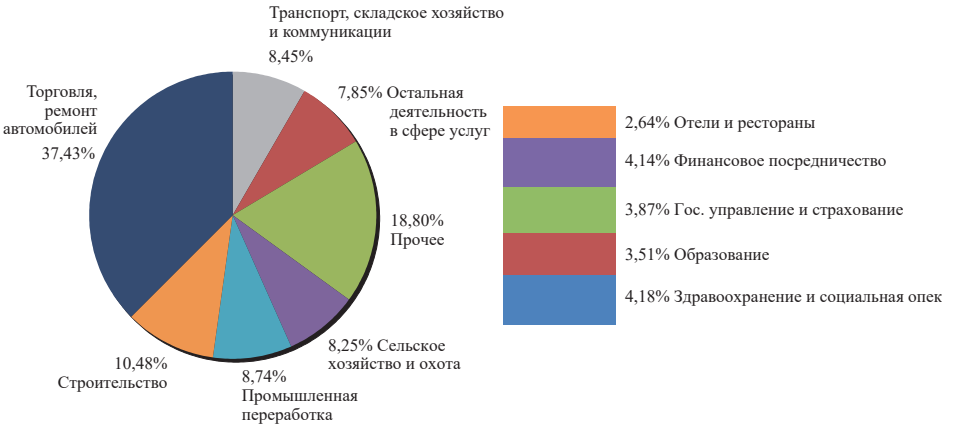

Рис. 5. Субъекты хозяйствования по видам деятельности (отраслевая структура)

Источник: Гуджик, Дрыль 2006

Из анализа данных, предоставленных администрацией повета в г. Бяла-Подляска, следует, что по состоянию на 2005 г. в Бяльском повете самый высокий показатель предпринимательства отмечался в городах повета и гминах Мендзыжец Подляский (1 389), Бяла-Подляска (524), Тересполь (377), а самый низкий в гминах Кодень (136), Рокитно (96) и Соснувка (94).

Согласно оценкам ГСУ заметно увеличилось количество субъектов хозяйствования в последующие годы – в 2011 г. их было 6 037, а в 2012 г. – 6 266. Самый большой процент предприятий в Бяльском повете функционирует в секторе услуг: в 2011 г. – 4 282, в 2012 г. – 4 005, в котором в то же время было отмечено уменьшение количества субъектов, и в промышленности и строительстве: в 2011 г. – 1 323, в 2012 г. – 1 399, в котором отмечено увеличение доли субъектов хозяйствования. В секторе сельского хозяйства,

лесного хозяйства, охоты и рыбалки заметны небольшие изменения, касающиеся количества субъектов – в 2011 г. их было 432, а в 2012 г. – 429.

К большим предприятиям, функционирующим на территории повета, можно отнести, в частности: АТ «СЕДАР» в г. Мендзыжец Подляски, фабрику мясных и колбасных изделий «SJAW-POL» в Тересполе, ООО «Производственно-коммерческое предприятие ФЕЛИКС» в Россошу, ООО «Долина Лонк» в Малашевичах, ООО «IPACO», Высокое близ Мендзыжеца Подляского.

Предпринимательство в Бяльском повете поддерживают учреждения экономического самоуправления и ассоциации, к которым можно отнести: Бяльскоподляскую хозяйственную палату, Бяльскоподляскую ассоциацию регионального развития в г. Бяла-Подляска, Мендзыжецкую ассоциацию предпринимательства (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 224–225).

Влодавский повет

Влодавский повет находится в центрально-восточной части Люблинского воеводства. Граничит с Украиной и Беларусью. Его площадь составляет 1256 км2. Доминирующую форму деятельности в повете составляет сельское хозяйство. *Стратегия развития Влодавского повета на 2008-2015 гг.* указывает, что здесь существует около 4 600 фермерских хозяйств, в том числе хозяйств в диапазоне 2–5 га – 1 784, 5–7 га – 698, 7–10 га – 755, 10–15 га – 706 и свыше 15 га – 672.

По состоянию на конец 2010 г. во Влодавском повете было 2 442 зарегистрированных субъекта хозяйствования, в том числе больше всего в городе Влодава (1277) и гминах: Влодава (325), Уршулин (189), Ганьск (161), Ганна (131), Воля Угруска (157), Стары Брус (94), Вырыки (108) (Табл. 4) (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 225–226).

Табл. 4. Количество субъектов хозяйствования Влодавского повета в разделении на гмины

	Количество субъектов, осуществляющих экономическую деятельность, зарегистрированных в системе REGON	Количество субъектов хозяйствования на 10 тыс. человек
Влодавский повет	2442	618
Город Влодава	1277	945
Гмина Влодава	325	535
Гмина Уршулин	189	481
Гмина Стары Брус	94	433
Гмина Ганьск	161	418

Гмина Ганна	131	412
Гмина Вырыки	108	397
Гмина Воля Угруска	157	383

Источник: Стратегия решения социальных проблем во Влодавском повете на 2011–2021 гг.

Из данных ГСУ следует, что в 2011 г. количество субъектов хозяйствования на территории Влодавского повета увеличилось до 2 576, а в 2012 г. заметно было дальнейшее увеличение количества предприятий – до 2 671. Как и в остальных поветах, во Влодавском повете больше всего зарегистрированных субъектов в секторе услуг: в 2011 г. – 1 879, в 2012 г. – 1 717, в котором также было отмечено уменьшение количества субъектов по сравнению с прошлыми годами. Сектор промышленности и строительства – второй по величине сектор в повете, в котором предприниматели осуществляют хозяйственную деятельность. В 2011 г. в этом секторе зарегистрировано 562 субъекта, а в 2012 г. их количество уменьшилось до 558.

Как следует из *Стратегии Влодавского повета на 2008-2015 гг.*, с целью проведения диагностики ситуации относительно экономического развития проведено анкетирование среди предпринимателей. Опрошенные назвали среди самых больших проблем, т.е. барьеров в развитии предпринимательства в повете, бюрократию (22%), высокие затраты на рабочую силу и налоги и отсутствие капитала (17,1%). Далее была названа плохая политика властей повета (11), низкие доходы населения (3,7%), отсутствие обучения для предпринимателей (3,7%) (рис. 6) (Сверчевска-Петрас и др. 2015, с. 226).

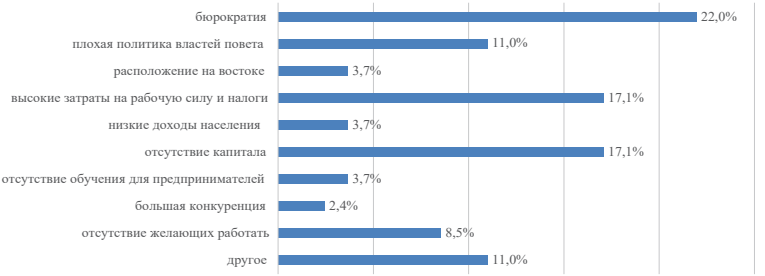

Рис. 6. Основные барьеры в развитии предпринимательства во Влодавском повете, по мнению предпринимателей

Источник: Стратегия развития Влодавского повета на 2008-2015 гг.

4. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОТДЕЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ С БЕЛАРУССКОЙ СТОРОНЫ

Беларусь снизила прогнозы экономического роста на 2015 г. с 2% ВВП до 0,2– 0,7% в связи с замедлением роста экономики России. Мировой банк рекомендовал Беларуси, в частности, проведение реформы государственного сектора экономики и развитие МСП – в том числе и на исследуемых территориях[6].

Каменецкий район

Административная единица на западе Брестской области Беларуси. В районе 236 населенных пунктов, входящих в Высоковский городской и 13 сельских Советов. Районный центр – город Каменец. Площадь района составляет 1687 км² (10-е место среди районов). Район граничит с Польшей, Брестским, Жабинковским, Кобринским и Пружанским районами Брестской области и Свилочским районом Гродненской области. Поверхность района холмисто-равнинная. Наивысшая точка – 198 метров над уровнем моря. Обнаружены здесь следы полезных ископаемых: торфа, глины, строительного песка, песчано-гравийного материала. На территории района находятся 34 водоема. Крупнейший из них – озеро Сипурка, площадь которого 29,7 гектара. Главные реки – Западный Буг с притоками Лесная и Пульва. Лесистость составляет 27%.

Население района составляет 40,6 тыс. человек, в том числе в городских условиях живут 13,8 тыс. человек (население городов Каменец и Высокое), причем 55,9% - это лица нетрудоспособного возраста (моложе и старше). Происходит естественная убыль населения с коэффициентом -4,4. На момент переписи населения 2009 года большую часть (82,4%) населения района составляли белорусы. Процент украинцев составил 7,7%, россиян 6,0%, поляков 2,0% (от общей численности населения этого района[7]).

---

[6] Беларусь является единственной европейской страной с политической системой, характеризующейся настолько высоким уровнем авторитаризма. Экономика Беларуси является сегодня одним из лучших примеров центрального планирования (хоть и не такого, как в СССР). Это государство сохранило также тесные экономические связи с Россией. Около 60% белорусского импорта приходится на эту страну. Важной чертой белорусской экономики является высокая, почти 10-процентная доля сельского хозяйства в ВВП (это одна из самых больших долей этого сектора экономики среди государств Центральной и Восточной Европы). Однако нельзя отнести Беларусь к группе наименее развитых государств. Ведь она характеризуется вполне высоким уровнем образованности общества и медицинской помощи. Сравн. http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/sytuacja-gospodarcza-na-bialorusi-problemy,228,0,1663716.html (доступ: 21.12.2015).

[7] Каменецкий районный исполнительный комитет (http://kamenec.brest-region.gov.by [доступ: 21.12.2015]).

На территории района расположены в основном предприятия пищевой промышленности: открытое акционерное общество «Беловежские сыры», филиалы открытого акционерного общества «Савушкин продукт» и совместное предприятие «Санта-Бремор» (ООО). Продукция этих предприятий известна не только в Беларуси, но и за ее рубежом. Специализация промышленности – пищевая, а сельское хозяйство специализируется в основном на свиноводстве, свеклосеянии, зерновых культурах.

По территории района проходит железная дорога: Брест – Высоко-Литовск – Черемха, а также автомобильные дороги: Р83 (Брест – Беловежская Пуща), Р16 (Брест – Песчатка), Р85 (Слоним Высокое – граница Польши), Р7 (Каменец – Жабинка), Р102 (Оберовщина – Каменец – Кобрин), Р9 (Высокое – Волчин – граница Польши), Р98 (Граница Польши [Песчатка] – Каменец – Слоним)[8].

Брестский район

Административная единица на западе Брестской области Беларуси. Административный центр – город Брест (не входит в состав района). Площадь Брестского района составляет 1544 км^2 (12-е место среди районов). Поверхность района в основном низинно-равнинная. В Брестском районе находится группа озер, в том числе Черное озеро.

Население района составляет 39,4 тыс. человек (11-е место), в том числе сельское население – более 38 тыс. человек. В состав района входят городской посёлок Домачево и несколько десятков сельских населённых пунктов. Район делится на 11 сельсоветов.

Основные предприятия: «Чернавчицкий завод железобетонных изделий», Государственное лесохозяйственное учреждение «Брестский лесхоз», «Брестский райагросервис», Тепличный комбинат «Берестье», Открытое акционерное общество «Брестсельмаш». Здесь находится свободная экономическая зона «Брест» (СЭЗ «Брест», площадью более 70 км^2 с хорошо развитой инфраструктурой)[9], созданная в 1996 году. Выгодное геостратегическое расположение СЭЗ «Брест» дополняется наличием двух промышленных участков: близ крупнейшего грузового терминала "Козловичи" и Брестского аэропорта, располагающего современной инфраструктурой и коммуникациями.

СЭЗ «Брест» предлагает благоприятные рамочные условия для компаний, размещающих свое производство на границе ЕС. Для резидентов зоны установлены привлекательные таможенные, налоговые, валютные и прочие

[8] Там же.
[9] Брестский районный исполнительный комитет http://brest.brest-region.gov.by [доступ: 21.12.2015].

условия деятельности. **Прямые иностранные инвестиции** привлечены сюда из 20 стран. Крупнейшими странами-инвесторами являются Россия, Германия и Польша. На территории СЭЗ, где занято около 14 тыс. человек, производится мебель, машины и краски дорожной разметки, пищевая продукция, продукция электротехнической промышленности, лакокрасочные изделия и осветительное оборудование[10].

Малоритский район

Административная единица на юго-западе Брестской области Беларуси. Административный центр – город Малорита. Площадь района составляет 1374 км^2 (15-е место среди районов). На сельхозугодия приходится 597 км^2, на лесные массивы – 608 км^2. Поверхность – плоская равнинная с отдельными участками холмистых форм. Основные реки: Рита и Малорита, основные озера: Ореховское, Освейское и Малое, а также Луковское водохранилище. Из полезных ископаемых встречаются железные руды, глины, торф, силикатные и строительные пески, открыто крупное месторождение мела[11].

Численность населения района составляет 29,1 тыс. человек (40,9% это городское население). Район включает 78 населенных пунктов и 9 сельсоветов. В Малорите имеются предприятия пищевой промышленности, в частности, овощесушильное предприятие.

Через район проходит железная дорога «Брест – Ковель». На автодорогах M12 (E85) Кобрин – граница Украины (Мокраны) и R17 Брест – граница Украины (Олтуш) расположены два пограничных перехода.

Пружанский район

Административная единица на северо-западе Брестской области Беларуси. Административный центр – город Пружаны. На территории района 12 сельсоветов. Площадь района составляет 2800 км^2 (четвертое место среди районов), в том числе на сельхозугодия приходится 1316 км^2. Основные реки: Ясельда, Зельвянка, Ружанка, Наревка. Озера и водохранилища: Паперня, Пружанское, Рудницкое и другие. На территории Беловежской пущи находится болото Дикий Никор. В Пружанском районе находится часть национального парка «Беловежская пуща», здесь же расположены заказники государственного значения – «Михалинско-Березовский», «Ружанская пуща»,

[10] Главные выгоды СЭЗ «Брест»: в течение пяти лет 100-процентная льгота на налог на прибыль, беспошлинный ввоз оборудования и сырья, отсутствие квотирования и лицензирования для экспортных товаров собственного производства, налоговое бремя на 40% ниже, чем у компаний-нерезидентов. Больше на сайте: http://www.business-valley.org/pl/special-investment-zones/free-economic-zone-brest-belarus.html (доступ: 21.12.2015).

[11] Малоритский районный исполнительный комитет (http://malorita.brest-region.gov.by [доступ: 21.12.2015]).

«Бусловка», «Дикое», а также заказники местного значения – «Выдровка» и «Зельвянка».

Численность населения района составляет 62,1 тыс. человек, в том числе в горных районах проживает 25,5 тыс. человек.

Промышленность представлена 10 предприятиями и зависит от наличия сырья. Ведущие места занимают: открытое акционерное общество «Завод по переработке молока», совместное общество с ограниченной ответственностью „Юнимилк Пружаны», частное унитарное предприятие „Пружанская фабрика мебели», открытое акционерное общество «Пружанская фабрика радиодеталей», открытое акционерное общество «Пружанский завод строительных материалов» и открытое акционерное общество «Пружанский консервный завод»[12].

Через район проходит железная дорога «Брест – Москва», а также автодороги: «Слоним—Высокое», «Пружаны—Берёза», «Свислочь—Порозово—Пружаны», «Ивацевичи—Волковыск», «Кобрин—Пружаны».

Предпринимательство играет важную роль в повышении экономической конкурентоспособности приграничных районов. И именно по уровню развития малых предприятий эксперты оценивают способность страны приспосабливаться к изменяющимся экономическим условиям. Развитие бизнес-сектора на приграничных территориях способствует повышению их конкурентоспособности и гибкости, созданию новых рабочих мест и решению других экономических и социальных проблем.

Частные белорусские фирмы в большинстве своем остаются малыми. Малые предприятия в Беларуси вносят значительный вклад в ВВП страны. На конец 2013 г. доля малых организаций составляла 15,1% ВВП, 19,4% - организаций со средней численностью сотрудников, 9,5%, от общего промышленного производства, 27,9% от объемов внешней торговли. Доля малых фирм в ВВП растет из года в год – в течение пяти лет на 5% (с 10,5% в 2007 г. до 15,1% в 2013) (Табл. 5).

Табл. 5. Доля малых фирм в ВВП Беларуси

Показатель	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП (%)	8,1	10,5	11,2	11,4	12,3	14,5	15,0	15,1

Источник: Национальный комитет статистики Республики Беларуси, www.belstat.gov.by/homep/ru/indicators/regions_annual_data/regions_annual_data.php (доступ: 21.12.2015)

Постоянно увеличивается производство товаров и услуг в бизнес-секторе, которое в Брестской области в 2012 г. составляло 12 164 404 млн рублей (7,7% от соответствующего показателя по стране). Вклад субъектов

[12] https://ru.wikipedia.org/wiki/ Pruzhanskiy_rayon (доступ: 21.12.2015).

приграничных малых предприятий в производство товаров (работ, услуг) в Брестской области в 2011 г. составил: 5,5% в Брестском районе, 2,5% в Каменецком, 0,6% в Малоритском и 1,6% в Пружанском.

Табл. 6. Объемы производства (работ, услуг) в городах и районах (млрд рублей)

Районы	2011	2012	2013	2014
Брестский	431,2	740,0 1	064,5	948,7
Каменецкий	196,5	364,4	456,2	527,1
Малоритский	47,6	84,4	138,8	109,9
Пружанский	121,6	227,4	280,7	278,5

Источник: *Статистический ежегодник Брестской области 2015 г.* (2015, с. 361)

Табл. 7. Индексы промышленного производства в отдельных районах (в сопоставимых ценах; в процентах по сравнению с предыдущим годом)

Районы	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Брестский	111,6	147,0	113,4	109,4	116,5	92,8
Каменецкий	112,4	113,7	77,7	107,7	96,8	122,0
Малоритский	112,7	139,4	109,9	101,6	128,8	115,1
Пружанский	114,5	151,6	126,3	112,1	101,5	102,3

Источник: *Статистический ежегодник Брестской области 2015 г.* (2015, с. 353)

Табл. 8. Объемы промышленного производства в отдельных районах (в реальных ценах; млрд. рублей)

Районы	2011	2012	2013	2014
Брестский	273,7	488,0	576,1	592,3
Каменецкий	149,8	287,9	297,7	368,4
Малоритский	28,3	51,5	60,9	51,9
Пружанский	48,7	120,6	143,8	144,2

Источник: *Статистический ежегодник Брестской области 2015 г.* (2015, с. 364)

К сожалению, по чистой прибыли приграничные районы не являются лидерами. В 2011 г. Брестский район по этому показателю занимал 11-е место в рейтинге среди 15 районов Брестской области, Каменецкий – 13-е место, Малоритский – 15-е место, Пружанский – 6-е место.

Большинство субъектов хозяйствования в Брестской области осуществляет деятельность в отрасли торговли и общественного питания, промышленности, строительстве и транспорте. В 2000-2011 гг. значительно увеличилось количество малых фирм, особенно в указанных отраслях. Например, в торговле и общественном питании количество предприятий выросло почти в 5,4 раза (и составляет 38,2% от общего количества), в промышленности – в 3,4 раза (17,7%), в строительстве – в 4,8 раз (9,5%), в транспорте – в 5,5 раз (11,5%).

На приграничных территориях наиболее развиты с точки зрения промышленности – Брестский и Малоритский районы, в сфере торговли – Брестский и Каменецкий районы (Табл. 9). Динамика доходов субъектов малого предпринимательства на приграничных территориях представлена в таблице 10.

Табл. 9. Доля малых предприятий в производстве товаров и услуг в 2010 г. В некоторых секторах экономики (в %)

Районы	Промышленность	Строительство	Торговля
Общая площадь	6,9	9,1	6,1
Брестский	32,1	8,6	18,4
Каменецкий	1,9	–	2,7
Малоритский	17,8	7,0	1,7
Пружанский	2,1	1,1	1,8

Источник: *Статистический ежегодник Брестской области 2012 г.* (2013)

Табл. 10. Доход от продажи продуктов, товаров, работ, услуг в отдельных городах районов (млрд рублей)

Районы	2011	2012	2013	2014
Брестский	581,7	1 025,7	1 524,2	1 370,3
Каменецкий	295,2	627,7	869,9	1 933,5
Малоритский	95,5	149,2	247,5	260,1
Пружанский	183,4	328,7	429,0	362,0

Источник: *Статистический ежегодник Брестской области 2015 г.* (2015, с. 366).

В 2000–2013 гг. во всех районах Брестской области, в том числе на трансграничных территориях, можно было заметить увеличение количества субъектов хозяйствования. В 2012 г. в Брестской области было 8 488 микропредприятий. Лидерами по этому показателю тогда были Брестский (4,5%) и Кобринский (6,8%) районы. Доля малых предприятий в Каменецком районе составляет 1,7%, в Пружанском 1,8%, в Малоритском 0,8% (Табл. 11).

Табл. 11. Разделение субъектов малых предприятий по районам Брестской области

Районы	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Всего	1621	1734	2157	2293	3106	3186	6378	7267	7764	8087	8488
Брестский	86	118	140	129	208	222	301	282	305	341	379
Каменецкий	14	8	12	10	48	88	115	113	127	128	144
Малоритский	8	6	8	9	30	53	70	66	67	62	67
Пружанский	20	15	19	20	55	84	118	125	144	148	152

Источник: *Статистический ежегодник Брестской области 2015 г.* (2015, с. 351).

Растущее количество субъектов хозяйствования привело к увеличению уровня занятости в области: в 2000 г. в бизнес-секторе в Брестском районе

работу нашла 21 тыс. человек, в 2005 г. – ок. 35 тыс. (5,8% занятых), в 2012 г. – 91,5 тыс. (14,6% занятых). В настоящее время сектор предпринимательства является главным общественным и экономическим двигателем. Положительная динамика увеличения численности сотрудников на предприятиях отмечается во всех районах Брестской области, в том числе на трансграничных территориях. С 2011 г. заметна тенденция к уменьшению численности сотрудников на малых предприятиях в приграничных районах (Табл. 12).

Табл. 12. Среднее количество занятых на предприятиях в городах и районах (среднегодовой показатель, человек)

Районы	2000	2003	2006	2007	2008	2009	2010	2011
В общем	21010	23487	43674	46913	67023	86901	90036	91521
Брестский	1148	1632	3023	487	647	3 018	3 466	3 822
Каменецкий	200	166	319	3123	4565	1 201	1 253	1 093
Малоритский	231	84	337	865	1249	990	928	738
Пружанский	293	261	701	513	922	1 265	1 732	1 537

Источник: *Статистический ежегодник Брестской области 2015 г.* (2015, с. 353).

Уровень занятости в сфере предпринимательства в четырех приграничных районах составляет 1,1% от общего показателя занятости в Брестской области (641,8 тыс. человек) и 7,9% от занятых в этом секторе. В 2011 г. В Брестском районе уровень занятости в указанном секторе составлял 24% от общего показателя занятости по району, в Каменецком районе 6,9%, в Пружанском 7%, а в Малоритском – 7,1% (Табл. 13).

Табл. 13. Показатели занятости в сфере предпринимательства в 2011 г.

Районы	Численность населения	Количество занятых на предприятиях	В %
Брестский	15 885	3 822	24
Каменецкий	15 926	1 093	6,9
Малоритский	10 452	738	7,1
Пружанский	21 679	1 537	7

Источник: Статистический ежегодник Брестской области 2012 г. (2013)

Анализ данных, касающихся субъектов хозяйствования, свидетельствует об усилении роли малых предприятий на приграничных территориях. Однако сектор предприятий характеризуется рядом объективных проблем: низкая стабильность малых предприятий; относительно небольшое влияние на экономику трансграничных территорий; неравномерное развитие малых предприятий по районам и особенно слабое их развитие в сельской местности; слабое развитие трансграничного предпринимательства в области инноваций; увеличение доли нерентабельных предприятий в бизнес-секторе.

В национальной стратегии устойчивого социально-экономического развития Беларуси до 2020 г. важным фактором социально-экономического развития страны признаны предприятия, поскольку они активизируют креативность и дух предпринимательства, создают новые рабочие места, дают возможность самореализации. В результате развития МСП формируется средний класс – основа социальной стабильности.

Основные направления осуществления государственной политики в сфере МСП:

– совершенствование нормативно-правовых условий развития МСП (упрощение регистрации субъектов хозяйственной деятельности, уменьшение количества видов деятельности, для которых требуется лицензия, минимизации административных ограничений и др.);
– развитие кредитно-финансовых механизмов, материальной помощи и других средств, призванных стимулировать развитие МСП, в частности в производственной, инновационной отрасли и сфере услуг для населения;
– повышение эффективности функционирования и дальнейшее развитие инфраструктуры поддержки малого предпринимательства (центры поддержки, инкубаторы малого предпринимательства, технологические парки и др.);
– развитие международного сотрудничества в сфере МСП;
– взаимодействие органов государственной власти с общественными организациями (ассоциациями)[13].

Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 2011-2015 гг.*(Program rozwoju społeczno-gospodarczego Republiki Białoruś na lata 2011-2015)* определяет факторы экономического развития, цели, задачи, главные направления, приоритеты и ожидаемые результаты социально-экономического развития страны, направления и средства, связанные с их реализацией, способы модернизации экономических институтов и системы государственного регулирования. Одним из таких направлений является развитие предпринимательства. Экономика Беларуси будет опираться на активность не только крупных предприятий, но и на деятельность средних и малых предпринимателей. Основная задача в сфере предпринимательства – создание условий для его динамичного развития, а именно:

[13] Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Беларуси на период до 2020 года. https://docviewer.yandex.by/?url=http%3A%2F%2Fwww.economy.gov.by%2Fdadvfiles%2F001251_290081_NSUR2020.doc&name=001251_290081_NSUR2020.doc&lang=ru&c=564f30cde24b

– совершенствование нормативной правовой базы, регулирующей деятельность субъектов предпринимательства, устранение административных барьеров, препятствующих ведению бизнеса;
– упрощение бухгалтерского учета и налогового администрирования для субъектов хозяйствования;
– снижение налогового бремени;
– создание благоприятных условий для повышения доступности кредитно-финансовых, материально-технических, земельных ресурсов и недвижимости субъектам хозяйствования;
– активизация производственной, инновационной и внешнеэкономической деятельности субъектов хозяйствования посредством создание дополнительных стимулов для осуществления бизнеса в этих сферах;
– взаимодействие МСП путем развития кооперационных связей, аутсорсинга и субконтрактации;
– совершенствование контрольно-надзорной деятельности, разделение проверяемых субъектов хозяйствования на группы риска по экономическим критериям для формирования системы мониторинга;
– проведение целенаправленной и широкомасштабной работы по формированию позитивного отношения общества к предпринимательству как неотъемлемому элементу современной рыночной системы, источнику роста общественного благосостояния, обеспечения занятости населения, социальной и политической стабильности;
– развитие таких составляющих инфраструктуры, как страховые и лизинговые компании, венчурные фонды, товарно-сырьевые и фондовые биржи и другие[14].

[14] Программа социально-экономического развития Беларуси на 2011-2015 гг., доступна на сайте: http://www.belta.by/economics/view/proekt-osnovnyh-polozhenij-programmy-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitija-respubliki-belarus-na-2011-201-137621-2010#5_2 (доступ: 21.12.2015).

5. АНАЛИЗ СТРУКТУРЫ РЕЗУЛЬТАТОВ ОПРОСОВ

5.1. Результаты опросов предпринимателей с польской стороны

Предприниматели, участвующие в исследовании во всех четырех поветах, чаще всего представляли отрасли: оптовой и розничной торговли, ремонта автомобилей и мотоциклов личного потребления и домашнего использования (более 60% в каждом повете). Остальные виды деятельности – это, в частности, промышленная переработка (самый большой процент в Гайновском повете – 28%), строительство (самый большой процент во Влодавском повете – 15%), отели и рестораны (самый большой процент в Гайновском повете – 22%), транспорт, складское хозяйство и коммуникации (самый большой процент в Бяльском повете – 14%), финансовое посредничество (самый большой процент во Влодавском повете – 15%), обслуживание недвижимости, аренда и услуги, связанные с осуществлением хозяйственной деятельности (самый большой процент в Бяльском повете – 9%), образование (2%, исключительно в Бяльском повете) и прочее (самый большой процент в Гайновском повете – 11%) (рис. 7).

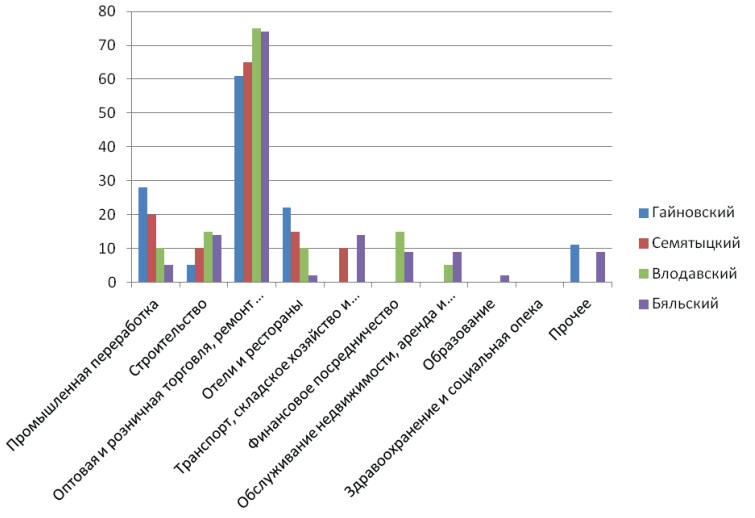

Рис. 7. Вид осуществляемой деятельности

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Преобладающее большинство компаний, которые приняли участие в исследовании, относятся к сектору МСП (рис. 8). В каждом из исследуемых поветов наибольшее количество представителей было от предпринимателей

с количеством сотрудников до 10 человек, на следующем месте были предприниматели с количеством сотрудников до 25 человек. Занятость до 50 человек составляла 2%, и то только в Бяльском повете, а занятость выше 50 человек заявили компании в Бяльском (5%) и Гайновском (5%) поветах. Самостоятельную предпринимательскую деятельность представляли многочисленные субъекты из Влодавского (30%) и Бяльского (7%) поветов.

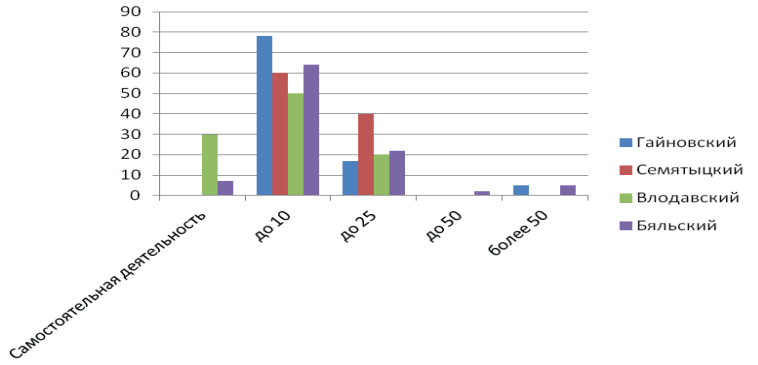

Рис. 8. Занятость в компании

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные компании в большинстве своем не хотят увеличивать занятость в ближайшее время (рис. 9). Самый большой процент предпринимателей, которые не хотят принимать на работу новых сотрудников, – во Влодавском (80%, при заявленном увеличении занятости: ок. 5%) и Гайновском (55%, при заявленной занятости: 15%) поветах, однако и здесь имеется довольно высокий процент предпринимателей, которые не решились бы в ближайшее время принимать на работу сотрудников – 56%. Охотнее всего респонденты взяли бы на работу новых сотрудников в Бяльском повете – ок. 30%. А в Семятыцком повете – самый большой процент респондентов, которые еще не приняли решения – 55%.

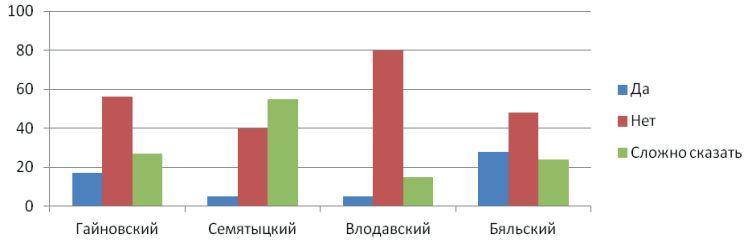

Рис. 9. Планирует ли компания увеличение занятости в ближайшее время?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Будущие работодатели в Гайновском повете (рис. 10) наибольшее внимание обращают на честность будущих сотрудников (50%), а также на лояльность (33%), профессионализм (28%) и хорошие манеры (17%). Наименьшее внимание респонденты в этом повете обратили на коммуникабельность и владение иностранными языками (11%) и трудолюбие (5%). В Семятыцком повете, как и в остальных поветах, респонденты назвали честность (90%), лояльность (50%) и трудолюбие (35%). Менее важны при приеме на работу нового сотрудника, по мнению работодателей из Семятыцкого повета, профессионализм и владение иностранными языками (10%), опыт, коммуникабельность, хорошие манеры (5%). Во Влодавском повете респонденты, как и в остальных поветах, ценят честность (50%), трудолюбие (40%) и коммуникабельность (20%). В меньшей степени ценится профессионализм (17%), опыт (15%), лояльность 15% (которая наименее ценится среди респондентов исследуемых поветов) или хорошие манеры (10%). Респонденты во Влодавском повете не указали владение иностранными языками как важное качество при трудоустройстве. В Бяльском повете работодатели больше всего ценят честность (48%), трудолюбие (28%) и лояльность (21%). В меньшей степени ценится профессионализм и коммуникабельность (17%), опыт и знание иностранных языков (7%) и хорошие манеры (5%).

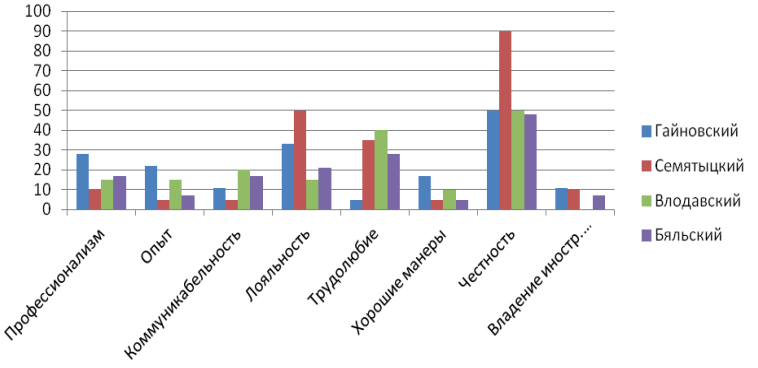

Рис. 10. Чаще всего упоминаемые предпринимателями квалификации, характеристики или умения, которыми должен обладать потенциальный сотрудник

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

К факторам, которые наиболее положительно влияют на развитие производства/сферы услуг на трансграничных территориях Восточной Польши, опрошенные отнесли доступность рынков для соседних стран и легкое налаживание связей с контрагентами с обеих сторон границы (рис. 11). Предприниматели из Гайновского и Семятыцкого поветов к факторам, положительно влияющим на развитие производства/сферы услуг, отнесли, в первую очередь,

наличие природных ресурсов (44% и 35%) и квалифицированный персонал (17% и 40%). Предприниматели из Влодавского повета тоже ценят наличие природных ресурсов (25%) и состояние рынка/экономики (20%). Опрошенные из Бяльского повета к факторам, которые положительно влияют на развитие производства/сферы услуг, отнесли также емкость местного рынка (28%), хорошую коммуникацию (33%) и возможность получения финансовой поддержки и льгот (17%). Ни в одном из поветов предприниматели не указали крупномасштабное развитие компаний и сфер высоких технологий. Только опрошенные из Семятыцкого (20%) и Бяльского (2%) поветов назвали положительным аспектом развитую сеть сотрудничества с учреждениями из бизнес-среды. Опрошенные также не отнесли к положительным факторам низкие налоги и социальные выплаты, уровень развития консалтинговых и других услуг для бизнеса. Всего 11% предпринимателей из Гайновского повета указало в качестве положительного фактора возможность сотрудничества с научно-исследовательскими учреждениями и центрами.

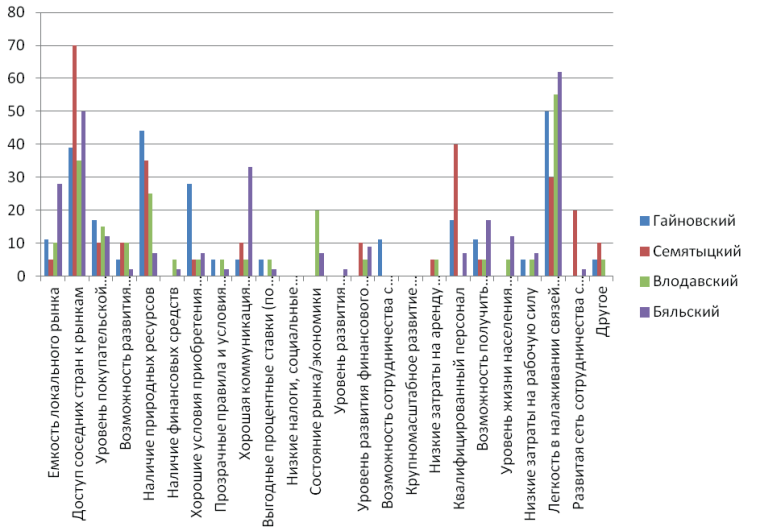

Рис. 11. Факторы, имеющие наибольшее положительное влияние на развитие производства/сферы услуг на трансграничных территориях Восточной Польши

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Предприниматели во всех исследуемых поветах к факторам, имеющим наибольшее отрицательное влияние на развитие производства/сферы услуг на трансграничных территориях Восточной Польши (рис. 12), отнесли отсутствие договора о малом приграничном движении – Гайновский (61%), Семятыцкий (75%), Влодавский (35%) и Бяльский (55%) поветы. Упоминались также сложности в налаживании связей с контрагентами с восточной стороны

границы – в Семятыцком повете 55%, во Влодавском 30%, в Бяльском 29% и в Гайновском 28%. Для предпринимателей из Гайновского повета самой большой проблемой была высокая конкуренция (61%) и сложные законодательные и налоговые нормы (33%). В Семятыцком повете предприниматели указали, что на развитие производства/сферы услуг на приграничных территориях отрицательно влияет отсутствие помощи от государственной администрации (40%) и неплатежеспособность контрагентов/долгое ожидание оплаты (55%). Во Влодавском повете предприниматели к негативным факторам отнесли в большей степени таможенно-тарифное регулирование внешней торговли (45%), сложности в налаживании связей с контрагентами с восточной стороны границы (30%), транспортные проблемы (30%) (самый большой процент ответов среди опрошенных предпринимателей четырех поветов), неплатежеспособность контрагентов/долгое ожидание оплаты и закрытость границы (30%). Среди негативных факторов предпринимателями не были названы языковые барьеры (0%), правила и условия регистрации экономической деятельности (лишь в Бяльском повете 5%, в остальных поветах 0%). Предприниматели также не назвали затраты на материалы (только в Бяльском повете 2%) и недостаточное количество субъектов бизнес-среды (только в Семятыцком и Бяльском поветах 5%). Также не были причислены к негативным факторам высокие расходы на аренду помещений (только в Гайновском 5% и Бяльском 2% поветах) и условия приобретения и аренды недвижимости (поветы: Влодавский 5% и Бяльский 2%). По мнению предпринимателей, в Бяльском повете наблюдается самый высокий показатель коррупции (26%) по сравнению с Гайновским и Семятыцким (0%), а также Влодавским (5%) поветом. Негативным аспектом развития производства/сферы услуг, по мнению предпринимателей из Бяльского и Семятыцкого поветов, является валютный риск. Так ответило соответственно 40% и 20% опрошенных.

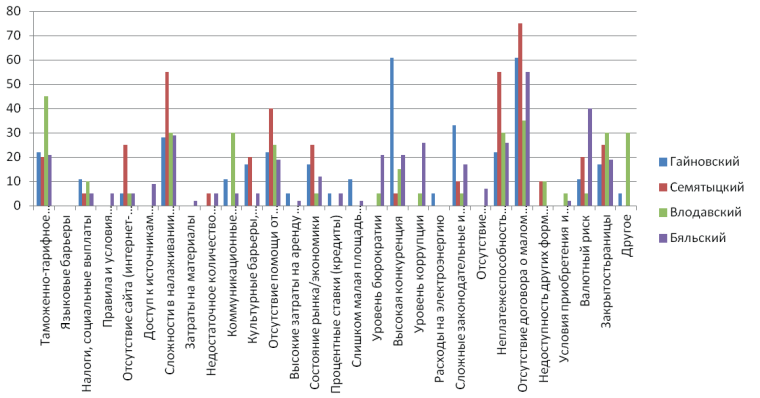

Рис. 12. Факторы, которые имеют наибольшее негативное влияние на развитие производства/сферы услуг на трансграничных территориях Восточной Польши

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

К факторам, наиболее усложняющим развитие трансграничного сотрудничества, отнесены проблемы с пересечением границы. Больше всего таких ответов было получено от предпринимателей из Влодавского (90%) и Гайновского (72%) поветов. В Гайновском и Бяльском поветах у предпринимателей также были проблемы с получением визы и пересечением границы (по 72%), в Семятыцком повете в этом контексте называлось отсутствие информации о возможности сотрудничества в органах самоуправления (70%) и отсутствие специального интернет-сервиса (65%) (рис. 13).

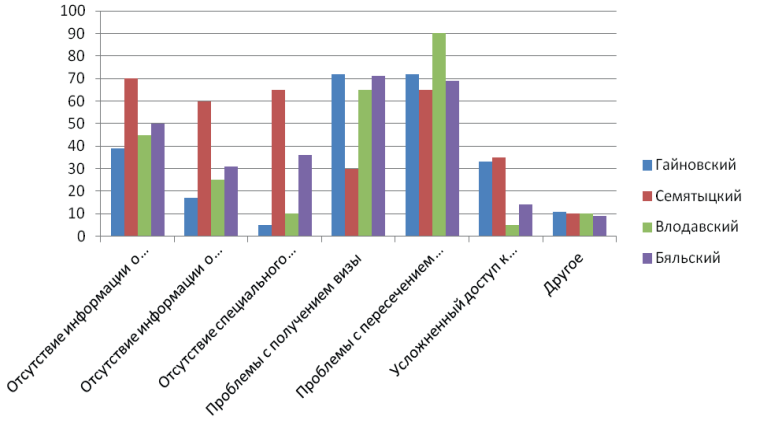

Рис. 13. Факторы, усложняющие развитие трансграничного сотрудничества

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные к факторам, усложняющим развитие предпринимательства на трансграничных территориях, отнесли таможенные и торговые нормы

(в среднем 63%), получение лицензий и разрешений (в среднем 45%) и действующее в стране трудовое законодательство (в среднем 50%). Предприниматели также указали большое количество налоговых проверок (больше всего таких ответов получено во Влодавском повете – 45%), сложную систему налогообложения (в этом случае также больше всего таких ответов было получено от компаний из Влодавского повета – 35%). Опрошенные из Семятыцкого повета к факторам, усложняющим развитие предпринимательства, отнесли также доступность кредитов (35%), а в Бяльском повете указали на уровень коррупции (35%) и недостаточный уровень образованности персонала (21%) (рис. 14).

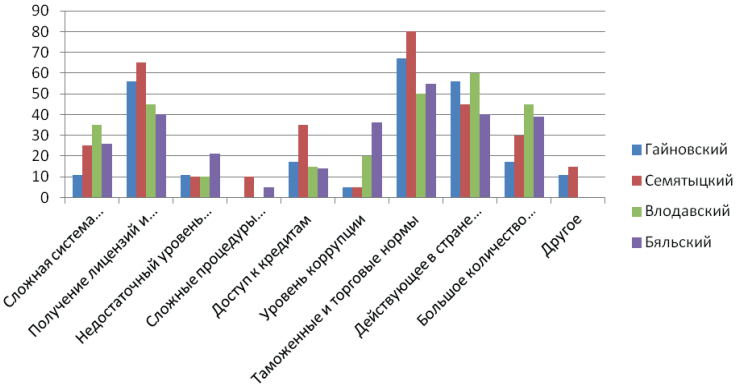

Рис. 14. Какие факторы усложняют развитие предпринимательства на приграничных территориях?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Значительная часть предприятий (13%) ответила, что не знает, какие административные барьеры усложняют развитие МСП в районе. 60% предпринимателей из Бяльского повета указало отсутствие поддержки со стороны государства и органов самоуправления. Предприниматели из Семятыцкого повета посчитали, что к таким барьерам можно в наивысшей степени отнести управление социального страхования (ZUS)/расходы на оплату труда/налоги/платежи (45%). Компании из Влодавского повета самыми большими барьерами считают, в частности, Природу 2000 (15%). А подход чиновников (17%) и лицензии/разрешения/лимиты (14%) – это преграды, которые могут усложнять развитие МСП, по мнению компаний из Бяльского повета (рис. 15).

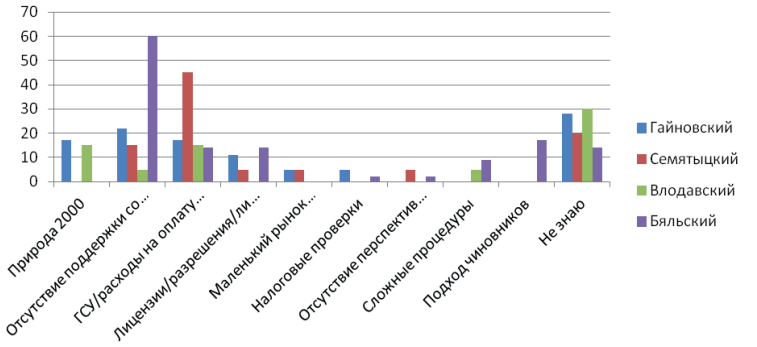

Рис. 15. Наиболее часто называемые административные барьеры, усложняющие развитие МСП в районе

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Авторы исследования посчитали оправданным спросить респондентов о том, осуществляет ли их компания международное сотрудничество и в каких странах находятся крупнейшие партнеры польского предпринимателя. Гайновский повет демонстрирует наибольшую активность в международном сотрудничестве, поскольку аж 95% опрошенных компаний осуществляет такую деятельность. Хуже всего дела обстоят во Влодавском повете – только 65% опрошенных компаний осуществляет такую деятельность (рис. 16).

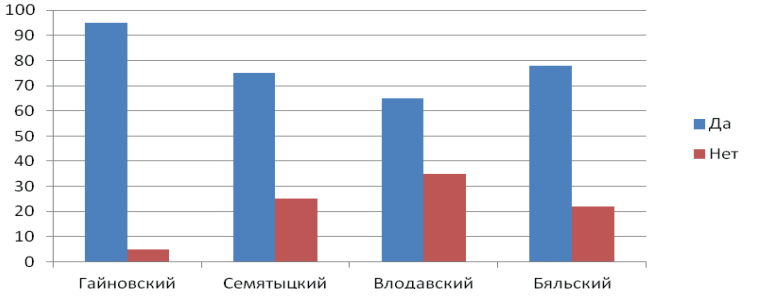

Рис. 16. Осуществляет ли компания международное сотрудничество?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Крупнейшие партнеры польских компаний находятся в странах ЕС и Беларуси, а меньше всего компаний из исследуемых поветов осуществляет деятельность с партнерами из России. Наибольший процент предпринимателей, сотрудничающих с партнерами из Украины, во Влодавском повете (77%), а наименьший – в Бяльском повете 22% (рис. 17).

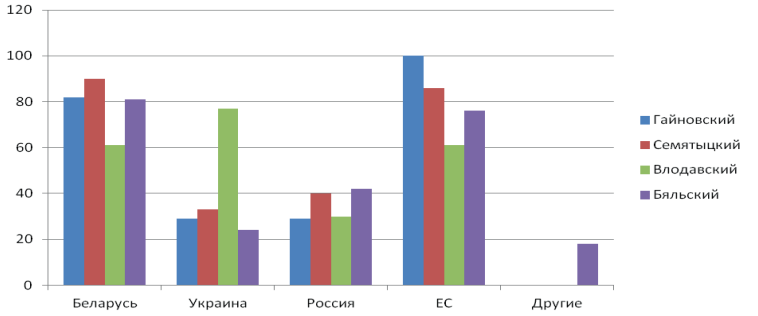

Рис. 17. Страна происхождения самого крупного партнера

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство предпринимателей сотрудничает со своими зарубежными партнерами более 10 лет. В Семятыцком повете этот показатель составил 80%, в Гайновском 65%, в Бяльском 48% и во Влодавском 46%. В пределах 5–10 лет сотрудничают предприниматели соответственно из Бяльского (27%), Гайновского и Влодавского (23%) и Семятыцкого (7%) повета (рис. 18).

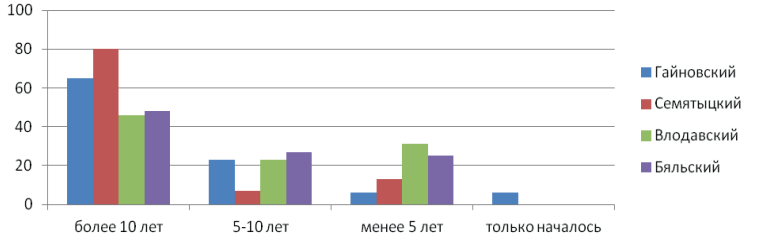

Рис. 18. Сколько времени длится сотрудничество?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Активность существующего сотрудничества в Бяльском, Гайновском и Семятыцком поветах заметно ослабевает, а во Влодавском повете остается на том же уровне. Больше всего респондентов указало, что международное сотрудничество активно развивается в Бяльском и Гайновском поветах (соответственно: 18% и 12%) (рис. 19).

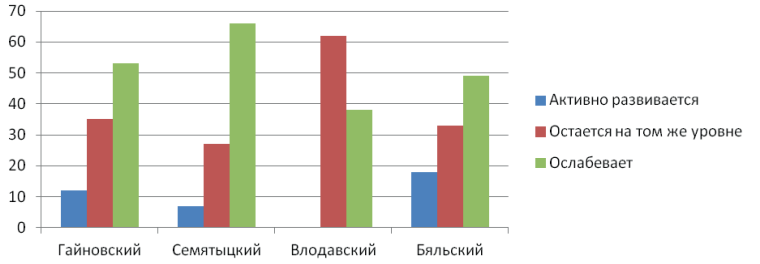

Рис. 19. Активность существующего международного сотрудничества

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Все исследуемые компании из Гайновского и Семятыцкого поветов заинтересованы в сотрудничестве с предпринимателями из Беларуси (98% респондентов из Бяльского повета и 95% из Влодавского) (рис. 20).

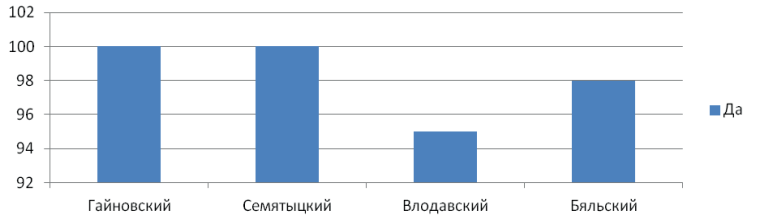

Рис. 20. Компании, заинтересованные в сотрудничестве с предпринимателями из Беларуси

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные предприниматели указали, что больше всего они сотрудничают с компаниями из Брестского района – Семятыцкий повет 10% и Бяльский 9%, а также из Каменецкого и Пружанского районов – Гайновский повет 6% и Семятыцкий 5%. Исследование показало, что ни одно из опрошенных предприятий не сотрудничает с компаниями из Малоритского района (рис. 21).

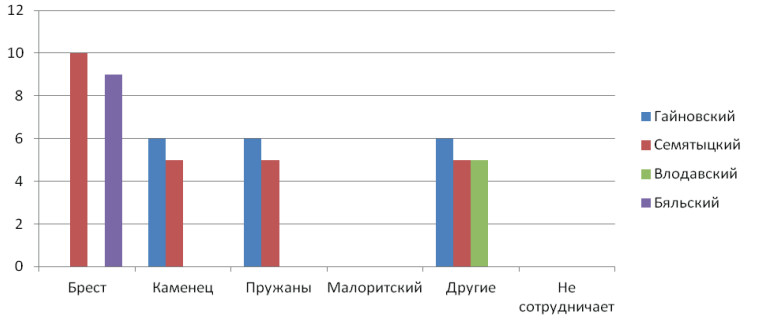

Рис. 21. Компании, сотрудничающие с белорусскими фирмами

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Основная сфера интересов польских предпринимателей в контексте трансграничного сотрудничества – торговля (в среднем 76%), на следующем месте туризм (в среднем ок. 20%) и промышленность (в среднем 8%) (рис. 22).

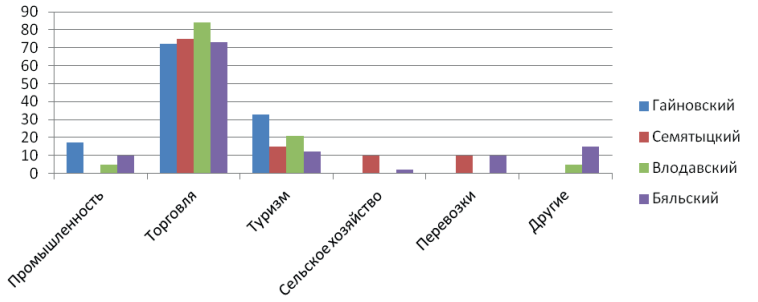

Рис. 22. Сферы, в которых компании хотят развивать трансграничное сотрудничество

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Оценивая качество общественных услуг, касающихся поддержки МСП (рис. 23), ни в одном из исследуемых поветов предприниматели не отметили очень высокий уровень предоставления этих услуг. В большинстве случаев указывался удовлетворительный уровень – Гайновский повет 44%, Семятыцкий 45%, Влодавский 35%, Бяльский 38%. В Бяльском повете показатель неудовлетворения поддержкой МСП составил 50% (самый высокий показатель среди всех опрошенных поветов).

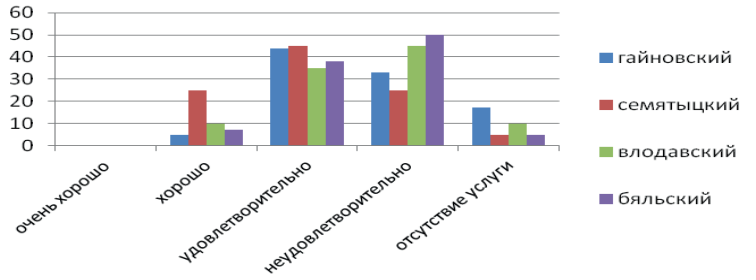

Рис. 23. Оценка поддержки МСП

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Ни в одном из поветов предприниматели не указали наличия очень хорошего предложения по земле и зданиям для предпринимателей (рис. 24). 70% опрошенных из Семятыцкого повета посчитали это предложение хорошим. В Бяльском повете 64% предпринимателей указало, что предложение подготовлено удовлетворительно.

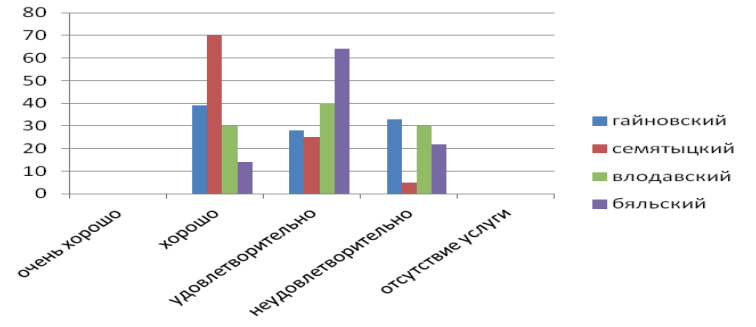

Рис. 24. Оценка предложения земли и зданий

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

По оценкам большинства опрошенных предпринимателей, общественная безопасность находится на высоком уровне (рис. 25) – в Семятыцком и Влодавском поветах 80%, в Гайновском 78% и в Бяльском 64%.

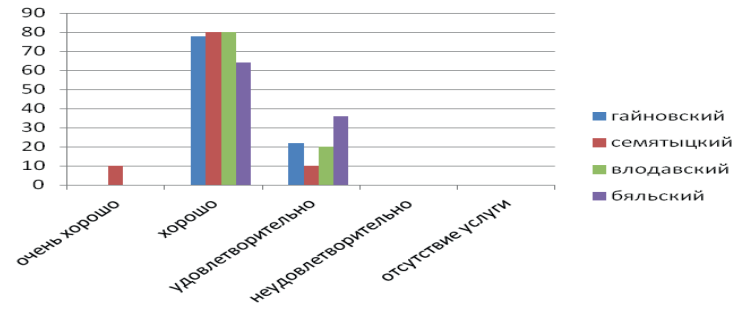

Рис. 25. Оценка общественной безопасности

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

В среднем 36% предпринимателей оценивают коммуникации как хорошие, а более 47% как удовлетворительные. Лишь 10% предпринимателей из Влодавского повета и 5% предпринимателей из Гайновского повета оценило коммуникации как очень хорошие. На недостаточное качество коммуникаций указывало в среднем 7,5% опрошенных респондентов (рис. 26).

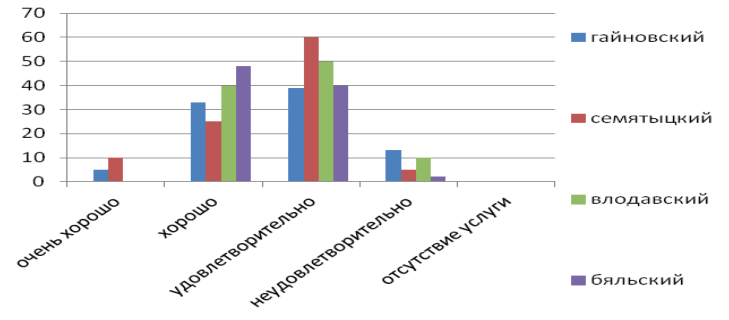

Рис. 26. Оценка коммуникаций (дорожные соединения, состояние дорог)

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные предприниматели указывают, что выдача разрешений органами территориального самоуправления в поветах в среднем в 38% проходит хорошо, а в более чем 51% - удовлетворительно (рис. 27). Наибольшее недовольство в связи с выдачей разрешений органами территориального самоуправления зафиксировано в Бяльском повете – 24% предпринимателей считает, что разрешения выдаются неудовлетворительно.

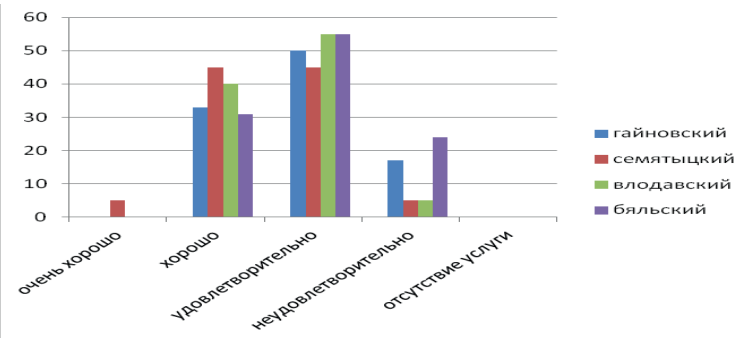

Рис. 27. Оценка выдачи разрешений единицами территориального самоуправления в повете

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Доступность технической и коммунальной инфраструктуры была оценена предпринимателями как хорошая (в среднем более 65%) и удовлетворительная, причем самую высокую оценку поставили предприниматели из Гайновского повета – 49% (рис. 28).

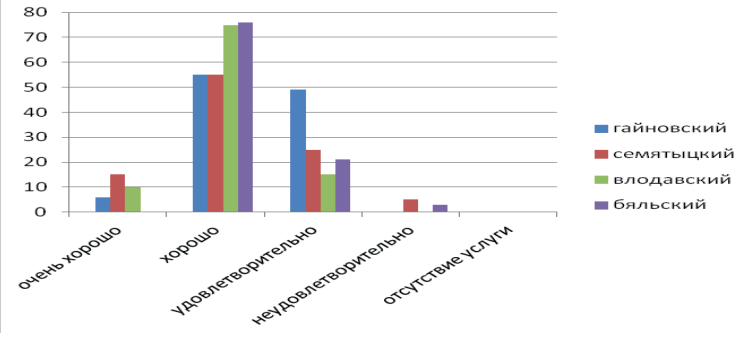

Рис. 28. Оценка доступности технической и коммунальной инфраструктуры в повете

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

50 % опрошенных из Гайновского и Семятыцкого поветов, 48% из Бяльского повета и 30% из Влодавского повета оценили форму поощрения предпринимательства в повете как удовлетворительную (рис. 29). Значительная часть предпринимателей также отметила недостаточный уровень поощрения предпринимательства. Наиболее недовольны поощрением были предприниматели из Семятыцкого и Влодавского поветов (50%). Ни одна из групп не оценила поощрение предпринимательства в повете как очень хорошее.

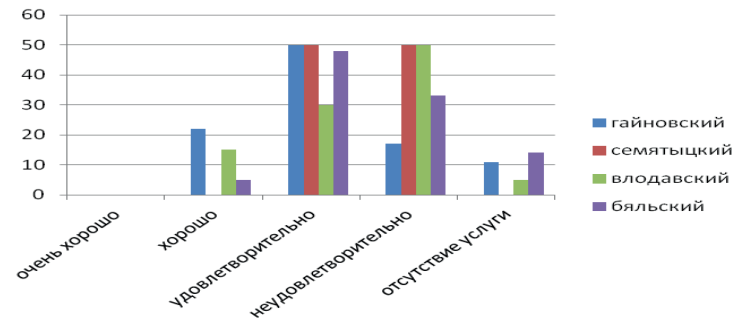

Рис. 29. Оценка поощрения предпринимательства в повете

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Преобладающее большинство опрошенных предпринимателей (45%) считает, что продвижение повета и региона осуществляется удовлетворительно (рис. 30). Значительная часть предпринимателей из Гайновского повета заявила, что продвижение повета и региона осуществляется хорошо (48%). Неудовлетворительную форму продвижения отметили предприниматели в основном из Бяльского (38%) и Семятыцкого (30%) поветов. Следует отметить, что ни одна из опрошенных групп предпринимателей не оценила реализацию стратегии продвижения повета и региона как очень хорошую.

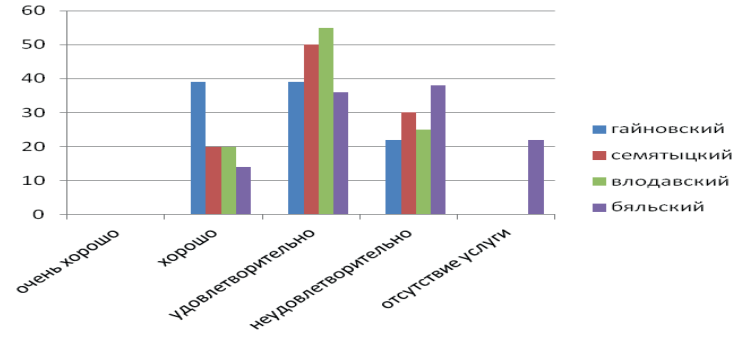

Рис. 30. Оценка предпринимателями продвижения повета и региона

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство предпринимателей оценивают развитие образования и обучения персонала в исследуемых поветах как удовлетворительное (рис. 31). В среднем 31% оценил развитие образования и обучения персонала как хорошее. Неудовлетворительная форма обучения и развития персонала была указана наибольшим количеством предпринимателей из Гайновского (33%) и Семятыцкого (20%) поветов.

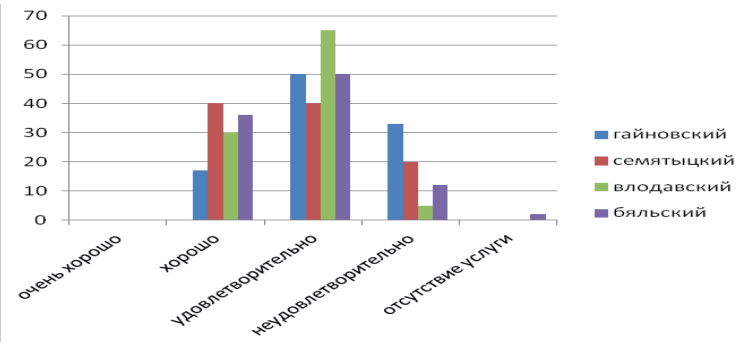

Рис. 31. Оценка образования и обучения персонала

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

В среднем 58% опрошенных отметило неудовлетворительную помощь органов самоуправления в налаживании связей с зарубежными предпринимателями. Удовлетворительная форма помощи указывалась в основном предпринимателями из Гайновского, Бяльского (33%) и Семятыцкого (25%) поветов. Предприниматели из Семятыцкого повета, единственные из группы опрошенных предпринимателей, отметили также, что помощь органов самоуправления в налаживании связей с зарубежными предпринимателями предоставляется на хорошем уровне. Об отсутствии услуг, связанных с предоставлением такой помощи, упоминали в основном предприниматели из Бяльского (29%) и Гайновского (17%) поветов (рис. 32).

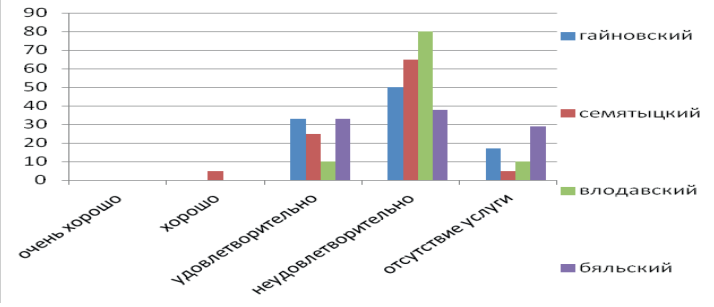

Рис. 32. Оценка помощи органов территориального самоуправления в налаживании связей с зарубежными предпринимателями

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные предприниматели положительно относятся к возможности сотрудничества предпринимателей с ассоциациями или другими неправительственными организациями с целью участия/организации совместных мероприятий (рис. 33). Самый высокий показатель зафиксирован в Семятыцком повете (80%). В Гайновском повете этот показатель составил 78%,

в Бяльском 70%, и во Влодавском 55%. В Бяльском повете негативно оценило такую возможность лишь 2% опрошенных.

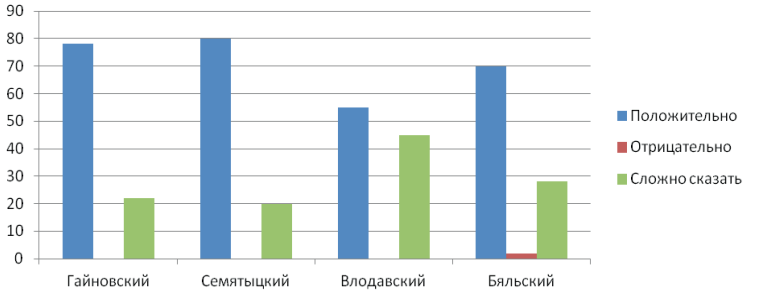

Рис. 33. Как компании смотрят на возможность сотрудничества предпринимателей с ассоциациями или другими неправительственными организациями с целью участия/организации совместных мероприятий?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Из сфер возможного сотрудничества опрошенные охотнее всего выбирали сферы, связанные с поощрением и поддержкой предпринимательства (самый высокий показатель зафиксирован в Семятыцком повете – 100%) и поощрением и активизацией молодежи (самый высокий показатель зафиксирован в Семятыцком – 70% и Бяльском – 69% поветах). Предприниматели меньше всего интересовались сферой активизации и развития гражданского общества, культуры и развлечений, а также помощи в решении социальных проблем (рис. 34).

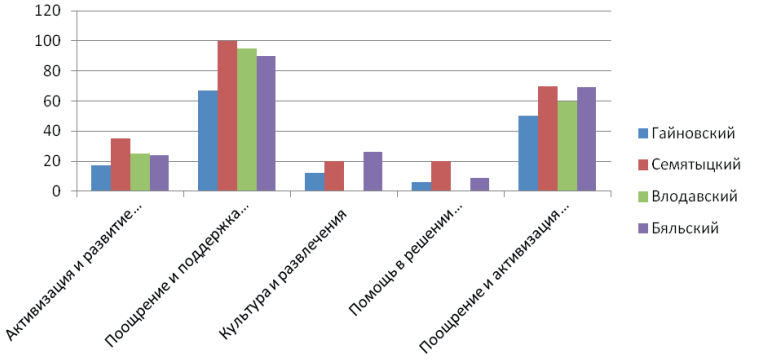

Рис. 34. В каких сферах компании видят возможности потенциального сотрудничества?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Прямые служебные контакты (Гайновский повет – 83%, Семятыцкий – 80%, Влодавский – 70%, Бяльский – 64%) и участие в конференциях, встречах, тренингах (Семятыцкий повет – 85%, Бяльский – 64%, Влодавский

и Гайновский – 55%) считались опрошенными наиболее эффективными способами сотрудничества с центрами поддержки бизнеса. Меньше всего предприниматели ценят советы и консультации, предоставляемые в электронной форме, несмотря на развитие информационного общества и процесса информатизации многих отраслей экономики и повседневной жизни. Предприниматели из Семятыцкого (70%) и Бяльского (60%) поветов составляли группу субъектов, наиболее заинтересованных в создании совместных предприятий, в том числе, в виде кластеров (рис. 35).

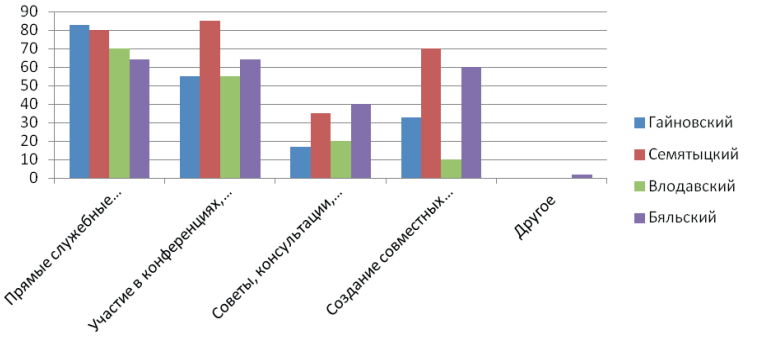

Рис. 35. Какие формы сотрудничества предпринимателей с центрами поддержки бизнеса компании считают самыми эффективными?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Аж 56% предпринимателей не пытались получить финансирование за счет средств ЕС. Это относительно высокий показатель, учитывая возможности финансирования экономической деятельности уже в течение двух периодов планирования (2004–2006 и 2007–2013), в том числе, в рамках региональных операционных программ и фондов, предназначенных на реализацию Операционной программы Восточной Польши. Больше всего предпринимателей подавало заявки на получение финансирования во Влодавском и Бяльском поветах (50%) (рис. 36).

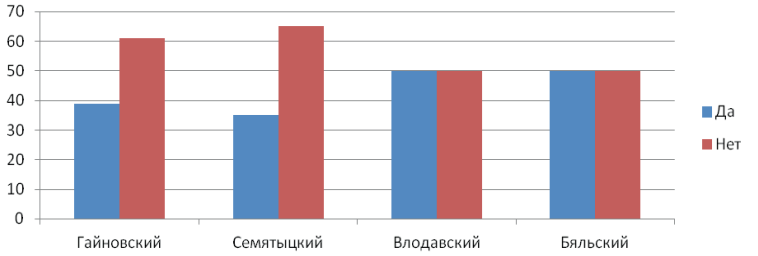

Рис. 36. Подавала ли когда-либо компания заявку на получение финансирования на развитие за счет средств ЕС?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Самый высокий уровень заинтересованности компаний возможностями, открывающимися после получения финансирования за счет средств ЕС, был отмечен в Семятыцком (30%) и Бяльском (26%) поветах. Средний уровень заинтересованности зафиксирован в Бяльском (50%), Влодавском (45%) и Гайновском (44%) поветах. Самый низкий уровень заинтересованности компаний был отмечен в Гайновском повете (44%), а среднее значение по остальным поветам составило 28% (рис. 37).

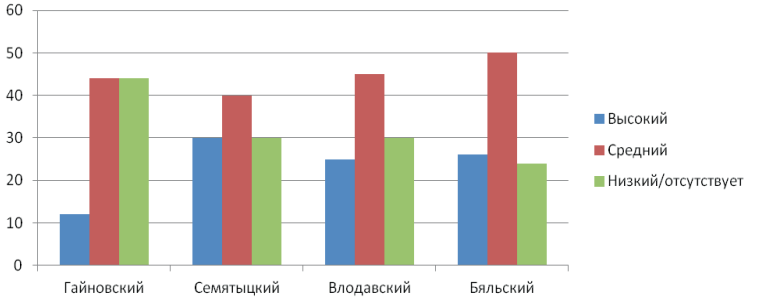

Рис. 37. Уровень заинтересованности компаний возможностями, открывающимися после получения финансирования за счет средств ЕС

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Закрытие границы и более тщательные проверки на приграничных пунктах назывались в основном, как отрицательные факторы, влияющие на развитие сотрудничества в сфере предпринимательства между Польшей и Беларусью после присоединения Польши к ЕС. В Семятыцком повете аж 70% респондентов упомянуло также увеличение расходов, связанных с осуществлением хозяйственной деятельности (рис. 38).

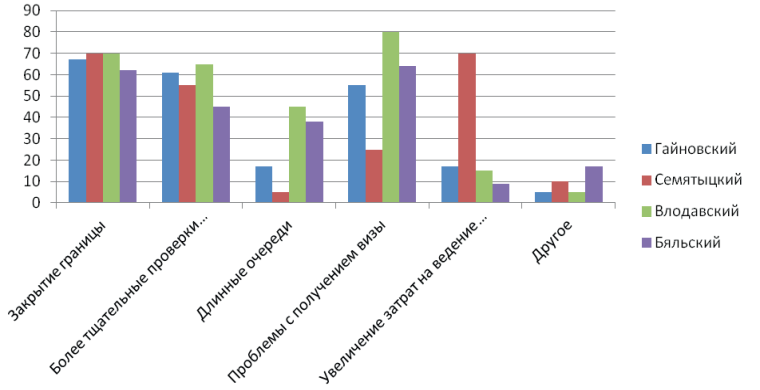

Рис. 38. Что имело негативное влияние на развитие сотрудничества в сфере предпринимательства между Польшей и Беларусью после вступления Польши в ЕС?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Значительная часть предпринимателей считает, что вступление Польши в ЕС неблагоприятно повлияло на развитие сотрудничества между Польшей и Беларусью – в среднем 75% опрошенных со всех поветов. Всего 25% считает, что вхождение Польши в ЕС благоприятно отразилось на развитии сотрудничества (больше всего таких ответов дали предприниматели из Гайновского – 50% и Бяльского – 35% поветов) (рис. 39).

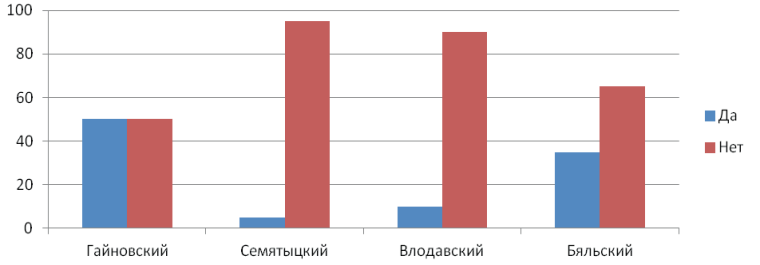

Рис. 39. Благоприятно ли отразилось вступление Польши в ЕС в 2004 г. на развитии сотрудничества между Польшей и Беларусью?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Почти 100% респондентов (кроме Бяльского повета) считает, что введение удобств, связанных с открытием малого приграничного движения между Польшей и Беларусью было бы правильным шагом для улучшения ситуации в социально-экономических отношениях обеих сторон (рис. 40).

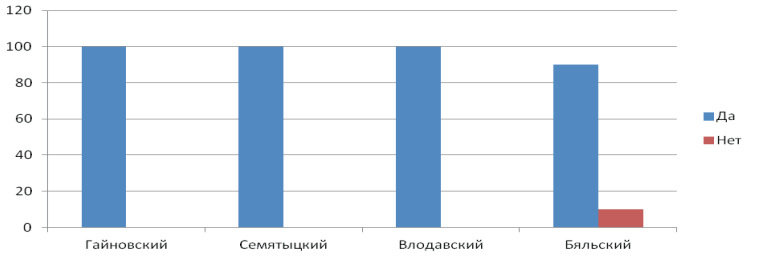

Рис. 40. Считаете ли Вы хорошим решением введение удобств, связанных с открытием малого приграничного движения между Польшей и Беларусью?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

По мнению респондентов, открытие малого приграничного движения привело бы к увеличению торгового оборота (среднее значение ответов по всем поветам – 89,25%), оживлению туристического движения (в среднем 84,25% ответов), росту предпринимательства (в среднем 71,25% упоминаний) (рис. 41).

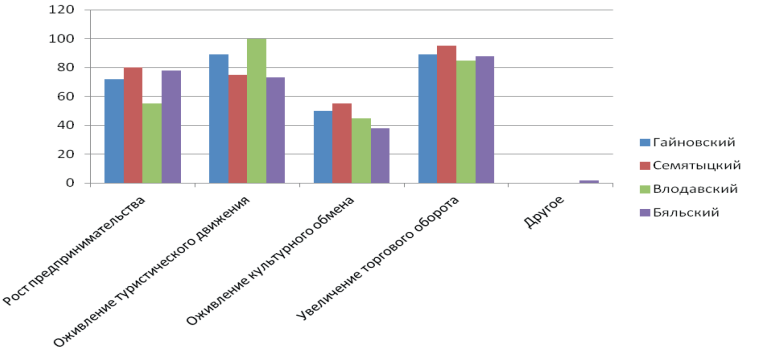

Рис. 41. Какой из факторов мог бы улучшиться благодаря введению малого приграничного движения?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Значительная часть опрошенных предпринимателей из Бяльского, Влодавского и Семятыцкого поветов (ок. 58%) указала, что в случае введения малого приграничного движения значительно увеличилась бы нелегальная торговля. Среди опрошенных из Гайновского повета так считало всего 22%. Большинство предпринимателей указало также, что повысился бы уровень конкуренции. Во Влодавском повете самый большой процент опрошенных (55%) ответил, что в случае введения малого приграничного движения значительно увеличилось бы внедрение товаров низкого качества (рис. 42).

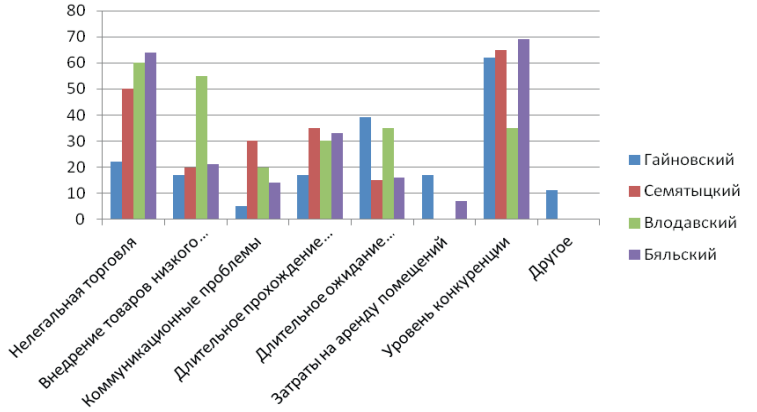

Рис. 42. Какой из факторов мог бы повыситься благодаря введению малого приграничного движения?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Предприниматели со всех поветов не хотят переносить свою деятельность или ее часть с территории повета. Так ответило 95% опрошенных. Только в Семятыцком (5%) и Бяльском (14%) поветах часть респондентов высказалась за возможность переноса деятельности или ее части с территории повета (рис. 43).

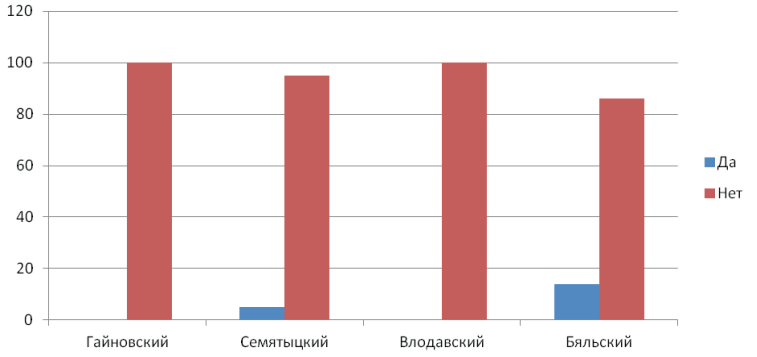

Рис. 43. Процентный показатель компаний, которые планируют переносить (в настоящее время или в будущем) свою деятельность или ее часть с территории повета

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

По мнению опрошенных, повет должен развиваться за счет торговли и услуг (больше всего ответов – 70% – дали предприниматели из Семятыцкого повета) и туризма (больше всего ответов – 50% – дали предприниматели из Гайновского повета). Значительно меньшая часть ответов касалась развития поветов за счет промышленности. Опрошенные не назвали сельское хозяйство в качестве основной сферы развития (рис. 44).

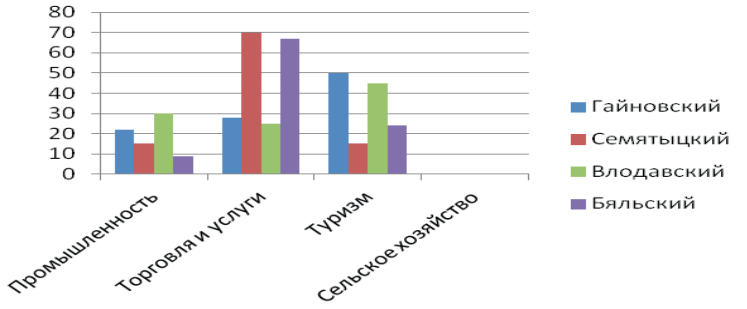

Рис. 44. Какая из перечисленных сфер, по мнению компаний, является самой важной с точки зрения развития повета?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

По оценке предпринимателей, ни один их исследуемых поветов не является очень хорошим местом для ведения бизнеса. Ведение экономической деятельности оценивалось как хорошее и удовлетворительное. Лучшие условия для ведения деятельности у предпринимателей из Гайновского (50%) и Семятыцкого (40%) поветов. Удовлетворительно ведут дела предприниматели из Влодавского (65%) и Бяльского (60%) поветов (рис. 45).

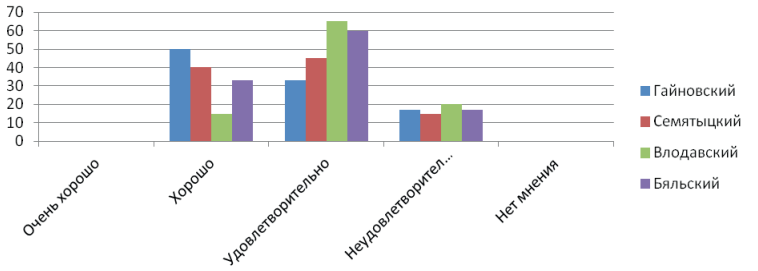

Рис. 45. Как в общем компании оценивают повет как место для ведения бизнеса?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Исследуемые предприятия лучше всего оценивают близость к границе (среднее значение оценки составило 83%). Предприниматели из Влодавского (70%) и Гайновского (60%) поветов положительно оценивают развитие повета с точки зрения туризма. Географическое положение повета и его коммуникационная доступность лучше всего развиты, по мнению предпринимателей из Бяльского (58%) и Семятыцкого (40%) поветов. Наличие квалифицированного персонала и возможность расширения рынков сбыта влияет, по мнению предпринимателей, на развитие Семятыцкого и Бяльского повета (рис. 46).

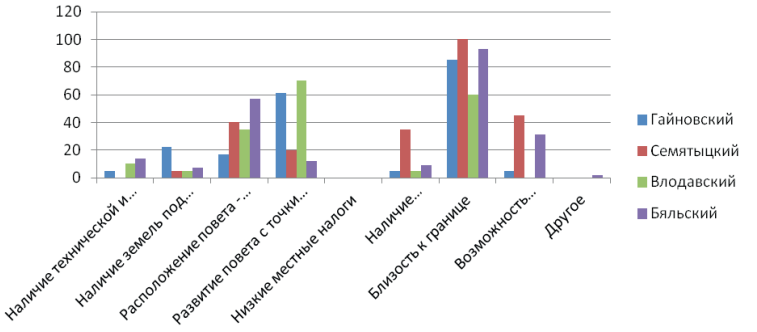

Рис. 46. Что компании оценивают положительно?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Размер местных налогов (в среднем 86% ответов) является фактором, отрицательно влияющим на ведение бизнеса в исследуемых поветах. В Семятыцком повете 77% опрошенных указало, что повет неудовлетворительно развивается с точки зрения туризма. По оценкам компаний из Бяльского повета, в повете отмечается нехватка квалифицированного персонала (57%). Опрошенные из Влодавского повета негативно оценивают расположение повета – его коммуникационную доступность (30%) (рис. 47).

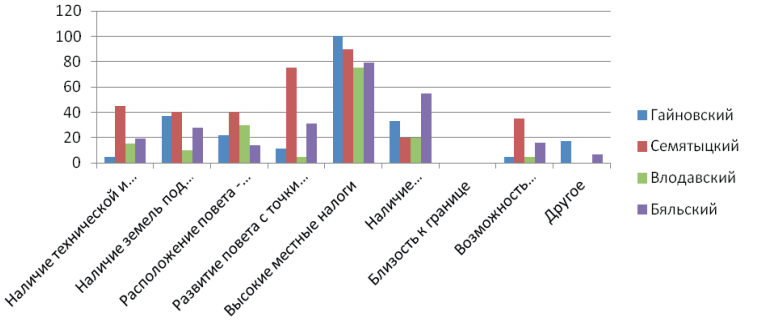

Рис. 47. Что компании оценивают отрицательно?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Преобладающее большинство респондентов в Гайновском (78%), Влодавском (85%) и Бяльском (81%) поветах не пользовались пунктами обслуживания предпринимателей на территории повета. Лишь в Семятыцком повете аж 45% респондентов пользовалось этим видом помощи (рис. 48).

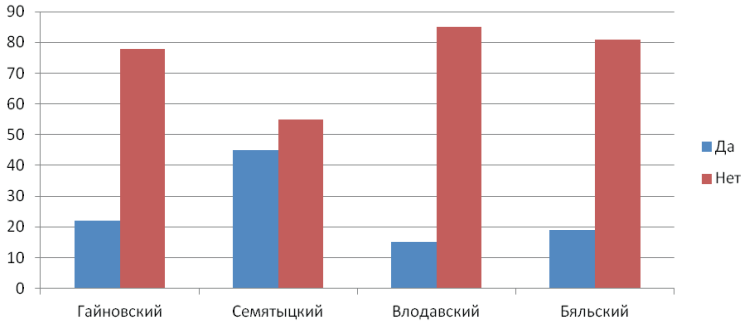

Рис. 48. Пользовалась ли компания услугами пунктов обслуживания предпринимателей на территории повета?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

В то же время большая часть предпринимателей ожидает поддержки экономической деятельности как от органов самоуправления, так и от учреждений из бизнес-среды. Особенно они ценят юридические консультации (в среднем 53% упоминаний), налоговые (в среднем 25,5%) и бухгалтерские (в среднем 15,75%) (рис. 49). Предприниматели также однозначно утверждают, что привлечение крупных инвесторов ускорит экономическое развитие поветов (рис. 51).

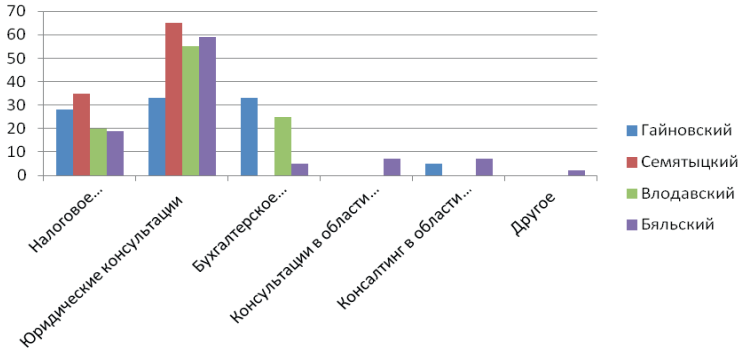

Рис. 49. Какой вид консультационных услуг наиболее необходим предпринимателям для ведения хозяйственной деятельности?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

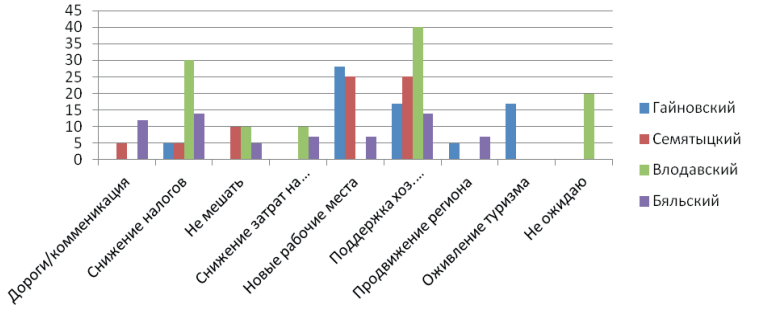

Рис. 50. Чаще всего упоминаемые ожидаемые способы помощи от властей повета в связи с ведением хозяйственной деятельности

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

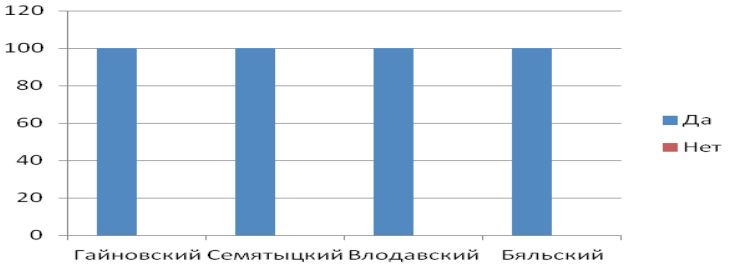

Рис. 51. Ускорит ли привлечение крупных инвесторов экономическое развитие повета?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Преобладающее большинство опрошенных указало, что туризм, торговля и частично промышленность могут стать двигателем экономического развития в регионе. Только в Бяльском повете зафиксированы ответы, касающиеся новых технологий (2%) и – что удивительно, учитывая развитую спортивную инфраструктуру, в т.ч. и в г. Бяла-Подляска – всего 9% опрошенных указало, что регион может экономически развиваться за счет сферы спорта и отдыха (рис. 52).

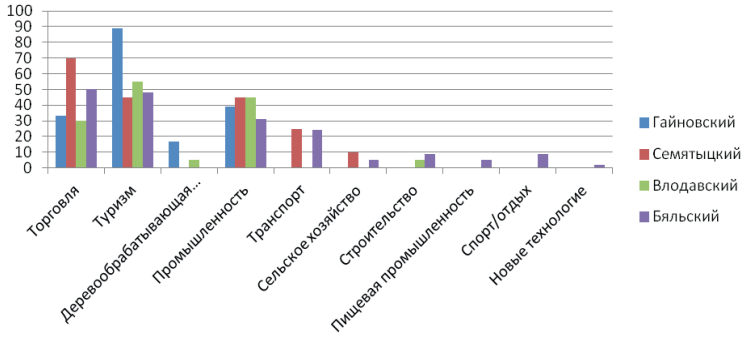

Рис. 52. Предприятия каких отраслей могут стать двигателем экономического развития в регионе?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

К элементам туристической инфраструктуры, которые помогли бы развить поветы и тем самым повлияли бы на развитие предпринимательства, большинство относило велосипедные дорожки (среднее значение составило 37%). В Гайновском повете опрошенные указали в качестве формы развития предпринимательства развитие агротуризма (39%) и семейный отдых (33%). По мнению опрошенных из Семятыцкого повета, использование рек/красивых видов (30%) и байдарочных спусков (15%) также способствовало бы развитию предпринимательства (рис. 53).

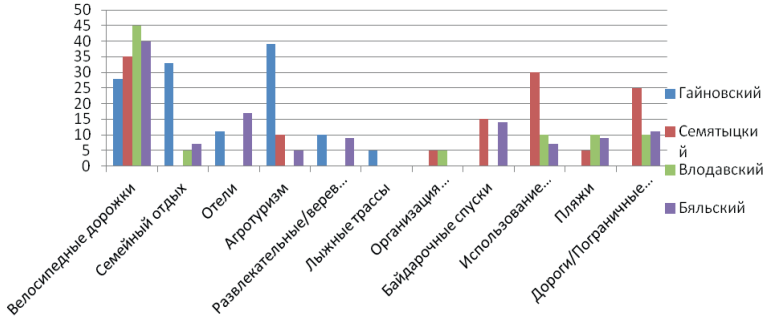

Рис. 53. Чаще всего упоминаемые элементы туристической инфраструктуры, которые могли бы развить поветы и тем самым повлияли бы на развитие предпринимательства

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

У большинства предпринимателей не было мнения на этот счет или они не могли ничего сказать о функционировании повета (среднее значение ответов составило ок. 62%). В равной степени опрошенные утверждали, что власти поветов не сотрудничают с предпринимателями (в среднем 12,5%). Кроме того, компании из Гайновского (22%), Семятыцкого (10%) и Владавского (5%) поветов отметили отсутствие рабочих мест (22%), миграцию

молодежи (5%) и вместе с предпринимателями из Семятыцкого повета в равной степени подчеркивали в этом контексте слишком высокую конкуренцию маркетов (5%) и высокие затраты на ведение предпринимательской деятельности (5%). Большинство компаний из Семятыцкого повета отмечали отсутствие креативности в продвижении повета и международного сотрудничества (15%) (рис. 54).

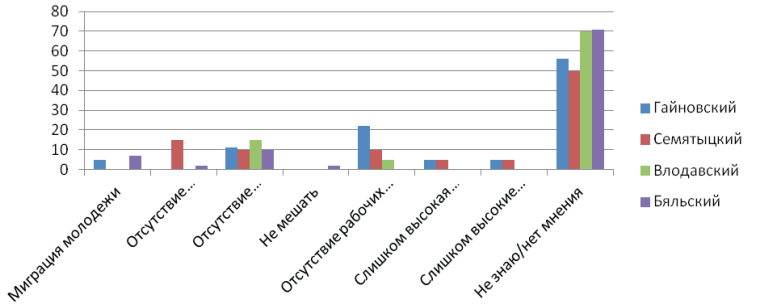

Рис. 54. Чаще всего высказываемые общие комментарии относительно текущего состояния повета

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство предпринимателей ничего не знает или не имеет своего мнения на счет изменений/решений, внедрение которых могло бы минимизировать или устранить барьеры развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества. Опрошенные из Семятыцкого повета надеются на улучшение в связи с оживлением туристического движения (15%), лучшими взаимоотношениями между чиновниками и гражданами (10%), улучшением дорог/логистики (10%) и созданием новых рабочих мест (10%). Предприниматели из Влодавского повета указывают на снижение затрат на предпринимательскую деятельность (10%). Только опрошенные из Бяльского повета назвали отмену виз (7%) и более быстрое прохождение границы (5%) (рис. 55).

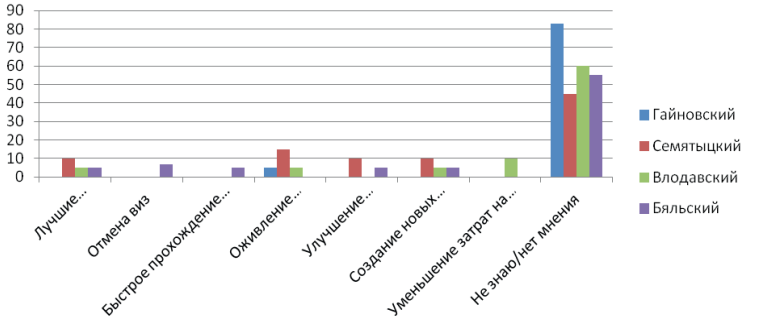

Рис. 55. Чаще всего упоминаемые предложения изменений/решений, внедрение которых могло бы минимизировать или устранить барьеры развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Предпринимателям был задан также вопрос, касающийся возможности перевозки товаров по водному пути, поскольку по трансграничной территории протекает река Буг, которая могла бы стать частью водного пути E40. 65% респондентов из Семятыцкого повета ответило, что возможность перевозки товаров по внутренним водным путям была бы хорошим шагом к улучшению развития уровня коммуникации на трансграничных территориях. Среднее значение ответов респондентов из остальных поветов составило 32%. Однако большинство предпринимателей не интересует такая форма перевозок. 72% респондентов из Гайновского и 70% из Влодавского повета не проявили интереса к перевозке товаров по внутренним водным путям. В Бяльском повете процент таких ответов составил 62% (рис. 56).

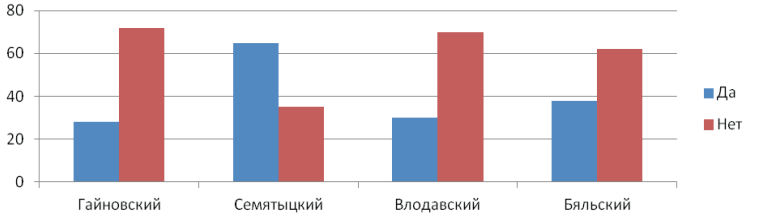

Рис. 56. Считаете ли Вы хорошим решением создание возможности перевозки товаров по водному пути E40 по реке Буг баржами большой грузоподъемности – как дополнительной формы улучшения развития коммуникации на трансграничных территориях?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

65% предпринимателей из Семятыцкого повета была бы интересной возможность перевозки товаров по водному пути баржами большой грузоподъемности. Среднее значение ответов предпринимателей из остальных трех поветов составило 25%. Однако большинство предпринимателей из

Гайновского (94%), Влодавского (70%) и Бяльского (62%) поветов не интересует такая форма транспортировки (рис. 57).

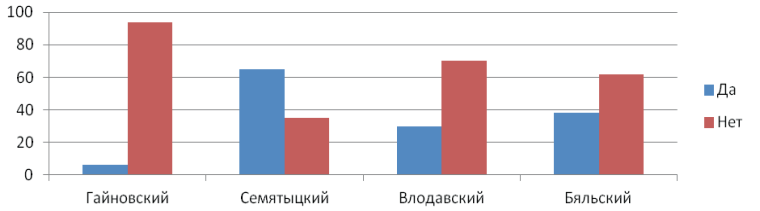

Рис. 57. Пользовалось ли бы предприятие возможностью перевозки товаров по водному пути E40 баржами большой грузоподъемности по реке Буг?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

К выгодам, связанным с введением перевозок по водному пути E40 по реке Буг, которые могли бы поспособствовать развитию предпринимательства на трансграничных территориях, предприниматели отнесли, в частности, низкие транспортные расходы при перевозке товаров, особенно на длинные расстояния (в среднем 47%), и возможность перевозки навалочных грузов по низкой стоимости (в среднем 43%) (рис. 58).

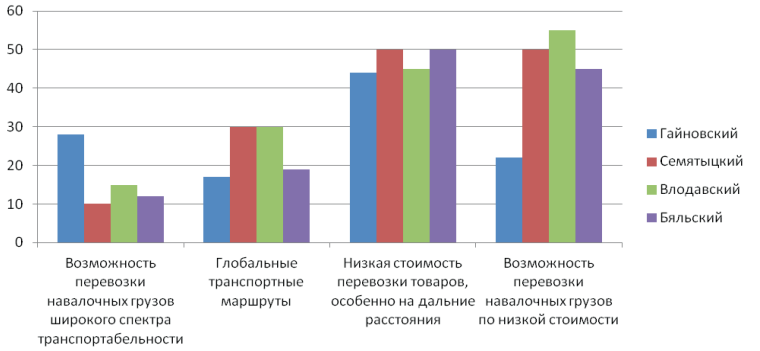

Рис. 58. Какие выгоды для развития предпринимательства на трансграничных территориях принесло бы введение перевозок по водному пути E40 по реке Буг?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Больше всего опрошенных утверждало, что длительное время перевозки товаров (в среднем 56% ответов) и риск экологических катастроф (в среднем 51%) могут составлять большую угрозу для развития предпринимательства на трансграничных территориях (рис. 59).

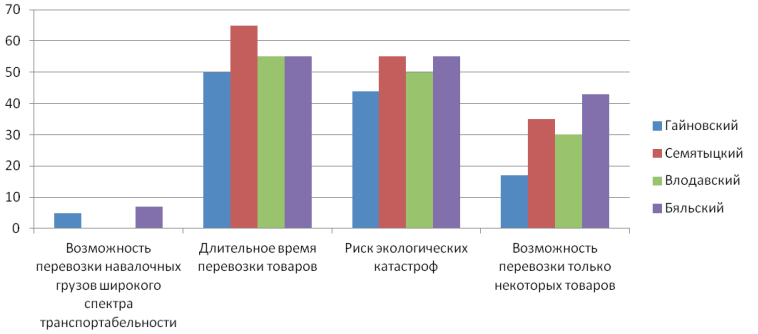

Рис. 59. Какие риски для развития предпринимательства на трансграничных территориях могли бы возникнуть в связи с введением перевозок по водному пути E40 по реке Буг?
Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Самый большой процент предпринимателей ожидает от проекта BIZNESTRANS практической помощи в налаживании связей и поиске партнеров с белорусской стороны. В Семятыцком повете процент ожидающих помощи составил 100%. Предприниматели ожидают также получить информационную поддержку (в среднем ок. 55% опрошенных). Они также хотели бы иметь возможность размещения информации о своей деятельности на сайте проекта (самый большой процент ответов в Семятыцком повете – 90%). Как показывают результаты опроса, предприниматели из Влодавского и Бяльского поветов не заинтересованы в получении консультаций, которые были одной из задач проекта. Больше всего заинтересованы в получении консультаций предприниматели из Семятыцкого (65%) и Бяльского (40%) поветов (рис. 60). Предприниматели из этих же поветов составляли самую многочисленную группу участников консультаций, которые проводились в рамках проекта в 2014 и 2015 г. в ГВШ им. Папы Римского Иоанна Павла II в г. Бяла-Подляска.

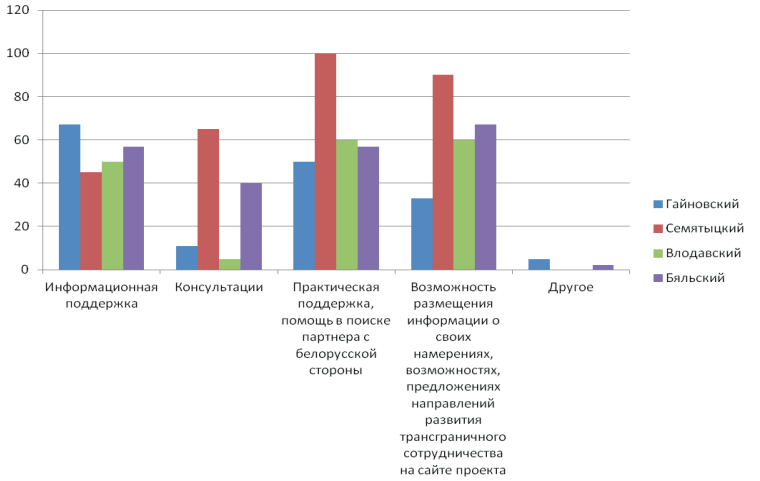

Рис. 60. Какой помощи ожидают фирмы от проекта Создание трансграничной платформы BIZNESTRANS, поощряющей и поддерживающей сотрудничество между бизнес-структурами и научными учреждениями в направлении более тесных связей между ними?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство предпринимателей из исследуемых поветов были бы заинтересованы в размещении инвестиционных предложений на сайте проекта biznestrans.pl (больше всего фирм из Семятыцкого повета – 100%) (рис. 61).

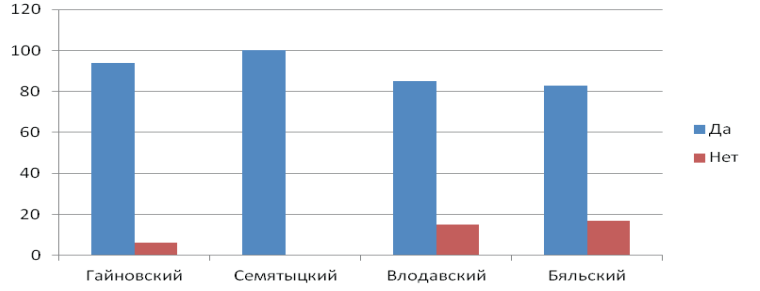

Рис. 61. Была ли бы фирма заинтересована в размещении инвестиционных предложений на сайте проекта www.biznestrans.pl?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

5.2. Результаты опросов учреждений из бизнес-среды с польской стороны

С Бяльского повета самой многочисленной группой учреждений из бизнес-среды были обучающе-консультативные учреждения, с Гайновского повета – другие, с Семятыцкого повета – агентства локального/регионального

развития, а с Влодавского повета - обучающе-консультативные учреждения (рис. 62).

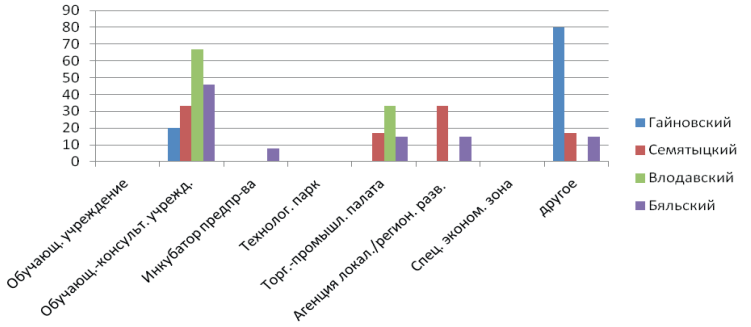

Рис. 62. Тип учреждений

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Больше всего субъектов характеризировались региональным объемом действия (в среднем 35,75%) и локальным объемом действия (в среднем 27%). Главными сферами действия этих учреждений является обучение, консультирование, а также информация и продвижение (рис. 63).

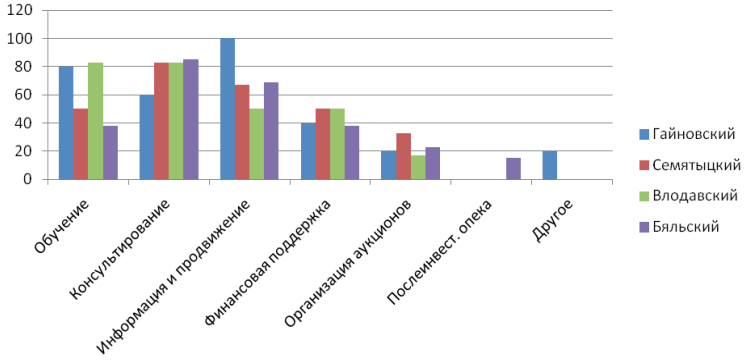

Рис. 63. Какой тип деятельности осуществляет учреждение?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство учреждений не сотрудничает с другими учреждениями, поддерживающими развитие предпринимательства в Беларуси. Относительно самую большую активность в сфере сотрудничества с Беларусью демонстрируют учреждения с Гайновского и Семятыцкого поветов – почти две трети опрошенных субъектов. Наиболее развито сотрудничество с учреждениями из бизнес-среды из Бреста (Семятыцкий повет – 33%, Бяльский повет – 31%) (рис. 64).

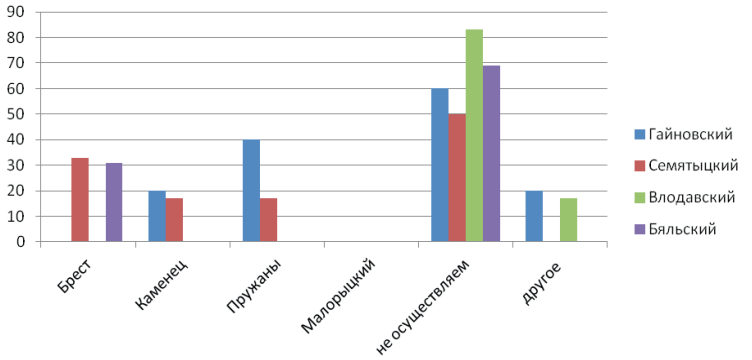

Рис. 64. Осуществляет ли учреждение сотрудничество с другими учреждениями, содействующими развитию предпринимательства в Беларуси, из следующих районов?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Свыше половины учреждений из Гайновского повета характеризуются узким (локальным) диапазоном действия – 20% действуют в регионе, столько же составляет международный объем. Каждое третье учреждение из Бяльского повета функционирует в международной среде, а свыше половины из этого региона имеют локальный или региональный диапазон. Две трети организаций из Влодавского повета осуществляют деятельность на территории всей страны. Подавляющее большинство учреждений из Семятыцкого повета осуществляет деятельность сверхрегионального характера (рис. 65).

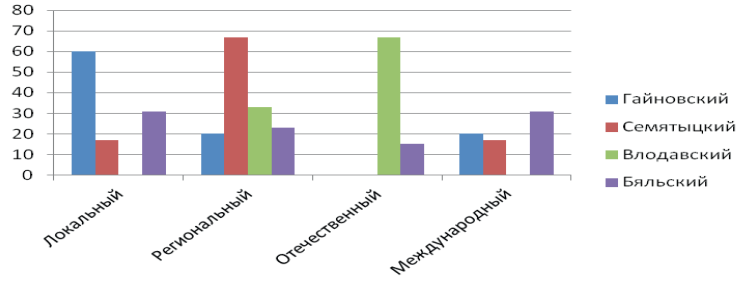

Рис. 65. Диапазон действия учреждений

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Оценка трансграничного сотрудничества разная. Лучше всего оценены трансграничное сотрудничество и уровень развития предпринимательства учреждениями из Гайновского повета. Хуже всего оценивают качество сотрудничества организации из Влодавского повета. Около половины учреждений из Бяльского повета определяют такое сотрудничество как удовлетворительное, а каждая 12 организация из этой территории – как очень хорошее (столько же – как хорошее). Заслуживает внимания тот факт, что половина

учреждений из Семятыцкого повета считает, что уровень развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества является хорошим (рис. 66).

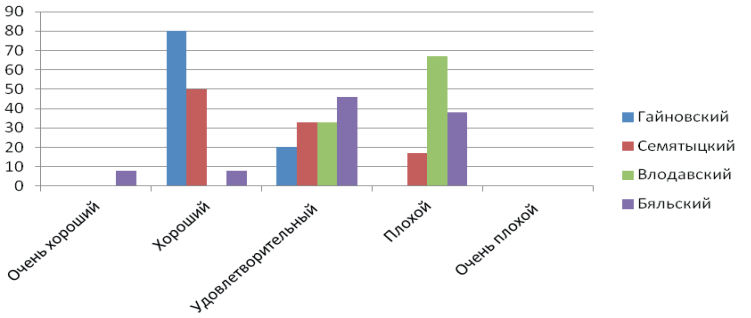

Рис. 66. Как учреждения оценивают уровень развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества в повете?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство учреждений, осуществляющих сотрудничество, считает, что условия осуществления экономической деятельности в сфере регистрации новой фирмы улучшились за последние годы. Только 80% опрошенных учреждений из Гайновского повета и около 40% субъектов из Бяльского повета считают, что здесь не произошли значительные изменения (рис. 67).

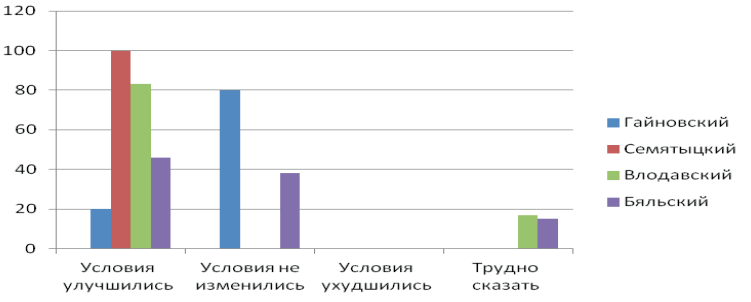

Рис. 67. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере регистрации новой фирмы?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Также в сфере выдачи разрешений на экономическую деятельность большинство опрошенных организаций отмечает улучшение условий. Наиболее оптимистическими оказались учреждения из Семятыцкого повета (свыше 80% организаций повета видят улучшение условий), а менее всего – из Бяльского повета. Около 8% опрошенных организаций из этого повета утверждают, что условия в сфере выдачи разрешений на экономическую деятельность ухудшились (рис. 68).

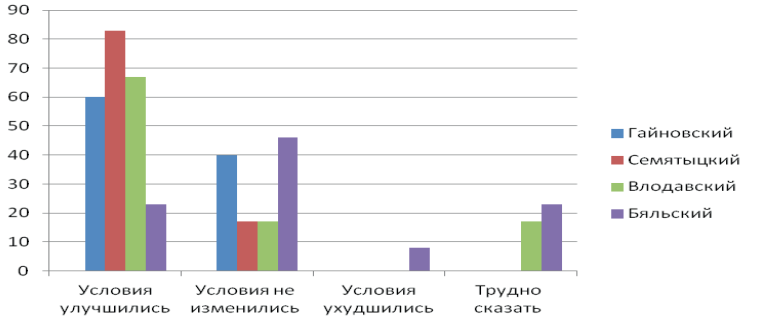

Рис. 68. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере выдачи разрешений на экономическую деятельность?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Процедуры финансового и экономического контроля при осуществлении экономической деятельности не изменились в последние годы, по мнению большинства опрошенных. Каждый третий субъект из Семятыцкого и Влодавского поветов считает, что сейчас эти процедуры более эффективны. Столько же учреждений из Влодавского повета (одна треть) и каждая четвертая организация из Бяльского повета считают, что актуальные процедуры осуществления контроля больше усложняют осуществление деятельности по отношению к предыдущим годам (рис. 69).

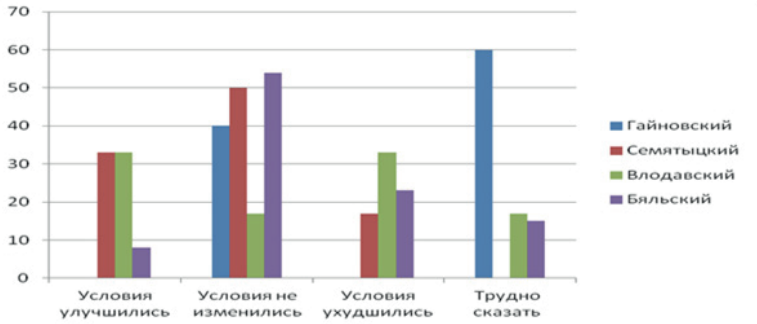

Рис. 69. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере осуществления финансового и экономического контроля?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Хуже оцениваются условия осуществления экономической деятельности в сфере таможенных правил и процедур. Половина учреждений из Семятыцкого повета, 40% организаций из Гайновского повета и каждый третий опрошенный субъект из Бяльского повета считают, что условия осуществления экономической детальности с точки зрения таможенных правил и процедур в последние годы ухудшились. Только каждая четвертая организация из

Гайновского повета отмечает улучшение в этой сфере. Почти каждый второй субъект из Бяльского повета отметил, что условия осуществления деятельности в сфере таможенных процедур и правил не изменились (рис. 70).

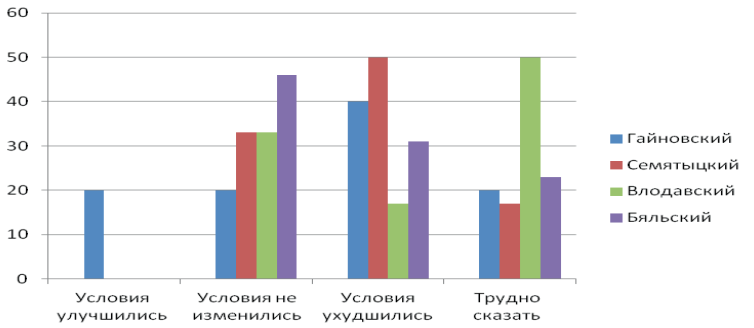

Рис. 70. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере таможенных правил и процедур?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Более оптимистически выглядит ситуация в сфере возможности покупки и продажи участков земли и недвижимости. Почти половина опрошенных учреждений из Бяльского повета считает, что эти возможности улучшились в последние годы. Так же считает каждая третья организация из Семятыцкого повета, а также каждая пятая из Гайновского. Но большинство учреждений считает, что ситуация в сфере трансакций по покупке-продаже недвижимости не изменилась. Интересным является тот факт, что каждая третья организация из Влодавского повета считает, что сейчас труднее купить или продать осуществляющим деятельность субъектам недвижимость разного рода, в то время как такие трудности не заметила ни одна организация из Семятыцкого повета (рис. 71).

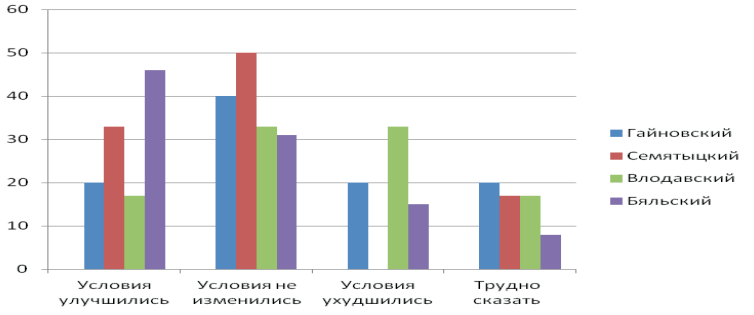

Рис. 71. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере возможности покупки и продажи участков земли и недвижимости?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Негативно оценены изменения в осуществлении экономической деятельности в сфере налогообложения. Большинство опрошенных учреждений считает, что ситуация в этой сфере ухудшилась. Хуже всего изменения оценили опрашиваемые из Влодавского повета – две трети субъектов считает, что условия проведения деятельности в сфере налогообложения ухудшились. Так же считают свыше половины субъектов из Бяльского повета. Только одно учреждение из Бяльского повета считает, что в последние годы фирмы имеют лучшие условия для осуществления деятельности с точки зрения налогообложения (рис. 72).

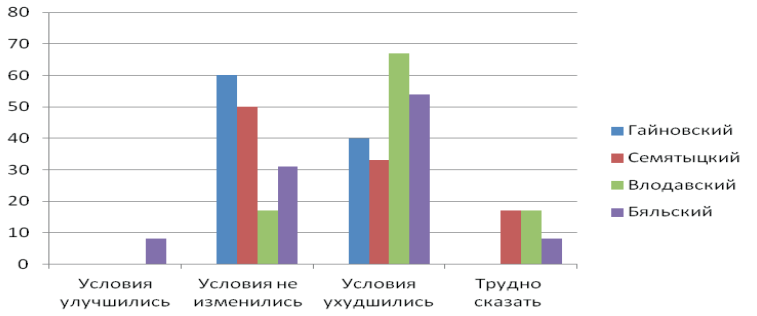

Рис. 72. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере налогообложения?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Оценка условий осуществления экономической деятельности в сфере доступа к кредитам на бизнес разная. Каждое второе учреждение из Влодавского повета считает, что ситуация в этой сфере ухудшилась в последние годы. Так же считает каждый третий опрошенный субъект из Бяльского повета и почти каждый пятый из Семятыцкого повета. С другой стороны, почти половина учреждений из Бяльского повета и каждый третий из Семятыцкого повета считают, что доступность кредитов на бизнес в последнее время улучшилась. 80% опрошенных организаций из Гайновского повета утверждают, что ситуация в этой сфере не изменилась в последние годы (рис. 73).

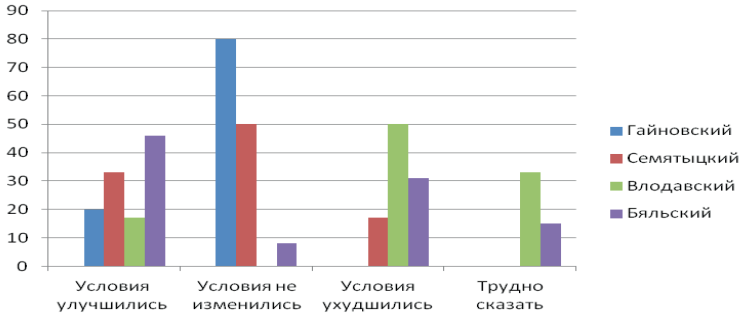

Рис. 73. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере кредитов на бизнес?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство опрошенных учреждений считает, что развитие финансового рынка в последние годы содействует осуществлению экономической деятельности (все субъекты из Семятыцкого повета и две трети организаций из Влодавского повета). Относительно хуже всего оценивают ситуацию в этой сфере субъекты из Гайновского повета – 60% считают, что ничего в этом отношении за последние годы не изменилось, а каждая пятая организация из этой области утверждает наоборот – что условия осуществления экономической деятельности в этой сфере ухудшились (рис. 74).

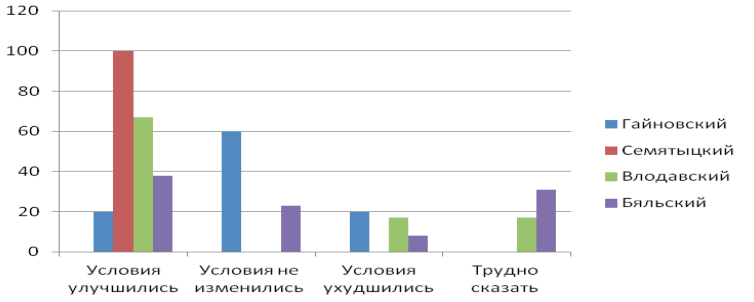

Рис. 74. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере развития финансового рынка?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Достаточно однозначно учреждения определили, что условия осуществления экономической деятельности в сфере развития страхового рынка улучшились в последние годы. Все субъекты из Семятыцкого повета и свыше 80% из Влодавского повета считают, что страховой рынок все более содействует осуществлению экономической деятельности. Только одно учреждение из Бяльского повета считает иначе (рис. 75).

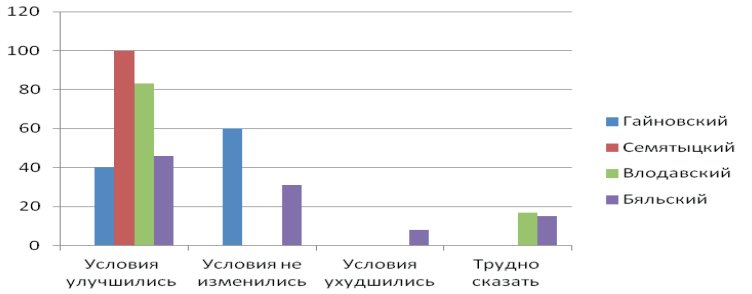

Рис. 75. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере развития страхового рынка?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные учреждения достаточно позитивно оценивают изменения в ментальности органов власти и должностных лиц. Хотя большинство считает, что в последние годы ничего в этом вопросе не изменилось, но почти одна треть опрошенных отмечает позитивные изменения в этой сфере. Лучше всего отношение органов власти и должностных лиц к осуществлению экономической деятельности оценивают организации из Семятыцкого повета – позитивные изменения отмечает каждая вторая организация. Только каждая пятая фирма из Гайновского повета заявляет, что в ментальности органов власти и должностных лиц возникают позитивные изменения. 8% учреждений из Бяльского повета видят ухудшение ситуации в этом вопросе. Ни в одном другом повете не указано, что ментальность должностных лиц и органов власти ухудшилась (рис. 76).

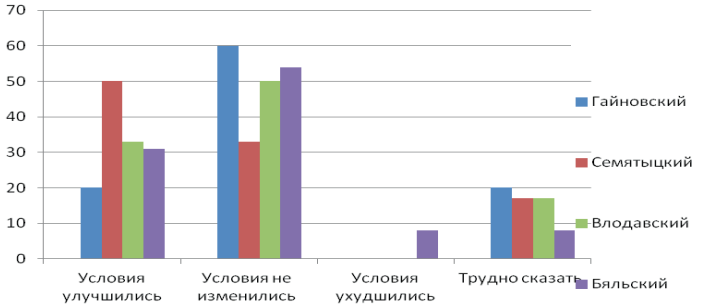

Рис. 76. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере отношения органов власти к осуществлению экономической деятельности?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

В среднем во всех поветах больше всего показателей по факторам, усложняющим развитие трансграничного сотрудничества, имели усложненный доступ к финансовым средствам (58%) и проблемы с получением визы

(52%). Отсутствие специализированного интернет-сервиса указали в среднем почти 32% респондентов, в т.ч. 67% в Семятыцком повете (рис. 77).

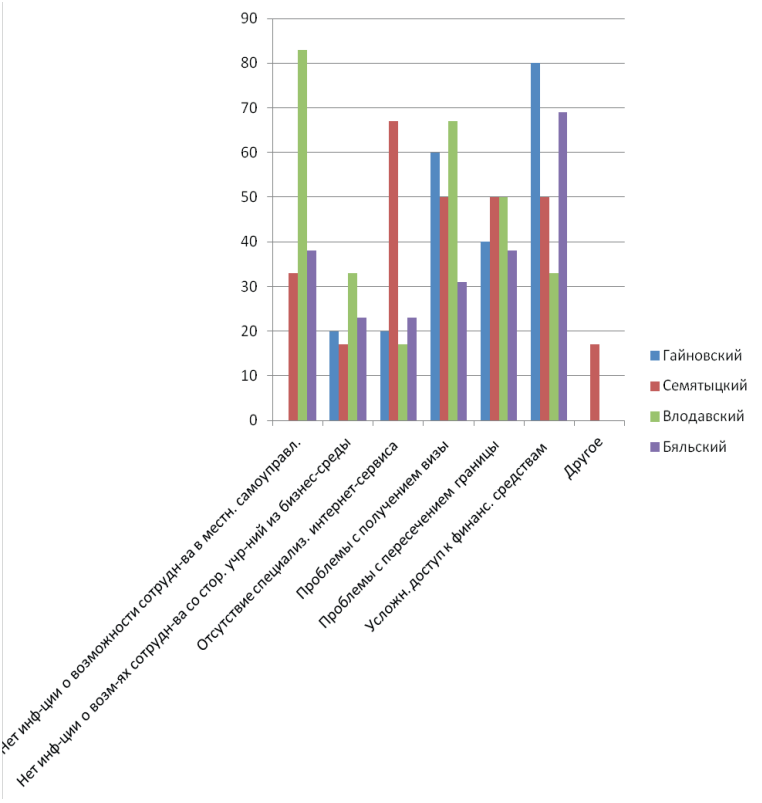

Рис. 77. Факторы, которые, по мнению учреждений, препятствуют развитию трансграничного сотрудничества

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

К факторам, которые в наибольшей степени усложняют развитие предпринимательства на приграничных территориях, респонденты отнесли получение лицензий и разрешений (больше всего ответов из Влодавского повета – 100%), а также таможенные и налоговые правила (больше всего ответов из Семятыцкого повета – 100%). Кроме того, опрошенные учреждения из бизнес-среды к факторам, препятствующим развитию предпринимательства, отнесли сложную систему налогообложения и доступ к кредитам (рис. 78).

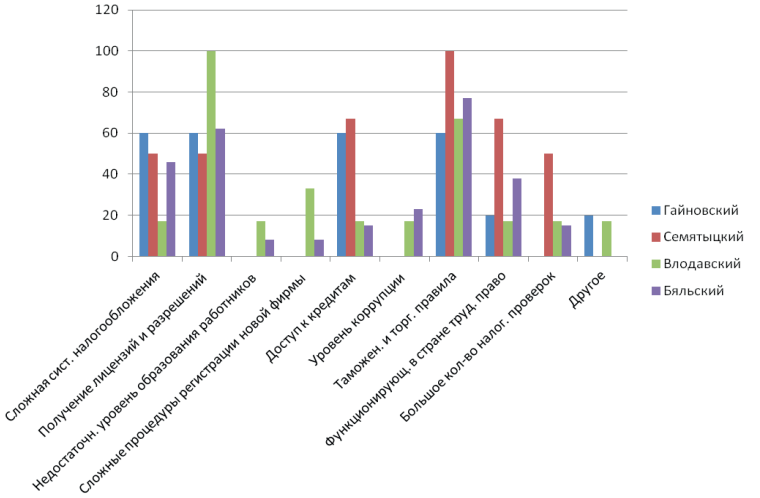

Рис. 78. Какие факторы препятствуют развитию предпринимательства на приграничных территориях?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Учреждения из бизнес-среды четко отметили, что юридические советы – это наиболее ожидаемая и нужная помощь для предпринимателей (в среднем 85% показателей во всех поветах). Очередные указанные формы помощи – это налоговое консультирование (66,5%) и бухгалтерское консультирование (54,5%) (рис.79).

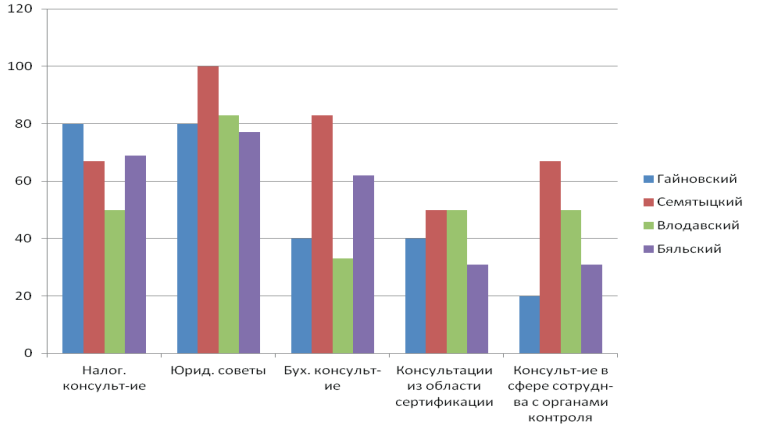

Рис. 79. Какая помощь в осуществлении экономической деятельности нужна предпринимателям?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные учреждения осуществляют деятельность в сфере поддержки предпринимателей, причем наибольшую активность демонстрируют

субъекты из Семятыцкого повета. Все субъекты из этой территории указывают, что они проявляют большую активность в сфере поддержки предпринимателей. То же заявляет только каждая пятая организация из Гайновского повета и каждая третья из Бяльского повета (рис. 80).

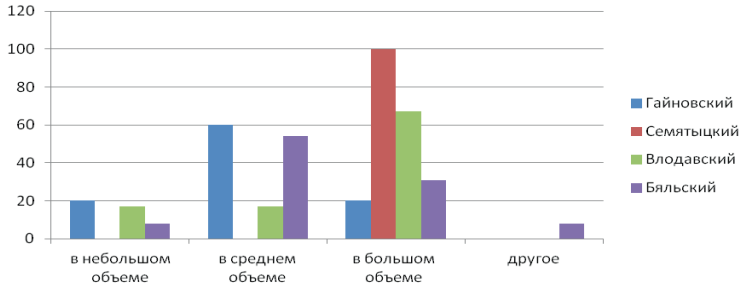

Рис. 80. В каком объеме учреждения осуществляют деятельность в сфере поддержки предприятий?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные учреждения заявляют об обслуживании предприятий, желающих наладить сотрудничество с партнерами с белорусской стороны, в среднем раз в месяц. Наибольшую активность в этом вопросе демонстрируют учреждения из Семятыцкого повета, в немного меньшей мере – из Бяльского повета. Приблизительно одна треть организаций утверждает, что обслуживаемые ими предприниматели не заявляют о необходимости налаживания сотрудничества с партнерами с белорусской стороны (рис. 81).

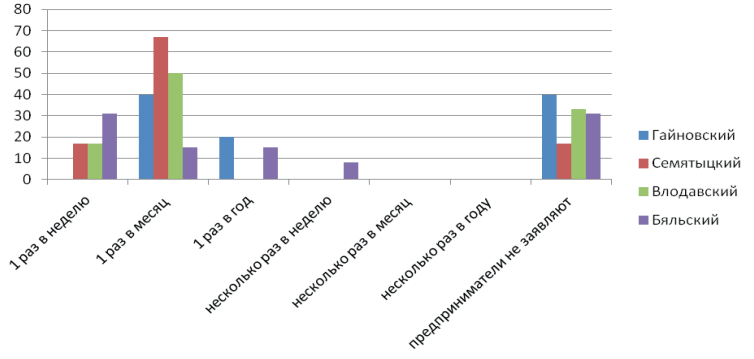

Рис. 81. Как часто учреждения обслуживают предпринимательства, желающие наладить сотрудничество с партнерами с белорусской стороны?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Удивительным кажется относительно небольшое количество предпринимателей, обращающихся за помощью к опрошенным учреждениям. К около 80% организаций из Гайновского повета и 70% субъектов из Бяльского повета

ежемесячно обращается в среднем не больше 10 предпринимателей. Внимания заслуживает тот факт, что к каждому пятому учреждению из бизнес-среды из Гайновского повета обращается за помощью свыше 50 предпринимателей ежемесячно. Две трети опрошенных организаций из Семятыцкого и Влодавского поветов заявляют, что к ним за помощью обращается от 10 до 20 предпринимателей ежемесячно (рис. 82).

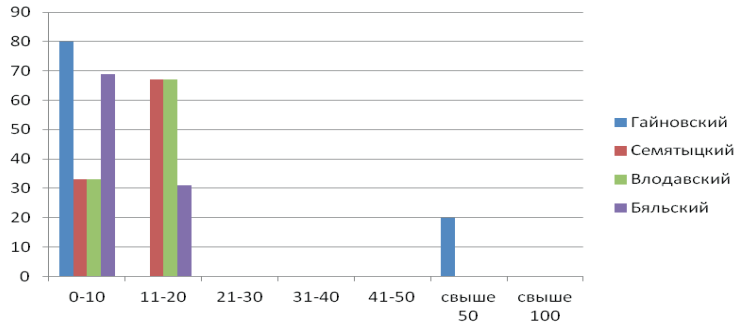

Рис. 82. Количество предпринимателей, обращающееся к учреждениям из бизнес-среды за какой-либо помощью (в месяц)

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Только в Семятыцком повете не замечен интерес белорусских предпринимателей к учреждениям из бизнес-среды, с целью налаживания сотрудничества с польскими предпринимателями. Как в Бяльском повете (23%), Гайновском (20%), там и Семятыцком (17%) появились четкие сигналы заинтересованности белорусских предпринимателей сотрудничеством с польскими предпринимателями (рис. 83).

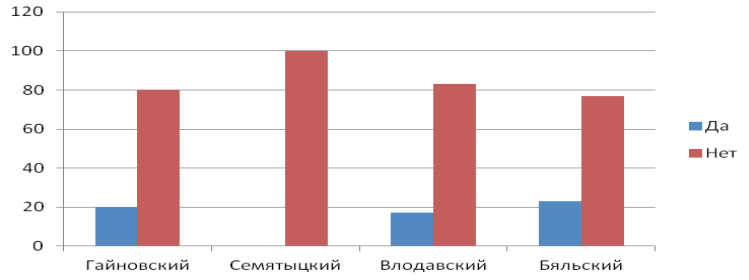

Рис. 83. Обращаются ли к учреждениям белорусские предприниматели, которые желают наладить сотрудничество с польскими предпринимателями?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные организации считают, что в поддержке со стороны учреждений из бизнес-среды нуждаются, прежде всего, предприниматели, осуществляющие деятельность в таких отраслях: промышленная переработка,

оптовая и розничная торговля, строительство, а также отельное дело и гастрономия. Если говорить о типах предприятий (отрасли), которые требуют наибольшей поддержки со стороны учреждений из бизнес-среды, то в Гайновском повете самый большой процент показателей имели промышленная переработка (60%), а также отели и рестораны (60%); в Семятыцком повете – отели и рестораны (100%), а также транспорт, складское хозяйство и коммуникации (100%); во Влодавском повете – строительство (83%) и промышленная переработка (67%); в Бяльском повете – строительство (54%) и розничная, оптовая торговля, ремонт легковых автомобилей, мотоциклов и продуктов домашнего и личного пользования (67%) (рис. 84).

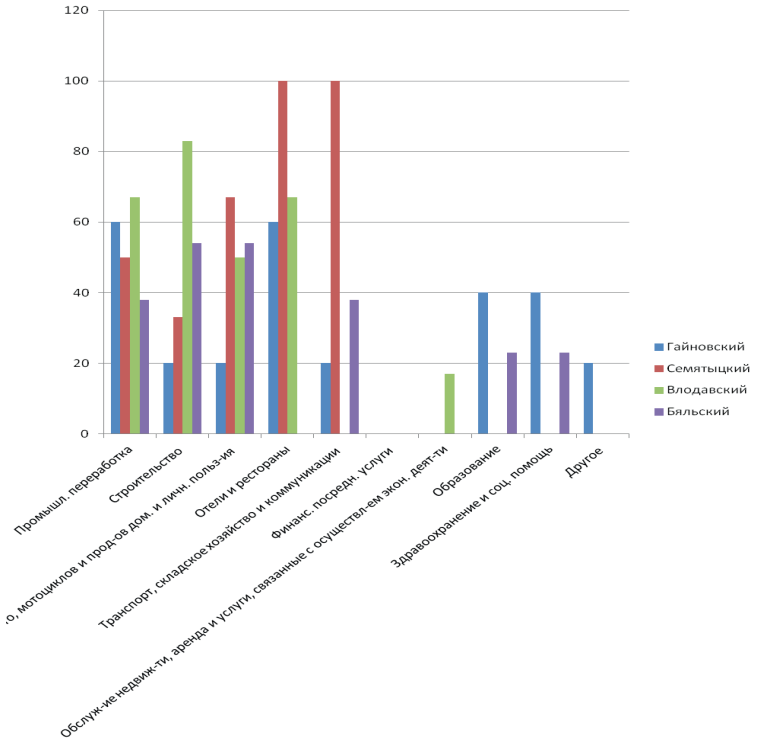

Рис. 84. Какие конкретно типы предприятий (отрасли) требуют самой большой поддержки со стороны учреждений?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Наибольшая заинтересованность предпринимателей, желающих наладить сотрудничество с предпринимателями с польской стороны, отмечена в районе Бреста (Бяльский повет – 31%), Каменца (Гайновский повет – 20%) и Пружан (Гайновский повет – 20%). Во Влодавском повете учреждения не ведут статистику такого типа – так ответили 100% опрошенных (рис. 85).

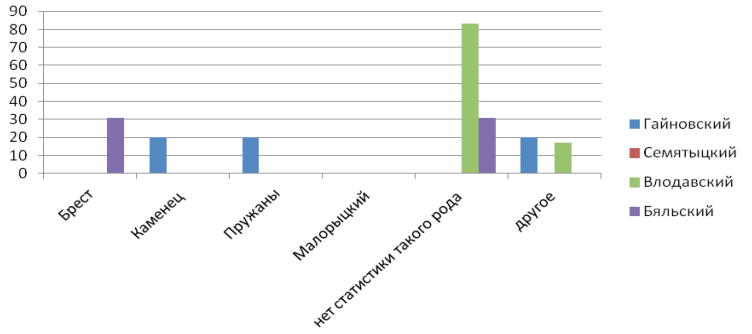

Рис. 85. Из каких районов учреждения отметили наибольший интерес предпринимателей, желающих наладить сотрудничество с предпринимателями с польской стороны?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Наиболее эффективными способами сотрудничества учреждений из бизнес-среды с предпринимателями признаны участие в конференциях, встречах, тренингах (в среднем 77,25% показателей во всех поветах), прямые служебные контакты (73%), создание общих мероприятий (63%), а также советы и консультации, предоставленные электронным путем (28,75%) (рис. 86).

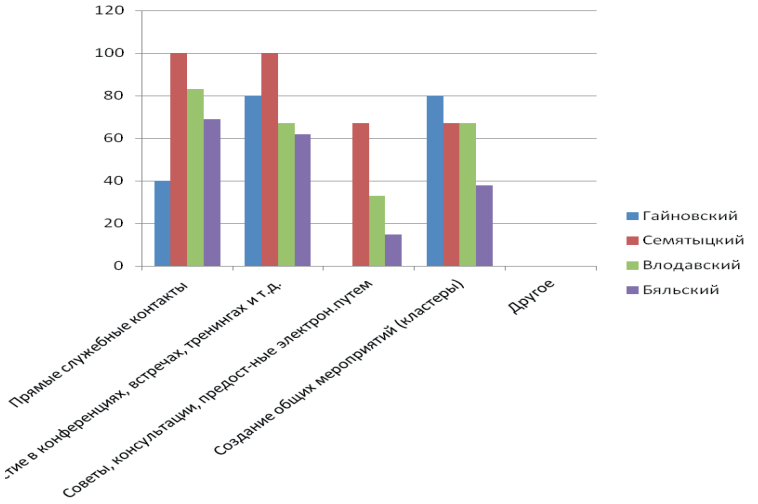

Рис. 86. Какие формы сотрудничества предпринимателей с субъектами из бизнес-среды считаются учреждениями наиболее эффективными?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Все исследуемые учреждения из Гайновского, Семятыцкого и Бяльского поветов отметили, что главными трудностями, которые встречают предприниматели, желающие осуществлять экономическую деятельность,

- это недостаточные финансовые средства, а также недостаточные знания в сфере управления предприятием и создания бизнес-плана. Поиск соответствующего помещения или комплектация документации, необходимой для начала экономической деятельности, скорее не воспринимаются как важные преграды в начинании собственного бизнеса (рис. 87).

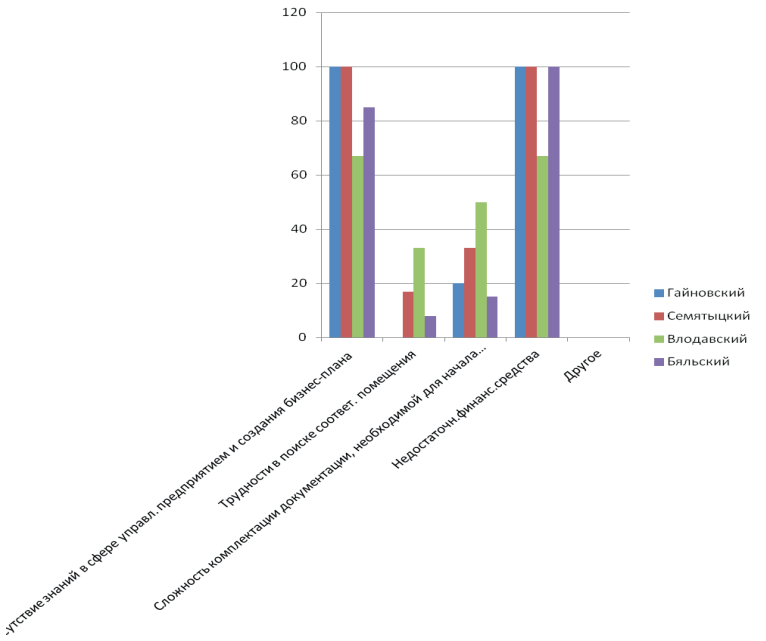

Рис. 87. Какие трудности встречают предприниматели, желающие осуществлять экономическую деятельность?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Наиболее чувствительными проблемами, которыми должны заняться органы власти повета для повышения развития предпринимательства, опрошенные учреждения признали привлечение новых инвесторов и создание перспектив для молодых людей. Внимание также обращено на необходимость поддержки малых и средних предприятий (рис. 88).

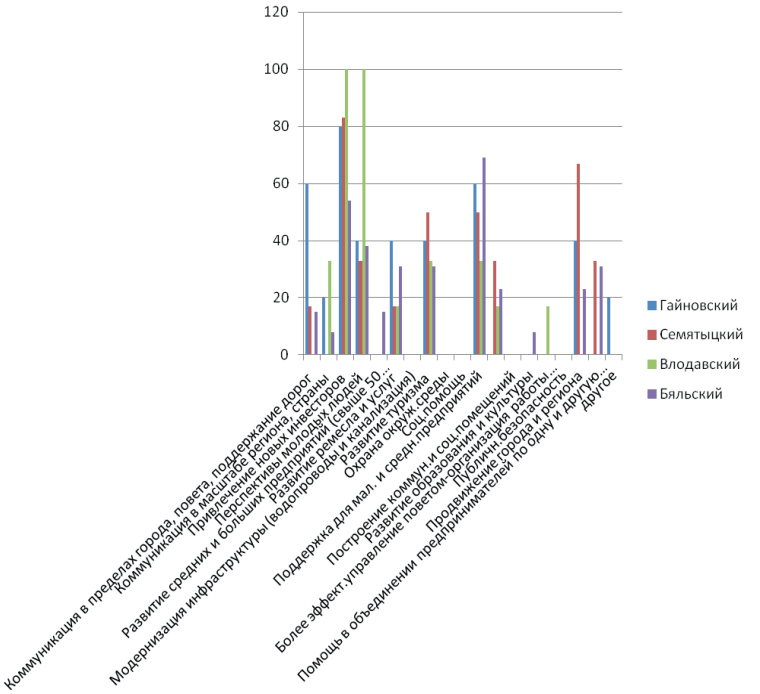

Рис. 88. Какие наиболее чувствительные вопросы должны быть учтены органами власти повета для повышения развития предпринимательства?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Активность единиц местного самоуправления в сфере поддержки предпринимательства хуже всего оценивается учреждениями из Бяльского повета. В этом повете внимание обращено на попытку создания приграничного пункта пропуска и на конкурс «Хорошее, потому что бяльское» (Dobre Bo Bialskie) (по восемь показателей). Больше всего опрошенных субъектов из Гайновского повета отмечают действия органов власти, поддерживающих предпринимательство, т.е. создание специальных экономических зон и организацию аукционов, визитов, экономических форумов (рис. 89).

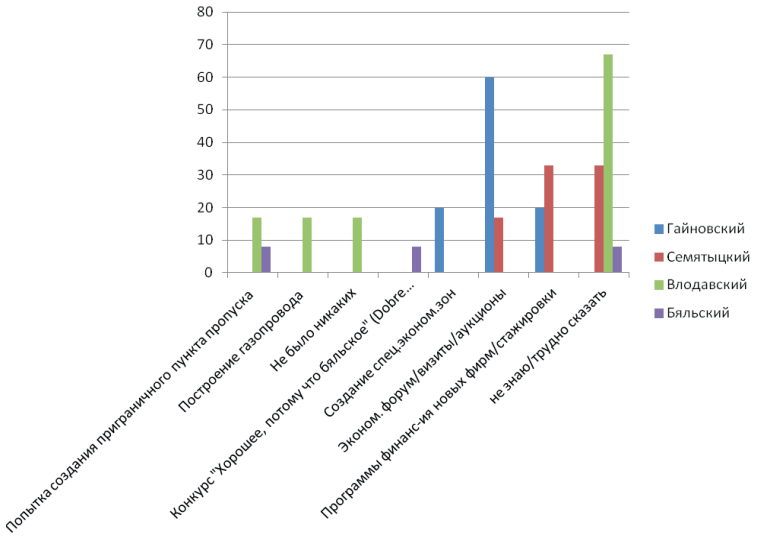

Рис. 89. Какие конкретные действия, направленные на поддержку предпринимательства на приграничных территориях, были выполнены единицами территориального самоуправления в течении последних трех лет?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные учреждения не определяют однозначно способы для улучшения сотрудничества местной администрации с предпринимателями и учреждениями из бизнес-среды в сфере развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества. Относительно больше опрошенных учреждений подчеркивают необходимость улучшения доступа к информации или поддержки локальных фирм и рынков. Тревожит тот факт, что приблизительно одна треть организаций из Гайновского и Семятыцкого поветов не имеет никаких идей, каким образом можно улучшить сотрудничество местной администрации с предпринимателями и учреждениями из бизнес-среды (рис. 90).

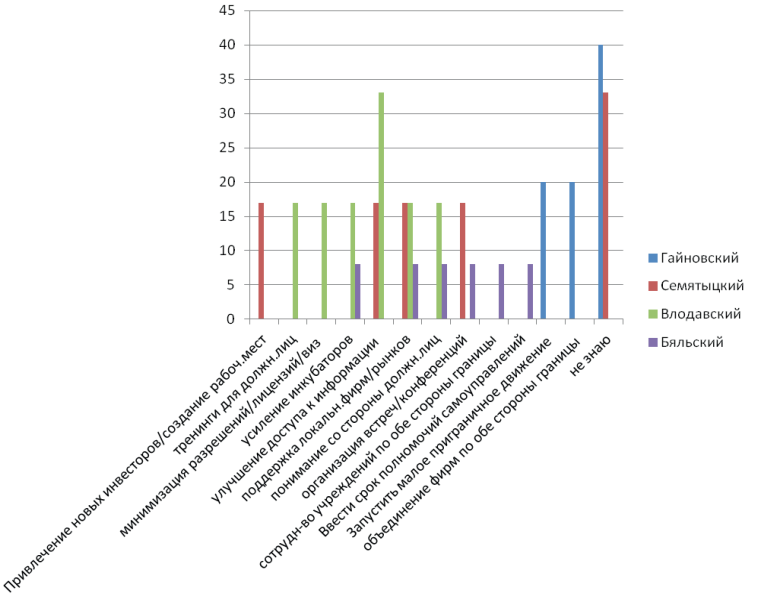

Рис. 90. Как, по мнению учреждений, можно улучшить сотрудничество местной администрации с предпринимателями и учреждениями из бизнес-среды в сфере развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Самой большой преградой в осуществлении экономической деятельности опрошенные учреждения признали вопросы, связанные с оплатой взносов в ZUS (Фонд социального страхования), налогами и с трудовым правом (а именно две трети организаций из Семятыцкого повета). Одна треть учреждений из Влодавского повета указывает на отсутствие какого-либо желания сотрудничества администрации с предпринимателями как на основной барьер развития этого сотрудничества. Другие преграды были указаны небольшим процентом респондентов (рис. 91).

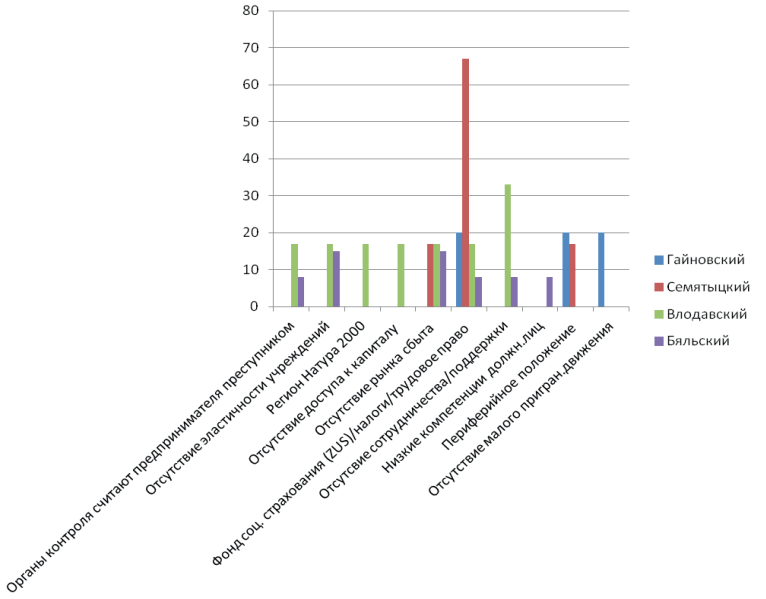

Рис. 91. Наиболее часто указываемые административные барьеры, усложняющие развитие малых и средних предприятий в районе, а также проблемы, с которыми встречаются предприниматели, сотрудничающие с органами государственного и локального контроля

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Активность опрошенных учреждений из бизнес-среды в сфере привлечения прямых заграничных инвестиций или налаживания деловых контактов польскими и заграничными предпринимателями географически разная. Лучшие показатели в этой сфере имеет Семятыцкий повет, а худшие – Бяльский. Две трети опрошенных учреждений из Семятыцкого повета осуществляют действия, направленные на привлечение инвесторов или улучшение деловых контактов. Почти такую же низкую активность в сфере привлечения инвесторов демонстрируют учреждения из Влодавского повета (рис. 92).

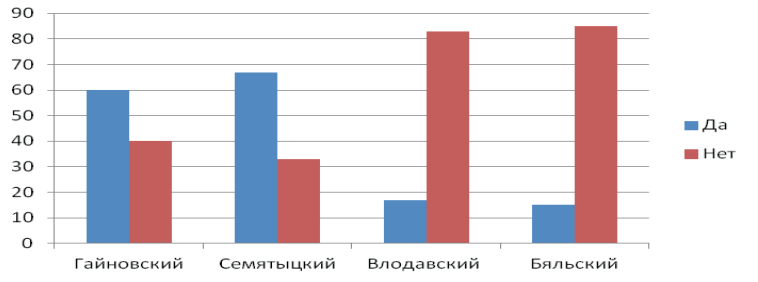

Рис. 92. Работает ли учреждение в привлечении прямых иностранных инвестиций или установлении деловыых контактов польскими и иностранными предпринимателями?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Ни одно из опрошенных учреждений не имеет отдельную ячейку для обслуживания заграничных инвесторов (рис. 93).

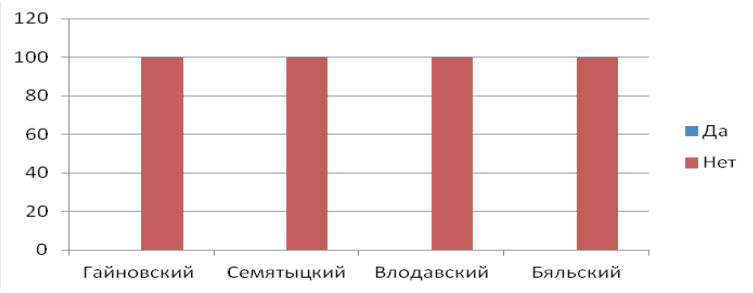

Рис. 93. Имеет ли учреждение отдельную организационную ячейку для обслуживания заграничных инвесторов?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Среди предлагаемых форм сотрудничества учреждений из бизнес-среды наибольшим интересом предпринимателей пользуются финансирование деятельности и консультирование. Достаточно популярными также являются тренинги и помощь в создании и внедрении бизнес-планов (рис. 94).

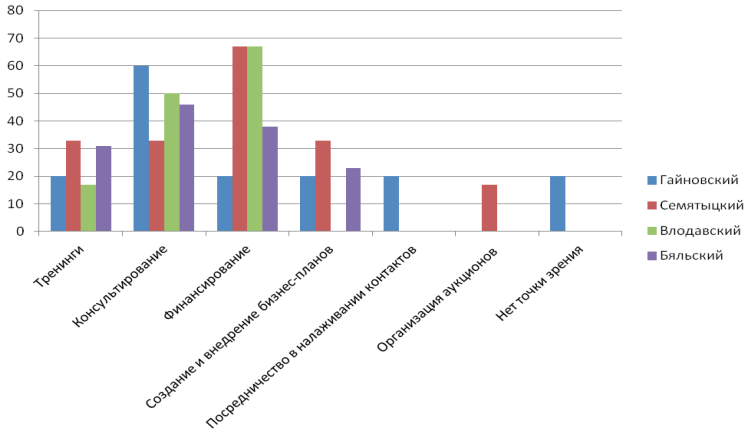

Рис. 94. Какие из предлагаемых форм поддержки пользуются наибольшим интересом польских предпринимателей?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство опрошенных учреждений из бизнес-среды не предлагает поддержку для предпринимателей из-за рубежа. Относительно самые активные в этом объеме являются организации из Гайновского повета, где 60% из которых осуществляют действия, направленные на взаимные контакты заграничных и польских предпринимателей. Каждая третья организация из Семятыцкого повета предоставляет экономическую информацию

заграничным субъектам, заинтересованным в сотрудничестве с польскими предпринимателями. Активность, направленная на поддержку заграничных предпринимателей, осуществляемая исследуемыми субъектами из Бяльского и Влодавского повета, очень невелика (рис. 95).

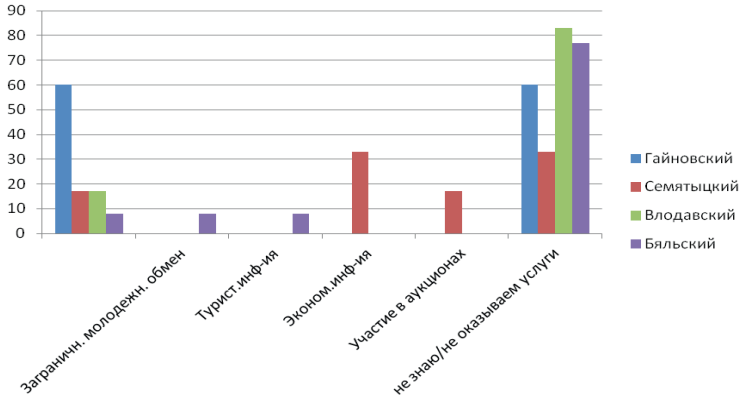

Рис. 95. Какие из предлагаемых форм сотрудничества пользуются наибольшим интересом заграничных предпринимателей?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Существенным вопросом также является активность самих учреждений из бизнес-среды и предпринимателей в сфере инициирования сотрудничества между этими субъектами. В Семятыцком повете половина показателей касалась субъектов из бизнес-среды, а вторая половина – обеих сторон. Сотрудничество в других поветах обычно инициируют обе стороны (рис. 96).

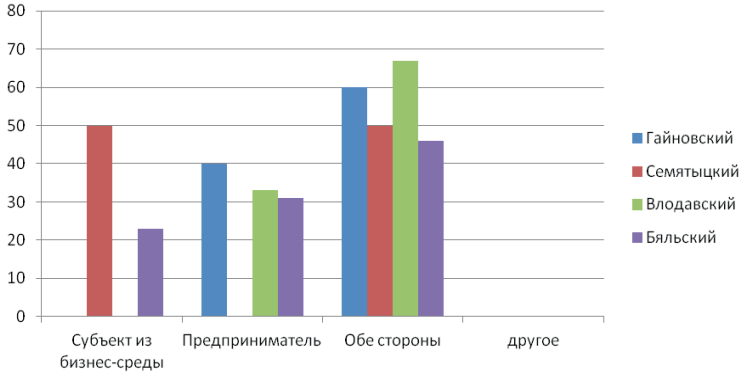

Рис. 96. Кто обычно инициирует сотрудничество?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

В каждом из опрошенных поветов учреждения из бизнес-среды в подавляющем большинстве сотрудничают с единицами территориального

самоуправления в сфере поддержки предпринимателей. Лучше всего это выглядит в Гайновском повете, где 100% отметили такое сотрудничество. Несколько хуже в Семятыцком повете, где такое сотрудничество отметили 83% респондентов, а далее – во Влодавском (67%) и Бяльском (62%) поветах (рис. 97).

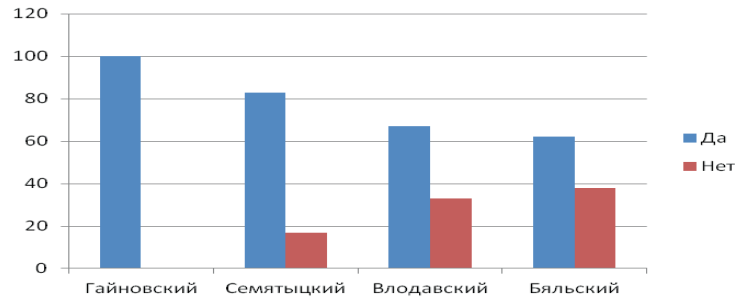

Рис. 97. Сотрудничает ли учреждение с единицами территориального самоуправления в сфере поддержки предпринимателей?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Кроме того, учреждения из бизнес-среды отмечают сферы, улучшение состояния которых позитивно повлияет на развитие предпринимательства и трансграничного сотрудничества в опрошенных приграничных зонах. С этой точки зрения им кажется существенным отсутствие поддержки для фирм со стороны местного самоуправления, эмиграция молодых людей, коммуникация в пределах повета (дорожное соединение, состояние дорог), недостаточная помощь в налаживании контактов с предпринимателями из-за рубежа и отсутствие разработанных методов и решений в этом объеме. Достаточно важна также открытость самоуправлений для сотрудничества с самоуправлениями по другую сторону границы, открытие приграничных пунктов пропуска (как минимум в городе Влодава), внедрение упрощенного режима пересечения государственной границы – малое приграничное движение, лучшая информационная политика в отношении программ поддержки, дотации, инвестиционные, торговые предложения и т.д. Следует также отметить, что в Бяльском повете многие надежды связаны с созданием специальной экономической зоны (подзоны), в которой экономическая деятельность может осуществляться на льготных условиях.

Опрошенные учреждения в зависимости от повета указывают разные факторы, которые повысили бы конкурентоспособность региона. Субъекты из Влодавского повета самыми важными считают создание новых рабочих мест и понижение налогов и оплат. В свою очередь, больше всего учреждений из Гайновского повета в развитии инфраструктуры видит самый важный

фактор, поддерживающий конкурентоспособность. Так же считает только каждая третья организация из Семятыцкого повета и каждая 12 из Бяльского повета. Для почти одной трети опрошенных учреждений из Гайновского и Семятыцкого поветов существенным является создание новых приграничных пунктов пропуска. Каждый третий опрошенный субъект из Бяльского повета важным фактором, поддерживающим конкурентоспособность, считает создание специальной экономической зоны (SSE) (рис. 98).

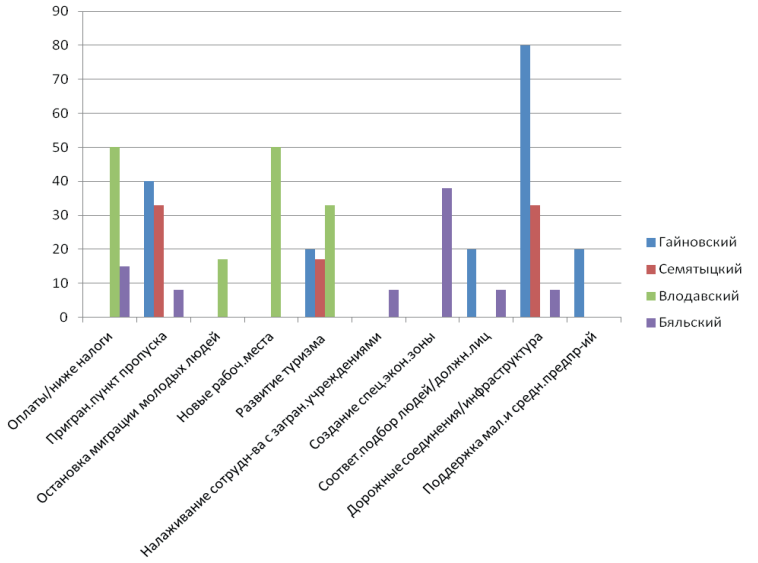

Рис. 98. Самые важные факторы, которые повысили бы конкурентоспособность региона как места локализации экономической деятельности

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Налаживанию сотрудничества заграничных предпринимателей с польскими предпринимателями больше всего содействуют учреждения из Гайновского повета, а в наименьшей мере – из Влодавского повета (рис. 99).

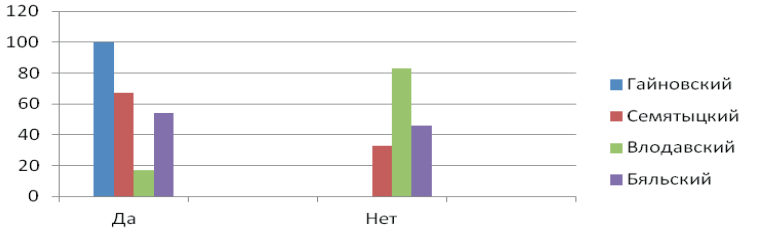

Рис. 99. Содействует ли учреждение налаживанию сотрудничества заграничных предпринимателей с польскими предпринимателями?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Поддержку сотрудничества заграничных предпринимателей с единицами территориального самоуправления декларируют все опрошенные учреждения из Гайновского повета и почти 18% учреждений из Влодавского повета. Ненамного большую активность в этом объеме демонстрируют субъекты из Бяльского повета (рис. 100).

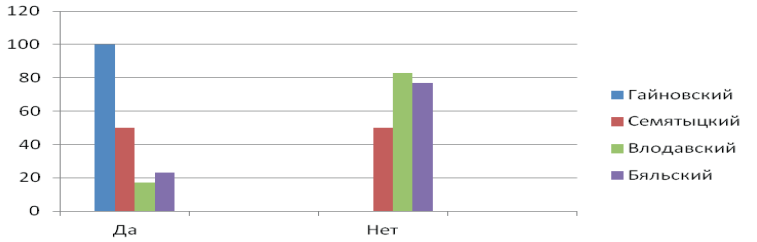

Рис. 100. Содействует ли учреждение налаживанию сотрудничества заграничных предпринимателей с единицами территориального самоуправления?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Также в сфере поддержки сотрудничества заграничных предпринимателей с учреждениями из бизнес-среды наибольшую активность демонстрируют учреждения из Гайновского повета. Наименее активные в этом объеме организации из Бяльского и Влодавского поветов (рис. 101).

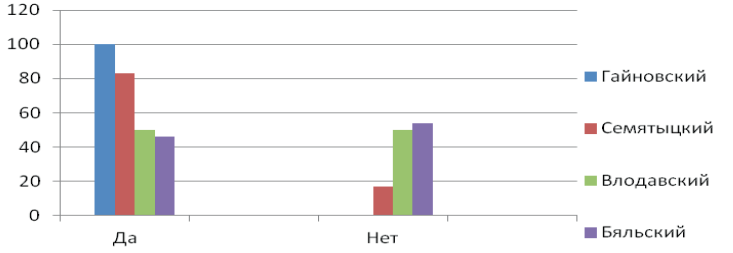

Рис. 101. Содействует ли учреждение налаживанию сотрудничества заграничных предпринимателей с единицами из бизнес-среды?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

По мнению опрошенных учреждений, именно органам власти Семятыцкого повета очень важно привлечь заграничных инвесторов, осуществлять международный обмен и трансграничное сотрудничество. Так считает свыше 80% респондентов из этой территории. В свою очередь, только 30% опрошенных субъектов из Влодавского повета и свыше 40% из Бяльского повета имеют похожие точки зрения на тему органов власти повета. Половина опрошенных учреждений из Влодавского повета заявляет, что органам

власти повета в умеренной мере важно привлечь заграничных инвесторов. Так же считает каждая третья фирма из Бяльского повета (рис. 102).

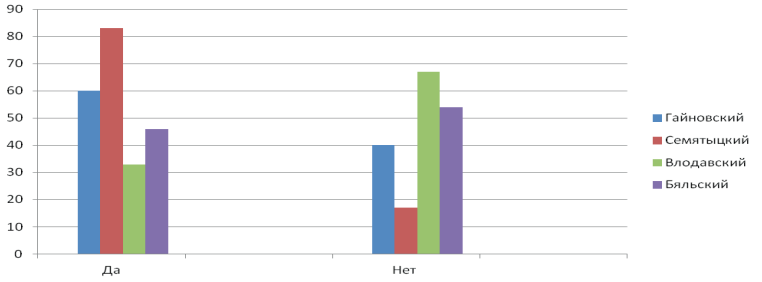

Рис. 102. Соглашаются ли учреждения со следующим заявлением: «Повету очень важно привлечь заграничных инвесторов, осуществлять международный обмен и трансграничное сотрудничество?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Тревожит тот факт, что около половины опрошенных учреждений из Бяльского повета считает, что органы власти повета не заинтересованы в привлечении заграничных инвесторов и в трансграничном сотрудничестве. Похожего мнения были около 20% учреждений из Семятыцкого и Влодавского поветов. Ни одна организация из Гайновского повета не отмечает отсутствие заинтересованности органов власти повета в развитии трансграничного сотрудничества (рис. 103).

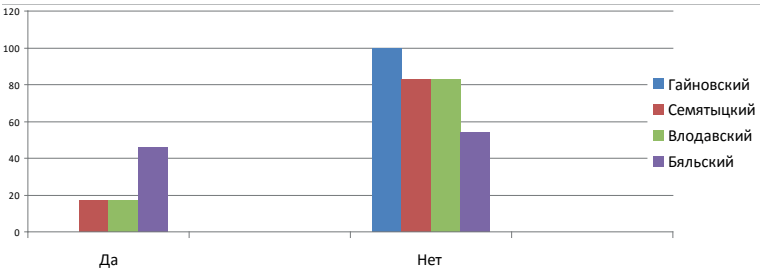

Рис. 103. Соглашаются ли учреждения со следующим заявлением: «Повет не заинтересован в привлечении заграничных инвесторов, экономическом международном обмене и трансграничном сотрудничестве, так как с этим связан большой объем работы и хлопот?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

В Гайновском повете учреждения из бизнес-среды лучше всего оценивают подготовку поветовых учреждений к приему на своей территории заграничных инвесторов. Все показатели имели позитивную оценку. Наихудшая ситуация в этом отношении, по мнению учреждений из бизнес-среды, во Влодавском (83% показателей) и Бяльском поветах (77% показателей) (рис. 104).

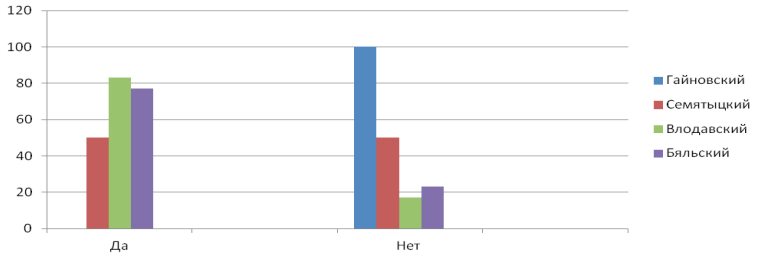

Рис. 104. Соглашаются ли учреждения со следующим заявлением: «Большинство поветовых учреждений не подготовлено к приему на своей территории заграничных инвесторов из-за недостаточности компетенции (например, незнание иностранных языков)?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Учреждения достаточно хорошо оценивают качество поддержки для малых и средних предприятий в повете. Приблизительно половина фирм из Семятыцкого повета определяют ее как хорошо или очень хорошо. Каждое второе учреждение из Влодавского повета также хорошо оценивает качество поддержки для сектора малых и средних предприятий. Наиболее строго оценили качество такой поддержки фирмы из Гайновского повета (60% определяют его как удовлетворительно, а 40% - как недостаточно). Похожий процент недовольных качеством поддержки для сектора малых и средних предприятий касается учреждений из Бяльского повета (рис. 105).

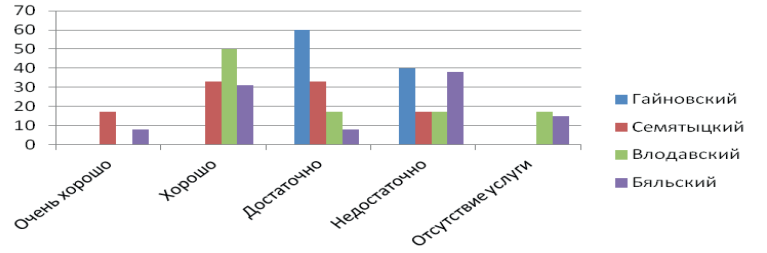

Рис. 105. Оценка поддержки для малых и средних предприятий в повете

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные учреждения хорошо оценивают предложение по предоставлению территорий и помещений для предпринимателей в повете. Только около 15% организаций из Бяльского и Влодавского поветов считают, что предложение в этом объеме недостаточное (рис. 106).

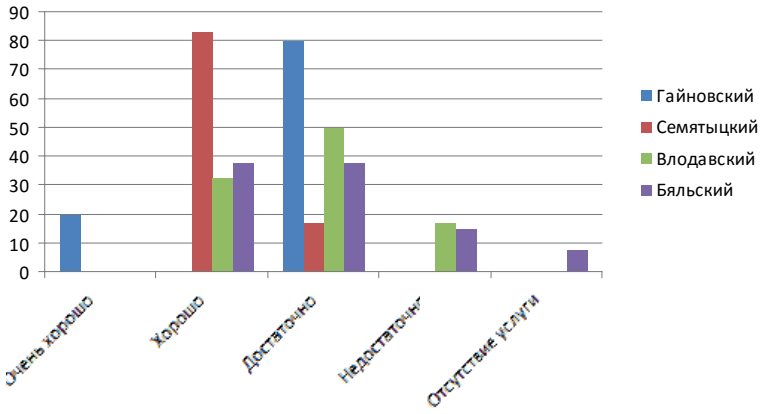

Рис. 106. Оценка предложения по предоставлению территорий и помещений для предпринимателей в повете

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные учреждения очень хорошо оценили общественную безопасность в повете (относительно лучше всего субъекты из Семятыцкого повета, а хуже всего, хотя и на удовлетворительном уровне, - организации из Гайновского повета) (рис. 107).

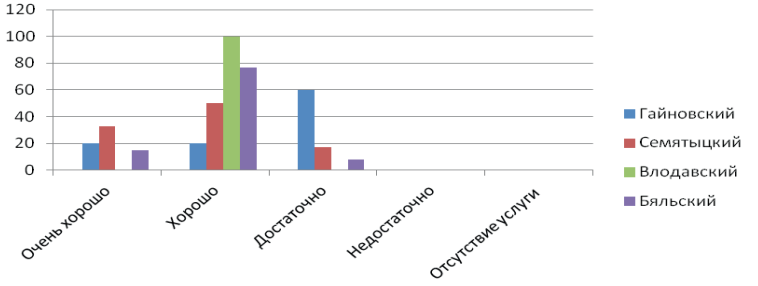

Рис. 107. Оценка общественной безопасности в повете

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

60% учреждений из Гайновского повета считают, что дорожные соединения и состояние дорог в повете неудовлетворительные. Так же заявляет каждая четвертая организация из Бяльского повета и каждая шестая из Семятыцкого повета. Лучше всего оценивают ситуацию в сфере коммуникаций субъекты из Влодавского повета (по 50% показателей – оценки хорошо и достаточно) (рис. 108).

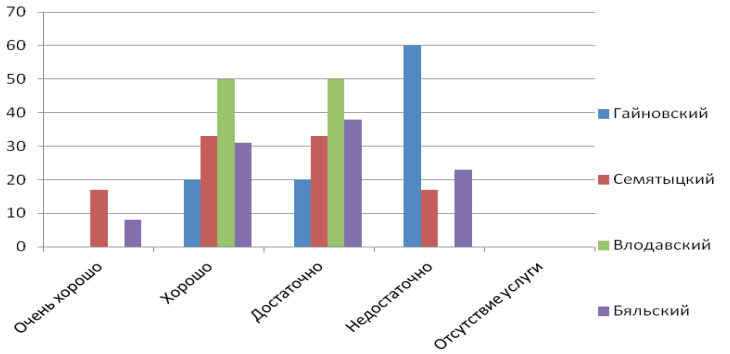

Рис. 108. Оценка коммуникаций (дорожные соединения, состояние дорог) в повете
Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Хорошо оценена доступность технической и коммунальной инфраструктуры в повете. Только 8% организаций из Бяльского повета указали, что доступность этой инфраструктуры недостаточна. Хорошо оценено состояние улиц, тротуаров и зеленых насаждений в повете. Половина учреждений из Семятыцкого повета оценила деятельность повета в этом объеме очень хорошо. Так же считает каждая пятая организация из Гайновского повета и 8% из Бяльского повета. Столько же учреждений из Бяльского повета заявили, что действия властей в этом объеме недостаточны (рис. 109).

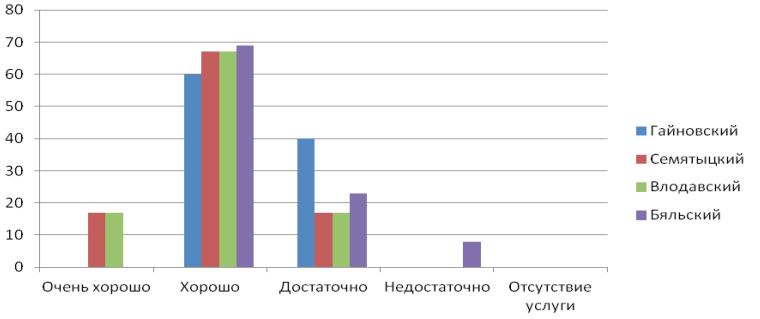

Рис. 109. Оценка доступности технической и коммунальной инфраструктуры в повете
Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Однозначно хуже оцениваются действия органов власти повета в сфере продвижения предпринимательства, образования и обучения кадров. Свыше 60% учреждений из Бяльского повета признали действия для развития предпринимательства недостаточными. Так же считает каждая третья организация из Семятыцкого повета и каждая пятая из двух оставшихся поветов. Одна треть организаций из Семятыцкого и Влодавского поветов хорошо оценивает

действия органов власти, направленные на поддержку предпринимательства (рис. 110).

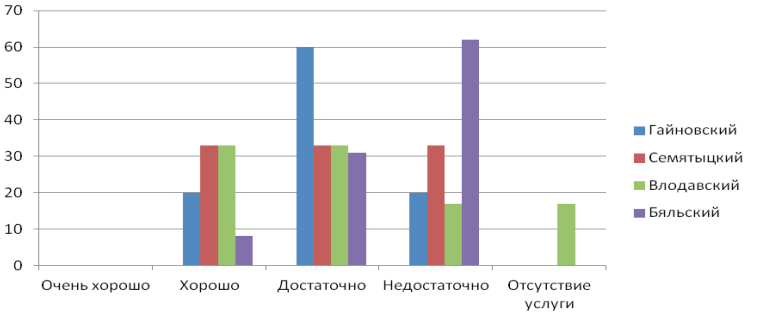

Рис.110.Оценка продвижения предпринимательства в повете

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Действия в сфере образования и обучения кадров хуже всего оценены учреждениями из Гайновского повета - 60% опрошенных субъектов из этой территории считают, что они неудовлетворительны. Похожего мнения была каждая вторая организация из Влодавского повета и каждая пятая из Бяльского и Семятыцкого поветов (рис. 111).

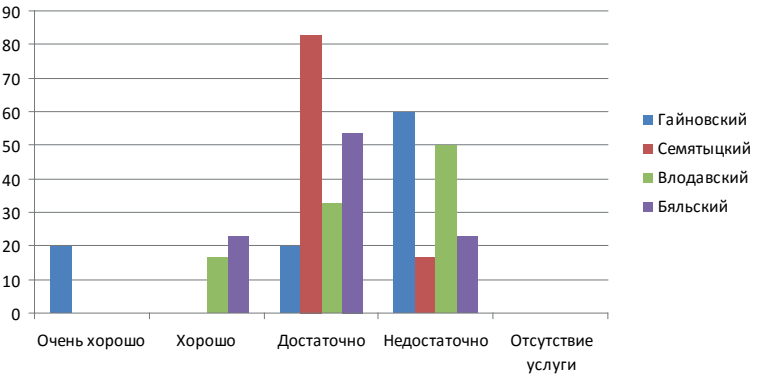

Рис. 111. Оценка образования и обучения кадров в повете

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опрошенные учреждения плохо оценивают помощь в налаживании контактов с иностранными предпринимателями. Две трети субъектов из Семятыцкого повета считают эту помощь недостаточной. Так же считает каждая вторая организация из Бяльского и Влодавского поветов. Относительно лучше всего оценивается помощь в Гайновском повете, в котором 60% опрошенных учреждений считает, что помощь в налаживании контактов

с предпринимателями из-за рубежа достаточна, а 20% считают эту помощь хорошей (рис. 112).

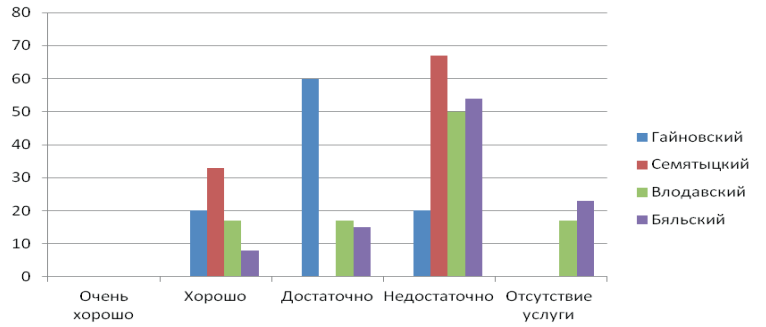

Рис. 112. Оценка помощи в налаживании контактов с иностранными предпринимателями?
Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

По мнению учреждений из бизнес-среды, во всех поветах отмечается отсутствие поддержки для фирм со стороны местного самоуправления. Во Влодавском повете заявленные показатели касались также необходимости экономического возобновления, слишком высокого процента безработицы или надежд, связанных со сменой органов местного самоуправления. Особенно важными являются первые из указанных факторов, так как город Влодава и его окрестности находятся в глубокой экономической стагнации и в не летний период (Окунинка – озеро Белое) экономическая ситуация (также и на рынке труда) не сулит ничего хорошего. В Гайновском повете отмечается эмиграция молодых людей, а в Бяльском – нерешенными, по мнению учреждений из бизнес-среды, являются отсутствие промышленности и небольшой процент собственных доходов в бюджете (рис. 113).

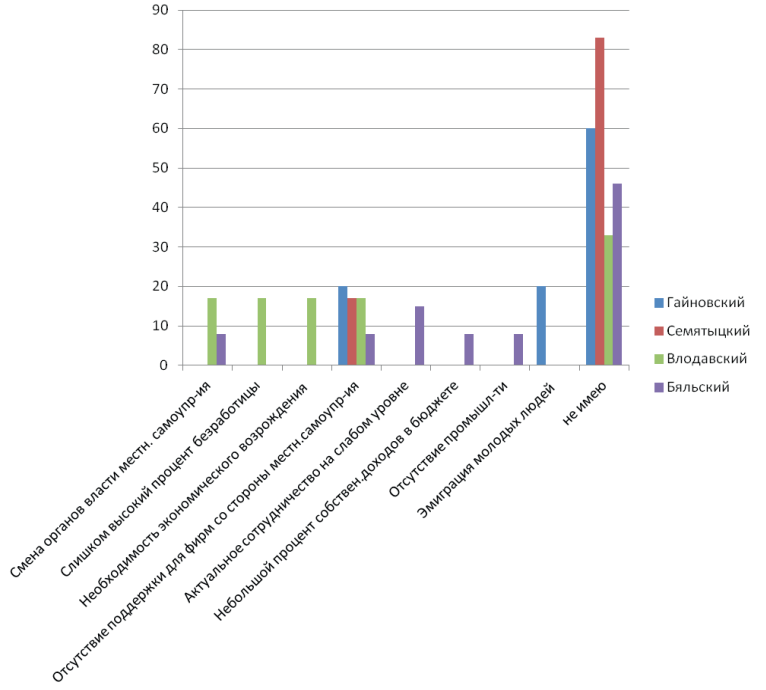

Рис. 113. Чаще всего отмечаемые показатели по теперешнему состоянию повета

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Тревожит тот факт, что большинство опрошенных учреждений из бизнес-среды не имеет никаких предложений по решению вопросов, которые могли бы устранить или, по крайней мере, минимизировать преграды для развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества. Относительно чаще всего отмечаемым предложением было открытие новых приграничных пунктов пропуска и внедрение малого приграничного движения. Во Влодавском повете отмечается также проблема малой открытости органов местного самоуправления к сотрудничеству с местным самоуправлением по другую сторону границы. Другими проблемами, требующими решения, являются подход должностных лиц, который должен быть более предпринимательским, а также более эффективное предоставление фирмам информации о дотациях, программах поддержки, помощи и т.д. (Бельский повет) (рис. 114).

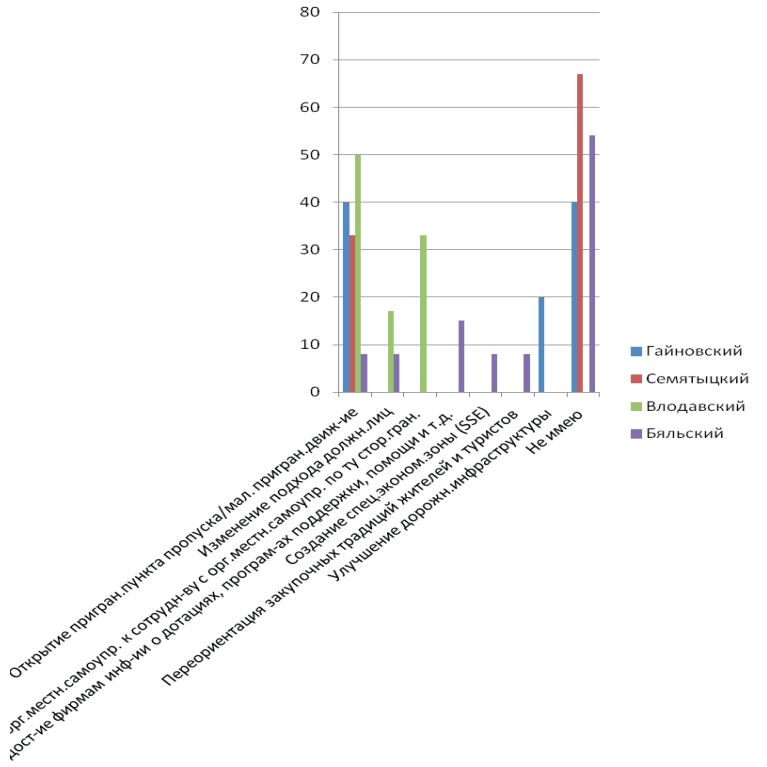

Рис. 114. Чаще всего отмечаемые предложения по изменениям/решениям, внедрение которых могло бы минимизировать или устранить указанные преграды для развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

5.3. Результаты исследований предпринимателей с белорусской стороны

Предприниматели, которые принимали участие в опросе из выбранных приграничных регионов Беларуси, в большинстве своем представляли (как и в опрошенных единицах с польской стороны) оптовую и розничную продажу (44%), а также строительную отрасль (11%). Самую малую группу предпринимателей составляли предприниматели из отрасли, занимающейся финансовыми посредническими услугами (1%) и туризмом (2%) (рис. 115).

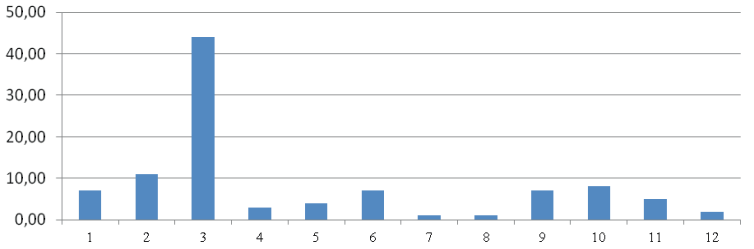

Рис.115. Разделение предприятий с учетом вида деятельности

1. Перерабатывающая промышленность. 2. Строительство. 3. Оптовая и розничная торговля. 4. Ремонт транспортных средств и оборудования AGD. 5. Отели и общепит. 6. Транспорт, складское хозяйство и коммуникация/соединение. 7. Финансовые посреднические услуги. 8. Обслуживание недвижимости, аренда и услуги, связанные с осуществлением экономической деятельности. 9. Фермерское хозяйство. 10. Производство разных продуктов. 11. Производство мебели, пошив одежды. 12. Туризм.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Больше всего субъектов, осуществляющих единоличную деятельность, - в Каменецком (32%), Брестском (19%) и Пружанском (18%) районах, менее всего - в Малорыцком (5%) районе. Больше всего предприятий, трудоустраивающих до 10 работников, - в Малорыцком районе (65%). В других районах средний показатель составляет 26%. В Пружанском районе существует наибольшее количество предприятий, трудоустраивающих до 25 работников (35%). В других районах средний показатель составляет около 24%. В Малорыцком районе не отмечены предприятия, которые трудоустраивают до 50 работников и свыше 50. В Брестском районе до 50 работников имеют 18% предприятий. Больше всего фирм, трудоустраивающих свыше 50 работников, в Брестском (около 13%) и Каменецком районах (12%) (рис. 116).

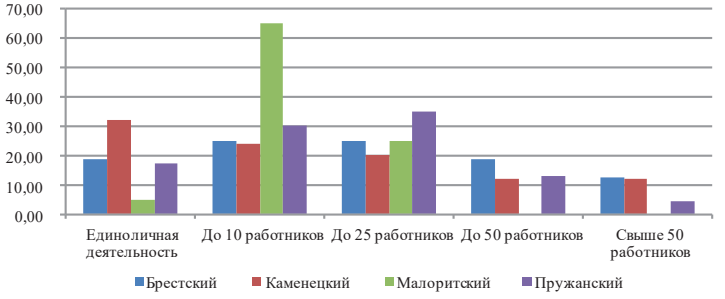

Рис.116. Разделение предприятий с точки зрения количества работников

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Во времена кризиса многие фирмы приостанавливают свою деятельность или уменьшают количество персонала. Одна треть опрошенных предпринимателей (32%) планирует в ближайшее время увеличить трудоустройство. Такая же часть не планирует увеличение трудоустройства, а 36%

респондентов не дали ответ на этот вопрос (рис. 117). По мнению опрашиваемых, наиболее желаемой особенностью, чертой характера потенциального работника является профессионализм. Так считают 16% опрошенных. 12% опрошенных считают, что это трудолюбие, 10% указали ответственность, 10% - честность, 7% - коммуникабельность. Предприниматели также указывали честность, компетентность, отсутствие вредных привычек и другое.

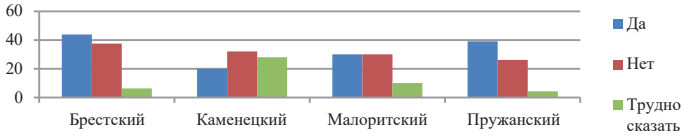

Рис. 117. Планирование повышения трудоустройства в ближайшее время

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

В период 1–5 лет функционировали 28% предприятий из Каменецкого района и по 30% из Малорыцкого и Пружанского. Наименьший показатель для этого периода отмечен в Брестском районе (12%), в котором больше всего предприятий действовало, в свою очередь, в период 6-10 лет (44%), а также в период 11–15 лет (32%). Средний показатель для периода 16–20 лет составил 11%. А в период 21-25 лет отмечены только предприятия из Малорыцкого (15%) и Каменецкого районов (8%) (рис. 118).

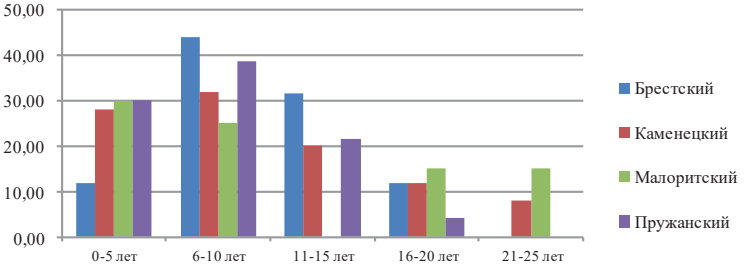

Рис. 118. Разделение предприятий с точки зрения периода функционирования

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

82% респондентов имеют и пользуются электронной почтой. В рамках функционирования интернет-сайта и адреса электронной почты 59% фирм обмениваются информацией, 16% обслуживают клиентов, 7% имеют возможность сбора мнений клиентов (рис.119).

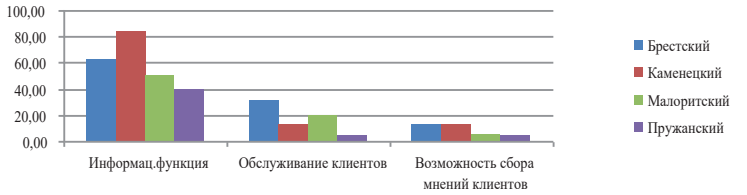

Рис. 119. Услуги фирмы в рамках функционирования интернет-сайта и электронной почты

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Свыше одной трети фирм, участвующих в опросе (35%), осуществляют международное сотрудничество. Среди них свыше половины (59%) сотрудничают с Россией (в этом контексте указаны Москва и Московская область, Нижний Новгород, Белгород, Волгоград, Ленинградская область и др.). С Польшей сотрудничает 48% фирм, с Германией - 21%, Украиной – 17%, Литвой – 10% (рис. 120). Респонденты также указывали Казахстан, Латвию, Бельгию, Голландию, Италию, Румынию и другие страны. Периоды сотрудничества с международными партнерами были разные: свыше 10 лет сотрудничает 59% фирм, участвующих в опросе; 5–10 лет – 38%, менее 5 лет – 69%, 7% фирм недавно начали сотрудничество. 62% опрошенных считает, что сотрудничество развивается активно, 59% – что удерживается на том же уровне, 59% считают, что сотрудничество ослабевает. Формы сотрудничества разные: торговля, продажа, поставки, закупка оборудования, перевозки товаров, индивидуальные заказы и другое.

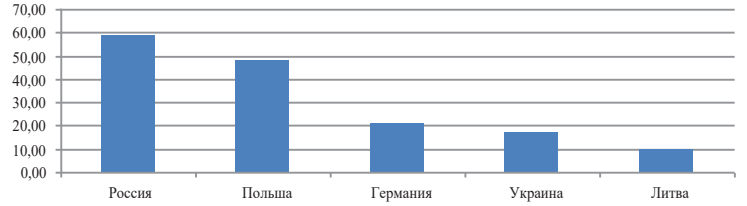

Рис. 120. Главные международные партнеры

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Развитие предпринимательства встречает некоторые трудности. Как показывают результаты исследований, главные факторы, которые в наибольшей мере отрицательно влияют на развитие предпринимательства на приграничных территориях западной Беларуси, это: неплатежеспособность партнеров, длительный период ожидания осуществления платежа (41%), проценты по кредитам (39%), большая конкуренция (32%), ситуация на рынке, состояние экономики (31%), налоги (25%). Респонденты также указывали другие

факторы – сложные юридические и налоговые процедуры (18%), стоимость материалов (18%), закрытые границы (13%), бюрократия (13%), таможенные тарифы внешней торговли (12%) и другое (рис. 121).

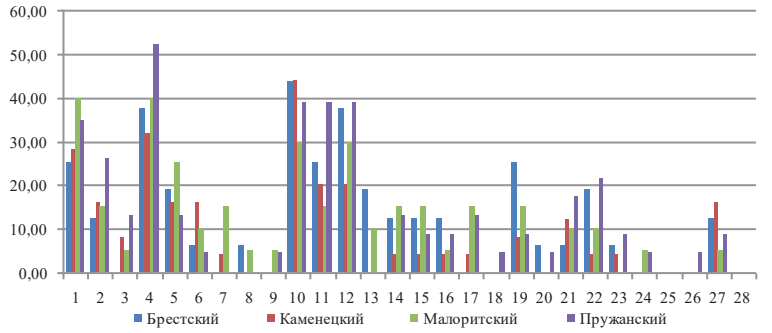

Рис.121. Факторы, имеющие негативное влияние на развитие производства/сферы оказания услуг на приграничных территориях западной Беларуси

1. Большая конкуренция. 2. Сложные юридические и налоговые процедуры. 3. Издержки на электроэнергию. 4. Неплатежеспособность партнеров/длительный период ожидания осуществления платежа. 5. Стоимость материалов. 6. Слишком маленькая площадь помещения/зала. 7. Условия покупки и аренды недвижимости. 8. Принципы и условия регистрации экономической деятельности. 9. Коммуникационные проблемы (соединение, транспорт). 10. Проценты по кредитам. 11. Налоги. 12. Ситуация на рынке/экономическая ситуация. 13. Высокая стоимость аренды помещения. 14. Отсутствие квалифицированного персонала. 15. Доступ к источникам финансирования. 16. Недостаточное количество учреждений из бизнес-среды, поддерживающих предпринимателей. 17. Отсутствие помощи со стороны местной администрации. 18. Уровень коррупции. 19. Бюрократия. 20. Риск процентной ставки. 21. Таможенные тарифы внешней торговли. 22. Закрытые границы. 23. Трудности в налаживании контактов с партнерами с западной стороны границы. 24. Языковые барьеры. 25. Культурные барьеры, модели поведения, ментальность. 26. Отсутствие специализированного интернет-сайта для налаживания контактов между партнерами с обеих сторон границы. 27. Отсутствие понимания в деле малого приграничного движения. 28. Отсутствие условий для другого транспортного средства (например, отсутствие водных путей, обеспечивающих транспортирование по воде).

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Значительно реже респонденты указывали факторы, которые имели бы позитивное влияние на развитие производства в приграничных зонах западной Беларуси. К таким факторам относятся: объем локального рынка (20%), доступность квалифицированных кадров (19%), доступ соседних стран к рынку (18%), понятные принципы и условия регистрации экономической деятельности (17%), возможность развития производства новых товаров и услуг (14%), низкая стоимость труда (13%), уровень покупательной способности населения (13%). Другие факторы имеют влияние поменьше. Предприниматели, участвующие в опросе, пропустили факторы, которые в условиях формирования рыночной экономики играют важную роль. Это такие факторы: степень развития финансового рынка, масштаб развития

фирм и отрасли высоких технологий, степень развития консалтинговых услуг и других услуг для бизнеса (рис. 122).

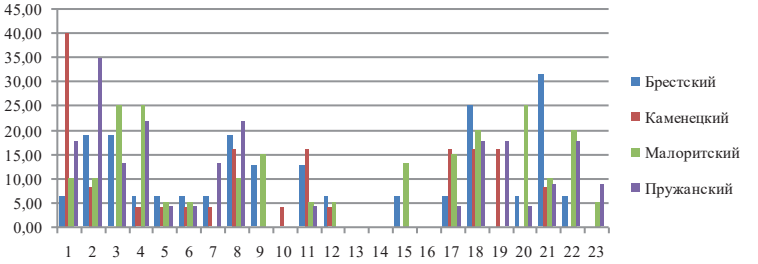

Рис. 122. Факторы, имеющие позитивное влияние на развитие производства/сферы оказания услуг на приграничных территориях западной Беларуси

1. Объем локального рынка. 2. Доступ соседних стран к рынку. 3. Уровень покупательной способности населения. 4. Возможность развития производства новых товаров и услуг. 5. Доступ к природным ресурсам. 6. Доступ к финансовым средствам. 7. Хорошие условия покупки и аренды недвижимости. 8. Понятные принципы и условия регистрации экономической деятельностиj. 9. Хорошая транспортная инфраструктура (качество транспортной инфраструктуры и логистики). 10. Выгодные проценты по кредитам. 11. Налоги. 12. Состояние рынка/экономики. 13. Уровень развития консалтинговых услуг и других услуг для бизнеса. 14. Уровень развития финансового рынка. 15. Возможность сотрудничества с научно-исследовательскими институтами и центрами. 16. Масштаб развития фирм и отрасли высоких технологий. 17. Низкая стоимость аренды. 18. Доступность квалифицированных кадров. 19. Возможность получения финансовой поддержки и льгот. 20. Уровень жизни населения (благополучие, образование, социальная опека). 21. Низкая стоимость труда. 22. Легкость в налаживании контактов между партнерами по обе стороны границы. 23. Развитое сотрудничество с учреждениями из бизнес-среды, содействующими предпринимательству.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Развитие трансграничного сотрудничества в западной Беларуси в условиях формирования рыночной экономики может дать ответы на многие вопросы о создании конкурентоспособной среды, новых рабочих мест, обеспечении региональных рынков потребительскими товарами и другое.

Сейчас этот процесс протекает очень медленно. Респонденты указывают факторы, которые усложняют развитие трансграничного сотрудничества. Это проблемы, связанные с получением визы (43%) и пересечением границы (42%), усложненный доступ к финансовым средствам (26%), отсутствие информации о возможности налаживания сотрудничества от местных органов власти (24%). Несколько менее негативное влияние на развитие трансграничного сотрудничества имеют отсутствие специализированного интернет-сайта (13%) и отсутствие информации о возможности налаживания сотрудничества со стороны учреждений из бизнес-среды (10%) (рис. 123).

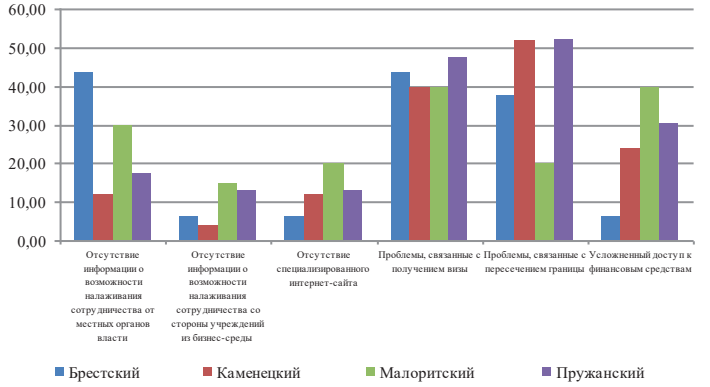

Рис.123. Факторы, препятствующие развитию трансграничного сотрудничества

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Трансграничное сотрудничество является одним из наиболее эффективных механизмов развития политики соседства. Она направлена на укрепление сотрудничества между органами власти на территориях соседних регионов в разных отраслях: политической, экономической, гуманитарной. Это содействует развитию межчеловеческих отношений между гражданами соседних стран, упрочняя тем самым хорошие отношения между государствами. Большинство опрошенных предпринимателей считает, что открытие малого приграничного движения между Польшей и Беларусью было бы хорошим решением. С этим соглашается 91% респондентов, 7% считают, что это плохая идея, 2% не дали ответ на этот вопрос (рис. 124).

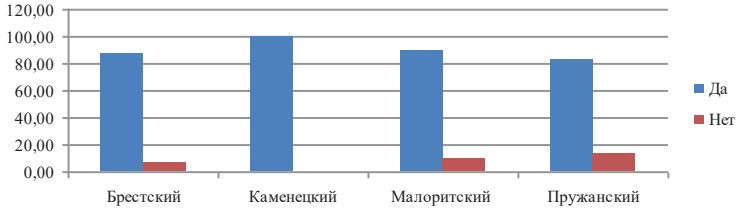

Рис. 124. Было бы хорошим решение открыть малое приграничное движение?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

71% респондентов считает, что благодаря открытию малого приграничного движения в значительной мере возрастут торговые обороты, 56% респондентов считают, что наступит рост предпринимательства. 39% опрошенных считают, что произойдет возрождение туристического движения, но не в большой степени, а 31% предвидит возрождение культурного обмена (рис. 125).

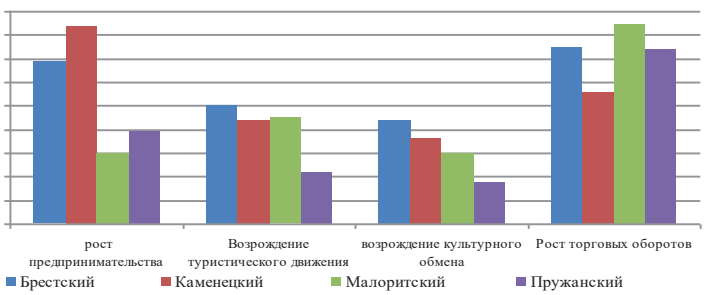

Рис. 125. Изменения к лучшему благодаря открытию малого приграничного движения

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Открытие малого приграничного движения может вызвать рост конкуренции. Так считают 54% респондентов. 45% утверждают, что усложнятся таможенные процедуры. 42% считают, что будет осуществляться нелегальная торговля. 23% придерживаются мнения, что наступит импорт товаров низкого качества, а время ожидания для получения разрешения увеличится. 5% опрошенных считают, что на открытие малого приграничного движения почти никак не повлияют стоимость аренды помещения и коммуникационные проблемы (соединение и транспорт) (рис. 126).

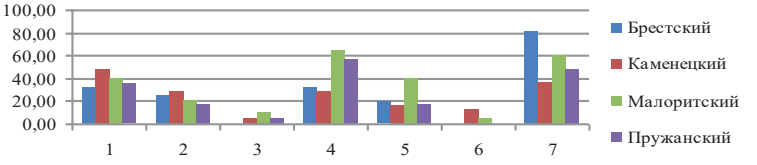

Рис. 126. Количественные изменения (в сторону возрастания) благодаря открытию малого приграничного движения

1. Нелегальная торговля. 2. Импорт товаров низкого качества. 3. Коммуникационные проблемы (соединение и транспорт). 4. Длительные таможенные процедуры. 5. Длительное время ожидания получения разрешения. 6. Стоимость аренды помещения. 7. Уровень конкуренции.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство представителей малых и средних предприятий (62%) согласились, что создание возможности перевозок грузов водным путем E40 по реке Буг товарными баржами с высокой грузоподъемностью как дополнительная форма повышения уровня развития приграничных районов было бы хорошим решением. Но каждый третий респондент (31%) не поддерживал это предложение. 7% респондентов не ответили на этот вопрос. А если бы появилась возможность перевозки грузов водным путем, то ею воспользовались бы только 14% респондентов. Свыше половина опрошенных (60%)

считает, что это не было бы необходимостью. Такой возможностью не воспользовались бы 18% опрошенных (рис. 127 и 128).

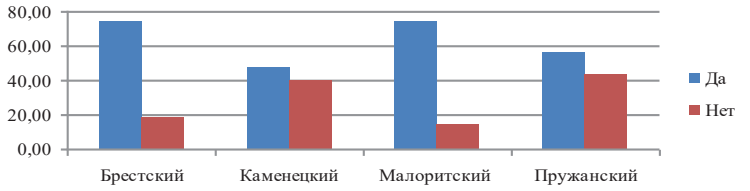

Рис. 127. Создание возможности для транспортирования грузов водным путем E40 по реке Буг с товарными баржами высокой грузоподъемности как дополнительная форма увеличения уровня развития приграничных регионов было бы хорошим решением

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

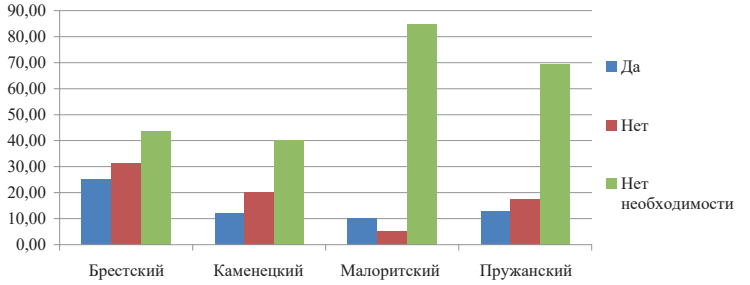

Рис. 128. Предприятие пользовалось бы возможностью перевозки грузов водным путем E40 по реке Буг

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Какие выгоды для предпринимателей из приграничных зон может дать внедрение перевозок водным путем E40 по реке Буг? Каждый третий опрошенный (36%) считает, что это может дать возможность массовых перевозок грузов по небольшой стоимости, 24% указали низкую стоимость транспортирования товаров, особенно на более длительных маршрутах, 17% указали возможность массовых перевозок грузов. Небольшую роль будет играть мировой объем обслуживаемых перевозных путей, по мнению 5% (рис. 129).

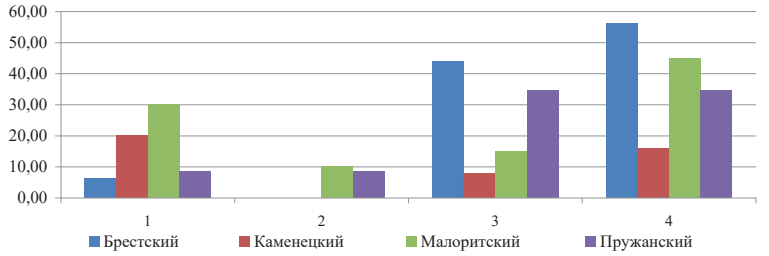

Рис. 129. Выгоды для развития предпринимательства, связанные с внедрением перевозок водным путем Е40 по реке Буг

1. Возможность массовых перевозок товаров в широком диапазоне транспортирования. 2. Мировой объем обслуживаемых перевозных путей. 3. Низкая стоимость транспортирования товаров, особенно на длительных маршрутах. 4. Возможность массовых перевозок грузов по низкой стоимости.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Респонденты также видят опасности, которые могут возникнуть вместе с внедрением перевозок грузов водным путем Е40 по реке Буг. Прежде всего, это: длительное время перевозок грузов (27%), возможность перевозок только определенных товаров (25%), риск экологической катастрофы (24%). Небольшую угрозу создает возможность массовых перевозок грузов в широком диапазоне (7%) (рис. 130).

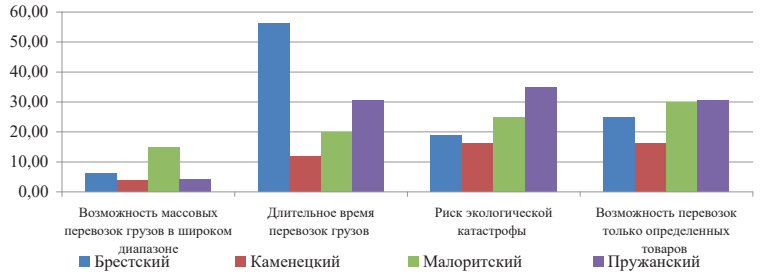

Рис. 130. Опасности для развития предпринимательства, связанные с внедрением перевозок водным путем Е40 по реке Буг

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

В Республике Беларусь разработаны государственные и региональные программы по поддержке предпринимателей, создан Белорусский фонд финансовой поддержки предпринимателей. Его главной целью является оказание общественной финансовой поддержки экономическим субъектам из средств, предвиденных в рамках программ по поддержке малых предприятий. Финансовая помощь со стороны государства предназначена для малых предприятий, реализации инвестиционных проектов, для покупки оборудования, специальных устройств и приборов, закупки комплектующих, сырья

и материалов для собственного производства и т.д. Как показывают результаты опросов, только 5% опрошенных воспользовались помощью пунктов по поддержке предпринимательства. 64% опрошенных не пользовались такой помощью, а 31% не знали, что такие пункты существуют (рис. 131).

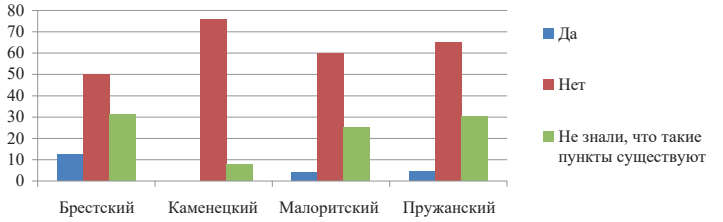

Рис. 131. Пользуются ли предприниматели помощью пунктов поддержки предпринимателей?

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Наиболее эффективными способами сотрудничества предпринимателей с центрами поддержки бизнеса являются прямые служебные контакты. С этим согласилось свыше половины опрошенных (56%). Также указаны другие формы взаимодействия: советы, консультирование, предоставленные электронным путем (25%), участие в конференциях, собраниях, тренингах и т.д. (19%), создание общих предприятий (кластеров) (14%). 20% не ответили на этот вопрос (рис. 132).

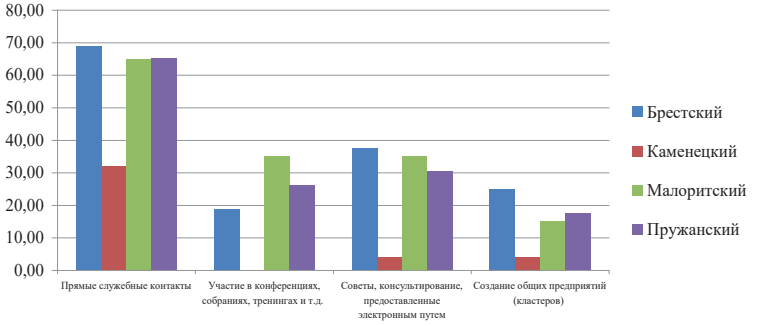

Рис. 132. Наиболее эффективные способы сотрудничества с центрами поддержки предпринимательства

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство респондентов (88%) не планирует в ближайшем будущем перемещение своей фирмы или ее части из района. Такие планы имеют только 12% опрошенных. Респонденты указывают многочисленные причины, которые усложняют процесс принятия решения о перемещении фирмы. Прежде всего, это отсутствие перспектив, связанных с развитием фирмы (60%). 40%

указывают на высокую стоимость осуществления экономической деятельности. Указаны также другие причины. 30% опрошенных утверждают, что это проблемы с получением визы, 30% указывают на ненадежность западного рынка, 20% на отсутствие земли под расширение, 10% на закрытые границы (рис. 133).

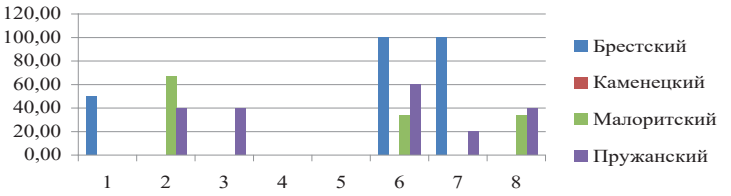

Рис. 133. Причины перемещения фирмы

1. Закрытые границы. 2. Высокая стоимость осуществления экономической деятельности. 3. Отсутствие земли под расширение. 4. Коммуникационные проблемы (соединение и транспорт). 5. Слишком низкая продуктивность труда. 6. Отсутствие перспектив, связанных с развитием фирмы. 7. Проблемы с получением визы. 8. Ненадежность западного рынка.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Как следует из международного опыта, предпринимательство во всех странах развивается благодаря значительному вмешательству государства в сфере регулирования и поддержки. В условиях формирования рыночных отношений регулирование государства еще более существенное, чем в странах с развитой рыночной экономикой. Государство должно принимать участие в создании предприятий во всех сферах экономики, создании благоприятных условий, содействующих ее развитию, в формировании инфраструктуры развития и поддержки малых предприятий, как на государственном, так и региональном уровне.

Представители малых и средних предприятий оценили качество услуг, предлагаемых локальными органами власти. Свыше одной трети опрошенных оценили поддержку малых и средних предприятий как недостаточную. Хорошую оценку дали 21% опрошенных, плохую – 28%. 42% продвижение предпринимательства на приграничных территориях оценили как недостаточное. Хорошую оценку дал каждый пятый опрошенный (20%), плохую – 24%. Выдачу разрешений органами власти местного управления большинство опрошенных (60%) оценило хорошо. Предложение земли и помещений для предпринимателей одна треть опрошенных (33%) определили как хорошее. Коммуникации в пределах региона (трассы, состояние дорог) большинство оценило хорошо (61%). Также общественную безопасность большинство опрошенных (64%) оценило хорошо. Доступность технической инфраструктуры и коммунального хозяйства 52% оценили хорошо, а 28%

- как недостаточно хорошо. Состояние улиц, тротуаров и озелененных территорий 55% опрошенных предпринимателей оценивают хорошо, 27% - как недостаточно хорошо. Не очень хорошие оценки получила услуга помощи в налаживании контактов с предпринимателями из-за рубежа. Так считают 28% опрошенных. Плохую оценку по этому поводу дали 29% респондентов (рис. 134).

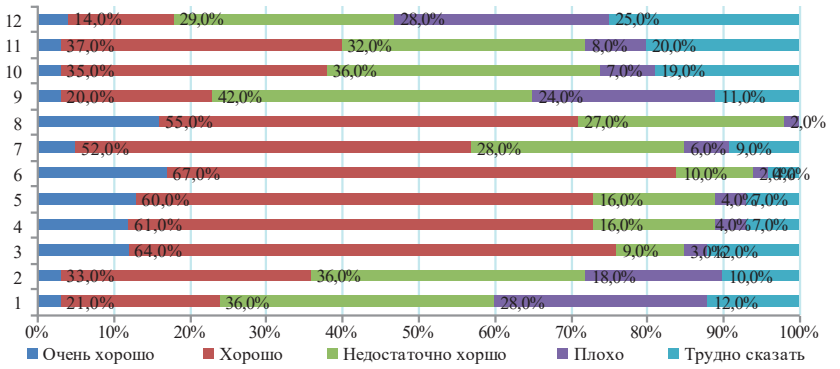

Рис.134. Качество общественных услуг

1. Поддержка малых и средних предприятий. 2. Предложение земли и помещений для предпринимателей. 3. Общественная безопасность. 4. Коммуникации в пределах района (трассы, состояние дорог). 5. Выдача разрешений органами власти местного самоуправления. 6. Вывоз мусора. 7. Доступность технической инфраструктуры и коммунального хозяйства. 8. Состояние улиц, тротуаров и озелененных территорий. 9. Продвижение предпринимательства. 10. Продвижение города и района. 11. Образование и подготовка кадров. 12. Помощь в налаживании контактов с предпринимателями из-за рубежа.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство экономических субъектов в Брестской области осуществляет деятельность в сфере торговли и гастрономии, промышленности, строительства, транспорта. В 2000–2011 гг. наступил значительный рост количества малых предприятий, особенно в указанных отраслях. Например, в торговли и гастрономии количество предприятий возросло почти в 5,4 раз (что составляет 38,2% от их общего количества), в промышленности – в 3,4 (17,7%), в строительстве – в 4,8 (9,5%), в транспорте – в 5,5 (11,5%).

По мнению опрошенных, на сегодняшнем уровне трансграничного сотрудничества самыми важными отраслями для развития района являются: промышленность (44%), сельское хозяйство (39%), торговля и оказание услуг (32%), туризм (27%). Для Брестского района самыми важными являются промышленность (56%) и туризм (44%), Каменецкого – сельское хозяйство (52%), торговля и оказание услуг (40%), Малорыцкого – промышленность (52%), торговля и оказание услуг (40%), Пружанского – промышленность (60%) и сельское хозяйство (36%) (рис. 135).

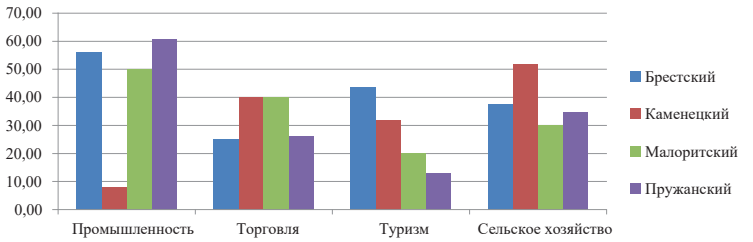

Рис. 135. Самые важные отрасли для развития района

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Свыше половины опрошенных определили свой район как хороший для осуществления экономической деятельности. Каждый четвертый человек считает свой район недостаточно хорошим для руководства фирмой, 6% опрошенных дали очень хорошую оценку, а плохую - 2%. 13% опрошенных не имеют точки зрения по этому вопросу (рис. 136).

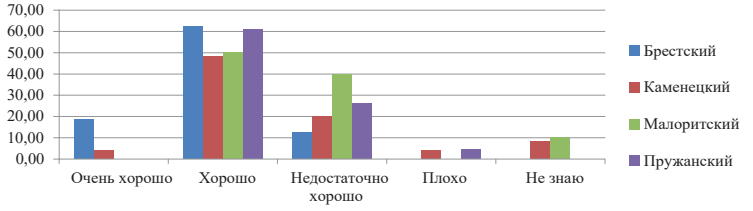

Рис. 136. Оценка района как места осуществления экономической деятельности

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

34% опрошенных считают, что позитивное влияние на руководство фирмой будут иметь низкие местные налоги, 32% указали возможность расширения рынков сбыта, 30% – близость границы, 25% – территории под инвестиции, 21% – туристическое развитие города. В Брестском районе на руководство фирмой позитивное влияние будут иметь возможность расширения рынков, доступность технической инфраструктуры и коммунального хозяйства, низкие местные налоги, близость границы; в Каменецком – низкие местные налоги, туристическое развитие города, близость границы; в Малорыцком – доступность территорий под инвестиции, близость границы; в Пружанском – возможность расширения рынков сбыта, доступность технической инфраструктуры и коммунального хозяйства, низкие местные налоги (рис. 137).

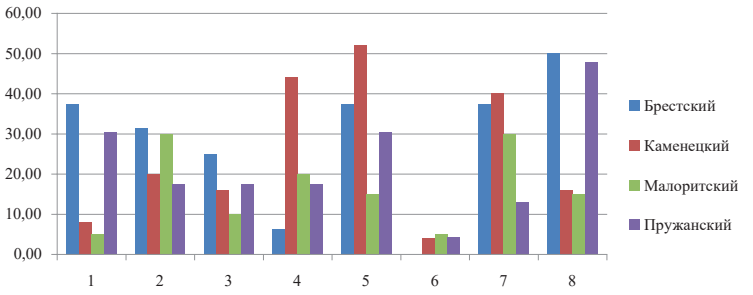

Рис. 137. Факторы, имеющие позитивное влияние на руководство фирмой

1. Доступность технической инфраструктуры и коммунального хозяйства. 2. Доступность территорий под инвестиции. 3. Положение района (доступность транспортной инфраструктуры). 4. Туристическое развитие города. 5. Низкие местные налоги. 6. Доступ к соответствующим кадровым ресурсам. 7. Близость границы. 8. Возможность расширения рынков сбыта.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Респонденты согласились, что наиболее негативное влияние на руководство фирмой будут иметь высокие местные налоги. С этим мнением соглашаются 66% опрошенных предпринимателей. Другие факторы играют небольшую роль. 8% опрошенных считают, что это будет доступ к соответствующим кадровым ресурсам, 6% указали туристическое развитие города, 6% - близость границы, 6% - возможность расширения рынков сбыта. Такая же картина вырисовывается в случае влияния факторов в зависимости от района (рис. 138).

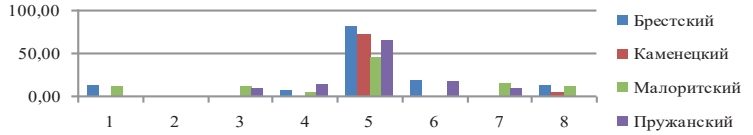

Рис. 138. Факторы, имеющие негативное влияние на руководство фирмой

1. Доступность технической инфраструктуры и коммунального хозяйства. 2. Доступность территорий под инвестиции. 3. Положение района (доступность транспортной инфраструктуры). 4. Туристическое развитие города. 5. Высокие местные налоги. 6. Доступ к соответствующим кадровым ресурсам. 7. Близость границы. 8. Возможность расширения рынков сбыта.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

В Беларуси, которая находится на фазе развития рыночных отношений, создание и развитие сектора предприятий постепенно становится основанием для общественной реструктуризации общества и перехода всей экономики страны к рыночной экономике. Несмотря на трудности, государство пытается наладить диалог с сектором предприятий с целью определения главных преград, которые усложняют развитие частной инициативы. По мнению 56% опрошенных, для повышения уровня развития предпринимательства

местные органы власти должны в первую очередь заняться поиском новых инвесторов, 52% опрошенных указали в этом контексте развитие средних и малых предприятий (около 50 работников), поддержку для малых и средних предприятий (41%). Органы власти должны также создать перспективы для молодежи (31%), развивать туризм (19%), мелкое ремесло и услуги (17%) (рис. 139).

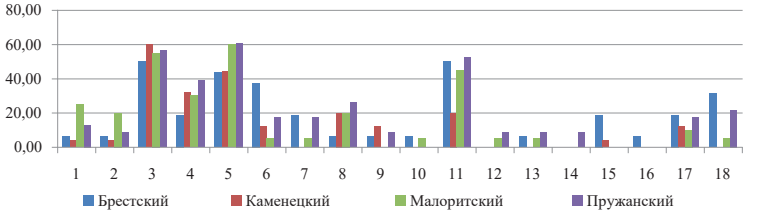

Рис. 139. Проблемы, которые местные органы власти должны в первую очередь принять во внимание для повышения уровня предпринимательства

1. Коммуникация и соединения в пределах города, района, поддержка дорог. 2. Коммуникация и соединения в масштабе региона и страны. 3. Поиск новых инвесторов. 4. Создание перспектив для молодежи. 5. Развитие средних и больших предприятий (около 50 работников). 6. Развитие мелкого ремесла и услуг. 7. Модернизация инфраструктуры (водопроводы и канализация). 8. Развитие туризма. 9. Охрана окружающей среды. 10. Общественная помощь. 11. Поддержка малых и средних предприятий. 12. Сотрудничество органов власти местного самоуправления со средой предпринимателей. 13. Построение коммунальных и социальных жилищ. 14. Развитие образования и культуры. 15. Эффективность местного управления (организация работы соответствующих учреждений). 16. Общественная безопасность. 17. Продвижение города и региона. 18. Помощь в налаживании контактов между предпринимателями по обе стороны границы.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

38% опрошенных в качестве фактора, препятствующего развитию предпринимательства в приграничных зонах, указали трудности с получением кредита. 38% указали таможенные и торговые принципы, 29% - получение лицензий и разрешений, 19% - сложную систему налогообложения, 14% - частые налоговые проверки, а 12% - несоответствующий уровень образования работников (рис. 140).

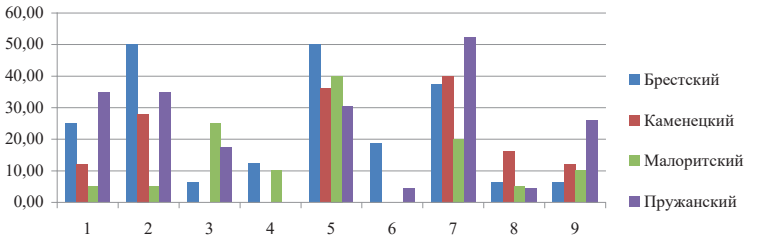

Рис. 140. Факторы, препятствующие развитию предпринимательства в приграничных зонах

1. Сложная система налогообложения. 2. Получение лицензий и разрешений. 3. Несоответствующий уровень образования работников. 4. Сложные процедуры регистрации новой фирмы. 5. Трудности с получением кредита. 6. Уровень коррупции. 7. Таможенные и торговые принципы. 8. Действующее в стране трудовое право. 9. Частые налоговые проверки.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Для дальнейшего развития предпринимательства в приграничных зонах должны быть созданы следующие условия: система кредитования, система налоговых льгот, эластичные рыночные механизмы для повышения профессиональной активности предпринимателей, свободный доступ к заграничным рынкам.

Предпринимательство – это важный элемент экономической системы общества. Оно занимает важное место, поэтому местные органы власти должны обеспечить стабильные основания для его быстрого развития. 50% респондентов считают, что для руководства фирмой необходимы юридические консультации, 41% указывают налоговое консультирование, 35% – консультирование в сфере сотрудничества с органами контроля. Следует также обратить внимание на консалтинговые услуги из отрасли сертификации. Такое мнение имеют 25% опрошенных, 19% указали услуги из отрасли бух. учета (рис. 141).

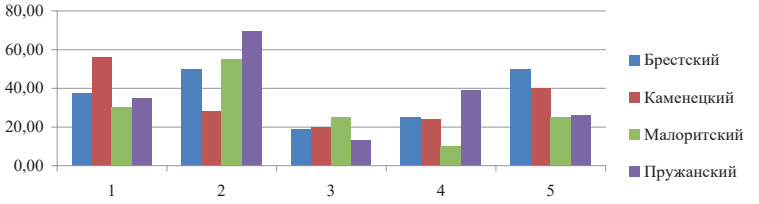

Рис. 141. Услуги, необходимые предпринимателям для руководства фирмой

1. Налоговое консультирование. 2. Юридические консультации. 3. Консультирование в сфере бух. учета. 4. Консультирование в сфере сертификации. 5. Консультирование в сфере сотрудничества с органами контроля.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Результаты опросов свидетельствуют, что существующая система образования не соответствует вызовам и требованиям рыночной экономики, в условиях которой вынуждены работать предприниматели. В связи с этим необходимо проведение большего количества консультаций, разного рода тренингов, а также развитие программ по деловому образованию для предпринимателей с целью улучшения их уровня производительности.

Почти все респонденты (96%) согласились, что появление больших инвесторов ускорит экономическое развитие в их регионах (рис. 142).

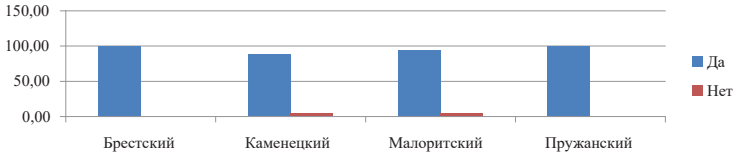

Рис. 142. Ускорение развития района благодаря привлечению инвесторов

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Как показывают результаты опросов, главную помощь от органов власти в осуществлении экономической деятельности на приграничных территориях предприниматели видят в понижении налогообложения, налаживании более продуктивного диалога с органами власти, уменьшении налоговых обязательств и контроля, хотя бы в период кризиса, нормальных условиях покупки и аренды недвижимости, доступных кредитах, более частых встречах с предпринимателями и др.

На вопрос «Как Вы считаете, предприниматели какой отрасли могут стать движущей силой экономического развития в районе?» опрашиваемые предприниматели отвечали по-разному. В Брестском районе респонденты такой силой считали строительство и развитие сельского хозяйства; в Каменецком – торговлю и туризм; в Малорыцком – легкую и пищевую промышленность; в Пружанском – сельское хозяйство и производство промышленных товаров.

На вопрос «Какие элементы туристической инфраструктуры можно бы было развить в Вашим районе с целью развития предпринимательства?» предприниматели из Брестского района отвечали, что это строительство гастрономических объектов; Каменецкого – развитие агротуризма; Малорыцкого – строительство новых баз отдыха с использованием близости природных ресурсов; Пружанского – дорожный сервис (строительство отелей, кафе).

По мнению респондентов, развитие малых и средних предприятий усложняется бюрократией. Кроме того, местные органы власти демонстрируют небольшую инициативу в принятии решений; в Каменецком районе

развитию препятствуют частые проверки; в Малорыцком – высокие налоги; Пружанском – частые проверки и высокие налоги.

Также появилась информация об актуальной ситуации района. Предприниматели Брестского района считают, что собранные с района налоги должны предназначаться для его развития, кроме того, они хотели бы получать более ощутимую помощь от местных органов власти в процессе принятия решений, также они обращают внимание на уменьшение бюрократического аппарата.

В Каменецком районе примечания касались транспорта. В Малорыцком районе респонденты считают, что следует больше внимания уделить управлению районом в сфере развития предпринимательства, необходимо развитие промышленности, а инвестиционная активность низкая. В Пружанском районе отмечено об организации большего количества конференций и тренингов для предпринимателей, отсутствие функционирования магазина в каждом селе, закрытые медицинские пункты, оказание органами сельской власти большей помощи колхозам за счет фермеров.

Указанные барьеры в развитии предпринимательства и трансграничного сотрудничества можно было бы минимизировать или устранить в Брестском районе путем уменьшения и омоложения бюрократического аппарата, уменьшения количества нормативных документов и процентных ставок по кредитам; в Каменецком районе – путем упрощения визовых процедур; в Малорыцком – упрощая визовые и кредитные процедуры; в Пружанском – путем упрощения требований касаемо осуществления экономической деятельности и получения визовых документов, а также путем финансовой поддержки для предпринимателей и фермеров.

Сотрудничество с бизнес-организациями или другими негосударственными учреждениями с целью осуществления общих действий представители бизнеса оценивают по-разному. 41% опрошенных относятся к такому сотрудничеству позитивно. 10% имеют негативное отношение к этому вопросу. 49% опрошенных были в раздумьях. Свыше половины респондентов (55%) возможность сотрудничества с негосударственными организациями видят в сфере продвижения и поддержки предпринимательства, 17% – в отрасли культуры и развлечений, а 14% обратили внимание на помощь в решении общественных проблем, 12% – на активизацию и развитие гражданского общества. По мнению 11% опрошенных, сотрудничество должно происходить в объеме продвижения и активизации молодежи. Каждый четвертый опрошенный не ответил на этот вопрос (26%) (рис. 143).

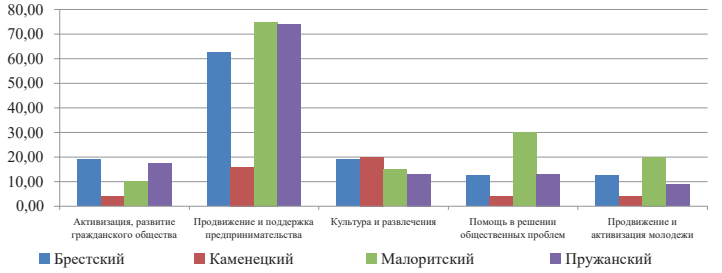

Рис. 143. Отрасли сотрудничества с негосударственными организациями

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

5.4. Результаты опросов учреждений из бизнес-среды с белорусской стороны

65% опрошенных учреждений осуществляли региональную деятельность, 21% – международную деятельность, 7% – отечественную и локальную деятельность (рис. 144).

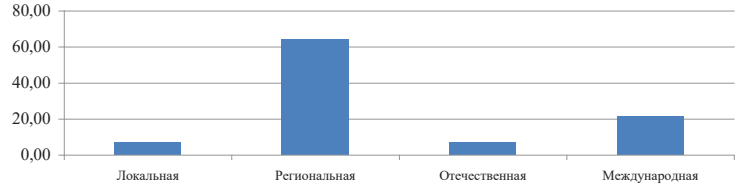

Рис. 144. Диапазон деятельности организаций

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Среди респондентов, оценивающих условия для развития предпринимательства, 20% составляют органы государственной власти, 13,3% – учреждения по поддержке регионального бизнеса, 10% – финансовые, обучающе-консультирующие и информационные учреждения. В опросе также принимали участие представители Торгово-промышленной палаты, свободной экономической зоны, общественные организации, торговые предприятия и образовательные учреждения (рис. 145).

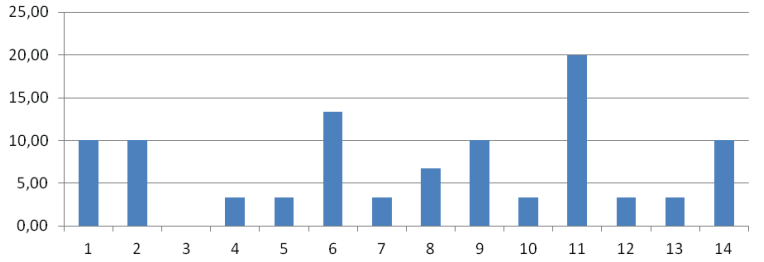

Рис. 145. Типы учреждений

1. Финансовые учреждения. 2. Обучающе-консультирующие учреждения. 3. Инкубатор предпринимательства. 4. Технологический парк. 5. Торгово-промышленная палата. 6. Учреждение по поддержке развития локального/регионального бизнеса. 7. Специальная экономическая зона. 8. Другое (не указано). 9. Информационные учреждения. 10. Общественная организация. 11. Орган государственной власти. 12. Производство. 13. Торговая фирма. 14. Образовательное учреждение.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

36,7% опрошенных занимаются консультированием, 30% – информацией и продвижением, 20% – тренингами, 13,3% оказывают финансовую поддержку, 10% занимаются аукционами и поддержкой инвестиций (рис. 146).

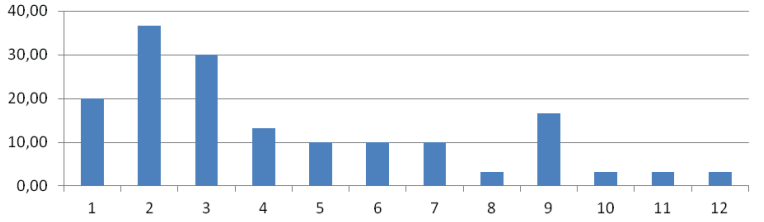

Рис. 146. Виды деятельности организаций

1. Тренинги. 2. Консультирование. 3. Информация и продвижение. 4. Финансовая поддержка. 5. Организация аукционов. 6. Поддержка инвестиций. 7. Другое (не указано). 8. Бух. учет. 9. Общественная администрация. 10. Оптовая торговля. 11. Производство. 12. Развитие инноваций.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Представители организаций, принимающих участие в опросе, оценивают уровень предпринимательства и трансграничного сотрудничества в районах следующим образом: хорошо – 16,7%, удовлетворительно – 63,3%; плохо – 16,7%; очень плохо – 3,3%. Ни одна из опрашиваемых организаций не отметила, что сотрудничество проходит очень хорошо (рис. 147).

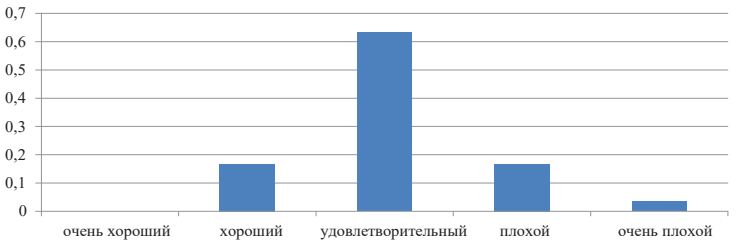

Рис. 147. Уровень развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Анализ изменений условий руководства фирмой в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. открывает проблемы, которые следует обязательно решить. 63,3% заявили, что условии регистрации фирмы улучшились, 26,7% – что ничего не изменилось, 10% - не определились. Улучшение также произошло в сфере получения решений на осуществление экономической деятельности. 56,7% согласились с этим, а 36,7% изменения не заметили. Одной из проблем, которые следует решить в первую очередь, является возможность получения кредита для потребностей осуществления экономической деятельности. Свыше половины опрошенных (56,7%) считает, что условия в этом вопросе ухудшились (рис. 148).

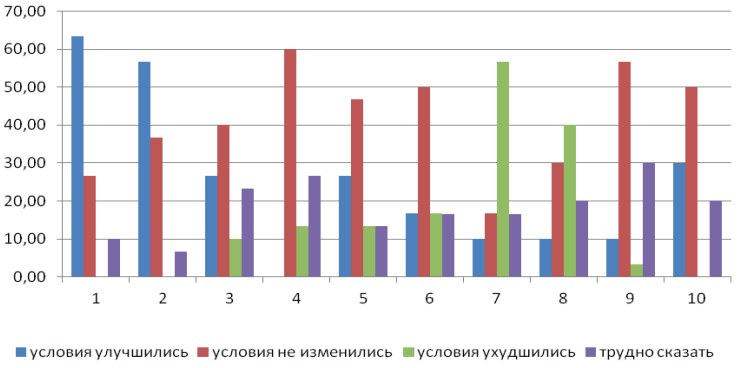

Рис. 148. Изменения условий осуществления экономической деятельности в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг.

1. Регистрация новой компании. 2. Выдача разрешений на предпринимательскую деятельность. 3. Процедуры проведения проверок финансовой и экономической деятельности. 4. Законодательство и таможенные процедуры. 5. Возможность купли-продажи и аренды земельных участков и недвижимости. 6. Налогообложение. 7. Кредитование бизнеса. 8. Развитие финансового рынка. 9. Развитие страхового рынка. 10. Отношение властей и должностных лиц к предпринимательской деятельности.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Среди факторов, которые препятствуют развитию трансграничного сотрудничества, респонденты указали следующие: 56,7% – усложненный

доступ к финансовым средствам, 50% – проблемы с получением визы, 33,3% – трудности, связанные с пересечением границы, 26,7% – отсутствие информации со стороны учреждений из бизнес-среды о возможности сотрудничества, 20% – отсутствие информации со стороны местных органов власти о возможности сотрудничества, 16,7% – отсутствие специализированного интернет-сайта, 3,3% – отсутствие информации в масс-медиа (рис. 149).

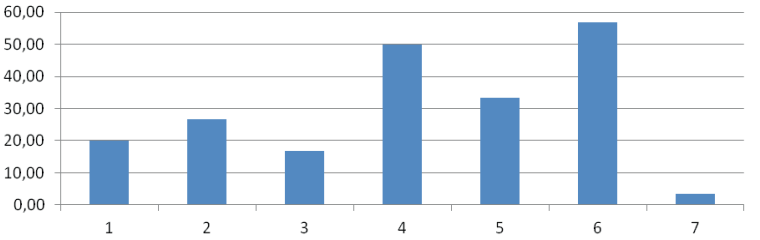

Рис. 149. Факторы, препятствующие развитию трансграничного сотрудничества

1. Отсутствие информации со стороны местных органов власти о возможности сотрудничества. 2. Отсутствие информации со стороны учреждений из бизнес-среды о возможности сотрудничества. 3. Отсутствие специализированного интернет-сайта. 4. Проблемы с получением визы. 5. Проблемы с пересечением границы. 6. Усложненный доступ к финансовым средствам. 7. Другое (отсутствие информации в средствах масс-медиа).

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Также были определены те факторы, которые препятствуют развитию предпринимательства в приграничных зонах. Большинство респондентов (80%) указало на трудности в получении кредитов, половина опрошенных (50%) – на таможенные и торговые принципы, 20% – на условия получения лицензий и решений, 13,3% – на сложную систему налогообложения, 13,3% – на уровень коррупции, 6,7% – сложные процедуры регистрации новой фирмы (рис. 150).

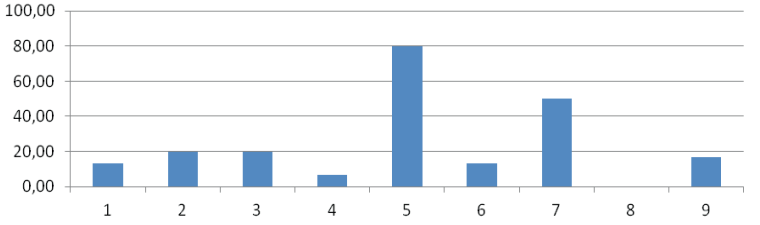

Рис. 150. Факторы, препятствующие развитию предпринимательства в приграничных зонах

1. Сложная система налогообложения. 2. Получение лицензий и разрешений. 3. Возможность получения лицензий и разрешений. 4. Недостаточный уровень образования работников. 5. Возможность получения кредитов. 6. Уровень коррупции. 7. Таможенные и торговые принципы. 8. Действующее в стране трудовое право. 9. Частые налоговые проверки.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

63,3% респондентов заявляют, что предприниматели, осуществляющие экономическую деятельность, нуждаются в юридических консультациях, 50% указывают налоговое консультирование, 43,3% – бухгалтерское консультирование, 40% – консультации в сфере сертификации, 20% – консультирование в сфере сотрудничества с органами контроля (рис. 151).

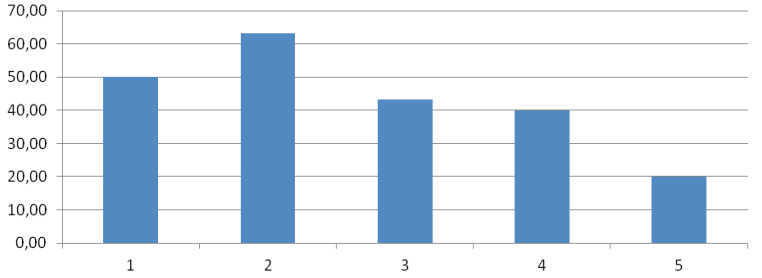

Рис. 151. Необходимые услуги для предпринимателей, осуществляющих экономическую деятельность

1. Налоговое консультирование. 2. Юридические консультации. 3. Бухгалтерское консультирование. 4. Консультации в сфере сертификации. 5. Консультирование в сфере сотрудничества с органами контроля.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Опросы, проведенные среди лиц, представляющих организации, связанные с поддержкой предпринимательства, предоставили масштаб их деятельности. Он выглядит так: 30% опрошенных осуществляют деятельность в небольшом масштабе, 43,3% – в среднем масштабе, 23,4% – в большом масштабе; 3,3% опрошенных информацию не предоставили (рис. 152).

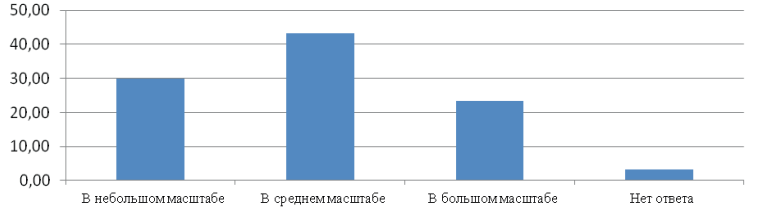

Рис. 152. Масштаб деятельности в сфере поддержки предпринимательства

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

К организациям, представленным респондентами, с целью получения какой-либо помощи в течении месяца обратилось следующее число предпринимателей и будущих предпринимателей: 0–10 – 20%; 11–20 – 40%; 21–30 – 13,4%; 31–40 – 3,3%; 41–50 – 3,3%; 50 – 3,3%; свыше 100 – 10%. 6,7% опрошенных не дали ответа (рис. 153).

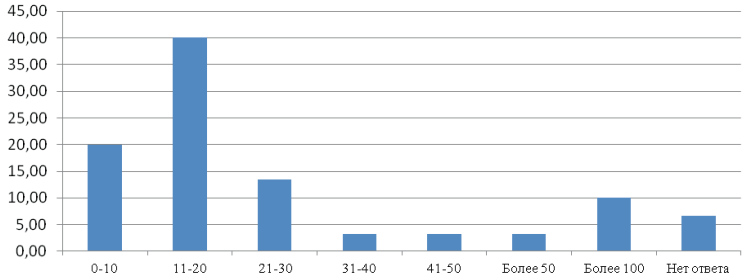

Рис. 153. Число предпринимателей, которые в течении месяца обратились за помощью

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Респонденты считают, что главными преградами для лиц, желающих начать экономическую деятельность, являются: отсутствие финансовых средств (66,7%), отсутствие знаний в сфере управления предприятием и создания бизнес-плана (60%), трудности в поиске соответствующего помещения (30%), трудности в подготовке документации, необходимой для создания бизнес-плана (26,7%), отсутствие кадров (3,3%) (рис. 154).

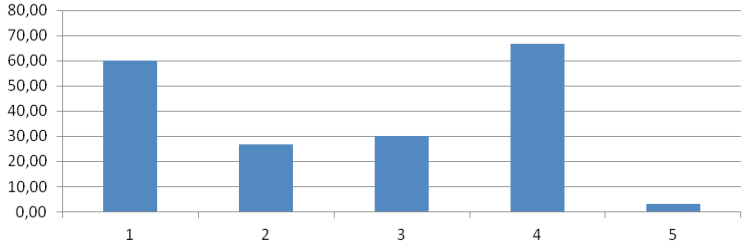

Рис. 154. Трудности, с которыми встречаются предприниматели, желающие начать осуществление экономической деятельности

1. Отсутствие знаний в сфере управления предприятием и создания бизнес-плана. 2. Сложные процедуры подготовки документации, необходимой для создания бизнес-плана. 3. Трудности в поиске соответствующего помещения. 4. Недостаточные финансовые средства. 5. Отсутствие кадров.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Представители из бизнес-среды определили ряд проблем, связанных с развитием предпринимательства в регионе, на которые органы власти местного самоуправления должны обратить внимание в первую очередь. 56,7% опрошенных утверждают, что преградой является поиск новых инвесторов; 50% – поддержка малых и средних предприятий; 33,3% – развитие средних и больших предприятий (около 50 работников). Указаны также другие проблемы: помощь в сближении предпринимателей по обе стороны границы – 30%, эффективность органов власти местного самоуправления – 26,7%, развитие туризма – 20%, модернизация инфраструктуры и сотрудничества

самоуправлений и среды предпринимателей – по 13,3%, развитие образования и культуры, совокупность в регионе и районе – по 3,3% (рис. 155).

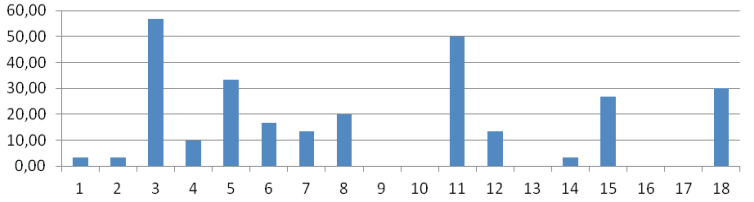

Рис. 155. Проблемы, связанные с развитием предпринимательства, на которые местные органы власти должны обратить внимание в первую очередь

1. Коммуникация и соединения в районе и регионе, содержание дорог. 2. Коммуникация и соединения в региональном и государственном масштабе. 3. Поиск новых инвесторов. 4. Перспективы для молодежи. 5. Развитие средних и больших предприятий (около 50 работников). 6. Развитие мелкого ремесла и услуг. 7. Модернизация инфраструктуры (водопроводы и канализация). 8. Развитие туризма. 9. Охрана окружающей среды. 10. Общественная помощь. 11. Поддержка малых и средних предприятий. 12. Сотрудничество местного самоуправления со средой предпринимателей. 13. Строительство коммунальных и социальных жилищ. 14. Развитие образования и культуры. 15. Эффективность органов власти местного самоуправления (организация работы учреждений). 16. Общественная безопасность. 17. Продвижение города и региона. 18. Помощь в сближении предпринимателей по обе стороны границы.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Наиболее эффективным способом взаимодействия предпринимателей с субъектами (учреждениями) из бизнес-среды являются прямые деловые контакты. Так говорят 80% опрошенных. 43,3% самым успешным способом взаимодействия считают участие в конференциях, собраниях, тренингах и т.д., 10% – консультирование, консалтинг электронным путем, 16,7% – организацию общих мероприятий. Также указаны другие способы, в т.ч. минимальные требования к процессу регистрации фирмы (3,3%) (рис. 156).

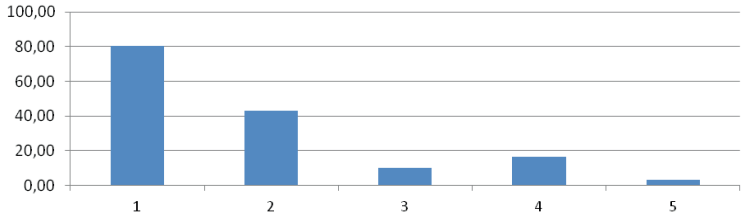

Рис. 156. Наиболее эффективные способы взаимодействия предпринимателей с субъектами (учреждениями) из бизнес-среды

1. Прямые деловые (служебные) контакты. 2. Участие в конференциях, собраниях, тренингах и т.д. 3. Консультирование, консалтинг электронным путем. 4. Организация общих мероприятий (кластеров). 5. Минимальные требования к процессу регистрации фирмы.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

По мнению представителей организаций из бизнес-среды, следующие отрасли нуждаются в наибольшей поддержки с их стороны: производство – 40%, строительство – 23,3%, оптовая и розничная торговля – 33,3%, ремонт легковых автомобилей и оборудования AGD – 10%, отели и рестораны – 13,3%, транспорт, складское хозяйство и коммуникации – 6,7%, посреднические финансовые услуги – 6,7%, обслуживание недвижимости, аренда и услуги, связанные с осуществлением экономической деятельности – 3,3%, образование – 13,3%, здравоохранение и общественная помощь – 6,7%, инновационные предприятия – 3,3%, сельское хозяйство – 3,3%.

80% организаций осуществляют деятельность в сфере поиска прямых заграничных инвесторов или налаживания служебных контактов между белорусскими и заграничными предпринимателями. Каждая пятая организация (20%) имеет специальный отдел, занимающийся обслуживанием и поддержкой инвесторов из-за рубежа.

Среди белорусских предпринимателей наибольшим успехом пользуются следующие формы поддержки: деловые встречи, аренда помещений, консалтинговые и информационные услуги, кредиты на льготных условиях, кредитование и аккредитация (привилегия иностранных кредиторов), создание консультационного центра для предпринимателей, консультирование из сферы развития бизнеса, бухгалтерские услуги, передача имущества под реализацию инвестиционных договоров и бесплатное пользование с целью создания рабочих мест, реклама, семинары и тренинги.

Сотрудничество в наибольшей мере инициируют две стороны. С этим мнением соглашается 86,7% респондентов. Каждый 10-ый инициатор (10%) – это предприниматель. 3,3% инициаторов составляют субъекты (организации) из бизнес-окружения (рис. 157).

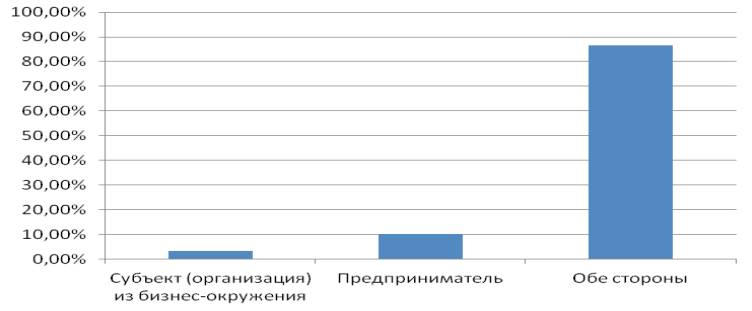

Рис. 157. Инициаторы сотрудничества

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Большинство участвующих в опросе представителей из бизнес-среды (76,7%) сотрудничает с органами местной власти в сфере поддержки предпринимательства.

Одним из наиболее эффективных механизмов развития политики соседства является трансграничное сотрудничество. Она реализована в рамках компетенции территориальных органов власти, которая, в свою очередь, определена национальным законодательством каждого государства. Инициаторами трансграничного сотрудничества являются местные и региональные органы власти, учреждения и предприятия, общественные организации, а также частные лица. Опросы показали, что 73,3% респондентов продвигают налаживание сотрудничества местных предпринимателей с польскими предпринимателями. 83,3% опрошенных продвигают сотрудничество местных предпринимателей с местными органами власти, 63,3% – с организациями из бизнес-среды (рис. 158).

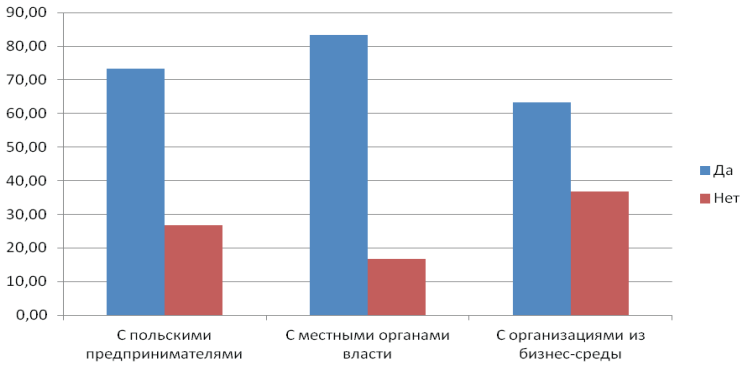

Рис. 158. Продвижение сотрудничества местных предпринимателей

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Респондентам были представлены четыре заявления на тему района. Большинство (76,7%) было согласно с заявлением, что приграничные районы в значительной мере зависят от поиска заграничных инвесторов, налаживания международного обмена и сотрудничества (рис. 159).

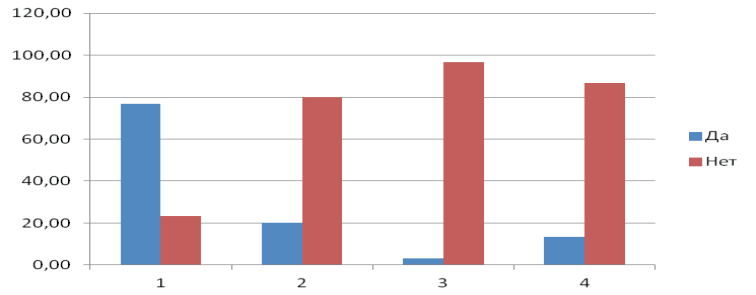

Рис. 159. Зависимость района от заграничных инвесторов

1. Район в значительной мере зависит от поиска заграничных инвесторов, налаживания международного обмена и сотрудничества. 2. Район в небольшой степени зависит от поиска заграничных инвесторов, налаживания международного обмена и сотрудничества. 3. Район не заинтересован в заграничных инвесторах, международном сотрудничестве и в сфере транспорта. 4. Большинство районов не готово с точки зрения соответствующей компетенции (например, отсутствие знания иностранных языков) принимать на своей территории заграничных инвесторов.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

Представители учреждений из бизнес-среды оценили качество услуг, оказываемых местными органами власти. Половина опрашиваемых оценила поддержку малых и средних предприятий удовлетворительно. Каждый третий опрошенный (30,1%) поставил хорошую оценку. Предложение по земле и помещениям для предпринимателей 43,3% опрашиваемых оценили удовлетворительно. Хорошую оценку поставили 30% лиц. Уровень общественной безопасности свыше 80% опрашиваемых оценило хорошо (43,3% – очень хорошо, 40% – хорошо). Коммуникацию в пределах района (трассы, состояние дорог) свыше половины респондентов (53,3%) оценили хорошо. Выдачу разрешений местными органами самоуправления 50% оценили хорошо. 43,3% респондентов оценили хорошо услуги в сфере вывоза мусора, техническую инфраструктуру и коммунальное хозяйство. Состояние улиц, тротуаров и озелененных территорий 56,7% опрашиваемых считает хорошим. Продвижение предпринимательства было оценено удовлетворительно 43,3% участвующих в опросе лиц. 40% респондентов считают, что образование и подготовка кадров на удовлетворительном уровне. Также удовлетворительно оценены услуги из отрасли помощи в налаживании контактов с заграничными предпринимателями (рис. 160).

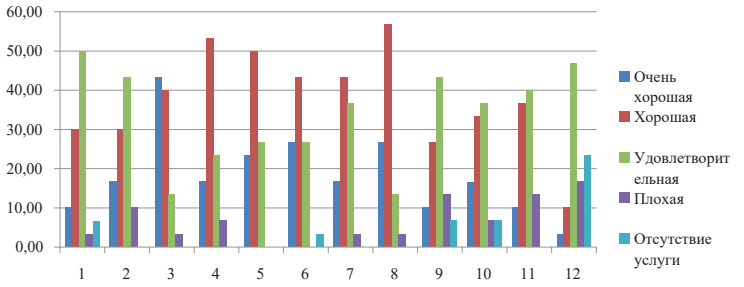

Рис. 160. Оценка качества услуг в районе

1. Поддержка малых и средних предприятий. 2. Предложение по земле и помещениям для предпринимателей. 3. Общественная безопасность. 4. Коммуникация (трассы, состояние дорог). 5. Выдача разрешений органами власти местного самоуправления. 6. Вывоз мусора. 7. Доступность технической инфраструктуры и коммунального хозяйства. 8. Состояние улиц, тротуаров и озелененных территорий. 9. Продвижение предпринимательства. 10. Продвижение города и района. 11. Образование и подготовка кадров. 12. Помощь в налаживании контактов с заграничными предпринимателями.

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

35% представителей малых и средних предприятий в результате реализации проекта Создание трансграничной платформы БИЗНЕСТРАНС ожидают практической поддержки, помощи в поиске партнера с польской стороны, 30% – получения информации, 29% – консультаций. Каждый шестой опрошенный (17%) обратил внимание на возможность информирования о своих намерениях, предложениях в связи с развитием трансграничного сотрудничества в рамках проекта (рис. 161).

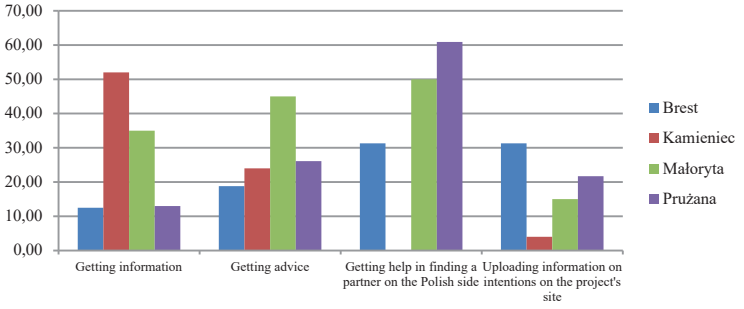

Рис. 161. Ожидание практической помощи в результате реализации проекта

Источник: собственное исследование на основании результатов опросов

6. ВЫВОДЫ

В свете проведенных опросов и анализов следует отметить следующее:

- недостаточную помощь со стороны органов местного самоуправления в налаживании контактов с предпринимателями по обе стороны границы;
- необходимость запуска малого приграничного движения, которое, по мнению предпринимателей, содействовало бы осуществлению экономической деятельности на трансграничных территориях. К факторам, которые в значительной мере могли бы улучшить экономическое сотрудничество благодаря запуску малого приграничного движения, предприниматели отнесли увеличение торговых оборотов, возрождение туристического движения и рост предпринимательства. Следует подчеркнуть, что предприниматели указали факторы, которые могли бы иметь негативное влияние в связи с запуском малого приграничного движения, к которым, в частности, они отнесли рост уровня конкуренции и нелегальную торговлю. Опрошенные учреждения из бизнес-среды также отметили, что открытие приграничного пункта пропуска в рамках договора о малом приграничном движении могло бы стать причиной развития трансграничного сотрудничества в сфере предпринимательства;
- трудности в налаживании контактов с партнерами;
- неплатежеспособность партнеров;
- отсутствие помощи со стороны общественной администрации, в т.ч. наличие барьеров, препятствующих развитию малых и средних предприятий, таких как стоимость труда/платежи/налоги. Одновременно опрошенные в своем большинстве не имеют предложений по изменениям/решениям, внедрение которых могло бы минимизировать или устранить указанные преграды для развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества. Также учреждения из бизнес-среды признали, что один из основных барьеров для развития составляют стоимость работы и налоги;
- очень низкую оценку качества общественных услуг по поддержке малых и средних предприятий;
- необходимость сотрудничества с центрами поддержки бизнеса главным образом в сфере прямых служебных контактов и в сфере организации и участия в общих конференциях, встречах или тренингах по развитию предпринимательства. Также учреждения из бизнес-среды признали, что к наиболее эффективным формам сотрудничества можно

отнести конференции, встречи, тренинги, прямые служебные контакты, создание общих мероприятий, а также юридические советы и консультации, предоставленные электронным путем. В белорусских районах предприниматели дополнительно указали создание общих кластеров по развитию предпринимательства;

- длительное сотрудничество с заграничными партнерами, что может свидетельствовать о хорошо складывающихся взаимных отношениях. Больше всего субъектов сотрудничает свыше 10 лет, а менее всего фирм только начали свое сотрудничество. Но следует подчеркнуть, что международное сотрудничество слабеет;
- более, чем 90-процентная заинтересованность сотрудничеством предприятий из опрошенных поветов с польской стороны с предприниматели из Беларуси, а также 85-процентная заинтересованность сотрудничеством белорусских предпринимателей с предпринимателями из Польши;
- желание налаживания предпринимателями сотрудничества в сфере торговли и туризма, а также отсутствие желания налаживать контакты с белорусскими партнерами в сфере транспорта, промышленности и сельского хозяйства. А белорусские предприниматели видят возможность налаживания сотрудничества с польскими предприятиями в рамках каждой из указанных отраслей, т.е. промышленности, торговли, туризма и сельского хозяйства;
- возрастающие проблемы с пересечением границы и проблемы с получением визы, а также отсутствие возможности сотрудничества с общественной администрацией. Опрошенные подчеркнули, что эти проблемы начали нарастать по обе стороны границы вместе с вступлением Польши в ЕС;
- отсутствие заинтересованности со стороны фирм пунктами обслуживания предпринимателей на территории поветов и районов. Следует отметить, что предприятия указывают на отсутствие сотрудничества в сфере развития предпринимательства со стороны местного самоуправления;
- заинтересованность опрошенных предпринимателей, в частности, из Семятыцкого, Бяльского и Влодавского поветов, перевозками товаров внутренней водной трассой Е40. Предприниматели из опрошенных районов в Беларуси отметили, что создание возможности транспортирования товаров было бы хорошим решением, но одновременно большинство заявило, что предприятие не пользовалось бы перевозками товаров внутренними водными путями;

- желание развития в отрасли, связанной с торговлей и оказанием услуг. Из опросов следует, что также в этой отрасли предприниматели хотят наладить сотрудничество с партнерами с восточной стороны границы;
- необходимость запуска услуг в сфере юридического, налогового и бухгалтерского консультирования. По мнению учреждений из бизнес-среды, это также наиболее желаемая помощь, необходимая при осуществлении экономической деятельности на трансграничных территориях по обе стороны границы;
- необходимость понижения налогов и поддержка экономической деятельности по обе стороны границы;
- относительно небольшое количество субъектов, обращающихся ежемесячно за помощью в опрошенные учреждения из бизнес-среды;
- необходимость привлечения новых инвесторов и создания перспектив для молодых людей;
- необходимость улучшения информации и поддержка локальных рынков и фирм. Существует необходимость поддержки экономической деятельности таких отраслей, как: промышленная переработка, оптовая и розничная торговля, строительство и отельное дело;
- отсутствие выделенной организационной ячейки для потребностей обслуживания заграничных инвесторов в опрошенных учреждениях из бизнес-среды;
- отсутствие предложений по поддержке в опрошенных учреждениях из бизнес-среды для заграничных предпринимателей;
- необходимость создания – учреждениями из бизнес-среды с органами территориального самоуправления – лучших форм в сфере содействия налаживанию сотрудничества заграничным предпринимателям;
- необходимость создания механизмов продвижения предпринимательства в поветах и районах;
- недостаточную форму помощи в налаживании контактов с заграничными партнерами;
- несовершенство функциональной финансово-кредитной системы и системы налогообложения субъектов малых и средних предприятий (характеризуется многочисленными налогами, платежами). Предприниматели указывают на высокие налоги, а также на отсутствие возможности получения кредита;
- отсутствие собственных средств, необходимых для осуществления экономической деятельности, а также усложненный доступ к кредитам;
- низкий уровень образования работников с польской и белорусской стороны.

7. РЕКОМЕНДАЦИИ

Для развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества следует:

- уменьшить бюрократию административного аппарата;
- упростить принципы получения виз или внедрить безвизовую систему в виде подписания договора о малом приграничном движении;
- внедрить систему поощрений для инвесторов в виде создания экономической подзоны;
- упростить требования к осуществлению экономической деятельности;
- оказать более существенную поддержку предпринимателям в сфере финансового, налогового и бухгалтерского консультирования;
- создать систему льгот для предпринимателей;
- понизить процентные ставки по кредитам;
- внедрить систему выдачи низкопроцентных займов, особенно для новосформированных фирм;
- усовершенствовать систему коммуникаций между предприятиями и органами местного самоуправления, а также учреждениями из бизнес-среды;
- создать систему поддержки в сфере льгот, связанных с созданием новых рабочих мест;
- внедрить действия, связанные с организацией большего количества встреч, конференций, семинаров, посвященных предпринимательству и его развитию на трансграничных территориях;
- инициировать больше договоров в сфере общественно-частного партнерства;
- увеличить туристический потенциал трансграничных территорий.

REFERENCES

Borowiec M., 2006, *Etyczne aspekty globalizacji w procesie kształtowania przedsiębiorczości* [w:] red. Z. Zioło Z., Rachwał T. (red.), *Rola przedsiębiorczości w podnoszeniu konkurencyjności społeczeństwa i gospodarki*, Warszawa–Kraków.

Górzyński M., Pander W., Koć P., 2006, *Tworzenie związków kooperacyjnych między MSP oraz MSP i instytucjami otoczenia biznesu*, Warszawa.

Hudzik M., Dryl, P. 2006, *Analiza sektora przedsiębiorstw w wybranych powiatach województwa lubelskiego*, Lublin.

Jałowiecki B., *Polityka restrukturyzacji regionów – doświadczenia europejskie*, Warszawa 1993.

Kosiedowski, W., Słowińska B., 2009, *Podstawowe zagadnienia współpracy transgranicznej w warunkach integracji Europy Środkowo-Wschodniej z Unią Europejską* [w:] W. Kosiedowski (red.), *Pogranicze w trakcie przemian. Rozwój i współpraca transgraniczna Polski Wschodniej i państw sąsiednich w kontekście integracji europejskiej*, Toruń.

Kosiedowski W. (red.), 2009, *Pogranicze w trakcie przemian. Rozwój i współpraca transgraniczna Polski Wschodniej i państw sąsiednich w kontekście integracji europejskiej*, Toruń.

Perkowski M. (red.), 2010, *Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno-ekonomiczne*, Białystok.

Rogala B., 2007, *Bezpośrednie lub pośrednie wspieranie przedsiębiorczości ze środków UE – problemy wdrażania modelu* [w:] *Przezwyciężanie barier rozwoju przedsiębiorczości*, Kraków.

Shane S., Venkataraman S., 2000, *The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research*, „The Academy of Management Review", nr 1.

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020, Warszawa 2013.

Zioło Z., 2007, *Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej – zarys modelu* [w:] Zioło Z., Rachwał T. (red.), *Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej*, Warszawa–Kraków.

Wach K., 2008, *Regionalne otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw*, Kraków.

Legal Acts

Dz.U. z 2013 r., poz. 672, z późn. zm.

Internet websites

http://biznestrans.pl

http://eregion.wzp.pl/wspolczynnik-urbanizacji-dla-poszczegolnych-wojewodztw-w-latach-2010-2013

http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/sytuacja-gospodarcza-na-bialorusi-problemy,228,0,1663716.html

http://kamenec.brest-region.gov.by

http://brest.brest-region.gov.by

http://malorita.brest-region.gov.by

http://www.business-valley.org/pl/special-investment-zones/free-economic-zone-brest-belarus.html

https://docviewer.yandex.by/?url=http%3A%2F%2Fwww.economy.gov.by%2Fdadvfiles%2F001251_290081_NSUR2020.doc&name=001251_290081_NSUR2020.doc&lang=ru&c=564f30cde24b

http://www.belta.by/economics/view/proekt-osnovnyh-polozhenij-programmy-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitija-respubliki-belarus-na-2011-201-137621-2010#5_2

LIST OF TABLES

Tab. 1. Number of economic entities in Hajnówka county in 2009, according to the Polish Classification of Activity registry 27
Tab. 2. Number of economic entities in Polish Classification of Activity Registry in Siemiatycze county in the years 2003-2010, broken down by municipality ... 30
Tab. 3. Branch structure of selected economic entities in Siemiatycze county according to Polish Classification of Activity registry selected in the years 2003-2010 31
Tab. 4. Business operators in Włodawa county by municipalities..... 34
Tab. 5. Small business share in GDP..... 39
Tab. 6. Volume of production (works, services) in cities and districts (in billions of rubles) 39
Tab. 7. Indices of industrial production in the various districts (in comparable prices; percentage compared to the previous year)..... 40
Tab. 8. Industrial production in various districts (in real prices; billions of rubles).... 40
Tab. 9. Small enterprises' share in the production of goods and services in 2010 in selected economy sectors (in%)..... 40
Tab. 10. Revenues from the sales of products, goods, works and services in different district cities (in billions of rubles) 41
Tab. 11. Division of small enterprises by districts in Brest Region..... 41
Tab. 12. Average number of employees in the business in cities and districts (an annual average in persons)..... 41
Tab. 13. Rates of employment in the business sector in 2011..... 42

LIST OF FIGURES

Fig. 1. Administrative units in which surveys were conducted on the Polish side 24
Fig. 2. Administrative units in which surveys were conducted on the Belarusian side 25
Fig. 3. Number of economic entities in Siemiatycze county for the period 2003-2010, by municipalities 30
Fig. 4. Number of enterprises in the county by size 33
Fig. 5. Business entities broken down by activity 33
Fig. 6. Main barriers to the development of entrepreneurship in Włodawa county (according to entrepreneurs) 35
Fig. 7. Type of business 44
Fig. 8. Employment in the company 45
Fig. 9. Does the company plan to take on new employees? 45
Fig. 10. Most desired qualifications, attributes or skills essential in a potential employee 46
Fig. 11. Factors exerting the greatest impact on the development of production / services in the eastern Polish border areas 47
Fig. 12. Factors that most significantly impede developing production / service in the Polish eastern border areas 49
Fig. 13. Factors impeding the developing cross-border cooperation 50
Fig. 14. Factors impeding the development of entrepreneurship in the border areas as indicated by companies 51
Fig. 15. Administrative barriers that most often hinder the development of SME in the region as indicated by companies 51
Fig. 16. Does your company conduct any international cooperation? 52
Fig. 17. Country of origin of the largest partner 52
Fig. 18. Length of the cooperation 53
Fig. 19. Quality of the existing international cooperation 53
Fig. 20. Companies interested in cooperation with Belarusian businessmen 54
Fig. 21. Companies cooperating with entities in Belarusian districts 54
Fig. 22. Branches in which companies want to make cross-border cooperation 54
Fig. 23. Evaluation of the support for SMEs (according to businessmen) 55
Fig. 24. Evaluation of the offered sites and buildings 55
Fig. 25. Evaluation of public safety in the county 56
Fig. 26. Evaluation of transportation network within the county (road connections, roads) 56
Fig. 27. Evaluation of licensing conducted by county authorities 56
Fig. 28. Evaluation of the availability of technical and municipal infrastructure in the county 57
Fig. 29. Evaluation of the entrepreneurship promotion in the county 57
Fig. 30. Evaluation of the promotion of counties and the region 58
Fig. 31. Evaluation of education and personnel training 58

Fig. 32. Evaluation of the support offered by the local government in establishing contacts with businessmen from abroad 59
Fig. 33. Evaluation of opportunities between entrepreneurs' associations and other NGOs in participation / organization of joint ventures 59
Fig. 34. Areas in which companies seek opportunities of cooperation 60
Fig. 35. Most effective ways of cooperation between entrepreneurs and business support centres 60
Fig. 36. Has the company ever sought funds from the EU for development? 61
Fig. 37. Interest in obtaining the EU funding for business activities 61
Fig. 38. Factors that affected the development of cooperation in the field of entrepreneurship between Poland and Belarus after Poland's accession to the EU 62
Fig. 39. Did Poland's accession to the EU structures in 2004 have a positive influence the development of cooperation between Poland and Belarus? 62
Fig. 40. Will introducing local border traffic regulations between Poland and Belarus be a good solution? 63
Fig. 41. Indicators likely to improve due to introducing local border traffic regulations 63
Fig. 42. Indicators likely to grow with the introduction of local border traffic regulations 64
Fig. 43. Percentage of companies planning to transfer their entire business or its parts out of the county at present or in future 64
Fig. 44. Fields that are the most important for the development of the county (according to businessmen) 65
Fig. 45. Evaluation of the county as the place to do business (according to businessmen) 65
Fig. 46. What do companies evaluate positively? 66
Fig. 47. What do companies evaluate negatively? 66
Fig. 48. Does the company take advantage of the business service centre in the county? 67
Fig. 49. Type of consultancy that is most needed by entrepreneurs to run business 67
Fig. 50. Most often mentioned form of support expected by the company from the local government 67
Fig. 51. Can attracting big investors accelerate the economic development of the county? 68
Fig. 52. Economic sectors that may become a driving force in the development in the county? 68
Fig. 53. Most often indicated elements of tourism infrastructure that might develop counties and consequently they have an influence on boosting entrepreneurship 69
Fig. 54. Most frequent comments given on the current condition of the county 69
Fig. 55. Most often indicated proposals for change / solutions, whose introduction could minimize or eliminate identified barriers to the development of entrepreneurship and cross-border cooperation 70

Fig. 56. Is transporting goods by E-40 waterway on the Bug river on heavy duty barges as an additional form of increasing the level of transport development in cross-border areas a good solution? 70
Fig. 57. Would your company benefit from the opportunity of transporting goods on heavy duty barges via the E-40 water route (the Bug river)?..... 71
Fig. 58. How can business development in the cross-border areas benefit due to the E-40 water transportation via the Bug river? 71
Fig. 59. What threats to the development of entrepreneurship in the border areas are related to the introduction of the E-40 water transport along the river Bug? 72
Fig. 60. Kind of help expected by companies after the completion of the Development of cross BIZNESTRANS platform promoting and supporting cooperation between business and research institutions towards their better linkages project..... 73
Fig. 61. Is the company Interested in placing their bids on investment projects on the www.biznestrans.pl site 73
Fig. 62. Type of institutions..... 74
Fig. 63. Kind of activities conducted by the institution 74
Fig. 64. Does the institution cooperate with other institutions that support entrepreneurship in Belarus the following areas? 75
Fig. 65. Institutions and their range of activity 75
Fig. 66. How do institutions evaluate the level of the development of entrepreneurship and cross-border cooperation in the county?..... 76
Fig. 67. Do institutions consider that the conditions for doing business in the county changed in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012 in regard to founding a new company? 76
Fig. 68. Did the conditions in the area of economic activity in the county change in the period 2013-2014, compared to the years 2011-2012 in regard to issuing permits for doing business? 77
Fig. 69. Did the conditions for doing business during fiscal controls change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012? 77
Fig. 70. Did the conditions for doing business in regard to customs regulations and procedures change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?..... 78
Fig. 71. Did the conditions for doing business change in the county in regard to the possibility of buying and selling plots of land and property in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?..... 78
Fig. 72. Did the conditions for doing business in regard to taxes change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012? 79
Fig. 73. Did the conditions for doing business in regard to access to loans change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012? 79
Fig 74. Did the conditions for doing business in regard to the development of the financial market change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?..... 80
Fig. 75. Did the conditions for doing business in regard to the development of the insurance market change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012?..... 80

Fig. 76. Did the conditions of doing business in regard to the authorities and officials' attitudes change in the county in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012? ... 81
Fig. 77. Factors that hinder the development of cross-border cooperation ... 81
Fig. 78. Factors that hinder the development of entrepreneurship in the border areas . 82
Fig. 79. Most often needed help by entrepreneurs in running a business ... 82
Fig. 80. Extent to which institutions support businesses ... 83
Fig. 81. How often do institutions support firms seeking to establish cooperation with partners on the Belarusian side? ... 83
Fig. 82. Number of companies applying for assistance in business environment institutions (per month) ... 84
Fig. 83. Do institutions report any Belarusian entrepreneurs' inquiries wishing to establish cooperation with Polish entities? ... 84
Fig. 84. Types of enterprises (industries) that require most support from the institutions ... 85
Fig. 85. Areas where most entrepreneurs reported an interest to cooperate with entrepreneurs on the Polish side ... 85
Fig. 86. Forms of cooperation between entrepreneurs and business environment entities considered to be the most effective by authorities ... 86
Fig. 87. Difficulties encountered by entrepreneurs wishing to do business ... 86
Fig. 88. Issues to be taken into account by the county to enhance the development of entrepreneurship ... 87
Fig. 89. Initiatives supporting entrepreneurship in the border areas that have been undertaken by local government units in the last 3 years ... 87
Fig. 90. How could the cooperation between the local administration institutions, entrepreneurs and business environment institutions be improved in order to develop entrepreneurship and cross-border cooperation? ... 88
Fig. 91. Most often enumerated administrative barriers hindering the development of small and medium-sized enterprises in the county, as well as problems faced by entrepreneurs in collaboration with the local and state control authorities ... 88
Fig 92. Does the institution operates in terms of attracting foreign direct investment and to establish business contacts by Polish and foreign entrepreneurs? ... 89
Fig. 93. Does the institution have a separate organizational unit assisting foreign investors? ... 89
Fig. 94. Which forms of support are regarded as the most popular among Polish entrepreneurs ... 90
Fig. 95. Forms of support regarded as the most popular among foreign entrepreneurs 90
Fig. 96. Who usually initiates cooperation? ... 91
Fig. 97. Does the institution cooperate with local government units to support entrepreneurs? ... 91
Fig. 98. Most important factors that could increase the region's competitiveness as a place to start a business ... 92
Fig. 99. Does the institution facilitate establishing cooperation between foreign entrepreneurs and Polish entrepreneurs? ... 92

Fig. 100. Does the institution facilitate cooperation between foreign entrepreneurs and local government units? 93
Fig. 101. Does the organization help to establish cooperation between foreign entrepreneurs and business environment institutions? 93
Fig. 102. Do institutions agree with the following statement about the county: "it is keen on attracting foreign investors, improving international trade and cross-border cooperation"? 94
Fig. 103. Do institutions agree with the following statement: "it is not interested in attracting foreign investors, international exchange and cross-border cooperation because this entails much work and trouble "? 94
Fig. 104. Do institutions agree with the following statement about their county: "Most county offices are not prepared to serve foreign investors due to incompetence (e.g. lack of knowledge of foreign languages)"? 95
Fig. 105. The quality of support for SMEs in the county (according to institutions) 95
Fig. 106. The offer of land and buildings for doing business in the county 96
Fig. 107. Public safety in the county 96
Fig. 108. Quality of transport network within the county (road connections, roads) 97
Fig. 109. Availability of technical and municipal infrastructure in the county 97
Fig. 110. Promotion of entrepreneurship in the county 98
Fig. 111. Evaluation of education and training of personnel in the county 98
Fig. 112. Evaluation of the help in establishing contacts with entrepreneurs from abroad 99
Fig. 113. Most common negative opinions on the current state of the county 99
Fig. 114. Most common proposals for change / solutions, whose introduction could minimize or eliminate identified barriers to development 100
Fig. 115. Enterprises by type of activity 100
Fig. 116. Enterprises according to the number of employees 101
Fig. 117. Plans to increase the employment in the near future 101
Fig. 118. Lifespan of the companies 102
Fig. 119. Type of e-services of which the companies take advantage 102
Fig. 120. Major international partners 103
Fig. 121. Factors affecting the development of production / services in the border areas of Western Belarus 103
Fig. 122. Factors having a positive impact on the development of production / provision of services in the border areas of Western Belarus 104
Fig. 123. Factors impeding the development of cross-border cooperation 105
Fig. 124. Is establishing small border traffic a good solution? 106
Fig. 125. Changes for better after establishing the local border traffic 106
Fig. 126. Quantitative changes (indicating growth) after establishing the local border traffic 107
Fig. 127. Introducing transportation on high capacity barges via the E40 route on the Bug river as an additional form of stimulating border regions development 107
Fig. 128. Companies that would take the opportunity of transporting cargo via the E40 route on the Bug river 108

Fig. 129. Benefits to the development of entrepreneurship related to the introduction the E40 route on the Bug river 108
Fig. 130. Dangers to the development of entrepreneurship related to the introduction of the E40 transport route on the Bug river 109
Fig. 131. Do businessmen take advantage of the business support points? 109
Fig. 132. Most effective ways of cooperation with business support centres 110
Fig. 133. Reasons for moving the company 110
Fig. 134. Quality of public services 111
Fig. 135. Major branches in the regional development 112
Fig. 136. Evaluating the region as a place for doing business 112
Fig. 137. Factors having a positive influence on running the company 113
Fig. 138. Factors having a negative impact on running the company 114
Fig. 139. Problems that should be considered first by local authorities to increase the level of entrepreneurship 114
Fig. 140. Factors impeding entrepreneurship in the border areas 115
Fig. 141. Services indispensible in doing business 116
Fig. 142. Accelerating the development of the district due to investors' commitment 116
Fig. 143. Possible areas for cooperation with NGOs 118
Fig. 144. Range of the organizations' activities 119
Fig. 145. Types of institutions 119
Fig. 146. Types of the organisation's activity 120
Fig. 147. Level of entrepreneurship and cross-border cooperation 120
Fig. 148. Changes in the business environment in the years 2013-2014, compared to the period 2011-2012 121
Fig. 149. Factors hindering the development of cross-border cooperation 121
Fig. 150. Factors hindering the development of entrepreneurship in the border areas 122
Fig. 151. Services essentials in running one's own business 122
Fig. 152. Range of activities supporting business 123
Fig. 153. Number of entrepreneurs asking for assistance in a month 123
Fig. 154. Difficulties faced by the entrepreneurs wanting to start a business 124
Fig. 155. Obstacles in developing entrepreneurship to be removed by the local governments 124
Fig. 156. Most effective ways of interaction between entrepreneurs and business environment institutions 125
Fig. 157. Who initiates the cooperation? 126
Fig. 158. Promotion of the local entrepreneurs cooperation 127
Fig. 159. Dependence of the region on foreign investors 127
Fig. 160. Evaluation of the quality of services within the region 128
Fig. 161. Expectations after completing the project 129

LIST OF PHOTOGRAPHS

Photo 1. Consultation with entrepreneurs May 18, 2015 8
Photo 2. International scientific conference Jun. 18-19, 2015 9

LITERATURA PRZEDMIOTU

Borowiec M., 2006, *Etyczne aspekty globalizacji w procesie kształtowania przedsiębiorczości* [w:] red. Z. Zioło Z., Rachwał T. (red.), *Rola przedsiębiorczości w podnoszeniu konkurencyjności społeczeństwa i gospodarki*, Warszawa–Kraków.

Górzyński M., Pander W., Koć P., 2006, *Tworzenie związków kooperacyjnych między MSP oraz MSP i instytucjami otoczenia biznesu*, Warszawa.

Hudzik M., Dryl, P., 2006, *Analiza sektora przedsiębiorstw w wybranych powiatach województwa lubelskiego*, Lublin.

Jałowiecki B., *Polityka restrukturyzacji regionów – doświadczenia europejskie*, Warszawa 1993.

Kosiedowski W., Słowińska B., 2009, *Podstawowe zagadnienia współpracy transgranicznej w warunkach integracji Europy Środkowo-Wschodniej z Unią Europejską* [w:] W. Kosiedowski (red.), *Pogranicze w trakcie przemian. Rozwój i współpraca transgraniczna Polski Wschodniej i państw sąsiednich w kontekście integracji europejskiej*, Toruń.

Kosiedowski W. (red.), 2009, *Pogranicze w trakcie przemian. Rozwój i współpraca transgraniczna Polski Wschodniej i państw sąsiednich w kontekście integracji europejskiej*, Toruń.

Perkowski M. (red.), 2010, *Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno-ekonomiczne*, Białystok.

Rogala B., 2007, *Bezpośrednie lub pośrednie wspieranie przedsiębiorczości ze środków UE – problemy wdrażania modelu* [w:] *Przezwyciężanie barier rozwoju przedsiębiorczości*, Kraków.

Shane S., Venkataraman S., 2000, *The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research*, „The Academy of Management Review", nr 1.

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020, Warszawa 2013.

Zioło Z., 2007, *Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej – zarys modelu* [w:] Zioło Z., Rachwał T. (red.), *Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej*, Warszawa–Kraków.

Wach K., 2008, *Regionalne otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw*, Kraków.

Akty prawne

Dz.U. z 2013 r., poz. 672, z późn. zm.

Strony internetowe

http://biznestrans.pl

http://eregion.wzp.pl/wspolczynnik-urbanizacji-dla-poszczegolnych-wojewodztw-w-latach-2010-2013

http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/sytuacja-gospodarcza-na-bialorusi-problemy,228,0,1663716.html

http://kamenec.brest-region.gov.by

http://brest.brest-region.gov.by

http://malorita.brest-region.gov.by

http://www.business-valley.org/pl/special-investment-zones/free-economic-zone-brest--belarus.html

https://docviewer.yandex.by/?url=http%3A%2F%2Fwww.economy.gov.by%2Fdadvfiles%2F001251_290081_NSUR2020.doc&name=001251_290081_NSUR2020.doc&lang=ru&c=564f30cde24b

http://www.belta.by/economics/view/proekt-osnovnyh-polozhenij-programmy-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitija-respubliki-belarus-na-2011-201-137621-2010#5_2

SPIS TABEL

Tab. 1. Liczba podmiotów gospodarczych w powiecie hajnowskim według REGON w 2009 r. 146
Tab. 2. Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w REGON w powiecie siemiatyckim w latach 2003–2010 z podziałem na gminy 148
Tab. 3. Struktura branżowa podmiotów gospodarki narodowej w powiecie siemiatyckim według wybranych sekcji PKD w latach 2003–2010 149
Tab. 4. Liczba podmiotów gospodarczych powiatu włodawskiego z podziałem na gminy..... 152
Tab. 5. Udział małych firm w PKB Białorusi 157
Tab. 6. Wielkość produkcji (prac, usług) w miastach i rejonach (mld rubli)..... 157
Tab. 7. Indeksy produkcji przemysłowej w poszczególnych rejonach (w porównywalnych cenach; w procentach w stosunku do roku poprzedniego) 158
Tab. 8. Wielkość produkcji przemysłowej w poszczególnych rejonach (w rzeczywistych cenach; mld rubli) 158
Tab. 9. Udział małych przedsiębiorstw w produkcji towarów i usług w 2010 r. w niektórych sektorach gospodarki (w %)..... 158
Tab. 10. Dochód ze sprzedaży produktów, towarów, prac, usług w poszczególnych miastach rejonach (mld rubli) 159
Tab. 11. Podział podmiotów małych przedsiębiorstw według rejonów obwodu brzeskiego 159
Tab. 12. Średnia liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach w miastach i rejonach (średnia roczna, osoba)..... 160
Tab. 13. Wskaźniki zatrudnienia w sferze przedsiębiorczości w 2011 r. 160

SPIS RYSUNKÓW

Rys. 1. Układy terytorialne objęte badaniem po stronie polskiej ... 141
Rys. 2. Układy terytorialne objęte badaniem po stronie białoruskiej ... 142
Rys. 3. Liczba podmiotów gospodarczych w powiecie siemiatyckim z podziałem na gminy w latach 2003–2010 ... 148
Rys. 4. Liczba przedsiębiorstw w powiecie według klas wielkości ... 150
Rys. 5. Podmioty gospodarcze według rodzajów działalności (struktura branżowa) 151
Rys. 6. Główne bariery rozwoju przedsiębiorczości w powiecie włodawskim według przedsiębiorców ... 153
Rys. 7. Rodzaj prowadzonej działalności ... 163
Rys. 8. Zatrudnienie w firmie ... 164
Rys. 9. Czy firma planuje zwiększenie zatrudnienia w najbliższym czasie? ... 164
Rys. 10. Najczęściej wskazywane przez przedsiębiorców kwalifikacje, cechy lub umiejętności najistotniejsze u potencjalnego pracobiorcy ... 165
Rys. 11. Czynniki, które w największym stopniu wpływają pozytywnie na rozwijanie produkcji/działalności usługowej na obszarach transgranicznych Polski Wschodniej ... 166
Rys. 12. Czynniki, które w największym stopniu wpływają negatywnie na rozwijanie produkcji/działalności usługowej na obszarach transgranicznych Polski Wschodniej ... 167
Rys. 13. Czynniki, które utrudniają rozwój współpracy transgranicznej ... 168
Rys. 14. Jakie czynniki utrudniają rozwój przedsiębiorczości na obszarach przygranicznych? ... 169
Rys. 15. Najczęściej wskazywane bariery administracyjne utrudniające rozwój MŚP w rejonie ... 170
Rys. 16. Czy firma prowadzi współpracę międzynarodową? ... 170
Rys. 17. Kraj pochodzenia największego partnera ... 171
Rys. 18. Jak długo trwa współpraca? ... 171
Rys. 19. Aktywność dotychczasowej współpracy międzynarodowej ... 172
Rys. 20. Firmy zainteresowane współpracą z przedsiębiorcami z Białorusi ... 172
Rys. 21. Firmy współpracujące z firmami na Białorusi ... 172
Rys. 22. Dziedziny, w jakich firmy chcą nawiązywać współpracę transgraniczną ... 173
Rys. 23. Ocena wsparcia dla MŚP ... 173
Rys. 24. Ocena oferty terenów i budynków ... 174
Rys. 25. Ocena bezpieczeństwa publicznego ... 174
Rys. 26. Ocena komunikacji (połączenia drogowe, stan dróg) ... 175
Rys. 27. Ocena wydawania zezwoleń przez jednostki samorządu terytorialnego w powiecie ... 175
Rys. 28. Ocena dostępności infrastruktury technicznej i komunalnej w powiecie ... 176
Rys. 29. Ocena promocji przedsiębiorczości w powiecie ... 176
Rys. 30. Ocena przez przedsiębiorców promocji powiatu i regionu ... 177
Rys. 31. Ocena edukacji i szkolenia kadr ... 177

Rys. 32. Ocena pomocy udzielanej przez samorząd w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy 178
Rys. 33. Jak firmy zapatrują się na możliwość współpracy przedsiębiorców ze stowarzyszeniami lub innymi organizacjami pozarządowymi w celu udziału/organizacji wspólnych przedsięwzięć? 178
Rys. 34. W jakich obszarach firmy widzą możliwość ewentualnej współpracy? 179
Rys. 35. Jakie sposoby współpracy przedsiębiorców z centrami wsparcia biznesu firmy uważają za najefektywniejsze? 179
Rys. 36. Czy firma kiedykolwiek starała się o zdobycie dofinansowania z funduszy unijnych na rozwój? 180
Rys. 37. Stopień zainteresowania firm możliwościami płynącymi z pozyskania dofinansowania unijnego 180
Rys. 38. Co wpłynęło negatywnie na rozwój współpracy w zakresie przedsiębiorczości pomiędzy Polską a Białorusią po akcesji Polski do UE? 181
Rys. 39. Czy przystąpienie Polski do UE w 2004 r. korzystnie wpłynęło na rozwój współpracy między Polską a Białorusią? 181
Rys. 40. Czy wprowadzenie udogodnień związanych z uruchomieniem małego ruchu granicznego między Polską a Białorusią byłoby dobrym rozwiązaniem? 182
Rys. 41. Który z czynników mógłby się polepszyć dzięki uruchomieniu małego ruchu granicznego? 182
Rys. 42. Który z czynników mógłby wzrosnąć dzięki uruchomieniu małego ruchu granicznego? 183
Rys. 43. Wskaźnik procentowy firm, które planują przeniesienie (obecnie lub w przyszłości) całej działalności lub jej części z terenu powiatu 183
Rys. 44. Która z poniższych dziedzin zdaniem firm jest najważniejsza z punktu widzenia rozwoju powiatu? 184
Rys. 45. Jak ogólnie firmy oceniają powiat jako miejsce do prowadzenia interesów? 184
Rys. 46. Co firmy oceniają pozytywnie? 185
Rys. 47. Co firmy oceniają negatywnie? 185
Rys. 48. Czy firma korzystała z punktów obsługi przedsiębiorcy na terenie powiatu? 186
Rys. 49. Jaki rodzaj doradztwa jest najbardziej potrzebny przedsiębiorcom do prowadzenia działalności gospodarczej? 186
Rys. 50. Najczęściej wskazywane oczekiwane sposoby pomocy ze strony władz powiatu związane z prowadzeniem działalności gospodarczej 187
Rys. 51. Czy pozyskanie dużych inwestorów przyspieszy rozwój gospodarczy powiatu? 187
Rys. 52. Przedsiębiorstwa z jakich branż mogą stać się motorem rozwoju gospodarczego w regionie? 187
Rys. 53. Najczęściej wskazywane elementy infrastruktury turystycznej, które mogłyby rozwinąć powiaty i tym samym wpłynęłyby na rozwój przedsiębiorczości 188
Rys. 54. Najczęściej wskazywane uwagi ogólne dotyczące obecnego stanu powiatu. 188
Rys. 55. Najczęściej wskazywane propozycje zmian/rozwiązań, których wprowadzenie mogłoby zminimalizować lub wyeliminować wskazane bariery rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej 189

Rys. 56. Czy stworzenie możliwości transportu towarów drogą wodną E40 przez rzekę Bug barkami o dużej ładowności – jako dodatkowa forma zwiększenia rozwoju komunikacji na obszarach transgranicznych – byłoby dobrym rozwiązaniem? ... 190
Rys. 57. Czy przedsiębiorstwo korzystałoby z możliwości transportu towarów drogą wodną E40 barkami o dużej ładowności przez rzekę Bug? ... 190
Rys. 58. Jakie korzyści dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach transgranicznych przyniosłoby wprowadzenie transportu drogą wodną E40 przez rzekę Bug? ... 191
Rys. 59. Jakie mogłyby być zagrożenia dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach transgranicznych związane z wprowadzeniem transportu drogą wodną E40 przez rzekę Bug? ... 191
Rys. 60. Jakiej pomocy oczekują firmy od projektu *Stworzenie transgranicznej platformy BIZNESTRANS promującej i wspierającej współpracę między biznesem a instytucjami naukowymi w kierunku ich lepszych powiązań?* ... 192
Rys. 61. Czy firma byłaby zainteresowana zamieszczeniem ofert inwestycyjnych na stronie projektu www.biznestrans.pl? ... 192
Rys. 62. Rodzaj instytucji ... 193
Rys. 63. Jaki rodzaj działalności prowadzi instytucja? ... 193
Rys. 64. Czy instytucja prowadzi współpracę z innymi instytucjami wspierającymi rozwój przedsiębiorczości na Białorusi z następujących rejonów? ... 194
Rys. 65. Zakres działania instytucji ... 194
Rys. 66. Jak instytucje oceniają poziom rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej w powiecie? ... 195
Rys. 67. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie rejestracji nowej firmy? ... 195
Rys. 68. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie wydawania zezwoleń na działalność gospodarczą? ... 196
Rys. 69. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie przeprowadzania kontroli finansowej i gospodarczej? ... 196
Rys. 70. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie przepisów i procedur celnych? ... 197
Rys. 71. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie możliwości kupna i sprzedaży działek i nieruchomości? ... 197
Rys. 72. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie opodatkowania? ... 198
Rys. 73. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie kredytów biznesowych? ... 198

Rys. 74. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie rozwoju rynku finansowego? 199
Rys. 75. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 w zakresie rozwoju rynku ubezpieczeń? 199
Rys. 76. Czy zmieniły się warunki prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie w latach 2013–2014 w porównaniu do latami 2011–2012 w zakresie stosunku władz urzędników do prowadzenia działalności gospodarczej? 200
Rys. 77. Czynniki, które zdaniem instytucji utrudniają rozwój współpracy transgranicznej 200
Rys. 78. Jakie czynniki utrudniają rozwój przedsiębiorczości na obszarach przygranicznych? 201
Rys. 79. Jaka pomoc w prowadzeniu działalności gospodarczej jest potrzebna przedsiębiorcom? 201
Rys. 80. W jakim zakresie instytucje prowadzą działalność w zakresie wspierania przedsiębiorstw? 202
Rys. 81. Jak często instytucje obsługują przedsiębiorstwa chcące nawiązać współpracę z partnerami po stronie białoruskiej? 202
Rys. 82. Liczba przedsiębiorców zgłaszająca się do instytucji otoczenia biznesu po jakąkolwiek pomoc (w miesiącu) 203
Rys. 83. Czy zgłaszają się do instytucji przedsiębiorcy białoruscy, którzy chcą nawiązać współpracę z przedsiębiorcami polskimi? 203
Rys. 84. Jakie konkretnie rodzaje przedsiębiorstw (branże) wymagają największego wsparcia ze strony instytucji? 204
Rys. 85. Z jakich rejonów instytucje odnotowały największe zainteresowanie przedsiębiorców chcących nawiązać współpracę z przedsiębiorcami po stronie polskiej? 204
Rys. 86. Jakie formy współpracy przedsiębiorców z podmiotami otoczenia biznesu są uważane przez instytucje za najbardziej efektywne? 205
Rys. 87. Jakie trudności napotykają przedsiębiorcy chcący prowadzić działalność gospodarczą? 205
Rys. 88. Jakie newralgiczne problemy powinny zostać uwzględnione przez władze powiatu dla zwiększenia rozwoju przedsiębiorczości? 206
Rys. 89. Jakie konkretne działania, mające na celu wsparcie przedsiębiorczości na obszarach przygranicznych, podejmowane były przez jednostki samorządu terytorialnego w ciągu ostatnich trzech lat? 206
Rys. 90. Jak zdaniem instytucji można poprawić współpracę administracji lokalnej z przedsiębiorcami oraz instytucjami otoczenia biznesu w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej? 207
Rys. 91. Najczęściej wskazywane bariery administracyjne utrudniające rozwój MŚP w rejonie, a także problemy, jakie napotykają przedsiębiorcy, współpracując z organami kontroli samorządowej i państwowej. 207

Rys. 92. Czy instytucja prowadzi działalność w zakresie przyciągania bezpośrednich inwestycji zagranicznych lub nawiązywania biznesowych kontaktów przez polskich i zagranicznych przedsiębiorców? ... 208
Rys. 93. Czy instytucja posiada wyodrębnioną komórkę organizacyjną dla obsługi inwestorów zagranicznych? ... 208
Rys. 94. Które z oferowanych form wsparcia cieszą się największym zainteresowaniem polskich przedsiębiorców? ... 208
Rys. 95. Które z oferowanych form wsparcia cieszą się największym zainteresowaniem przedsiębiorców zagranicznych? ... 209
Rys. 96. Kto zwykle inicjuje współpracę? ... 209
Rys. 97. Czy instytucja współpracuje z jednostkami samorządu terytorialnego w zakresie wspierania przedsiębiorców? ... 210
Rys. 98. Najważniejsze czynniki, które zwiększyłyby konkurencyjność regionu jako miejsca lokowania działalności gospodarczej ... 211
Rys. 99. Czy instytucja ułatwia zagranicznym przedsiębiorcom nawiązanie współpracy z polskimi przedsiębiorcami? ... 211
Rys. 100. Czy instytucja ułatwia zagranicznym przedsiębiorcom nawiązanie współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego? ... 211
Rys. 101. Czy instytucja ułatwia zagranicznym przedsiębiorcom nawiązanie współpracy z instytucjami otoczenia biznesu? ... 212
Rys. 102. Czy instytucje zgadzają się z następującymi stwierdzeniem: „Powiatowi bardzo zależy na przyciągnięciu inwestorów zagranicznych, gospodarczej wymianie międzynarodowej i współpracy transgranicznej”? ... 212
Rys. 103. Czy instytucje zgadzają się z następującymi stwierdzeniem: „Powiat nie jest zainteresowany ściągnięciem inwestorów zagranicznych, gospodarczą wymianą międzynarodową i współpracą transgraniczną, gdyż z tym wiąże się dużo pracy i kłopotów”? ... 213
Rys. 104. Czy instytucje zgadzają się z następującymi stwierdzeniem: „Większość urzędów powiatowych nie jest przygotowana do przyjęcia na swoim terenie inwestorów zagranicznych ze względu na braki kompetencyjne (np. brak znajomości języków obcych)”? ... 213
Rys. 105. Ocena wsparcia dla MŚP w powiecie ... 214
Rys. 106. Ocena oferty terenów i budynków dla przedsiębiorców w powiecie ... 214
Rys. 107. Ocena bezpieczeństwa publicznego w powiecie ... 214
Rys. 108. Ocena komunikacji (połączenia drogowe, stan dróg) w powiecie ... 215
Rys. 109. Ocena dostępności infrastruktury technicznej i komunalnej w powiecie ... 215
Rys. 110. Ocena promocji przedsiębiorczości w powiecie ... 216
Rys. 111. Ocena edukacji i szkolenia kadr w powiecie ... 216
Rys. 112. Ocena pomocy w nawiązywaniu kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy? ... 217
Rys. 113. Najczęściej wymieniane wskazania dotyczące obecnego stanu powiatu ... 217
Rys. 114. Najczęściej wymieniane propozycje zmian/rozwiązań, których wprowadzenie mogłoby zminimalizować lub wyeliminować wskazane bariery rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej ... 218
Rys. 115. Podział przedsiębiorstw ze względu na rodzaj działalności ... 218
Rys. 116. Podział przedsiębiorstw ze względu na liczbę pracowników ... 219

Rys. 117. Planowane zwiększenia zatrudnienia w najbliższym czasie 219
Rys. 118. Podział przedsiębiorstw ze względu na czas funkcjonowania 220
Rys. 119. Usługi firmy w ramach funkcjonowania strony internetowej i poczty elektronicznej 220
Rys. 120. Główni partnerzy międzynarodowi 221
Rys. 121. Czynniki mające negatywny wpływ na rozwój produkcji/świadczenie usług na terenach przygranicznych zachodniej Białorusi 221
Rys. 122. Czynniki mające pozytywny wpływ na rozwój produkcji/świadczenia usług na terenach przygranicznych zachodniej Białorusi 222
Rys. 123. Czynniki utrudniające rozwój współpracy transgranicznej 223
Rys. 124. Czy otwarcie małego ruchu przygranicznego byłoby dobrym rozwiązaniem? 223
Rys. 125. Zmiany na lepsze dzięki otwarciu małego ruchu granicznego 224
Rys. 126. Zmiany ilościowe (w stronę wzrostu) dzięki otwarciu małego ruchu granicznego 224
Rys. 127. Stworzenie możliwości dla transportu ładunków drogą wodną E40 na rzece Bug barkami towarowymi o wysokiej nośności jako dodatkowa forma zwiększenia poziomu rozwoju rejonów przygranicznych byłoby dobrym rozwiązaniem 225
Rys. 128. Przedsiębiorstwo korzystałoby z możliwości transportu ładunków drogą wodną E40 na rzece Bug 225
Rys. 129. Korzyści dla rozwoju przedsiębiorczości związane z wprowadzeniem transportu drogą wodną E40 na rzece Bug 226
Rys. 130. Niebezpieczeństwa dla rozwoju przedsiębiorczości związane z wprowadzeniem transportu drogą wodną E40 na rzece Bug 226
Rys. 131. Czy przedsiębiorcy korzystają z pomocy punktów wsparcia przedsiębiorczości? 227
Rys. 132. Najbardziej efektywne sposoby współpracy z centrami wsparcia przedsiębiorczości 227
Rys. 133. Powody przeniesienia firmy 228
Rys. 134. Jakość usług publicznych 229
Rys. 135. Najważniejsze branże dla rozwoju rejonu 229
Rys. 136. Ocena rejonu jako miejsca prowadzenia działalności gospodarczej 230
Rys. 137. Czynniki mające pozytywny wpływ na prowadzenie firmy 230
Rys. 138. Czynniki mające negatywny wpływ na prowadzenie firmy 231
Rys. 139. Problemy, które władze lokalne powinny w pierwszej kolejności wziąć pod uwagę w celu zwiększenia poziomu przedsiębiorczości 231
Rys. 140. Czynniki utrudniające rozwój przedsiębiorczości na terenach przygranicznych 232
Rys. 141. Usługi niezbędne przedsiębiorcom do prowadzenia firmy 233
Rys. 142. Przyspieszenie rozwoju rejonu dzięki zaangażowaniu inwestorów 233
Rys. 143. Obszary współpracy z organizacjami pozarządowymi 235
Rys. 144. Zakres działalności organizacji 235
Rys. 145. Rodzaje instytucji 236
Rys. 146. Rodzaje działalności organizacji 236

Rys. 147. Poziom rozwoju przedsiębiorczości i współpracy transgranicznej 237
Rys. 148. Zmiany warunków prowadzenia działalności gospodarczej w latach 2013–2014 w porównaniu z latami 2011–2012 237
Rys. 149. Czynniki utrudniające rozwój współpracy transgranicznej 238
Rys. 150. Czynniki utrudniające rozwój przedsiębiorczości na terenach przygranicznych 238
Rys. 151. Niezbędne usługi dla przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą 239
Rys. 152. Skala działalności w zakresie wsparcia przedsiębiorczości 239
Rys. 153. Liczba przedsiębiorców, która w ciągu miesiąca zwróciła się o pomoc 240
Rys. 154. Trudności, które napotykają przedsiębiorcy chcący założyć działalność gospodarczą 240
Rys. 155. Problemy związane z rozwojem przedsiębiorczości, na które władze lokalne powinny zwrócić uwagę w pierwszej kolejności 241
Rys. 156. Najbardziej efektywne sposoby interakcji przedsiębiorców z podmiotami (instytucjami) otoczenia biznesu 241
Rys. 157. Inicjatorzy współpracy 242
Rys. 158. Promocja współpracy lokalnych przedsiębiorców 243
Rys. 159. Zależność rejonu od inwestorów zagranicznych 243
Rys. 160. Ocena jakości usług w rejonie 244
Rys. 161. Oczekiwanie na praktyczną pomoc w wyniku realizacji projektu 244

SPIS FOTOGRAFII

Fot. 1. Konsultacje z przedsiębiorcami, 18.05.2015 r. 12
Fot. 2. Międzynarodowa konferencja naukowa, 18–19.06.2015 r., PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej 13

ЛИТЕРАТУРА

Borowiec M., 2006, *Etyczne aspekty globalizacji w procesie kształtowania przedsiębiorczości* [в:] ред. Z. Zioło Z., Rachwał T. (ред.), *Rola przedsiębiorczości w podnoszeniu konkurencyjności społeczeństwa i gospodarki*, Warszawa–Kraków.

Górzyński M., Pander W., Koć P., 2006, *Tworzenie związków kooperacyjnych między MSP oraz MSP i instytucjami otoczenia biznesu*, Warszawa.

Hudzik M., Dryl, P. 2006, *Analiza sektora przedsiкbiorstw w wybranych powiatach wojewydztwa lubelskiego*, Lublin.

Jałowiecki B., *Polityka restrukturyzacji regionów – doświadczenia europejskie*, Warszawa 1993.

Kosiedowski, W., Słowińska B., 2009, *Podstawowe zagadnienia współpracy transgranicznej w warunkach integracji Europy Środkowo-Wschodniej z Unią Europejską* [в:] W. Kosiedowski (ред.), *Pogranicze w trakcie przemian. Rozwój i współpraca transgraniczna Polski Wschodniej i państw sąsiednich w kontekście integracji europejskiej*, Toruń.

Kosiedowski W. (ред.), 2009, *Pogranicze w trakcie przemian. Rozwój i współpraca transgraniczna Polski Wschodniej i państw sąsiednich w kontekście integracji europejskiej*, Toruń.

Perkowski M. (ред.), 2010, *Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno-ekonomiczne*, Białystok.

Rogala B., 2007, *Bezpośrednie lub pośrednie wspieranie przedsiębiorczości ze środków UE – problemy wdrażania modelu* [в:] *Przezwyciężanie barier rozwoju przedsiębiorczości*, Kraków.

Shane S., Venkataraman S., 2000, *The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research*, „The Academy of Management Review", №1.

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020, Warszawa 2013.

Zioło Z., 2007, *Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej – zarys modelu* [в:] Zioło Z., Rachwał T. (ред.), *Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej*, Warszawa–Kraków.

Wach K., 2008, *Regionalne otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw*, Kraków.

Правовые акты

Зак. В. от 2013 г., поз. 672, с последующ. изм. (Dz.U. z 2013 r., poz. 672)

Интернет-сайты

http://biznestrans.pl

http://eregion.wzp.pl/wspolczynnik-urbanizacji-dla-poszczegolnych-wojewodztw-w-latach-2010-2013

http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/sytuacja-gospodarcza-na-bialorusi-problemy,228,0,1663716.html

http://kamenec.brest-region.gov.by
http://brest.brest-region.gov.by
http://malorita.brest-region.gov.by
http://www.business-valley.org/pl/special-investment-zones/free-economic-zone-brest-belarus.html
https://docviewer.yandex.by/?url=http%3A%2F%2Fwww.economy.gov.by%2Fdadvfiles%2F001251_290081_NSUR2020.doc&name=001251_290081_NSUR2020.doc&lang=ru&c=564f30cde24b
http://www.belta.by/economics/view/proekt-osnovnyh-polozhenij-programmy-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitija-respubliki-belarus-na-2011-201-137621-2010#5_2

ПЕРЕЧЕНЬ ТАБЛИЦ

Табл. 1. Количество субъектов хозяйствования в Гайновском повете согласно REGON в 2009 г. ... 262
Табл. 2. Количество субъектов национальной экономики зарегистрированных в системе REGON в Семятыцком повете в 2003–2010 годах в разделении на гмины ... 264
Табл. 3. Отраслевая структура субъектов национальной экономики в Семятыцком повете по отдельным секциям ПКД в 2003–2010 гг. ... 265
Табл. 4. Количество субъектов хозяйствования Влодавского повета в разделении на гмины ... 268
Табл. 5. Доля малых фирм в ВВП Беларуси ... 273
Табл. 6. Объемы производства (работ, услуг) в городах и районах (млрд рублей) ... 274
Табл. 7. Индексы промышленного производства в отдельных районах (в сопоставимых ценах; в процентах по сравнению с предыдущим годом) . 274
Табл. 8. Объемы промышленного производства в отдельных районах (в реальных ценах; млрд. рублей) ... 274
Табл. 9. Доля малых предприятий в производстве товаров и услуг в 2010 г. В некоторых секторах экономики (в %) ... 275
Табл. 10. Доход от продажи продуктов, товаров, работ, услуг в отдельных городах районов (млрд рублей) ... 275
Табл. 11. Разделение субъектов малых предприятий по районам Брестской области ... 275
Табл. 12. Среднее количество занятых на предприятиях в городах и районах (среднегодовой показатель, человек) ... 276
Табл. 13. Показатели занятости в сфере предпринимательства в 2011 г. ... 276

ПЕРЕЧЕНЬ РИСУНКОВ

Рис. 1. Исследуемые территориальные системы с польской стороны 257
Рис. 2. Исследуемые территориальные системы с белорусской стороны..... 258
Рис. 3. Количество субъектов хозяйствования в Семятыцком повете в разделении на гмины в 2003–2010 годах 264
Рис. 4. Количество предприятий в повете по классу размера 267
Рис. 5. Субъекты хозяйствования по видам деятельности (отраслевая структура) 267
Рис. 6. Основные барьеры в развитии предпринимательства во Влодавском повете, по мнению предпринимателей..... 269
Рис. 7. Вид осуществляемой деятельности..... 279
Рис. 8. Занятость в компании 280
Рис. 9. Планирует ли компания увеличение занятости в ближайшее время?..... 280
Рис. 10. Чаще всего упоминаемые предпринимателями квалификации, характеристики или умения, которыми должен обладать потенциальный сотрудник 281
Рис. 11. Факторы, имеющие наибольшее положительное влияние на развитие производства/сферы услуг на трансграничных территориях Восточной Польши..... 282
Рис. 12. Факторы, которые имеют наибольшее негативное влияние на развитие производства/сферы услуг на трансграничных территориях Восточной Польши 284
Рис. 13. Факторы, усложняющие развитие трансграничного сотрудничества..... 284
Рис. 14. Какие факторы усложняют развитие предпринимательства на приграничных территориях?..... 285
Рис. 15. Наиболее часто называемые административные барьеры, усложняющие развитие МСП в районе 286
Рис. 16. Осуществляет ли компания международное сотрудничество?..... 286
Рис. 17. Страна происхождения самого крупного партнера..... 287
Рис. 18. Сколько времени длится сотрудничество? 287
Рис. 19. Активность существующего международного сотрудничества 288
Рис. 20. Компании, заинтересованные в сотрудничестве с предпринимателями из Беларуси..... 288
Рис. 21. Компании, сотрудничающие с белорусскими фирмами 289
Рис. 22. Сферы, в которых компании хотят развивать трансграничное сотрудничество 289
Рис. 23. Оценка поддержки МСП 290
Рис. 24. Оценка предложения земли и зданий 290
Рис. 25. Оценка общественной безопасности..... 291
Рис. 26. Оценка коммуникаций (дорожные соединения, состояние дорог)..... 291
Рис. 27. Оценка выдачи разрешений единицами территориального самоуправления в повете 292
Рис. 28. Оценка доступности технической и коммунальной инфраструктуры в повете..... 292

Рис. 29. Оценка поощрения предпринимательства в повете ... 293
Рис. 30. Оценка предпринимателями продвижения повета и региона ... 293
Рис. 31. Оценка образования и обучения персонала ... 294
Рис. 32. Оценка помощи органов территориального самоуправления в налаживании связей с зарубежными предпринимателями ... 294
Рис. 33. Как компании смотрят на возможность сотрудничества предпринимателей с ассоциациями или другими неправительственными организациями с целью участия/организации совместных мероприятий? ... 295
Рис. 34. В каких сферах компании видят возможности потенциального сотрудничества? ... 295
Рис. 35. Какие формы сотрудничества предпринимателей с центрами поддержки бизнеса компании считают самыми эффективными? ... 296
Рис. 36. Подавала ли когда-либо компания заявку на получение финансирования на развитие за счет средств ЕС? ... 297
Рис. 37. Уровень заинтересованности компаний возможностями, открывающимися после получения финансирования за счет средств ЕС ... 297
Рис. 38. Что имело негативное влияние на развитие сотрудничества в сфере предпринимательства между Польшей и Беларусью после вступления Польши в ЕС? ... 298
Рис. 39. Благоприятно ли отразилось вступление Польши в ЕС в 2004 г. на развитии сотрудничества между Польшей и Беларусью? ... 298
Рис. 40. Считаете ли Вы хорошим решением введение удобств, связанных с открытием малого приграничного движения между Польшей и Беларусью? ... 299
Рис. 41. Какой из факторов мог бы улучшиться благодаря введению малого приграничного движения? ... 299
Рис. 42. Какой из факторов мог бы повыситься благодаря введению малого приграничного движения? ... 300
Рис. 43. Процентный показатель компаний, которые планируют переносить (в настоящее время или в будущем) свою деятельность или ее часть с территории повета ... 300
Рис. 44. Какая из перечисленных сфер, по мнению компаний, является самой важной с точки зрения развития повета? ... 301
Рис. 45. Как в общем компании оценивают повет как место для ведения бизнеса? ... 301
Рис. 46. Что компании оценивают положительно? ... 302
Рис. 47. Что компании оценивают отрицательно? ... 302
Рис. 48. Пользовалась ли компания услугами пунктов обслуживания предпринимателей на территории повета? ... 303
Рис. 49. Какой вид консультационных услуг наиболее необходим предпринимателям для ведения хозяйственной деятельности? ... 303
Рис. 50. Чаще всего упоминаемые ожидаемые способы помощи от властей повета в связи с ведением хозяйственной деятельности ... 304
Рис. 51. Ускорит ли привлечение крупных инвесторов экономическое развитие повета? ... 304
Рис. 52. Предприятия каких отраслей могут стать двигателем экономического развития в регионе? ... 305

Рис. 53. Чаще всего упоминаемые элементы туристической инфраструктуры, которые могли бы развить поветы и тем самым повлияли бы на развитие предпринимательства 305
Рис. 54. Чаще всего высказываемые общие комментарии относительно текущего состояния повета 306
Рис. 55. Чаще всего упоминаемые предложения изменений/решений, внедрение которых могло бы минимизировать или устранить барьеры развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества 307
Рис. 56. Считаете ли Вы хорошим решением создание возможности перевозки товаров по водному пути E40 по реке Буг баржами большой грузоподъемности – как дополнительной формы улучшения развития коммуникации на трансграничных территориях? 307
Рис. 57. Пользовалось ли бы предприятие возможностью перевозки товаров по водному пути E40 баржами большой грузоподъемности по реке Буг? 308
Рис. 58. Какие выгоды для развития предпринимательства на трансграничных территориях принесло бы введение перевозок по водному пути E40 по реке Буг? 308
Рис. 59. Какие риски для развития предпринимательства на трансграничных территориях могли бы возникнуть в связи с введением перевозок по водному пути E40 по реке Буг? 309
Рис. 60. Какой помощи ожидают фирмы от проекта Создание трансграничной платформы BIZNESTRANS, поощряющей и поддерживающей сотрудничество между бизнес-структурами и научными учреждениями в направлении более тесных связей между ними? 310
Рис. 61. Была ли бы фирма заинтересована в размещении инвестиционных предложений на сайте проекта www.biznestrans.pl? 310
Рис. 62. Тип учреждений 311
Рис. 63. Какой тип деятельности осуществляет учреждение? 311
Рис. 64. Осуществляет ли учреждение сотрудничество с другими учреждениями, содействующими развитию предпринимательства в Беларуси, из следующих районов? 312
Рис. 65. Диапазон действия учреждений 312
Рис. 66. Как учреждения оценивают уровень развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества в повете? 313
Рис. 67. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере регистрации новой фирмы? 313
Рис. 68. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере выдачи разрешений на экономическую деятельность? 314
Рис. 69. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере осуществления финансового и экономического контроля? 314
Рис. 70. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере таможенных правил и процедур? 315

Рис. 71. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере возможности покупки и продажи участков земли и недвижимости?..... 315
Рис. 72. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере налогообложения? 316
Рис. 73. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере кредитов на бизнес? 317
Рис. 74. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере развития финансового рынка? 317
Рис. 75. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере развития страхового рынка? 318
Рис. 76. Изменились ли условия осуществления экономической деятельности в повете в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. в сфере отношения органов власти к осуществлению экономической деятельности? 318
Рис. 77. Факторы, которые, по мнению учреждений, препятствуют развитию трансграничного сотрудничества 319
Рис. 78. Какие факторы препятствуют развитию предпринимательства на приграничных территориях? 320
Рис. 79. Какая помощь в осуществлении экономической деятельности нужна предпринимателям? 320
Рис. 80. В каком объеме учреждения осуществляют деятельность в сфере поддержки предприятий? 321
Рис. 81. Как часто учреждения обслуживают предпринимательства, желающие наладить сотрудничество с партнерами с белорусской стороны?... 321
Рис. 82. Количество предпринимателей, обращающееся к учреждениям из бизнес-среды за какой-либо помощью (в месяц) 322
Рис. 83. Обращаются ли к учреждениям белорусские предприниматели, которые желают наладить сотрудничество с польскими предпринимателями?..... 322
Рис. 84. Какие конкретно типы предприятий (отрасли) требуют самой большой поддержки со стороны учреждений? 323
Рис. 85. Из каких районов учреждения отметили наибольший интерес предпринимателей, желающих наладить сотрудничество с предпринимателями с польской стороны? 324
Рис. 86. Какие формы сотрудничества предпринимателей с субъектами из бизнес-среды считаются учреждениями наиболее эффективными?..... 324
Рис. 87. Какие трудности встречают предприниматели, желающие осуществлять экономическую деятельность? 325
Рис. 88. Какие наиболее чувствительные вопросы должны быть учтены органами власти повета для повышения развития предпринимательства?... 326

Рис. 89. Какие конкретные действия, направленные на поддержку предпринимательства на приграничных территориях, были выполнены единицами территориального самоуправления в течении последних трех лет? ... 327
Рис. 90. Как, по мнению учреждений, можно улучшить сотрудничество местной администрации с предпринимателями и учреждениями из бизнес-среды в сфере развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества? ... 328
Рис. 91. Наиболее часто указываемые административные барьеры, усложняющие развитие малых и средних предприятий в районе, а также проблемы, с которыми встречаются предприниматели, сотрудничающие с органами государственного и локального контроля ... 329
Рис. 92. Работает ли учреждение в привлечении прямых иностранных инвестиций или установлении деловыых контактов польскими и иностранными предпринимателями? ... 329
Рис. 93. Имеет ли учреждение отдельную организационную ячейку для обслуживания заграничных инвесторов? ... 330
Рис. 94. Какие из предлагаемых форм поддержки пользуются наибольшим интересом польских предпринимателей? ... 330
Рис. 95. Какие из предлагаемых форм сотрудничества пользуются наибольшим интересом заграничных предпринимателей? ... 331
Рис. 96. Кто обычно инициирует сотрудничество? ... 331
Рис. 97. Сотрудничает ли учреждение с единицами территориального самоуправления в сфере поддержки предпринимателей? ... 332
Рис. 98. Самые важные факторы, которые повысили бы конкурентоспособность региона как места локализации экономической деятельности ... 333
Рис. 99. Содействует ли учреждение налаживанию сотрудничества заграничных предпринимателей с польскими предпринимателями? ... 333
Рис. 100. Содействует ли учреждение налаживанию сотрудничества заграничных предпринимателей с единицами территориального самоуправления? ... 334
Рис. 101. Содействует ли учреждение налаживанию сотрудничества заграничных предпринимателей с единицами из бизнес-среды? ... 334
Рис. 102. Соглашаются ли учреждения со следующим заявлением: «Повету очень важно привлечь заграничных инвесторов, осуществлять международный обмен и трансграничное сотрудничество? ... 335
Рис. 103. Соглашаются ли учреждения со следующим заявлением: «Повет не заинтересован в привлечении заграничных инвесторов, экономическом международном обмене и трансграничном сотрудничестве, так как с этим связан большой объем работы и хлопот? ... 335
Рис. 104. Соглашаются ли учреждения со следующим заявлением: «Большинство поветовых учреждений не подготовлено к приему на своей территории заграничных инвесторов из-за недостаточности компетенции (например, незнание иностранных языков)? ... 336
Рис. 105. Оценка поддержки для малых и средних предприятий в повете ... 336
Рис. 106. Оценка предложения по предоставлению территорий и помещений для предпринимателей в повете ... 337

Рис. 107. Оценка общественной безопасности в повете 337
Рис. 108. Оценка коммуникаций (дорожные соединения, состояние дорог) в повете 338
Рис. 109. Оценка доступности технической и коммунальной инфраструктуры в повете 338
Рис.110. Оценка продвижения предпринимательства в повете 339
Рис. 111. Оценка образования и обучения кадров в повете 339
Рис. 112. Оценка помощи в налаживании контактов с иностранными предпринимателями? 340
Рис. 113. Чаще всего отмечаемые показатели по теперешнему состоянию повета 341
Рис. 114. Чаще всего отмечаемые предложения по изменениям/решениям, внедрение которых могло бы минимизировать или устранить указанные преграды для развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества 342
Рис.115. Разделение предприятий с учетом вида деятельности 343
Рис.116. Разделение предприятий с точки зрения количества работников 343
Рис. 117. Планирование повышения трудоустройства в ближайшее время 344
Рис. 118. Разделение предприятий с точки зрения периода функционирования .. 344
Рис. 119. Услуги фирмы в рамках функционирования интернет-сайта и электронной почты 345
Рис. 120. Главные международные партнеры 345
Рис.121. Факторы, имеющие негативное влияние на развитие производства/сферы оказания услуг на приграничных территориях западной Беларуси 346
Рис. 122. Факторы, имеющие позитивное влияние на развитие производства/сферы оказания услуг на приграничных территориях западной Беларуси 347
Рис.123. Факторы, препятствующие развитию трансграничного сотрудничества 348
Рис. 124. Было бы хорошим решение открыть малое приграничное движение? . 348
Рис. 125. Изменения к лучшему благодаря открытию малого приграничного движения 349
Рис. 126. Количественные изменения (в сторону возрастания) благодаря открытию малого приграничного движения 349
Рис. 127. Создание возможности для транспортирования грузов водным путем Е40 по реке Буг с товарными баржами высокой грузоподъемности как дополнительная форма увеличения уровня развития приграничных регионов было бы хорошим решением 350
Рис. 128. Предприятие пользовалось бы возможностью перевозки грузов водным путем Е40 по реке Буг 350
Рис. 129. Выгоды для развития предпринимательства, связанные с внедрением перевозок водным путем Е40 по реке Буг 351
Рис. 130. Опасности для развития предпринимательства, связанные с внедрением перевозок водным путем Е40 по реке Буг 351
Рис. 131. Пользуются ли предприниматели помощью пунктов поддержки предпринимателей? 352

Рис. 132. Наиболее эффективные способы сотрудничества с центрами поддержки предпринимательства ... 352
Рис. 133. Причины перемещения фирмы ... 353
Рис.134. Качество общественных услуг ... 354
Рис. 135. Самые важные отрасли для развития района ... 355
Рис. 136. Оценка района как места осуществления экономической деятельности ... 355
Рис. 137. Факторы, имеющие позитивное влияние на руководство фирмой ... 356
Рис. 138. Факторы, имеющие негативное влияние на руководство фирмой ... 356
Рис. 139. Проблемы, которые местные органы власти должны в первую очередь принять во внимание для повышения уровня предпринимательства ... 357
Рис. 140. Факторы, препятствующие развитию предпринимательства в приграничных зонах ... 358
Рис. 141. Услуги, необходимые предпринимателям для руководства фирмой ... 358
Рис. 142. Ускорение развития района благодаря привлечению инвесторов ... 359
Рис. 143. Отрасли сотрудничества с негосударственными организациями ... 361
Рис. 144. Диапазон деятельности организаций ... 361
Рис. 145. Типы учреждений ... 362
Рис. 146. Виды деятельности организаций ... 362
Рис. 147. Уровень развития предпринимательства и трансграничного сотрудничества ... 363
Рис. 148. Изменения условий осуществления экономической деятельности в 2013–2014 гг. по сравнению с 2011–2012 гг. ... 363
Рис. 149. Факторы, препятствующие развитию трансграничного сотрудничества ... 364
Рис. 150. Факторы, препятствующие развитию предпринимательства в приграничных зонах ... 364
Рис. 151. Необходимые услуги для предпринимателей, осуществляющих экономическую деятельность ... 365
Рис. 152. Масштаб деятельности в сфере поддержки предпринимательства ... 365
Рис. 153. Число предпринимателей, которые в течении месяца обратились за помощью ... 366
Рис. 154. Трудности, с которыми встречаются предприниматели, желающие начать осуществление экономической деятельности ... 366
Рис. 155. Проблемы, связанные с развитием предпринимательства, на которые местные органы власти должны обратить внимание в первую очередь 367
Рис. 156. Наиболее эффективные способы взаимодействия предпринимателей с субъектами (учреждениями) из бизнес-среды ... 367
Рис. 157. Инициаторы сотрудничества ... 368
Рис. 158. Продвижение сотрудничества местных предпринимателей ... 369
Рис. 159. Зависимость района от заграничных инвесторов ... 370
Рис. 160. Оценка качества услуг в районе ... 371
Рис. 161. Ожидание практической помощи в результате реализации проекта ... 371

ПЕРЕЧЕНЬ ФОТОГРАФИЙ

Фот. 1. Консультации с предпринимателями, 18.05.2015 г. 16
Фот. 2. Международная научная конференция, 18–19.06.2015 г., ГВШ им. Папы Римского Иоанна Павла II в г. Бяла-Подляска 17

The publication was published with the financial support of the Poland-Belarus-Ukraine 2007-2013 Cross-border European Union Cooperation Programme. The responsibility for the contents of this publication rests solely with its authors and may not in any event be regarded as reflecting the position of the European Union.

BIZNESTRANS

www.biznestrans.pl

ISBN: 978-83-64881-23-7